

MƏHBƏSİN TƏNHALIĞI

Əmir Məhəmməd Abbasnejad

Kitabın adı:.....Məhbəsin tənhalığı
Tərcümə edən:....Mirməhəmməd Əhmədov
Çap tarixi:.....2019
Çap növbəsi:.....Birinci
Tiraj:.....1000

«Издательство Полипресс»
Тверь, Комсомольский проспект, дом 19.
Тел.: (4822) 58-19-78, 500-250,

ISBN 22-20-054522-11

Mündəricat

MÜQƏDDİMƏ.....	4
“VƏL-FƏCR-4” ƏMƏLİYYATI.....	6
XEYBƏR	28
BAŞ TUTMAYAN ŞƏLƏMÇƏ	42
SONUNCU EZAM	50
MAHİR ƏBDÜRRƏŞİDİN TƏHQİRİ.....	74
1985-Cİ İLİN NOVRUZ BAYRAMI.....	94
İŞİN BAŞLANĞICIDIR	99
EKABERİ TEATRI.....	106
YÜZ SƏKSƏN NÖMRƏSİ	112
AY ZEYNƏB (S.Ə.).....	124
KAZARMADA İĞTİŞAŞ.....	131
HÜSEYN ÖLDÜRÜLDÜ.....	139
DÜŞƏRGƏNİN DƏYİŞDİRİLMƏSİ.....	148
1988-Cİ İLİN “FƏCR ON GÜNLÜYÜ”	161
EDAMLA TƏHDİD	166
BAĞDADA SÜRGÜN.....	187
MƏHBƏSİN TƏNHALIĞI	191
BAĞDADDA MƏHKƏMƏ.....	196
ƏBƏDİ HƏBS	215
KÜVEYTLİ ƏSİRLƏR	238
AZADLIQ XƏBƏRİ.....	267
TEHRANA GİRİŞ.....	276
DARIXMAĞIN BAŞLANMASI.....	286
NƏZİRƏ VƏFA	298

MÜQƏDDİMƏ

Bəzi gülüşlər bizə tanış gəlir. Bu gülüşlərin harada olması mühüm deyil; divarın üzərindəki rəsmdə və ya şəkil çərçivəsinin içində və yaxud da qəlbimizin dərinliyində. Bizə elə gəlir ki, o gülən şəxsi tanıyıyıq. Bu gülüşləri həyatımızda az görmüşük. Bəzən şəhərin divarları üzərindəki rəsmlərdə görürük. Üzlərindəki gülüşlər sözlə doludur. Hər biri bizim üçün bir xatirə danışır. Dirəniş, yıxılmamaq, davam gətirmək, müqavimət və müharibə xatirələri. Səddamın qorxulu zindanlarında təklik və əsirliyin xatirələrindən. Ağa Şeyx Abbas Şirazi kimi mərdlərin xatirələri. Adları məxfi olub, özləri ruhani libasında döyüş meydanına gedən bütün din xadimlərinin həyat yolu. Yeniyyətə vaxtı döyüş meydanlarına qədəm basıb, özündən böyük şəxslərlə çiyin-çiyinə vuruşmuş Qədəməli İshaqianın xatirələri kimi. Yaralandı, əsir düşdü və elə İraqda edama məhkum edildi.

İndi “Məhbəsin tənhalığı” adlı bu kitabda, cəbhələrdə və əsirlikdə böyük addımlar atmış bu azyaşlı döyüşçünün həyatını oxuyacaqsınız.

Hacı Ağa Qədəməli İshaqianı ilk dəfə Həzrət Məsumənin (s.ə) hərəminin həyatında gördükdə, üzündə tanış bir təbəssüm var idi. Şəhid Abbas Şirazinin könül oxşayan təbəssümünə bənzəyirdi. O vaxt 2016-cı ilin noyabr-dekabr ayları idi. Həzrət Məsumənin (s.ə) hərəmində olduğum və onun söhbətlərinə qulaq asdığım vaxtlar, gözəl anlar idi. Qırx saatdan çox bir-birimizlə danışdıq. Elə əvvəldən səmimiyyət və sadəliklə suallarına cavab verdi.

“Bu qırx illik mübarizə həyatında nəyin ardınca olmusan?”, - deyə soruşduqda, özünəməxsus xatircəmliliklə dedi: “Şəhidliyin.”

İşə başladıqdan və müsahibələrin ilkin versiyasının qələmə alınmasından sonra, mətndə çatışmazlıqlar gördüm

ki, onları düzəltmək məqsədi ilə yenidən onunla həmsöhbət oldum.

Bu kitabda onun təhsil, müharibə, əsirlik və İtkin Düşənlərin Axtarılması və Araşdırılması Komitəsində üzvlüyünə qədər olan xatirələrini qeyd etmişəm.

Bu kitabı qələmə almağımı Allahın bir lütfü hesab edirəm. Amma bununla yanaşı, yaxşı olar ki, dəyərli ustadım Mürtəza Sərhəngiyə, əziz dostum Sasan Natiqə və həmçinin müsahibimin ailəsinə də təşəkkürümü bildirim. Onlar həmişə mənə yardım etdilər və bu kitabın daha yaxşı ərsəyə gəlməsi üçün öz fikirlərini bölüşdülər.

Əmir Məhəmməd Abbasnejad
Qış, 2018

“VƏL-FƏCR-4” ƏMƏLİYYATI

Hava qaranlıq idi. Lakin ayın işığı altında üzünü görə bilirdim. Bir neçə dəfə pulemyotdan atəş açıldı, hamımız güllələrdən yayınmaq üçün yerə uzandıq. Bu dəfə atəşin istiqaməti dəyişdikdə, öz-özümə dedim: “Gizlənməyə davam etsəm, məqsədə çata bilməyəcəyik və onu gözdən itirəcəyəm. Necə olursa-olsun, yarı əyilmiş formada dayanım ki, güllələrdən yayına və onu vura bilim”.

Düşmən pulemyotu döyüşçülərimizi vurmaqdan ötrü növbəti dəfə bizə tərəf dönüb atəş açanda, yarı əyilmiş vəziyyətdə qalxdım və onu nişan aldım. Vəziyyətimi dəyişdirmək istədikdə, yerimdə donduğumu hiss etdim. Birdən ayağım bərkidi. Sanki palçığa batmışdı. Öz-özümə dedim: “Axı indi damar dartılması vaxtıdır? Ayağım niyə qurudu?”

Özümə gəlib hərəkət etmək istəyirdim ki, ardıcıl atəş səsi hər yeri bürüdü. Ön xətt yarılmışdı. İraqlılar qaçmış və cəbhə boyunca pərakəndə olmuşdular. Qarşıdurma şiddətlənmişdi və döyüşçülərin “Allahu əkbər” səsləri hər yerdən eşidilirdi. İraqlı pulemyotçu ilə aramızdakı məsafə 70 metr olmazdı. O namərdi gözdən itirmək istəmirdim. Bir təhər onu vurmaq istəyirdim. Gözümü ona dikib, cəld əyildim və əlimi çəkməmə saldım; su ilə dolmuşdu. Qolumu yuxarı qaldırırdıqda, ay işığı altında əlimin qana boyandığını gördüm.

Güllə çəkməmdən bir az yuxarı, sol ayağıma dəymişdi. Birdən ayağım boşaldı. Yerə oturdum. Yaralandığıma inanmırdım. Yeriyə bilmirdim. Oturub gözləyirdim ki, sanitarlar gəlib çatsın. Çəkməmin bağını açmaqdan ötrü silahımı yanıma qoydum. Öz-özümə dedim: “Qanaxmanın qarşısını almalıyam. Bəlkə yeriyə bildim”.

Ağrı yavaş-yavaş vücuduma yayılırdı. Bütün qüvvəmi toplamışdım ki, bəlkə çəkməmin bağını açə bilim, amma

bacarmırdım. Hələ də hədəfdən itirdiyim iraqılı pulemyotçunu fikirləşirdim. Elə bu barədə düşünürdüm ki, birdən kürəyimə bir əl dəydi. Hacı Əli Quçani¹ idi. Bütün döyüşçüləri tanıyırdı. Mənə bir ip verib dedi: “Qədəməli, oğlum, bunu al, dizinin üstündən möhkəm bağla ki, qanaxma dayansın. Qanın laxtalanmamasından ötrü, hər yarım saatdan bir bağı azca boşaldıb, yenidən sıxmağı unutma!”

Onu tanıyırdım. Sakit və az danışan idi. Amma, əməliyyat vaxtı başqa adama çevrilirdi. Gecə namazlarını, göz yaşlarını və ağlamaqlarını görmüşdüm. Əxlaq və davranışından xoşum gəlirdi. Onun gəlişinə ürəyim isindi. Uzaqlaşarkən təkrar olaraq ucadan dedi: “Yadından çıxmasın! Hər yarım saatdan bir ipi boşalt, sonra yenidən sıx”.

Oktyabrın ortaları idi. Kani Manqanın soyuq havası məni əldən salmışdı. Halsız olaraq özümü bir guşəyə çatdırdım. Diqqətim saatımda idi ki, hər yarım saatdan bir çəkmə bağını boşaldıb yenidən sıxım. Sübh azanına bir saat qalırdı. Gecə saat onda xətti yarmışdıq və indi “Vəl-Fəcr 4”²

¹ 23 iyun 1963-cü ildə Ərak şəhərində dünyaya gəlmişdi. Atası Ruhullah bənnə idi. 1985-ci ildə evlənmiş və bir qızı dünyaya gəlmişdi. Korpus döyüşçülərindən idi. 1986-cı il, fevralın 13-ü, 14-cü İmam Hüseyn (ə.s) briqadasının birinci batalyonunun komandiri olduğu vaxt, İraqın Fav şəhərində şəhid oldu. Cənazəsi bir müddət müharibə məntəqəsində qaldı. 1997-ci ildə araşdırmalar zamanı cənazəsi tapıldı və İsfahan şəhərinin “Gülüstani-Şühəda” qəbristanlığında torpağa tapşırıldı. (“Fərhənge əlame şühəda: Ostone Esfahan”, Tehran, “Sazmane bonyade şəhid və omure isargəran”, Şahid nəşriyyatı, 2016, c. 3, səh. 1821)

² “Vəl-Fəcr 4” - əks-inqilabçıların İraqın BƏƏS rejimi ilə əlaqəsinin kəsilməsi, İran İslam Respublikasının torpaqlarının bir hissəsinin və regionun mühüm yüksəkliklərinin azad edilməsi, Dəşt Şilerin irəliləməsinin qarşısını almaq, düşmənin müharibə maşınına əsas zərbələri endirmək, İraqın Pəncvin və Gərmək bazasını ələ keçirmək, habelə, Mərvan şəhərini düşmənin müşahidə və atəşindən uzaqlaşdırmaq məqsədilə, 18 noyabr 1983-cü ildə, “Ya Allah, Ya Allah, Ya Allah”

əməliyyatından 4-5 saat keçirdi. Soyuğun şiddətindən titrəyirdim və yuxum gəlirdi. Yatsam, bir daha heç vaxt oyanmayacağımdan qorxurdum.

Havanın açılması ilə, döyüşçülərin gediş-gəlişini gördüm. Kimsənin mənimlə işi yox idi. Artıq mənim də taqətim qalmamışdı. Zorla gözlərimi açıq saxlamışdım. Var gücümü topladım və silahımın yardımını ilə çətinliklə də olsa, yerimdən qalxdım. Ətrafıma göz gəzdirdim. Təsadüfən Məhəmməd Kaziminin cənazəsini görərkən, quruyub qaldım. Hələ də simasında məşhur və həmişəki təbəssümü sezilirdi. Nə vaxt güldürsə, ağ və inci kimi düzölmüş dişləri çehrəsini daha da gözəlləşdirirdi. Onu uşaqlıqdan tanıyırdım. Sözləri yadıma düşdü. Həmişə deyirdi: "Təhsilimi davam etdirib, universitetə girmək istəyirəm. Amma ailəmizin gəliri az olduğuna görə, hələlik atamın yanında əkinçiliklə məşğul olub, ona kömək etməyə məcburam".

Atışmadan neçə saat keçdiyi yadımda deyil, amma səngiməyən atəş səsləri, yerini yaralıların nalə və kömək səslərinə vermişdi. Vəziyyət qarışmışdı. Artıq ayağında hissiyyat qalmamışdı və susuzluğun şiddətindən dilim ağzımda quru taxta parçası kimi olmuşdu. Bəlkə su qabımı tapdım deyə, ətrafıma nəzər saldım. Amma faydası olmadı. Huşumu itirdim.

Bilmirəm o vəziyyətdə nə qədər qalmışdım ki, başqa bir dəstənin gəldiyini gördüm. Yanımdan keçərkən, biri dedi: "Nigaran olma! Yardım qüvvələri yoldadırlar. Tezliklə çatacaqlar və sizi arxa cəhbəyə aparacaqlar".

Günəşin şüası gözlərimə düşdüyündən, onların simasını aydın görə bilmirdim. Bizim yerimizə gəldiklərini təxmin

rəmzi ilə, qərb məntəqəsində, Mərivan və Pəncvinin şimalında, Şilər dərəsində Korpusun "Seyyid əş-Şuhəda Həmzə" bazasının komandanlığı və Ordu qüvvələrinin əməkdaşlığı ilə həyata keçirilən əməliyyat.

etdim. Çətinliklə də olsa, birindən soruşdum: “Haranın döyüşçülərisiniz?”

Dedi: “17-ci Əli ibn Əbutalib (ə.s) briqadası və Qum döyüşçüləriyik!”

Dedim: “Su qabımı itirmişəm. Mənə bir az su verə bilərsənmi?”

– Qardaş, bağışla! Cərgədən çıxıb bilmərəm. Getməliyəm.

Bir neçə saat sonra, sanitar qüvvələr çatdılar. Mümkün olduğu qədər yaralılara yerindəcə ilk yardımlar göstərəndən sonra, vəziyyəti ağır olanları şəhidlərlə birgə arxaya göndərdilər. Ağrımın azalması və dözüümün artması üçün pıçılıtlı ilə “Ya mən ismuhu dəva, və zikruhu şifa”¹ zikrini oxuyurdum ki, gözüm döyüşçülərdən birinə sataşdı. Onu əvvəlcədən tanıyırdım. Kaşandan idi. Məni görəndə kimi tanıdı və yaxınlaşıb dedi: “Qardaş..., ya Əli (ə.s)! Qalx, səni arxaya aparım!”

Əlini qoltuğumun altına keçirərək dedi: “Üç deyəndə qalx. Bir... iki... üç”.

Məni yerdən qaldırdı və çiyni üstünə atdı. Hələ bir neçə addım getməmişdik ki, yenidən pulemyotların və güllələrin səsi ucaldı. Dedim: “Bir az başımı aşağı sal, indi bizi deşik-deşik edəcəklər”.

Xüsusi əminliklə dedi: “Qorxma, səni mütləq geriyyə aparacağam. Qoymaram səni əsir əlsinlər”.

Əsirlik barədə fikirləşə bilmirdim. Həmişə şəhadətin əsirlikdən daha yaxşı olduğu fikrində idim. Allaha şükr etdim ki, öz torpağımızdayam. Öz-özümə dedim: “Əgər şəhid olsam, öz ölkəmdə şəhid olacağam”.

Bu fikirlərə qərq olmuşdum ki, bir neçə metrliyimizdə minaatan mərmisinin partlayışı ilə fikirdən ayrıldım.

¹ Ey adı dərdlərə dəva, zikri şəfa olan (Allah)! (Kumeyl duası.)

Dedim: “Çox susamışam, ağzım, boğazım quruyub. Yanında suyun var?”

– Yox. Yol üstündə su qabımı bir yaralıya verdim. Bir az döz, indi arxaya çatacağıq. Orada su var.

Yol üstündə şəhidlərin cənazələrini görüb təəccüblə deyirdim:

– Eee... bu filankəsdir ki! Bu da filankəsdir ki!

Şəhidlərin arasında Əkbər Cəzininin nəşini gördüm. Minaatan mərmisinin qəlpəsi döş qəfəsinə dəymişdi. 7-ci sinifdən sonra məktəbdən ayrılmışdı. Atasının təsərrüfat malları mağazası var idi. İslam İnqilabından sonra Korpusun üzvü oldu və müharibəyə gəldi. Deyəsən, hansısa yaralıni daşıyan zaman şəhid olmuşdu. Xərək hələ də əlində idi.

Çayın kənarı ilə hərəkətimizdən yarım saat keçməmişdi ki, zəiflik və susuzluq məni əldən saldı. Artıq yola davam edə bilmirdim. Ondan xahiş etdim ki, çayın qırağında oturub bir az su içək. Gözlənilmədən, qarşımdakı səhnəni görərkən duruxub qaldım. Çayın kənarında çoxlu sayda şəhid və yaralı var idi. Biri can üstə idi və son nəfəslərini alırdı. Digəri çayın suyu ilə üzünün qanını yuyurdu. Başqa biri isə döyüş yoldaşının yarılmış sinəsinin qanaxmasının qarşısını almağa çalışırdı. Döyüşdə yaralanmış kişilərin bu vəziyyətini görmək əhvalımı dəyişdi.

Kaşanlı döyüşçü məni astaca yerə qoydu və kömək üçün digərlərinin yanına getdi. Susuz idim və halsızlıqdan səsim çıxmırdı. Bilirdim ki, yaralı su içməməlidir. Sürünərək özümü çayın qırağına çatdırdım. Öz-özümə dedim: “Bir az suyun mənə problem yaradacağını düşünmürəm. Sonra da ayağımı bağlayaram ki, məndən daha az qan getsin”.

Üzümü suya yaxınlaşdırdım. Suyun sərinliyindən özümə gəldim. Bir az su içdim. Qanaxmanın artması qorxusundan, cəld ayağıma bağladığım ipi möhkəm sıxdım.

Vəziyyət bir qədər sakitləşmişdi. Kaşanlı döyüşçü gəlib alınımdan öpdü və dedi: “Mənimlə bir işin yoxdur? Mən ön cəbhəyə getməliyəm; bəlkə orada əlimdən bir iş gəldi...”

– Təşəkkür edirəm. Özündən muğayat ol.

Əlini qaldırıb dedi: “Dua elə, şəhid olum”.

Bu sözü dedi və döyüşçülərin izdihamında gözdən itdi.

Orada əvvəl ağır yaralıları, daha sonra isə qalan yaralıları arxa cəbhəyə daşımali olan helikopteri gözləməli idik. Helikopterə 7-8 nəfərdən çox adam yerləşmirdi deyə, hələ huşu özündə olan və digərlərinə nisbətən yaraları yüngül olan bir neçə nəfərlə bir qıraqda qaldıq ki, bizim də növbəmiz çatsın. Helikopter hər dəfə yerə qonub, havaya qalxan zaman doyunca toz-torpaq udurduq.

Günəşin batmasına bir saat qalırdı. Helikopterin aparmaq üçün yerə endiyi son qrup səkkiz nəfərdən ibarət idi. Sanitar əvvəl mənə tərəf gəlib dedi: “Sənin bədənin balacadır. Gör yarı əyilmiş vəziyyətdə pilotun yanında özünə yer edə bilərsən?”

Zəhmətlə də olsa, özümü orada yerləşdirdim və helikopterin qalxmasını gözlədim. Ürəyim istəyirdi ki, məntəqəyə yuxarıdan baxım və nələr olduğunu görüm. Bütün yaralıları zəhmətlə də olsa, mindirdilər və nəhayət, helikopter havaya qalxdı. Yuxarıdan döyüş bölgəsini görməyə nə qədər çalışsam da, görə bilmədim. Həm helikopterin qalxması ilə ətrafı bürüyən toz-torpaq mane oldu, həm də boynumu nə qədər qaldırsam da, bir yerə çatmadı. Artıq ayağımın yarasını yaddan çıxarmışdım. Pilotun ruhiyyəsiindən xoşum gəldi. Bu çətin və təhlükəli vəziyyətdə bizi aparmağa gəldiyi üçün, ürəyimdə ona “afərin” dedim. Helikopterin döşəməsi qan və qanlı su ilə dolu idi. Yaralıların nalə səsini eşidib qəm-qüssəyə qərqli olmuşdum ki, birdən iki İraq Miqi bizə tərəf gəlib atəş açdı. Nəfəsim sinəmdə həbs olub qaldı. Heç vaxt belə şəhid

olacağımı düşünmürdüm. Pilot öz yardımçısına dedi: “Aşağı düşürük, ən aşağı həddə enəcəyik. Soyuqqanlıqımı qoru və “Və cəəlna” ayəsini oxu”.

– Çox aşağı getsək, təpələrə dəyə bilərik!

– Nigaran olma! Allaha təvəkkül elə!

Onlara qoşuldum və dodağımın altında oxumağa başladım:

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ¹

"Vəcəəlna min bəyni əydihim səddən və min xəlfihim səddən fəəğşəynahum fəhum la yubsirun."

Onların bu rəftarından xoşum gəldi və ruhiyyəmə gücləndi. Helikopter aşağı endikdən sonra, İraq Miqləri bizi buraxıb öz yollarına davam etdilər.

Bir qədər sonra, helikopter torpaq istehkamın arxasında yerə qondu. Sanitarlar təcili tibbi yardım maşınlarının yanında gözləyirdilər. Bizi maşınlarla mindirib yaralılara ilkin tibbi yardım göstərilən bir orta məktəbə apardılar. Tibb bacısı yaramı sarıdıqdan sonra, mənə ağrı kəsici bir tablet verib dedi: “Bu tableti at ki, ağrıların azalsın”.

Zəifliyin şiddətindən yuxum gəlmirdi. Bir neçə dəqiqə sonra kompot gətirdilər. Kompotu içdikdən sonra, nə vaxt yuxuya getdiyimi bilmədim.

Birdən güllə səsində yuxudan dik atıldım. Sorğu-sual etdikdə anladım ki, Kürd Demokrat Partiyası qüvvələri hücum ediblər. Onlarla bizim qüvvələr arasında şiddətli qarşıdurma var idi. Münaqişə çox da uzun çəkmədi və

¹ “Biz onların önlərinə və arxalarına sədd çəkib (gözlərini) bağlamışıq. Buna görə də görmürlər.” (“Yasin” surəsi, 9-cu ayə.)

demokrat qüvvələrin geri çəkilməsi ilə nisbi sakitlik yarandı və mən yenidən yuxuya daldım.

Gözümü açdıqda gördüm ki, yaralıları təcili tibbi yardım avtobuslarına mindirmək üçün hazırlayırlar. Onları Marağa aeroportuna aparmaq istəyirdilər.

Aeroportun gözləmə salonunda hamını həkim müayinə edib hər bir yaralının fiziki vəziyyətinə görə hansı şəhərə və hansı xəstəxanaya göndərilməsini təyin edirdi. Hamısı azəri dilində danışdırlar və mən də türk dilini bilmirdim. Özümü hansısa bir xarici ölkədə hiss edirdim. Həkim orada olan şəxslərə nə isə dedi. Ona dedim: “Mən İsfahanlıyam. Atanamın kənddən başqa şəhərlərə gəlməsi çətinidir. Xahiş edirəm, məni İsfahana göndər”.

Əlbəttə, öz-özümə deyirdim: “Əgər bölünəcəyiksə, Allahdan qismətim Məşhəd olsun. Beləcə İmam Rızanın (ə.s) ziyarətinə gedə bilərəm”.

Xəstəxanaların verdiyi statistikalara əsasən, mənə Tehrana getməli olduğumu dedilər.

Bizi C-130 təyyarələrinə mindirdilər. Yaralıları xərəklərdə təyyarənin döşəməsinə qoymuşdular. Yanımda ağır yaralanmış döyüşçülərdən biri var idi. Halımı soruşdum, haralı olduğu, hansı taqımdan və necə yaralandığı barədə söhbət etdim. Söhbətimiz o qədər qızıqdı ki, öz vəziyyətimi unutdum. Birdən susdu və üzünün rəngi dəyişdi. Anbaan vəziyyəti daha da pisləşirdi. Nə qədər çağırırdımsa, ancaq baxır və bir söz demirdi. Əlimi möhkəm tutmuşdu. Çox keçmədi ki, son dərəcə aramlıqla şəhid oldu. Narahat oldum!

Təyyarə Mehrabad aeroportuna endikdən sonra, camaat köməyə gəldi. Bir-iki nəfər xərəkdən yapışmış, başqa biri də seromu əlində tutmuşdu.

Bizim bir neçə nəfərimizi təcili tibbi yardım maşını ilə Çəmran xəstəxanasına apardılar. Orada qanlı və qurumuş

paltarlarımızı çətinliklə çıxardılar. Təmiz paltarlar geyindik və müxtəlif bölmələrdə yatırıldıq.

Üç gün olardı ki, yolda idim. Öz vəziyyətimin yaxşı olmadığını baxmayaraq, başqa ağır yaralıları və sanitarlara əlimdən gələn köməyi etməyə çalışırdım. Sonda o qədər yorğun və halsız idim ki, çarpayuya uzanan kimi məni yuxu apardı.

Gözümü açdıqda, başımın üstündə həkim və bir neçə tibb bacısını gördüm. Ayağımın sarğısını açdılar. Həkim dedi: “Ayağının qamış sümüyü sınıb, bir hissəsini də qəlpə aparıb. Bəxtin gətirib ki, tamamilə üzülməyib”.

Tibb bacılarına da dedi: “Yarası infeksiya verir, təcili əməliyyat edilməlidir. Əməliyyat otağını hazırlayın”.

Sakit və duruxmuş halda həkimin üzünə baxırdım. Yarım saat çəkmədi ki, məni yaralı dolu dəhlizlə əməliyyat otağına apardılar. Anesteziya iynəsi vurduqdan sonra, tibb bacısı dedi: “Ona qədər say!”

Tibb bacısının sözü ilə başladım:

– Bir... İki... Üç... Dörd...

Gözümü açdıqda gördüm ki, palatadayam və bir tibb bacısı seromumu tənzimləyir. Sağ və solumdakı çarpayılarda da digər yaralılar uzanmışdılar. Tibb bacısı dedi: “Özünə gəldin? Səni əməliyyat otağından yenicə gətirdilər”.

Yaralılardan biri soruşdu: “Qardaş, adın nədir? Haralısan?”

– Qədəməli İshaqian. Dorçəliyəm.

Bilmirəm neçə saat bihuş olmuşdum. Lakin ağzımda pis acılıq var idi və hər şey başıma fırlanırdı. Nə canım qalmışdı, nə də söhbəti davam etdirməyə həvəsim vardı. Ürəyim istəyirdi ki, heç bir səs eşitməyim.

Bir neçə saat keçdi. Keyləşdiricinin və ağrıkəsicilərin təsiri çəkildi və bədənim ağrımağa başladı. Ayağımı hiss edə

bilmirdim. Sanki məni ağır bir şeylə yerə yapışdırmışdılar. Həyəcan içində ədyalı kənara çəkib ayağımın dizdən aşağı gipsə salındığını gördüm. Heç vaxt düşünməzdim ki, gipsə salınmış ayağımı görməklə bu qədər sevinərəm. Başqa yarılılara bir nəzər saldım. Gördüm ki, onlar əl, ayaq və qarın nahiyəsindən yaralanıblar.

Bədənim ağrıyırdı, lakin ayaqyoluna getməli idim. Nə qədər çalışsam da, yerimdən qalxa bilmədim. Palata yoldaşlarım baxırdılar. Yaralılardan biri tibb bacısını çağırırdı. Tibb bacısı sürətlə yanıma gəlib soruşdu: “Sənə nə oldu birdən? Halın yaxşıdır? Bir yerin ağrıyır?”

Utandığımdan üzünə baxa bilməyib sakitcə dedim: “Ayaqyoluna getmək istəyirəm”.

Tibb bacısı gülümsədi. Tez gedib mənim üçün bir qab gətirdi və ədyalın altına qoydu. Palata yoldaşlarım rəng verib rəng almağımdan utandığını başa düşdülər və arxalarını mənə çevirdilər. Həm dözə bilmirdim, həm də utandığımdan yerə girirdim. Yanımdakı çarpayıda uzanan yaralı, atam kimi ağıllı kişi idi. Sakitcə məsələni ona başa salıb ayaqyoluna getmək istədiyimi dedim: “Hacı, sənə zəhmət, mənə xəcalət! Mənə kömək edə bilərsən?”

Allah bəndəsi, əl çəkmədiyimi görüb, palatanın küncündəki əlil arabasını gətirdi və üzərində oturmağım üçün mənə yardım etdi. Palata başıma fırlanırdı. Kim qoca kişini görürdüsə, deyirdi: “Hacı, nə edirsən? Təhlükəlidir!”

O da sadəcə təbəssüm edib deyirdi: “Nigaran olmayın! Təvəkkül Allaha”.

Məşəqqətli olsa da, ayaqyoluna getdim. Çarpayıma çatdıqda yalnız Allaha şükr edib dodaqaltı deyirdim: “Şükrən lillah¹... Şükrən lillah...”

¹ Allaha şükür.

İki-üç gün də belə keçdi. Artıq, uzanıb yatmaqdan sıxılırdım. Ayağımın ağrımına baxmayaraq, özümü aşağı saldım, əlimi divara söykədim və gedib hacının çarpayısının yanında dayandım. Simasını və zikr etməkdən bir an belə dayanmayan dodaqlarını gördükdə, öz-özümə dedim: “Üzündə nə qədər əzəmət və aramlıq var!”

Öz çarpayıma tərəf qayıdıb yenidən yatağıma uzandım. Özlüyümdə fikirləşirdim ki, ata-anama necə xəbər verim. Atamın hələ də döyüş məntəqəsində olduğunu və ya Dorçəyə qayıtdığını bilmirdim. Elə bu fikirlərə dalmışdım ki, uca boylu və kostyumlu bir kişi irəli gəldi. Hal-əhval tutduqdan sonra, özünü təqdim edib dedi: “Şəhidlər Cəmiyyəti tərəfindən gəlmişəm. Vəziyyətin yaxşıdır? Nə isə bir şey istəyirsən?”

– Xeyr. Bir şey istəmirəm.

– Adın nədir?

– Qədəməli İshaqian.

– Haradan göndərilmişən?

– İsfahanın Dorçə rayonundan.

– Ailənə xəbər vermək istəyirik. Ev telefonunuz yadımdadır?

– Yox. Xahiş edirəm ailəmə xəbər verməyin. İstəmirəm bu qədər yolu Dorçədən bura gəlsinlər. Ailəm mənim burada olduğumu bilmir. Qardaşlarım cəbhədədir. Amma bilmirəm, atam Dorçədədir, yoxsa cəbhədə. Anam da evdar qadındır, buranı tanımır. Onun Tehrana gəlməsi və buranı tapması çətin olar. Bir şey olmayıb, istəmirəm səbəbsiz yerə onları narahat edim. Qoyun elə bilsinlər ki, hələ cəbhədəyəm. Ancaq bir zəhmət çəkin; onlarla əlaqə saxlayın və deyin ki, cəbhədəyəm, vəziyyətim yaxşıdır.

– Yaxşı oğlum! Narahat olma! Onlara deyərəm ki, cəbhədəsən və vəziyyətin də yaxşıdır.

– Təşəkkür edirəm. Allah köməyiniz olsun.

Təqribən iki həftə idi ki, xəstəxanada idim. Əsla, kimsəsizlik və tənhalıq hiss etmirdim. Camaat bizi görməyə gəlir, xörək və kompot gətirirdilər. Üz-gözümüzdən öpür, salamatlığımızdan ötrü dua edir və öz ailə üzvləri kimi qayğımıza qalırdılar. Bəziləri də oğulları və ya başqa bir əzizləri üçün bir neçə damla göz yaşı axıdırdı. Əgər bir işimiz olsaydı, onlar yerinə yetirirdilər.

Şəhid Çəmran xəstəxanasına yaralı axınının ardı kəsilmirdi. Cəbhədən və döyüş yoldaşlarımdan xəbərim yox idi. Qərarlı idim, tez bir zamanda tərxis olub cəbhəyə qayıtmaq istəyirdim. Xəstəxanadan və o vəziyyətdən bezmişdim. Gipsdə olan ayağımın qaşınması da məni əldən salmışdı. Bir gün həkim gəlib dedi: “Bizim gənc döyüşçümüzdən nə xəbər? Görürəm burada özünə gəlmisən! Allaha şükür, rəngin açılib! Qoy görüm, vəziyyətin yaxşılaşıbsa, səni tərxis edim, müalicənin davamını evdə alarsan”.

Ayağımın hələ də çox ağrımaya və vəziyyətimin o qədər də ürəkaçan olmamasına baxmayaraq, hər gün və hər saat xəstə gətirildiyini nəzərə alaraq, xəstəxana çarpayısını bundan daha artıq zəbt etməyə ürəyim gəlmədi. Bütün enerjimi toplayıb həkimə dedim: “Bəli. Allaha şükür. Halım əladır. Xahiş edirəm tərxis vərəqəmi imzalayın”.

Həkim hələ tərəddüddə idi və ayağımın yenidən infeksiya edəcəyini düşünürdü. İsrarımı gördükdə tərxis vərəqəmi imzalamağa razılaşdı. Çox çəkmədi ki, Şəhidlər Cəmiyyətinin nümayəndəsi də bir dəst göy rəngli kostyum və bir cüt ayaqqabı ilə palatama gəlib dedi: “Sağlıqla, tərxis olunursan. Gəl kömək edim, bunları geyin. Tez hazırlaş ki, birlikdə Cənub Terminalına gedək”.

Gipsdəki ayağım şalvara yerləşmirdi. Şalvarın ayağının tikişini bir qədər sökdüm ki, geyinə bilim. Palata yoldaşlarımdan halallıq aldım və heç vaxt adını bilmədiyim

o qoca kişi ilə də sağollaşdım. Şəhidlər Cəmiyyətinin nümayəndəsi ilə bərabər təcili tibbi yardım məşinına mindim. Yolda dedi: “Təyyarə bileti yox idi. Ona görə də, sənə iki yer aldım ki, ayağını rahat uzadasan və əziyyət çəkməyəsən”.

Tərxis olunduğuma görə o qədər sevinirdim ki, onun səsinə eşitmirdim və öz xəyallarına qərq olmuşdum. Atanam üçün olduqca narahat idim. Onları əbəs yerə nigaran etmək istəmirdim. Təqribən bir saat sonra, Cənub Terminalına çatdıq. Cəmiyyətin nümayəndəsindən əşyalarımı təhvil aldım və ona təşəkkür etdim. Avtobusa minərkən, mənimlə əl görüşərək, ovucuma yüz tümən pul qoyub dedi: “Bu da səndə qalsın ki, birdən yolda nə isə almaq istədin”.

Əvvəlcə ürəyimdə sevindim ki, yol üstündə anama bir şey alaram. Amma sonra özümü danlayıb dedim: “Xəcalət çək, oğlan! Məgər sən pul və təşəkkür üçün cəbhəyə getmisən? Atan bilsə, səndən narazı olacaq!”

Pulu ona qaytarıb təşəkkür etdim. Lakin Şəhidlər Cəmiyyətinin nümayəndəsi qəbul etmədi, güclə pulu pencəyimin cibinə qoyub məni avtobusa mindirdi.

Bilmirəm yol niyə mənə o qədər uzun gəldi? Sanki vaxt da keçmək istəmirdi. Halım yaxşı deyildi. Ayağım ağrıyırdı və ağırlaşmışdı. O vəziyyətdə və yaralı ayaqla evə qayıtmaq istəmirdim. Başımı avtobusun oturacağına söykəyib gözlərimi yumdum. Avtobus sürücüsünün İsfahan ləhcəsilə qışqırıq səsinə - “Xanımlar və bəylər, İsfahandır, yatıb qalmayın... İsfahan avtovağzal. Yatıb qalmayın...” yuxudan oyandım.

Düşükdən sonra nə edəcəyimi, tək-tənha və qoltuq ağacı ilə hara gedəcəyimi bilmirdim. Bir yeri də tanımırdım. Ancaq bunu bilirdim ki, Dərçə məşinlərinin dayanacağı

Misdaq dördyolundadır. Maşın tutdum və bir təhər maşına minib, ayağımı uzatdım.

Dorçəyə çatdıqda hava qaralmışdı. Çox vaxt burada olmadığımıza, daha çox Semiromda, ya da müharibə zonasında olduğumdan məni kimsə tanımırdı. Qoltuq ağacları əlimdə, ayağım da buduma qədər gipsdə idi. Rahat yeriyə bilmirdim, amma kimsənin yaralandığımı bilməsini də istəmədim. Ona görə də paltarlarımı elə geyinmişdim ki, ayağımın gipsdə olması bilinməsin.

Bir az yol gedib dayanır, yenidən yoluma davam edirdim. Evimizə qədər məsafə 300 metrədən çox deyildi. Amma bu yol, evimizə gedən ən uzun səfər idi.

Yolda cəbhədə birgə olduğum Mahmud Pənahi¹ məni görüb dedi: “Qədəməli, özünsən? Necəsən, oğlan? Nə vaxt qayıtdın?”

Cavab verməyə təqətim yox idi. Vəziyyətimi gördükdə və yaralandığımı hiss etdikdə uca səslə dedi: “Eee... Gör bu namərd iraclılar başına nə bəla gətiriblər? Niyə təksən? Gəl... Gəl burada otur, bir nəfəsini də... Mən tez gedib evinizə xəbər verib qayıdıram”.

– Yox... Yox... Dayan, gör nə deyirəm. Özüm kimsəyə bir söz deməmişəm. Bu qədər çalışmışam ki, evdə kimsə bir şey bilməsin. İndi sən onlara xəbər vermək istəyirsən? Sənə zəhmət deyilsə, gəl mənə kömək elə və qolumu boynuna sal ki, evə gedim.

¹ 5 avqust 1965-ci ildə, Xomeynişəhr şəhərində anadan olmuşdu. Atasının adı Rəcəbəli idi. İbtidai təhsil almışdı. Əkinçi idi. Cəbhəyə könüllü olaraq getdi və 1 mart 1984-cü ildə “Tələiyə” məntəqəsində, qəlpəyə tuş gələrək şəhid oldu. Məzarı İslamabadın “Gülzari-şühəda” qəbristanlığındadır. (“Fərhənge əlame şühəda: Ostane Esfahan”, Tehran, “Sazmane boyade şəhid və umure isargəran”, Şahid nəşriyyatı, 2016, c. 1, səh. 428)

İlk dəfə idi ki, qoltuq ağacı ilə yol gedirdim. İki addım atıb bir qədər dayanırdım. Evə çatmağımız bir saata yaxın çəkdi. Qapının ağzında dayımı gördüm. Sevinc və həyəcanla məni qucaqladı. Gedib, gəlmək xəbərini anama vermək istəyirdi ki, ayağımı göstərüb dedim: “Dayı, evə qədər elə gəlmişəm ki, kimsə bilməsin. Elə gedək ki, anamgil qorxub özlərini itirməsinlər”.

– Nə edək?

Həyətlə giriş qapısının arasında bir pərdə var idi. Dayıma dedim ki, sən qabaqda get. Mən də çəliklərimi pərdənin arxasına qoyaram və sənə söykənərəm. Anam əvvəl səni görsün, sonra mən salamlaşaram.

Dayım qapını döyüb içəri girdi, anamı çağırub dedi: “Ay bacı, gəl qarıya, sənənlə işim var”.

Anam bacılarımla birgə həyəətə çıxdı. Əvvəl dayımı gördülər və onunla salamlayıb, hal-əhval tutdular. Sonra məni gördülər, hamısıyla salamlayıb, öpüşdük. Elə dayanmışdım ki, yaralı ayağımı görməsinlər. Yerimdən də tərpnəmirdim. Nə vaxt gəldiyimi soruşurdular. Paltarlarını təzə almısan? Kostyum sənə nə qədər yaraşır. Bəs həyətdə niyə dayanmısan? Niyə içəri girmirsən?

Dedim: “Yaxşı, gəlirəm. Siz buyurun içəri. Mən dayımla gələcəm”.

Anam dedi: “Uzaq yoldan gəlmisən, yorğunsan. Tez içəri gəl”.

Hər nə desəm də, qəbul etmədilər. Dedim: “Onda icazə verin, arxadan bir şey götürüm, gəlim”.

Elə düşündülər ki, çantalarımı götürmək istəyirəm. Dedilər: “Yaxşı, götür”.

Pərdənin arxasından qoltuq ağaclarımı götürüb dedim: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim”.

İçəri qayıtdım. Qoltuğumun altında çəlikləri görəni kimi dedilər: “Nə olub?”

Dedim: “Heç nə, anacan! Ayağım ağrıyır, keçin içəri izah edəəm”.

Şalvarım gipsin üstünü tamamilə örtmüşdü. Qaranlıqda da şalvarımın sökülmüş hissəsi bilinmirdi. Ruhi baxımdan sarsılacaqlarını bildiyim üçün fikirləşdim ki, əvvəl özümü görsünlər, sonra yaralanma macəramı danışım.

Anam məni möhkəm qucaqlayıb ağlaya-ağlaya sağlamlığı üçün “La həvlə və la quvvətə illa billah¹” zikrini deyirdi.

Bir neçə gün evimiz çox get-gəlli oldu.

Əlimə çəlik götürüb yol getməkdən xoşum gəlmirdi. Digər tərəfdən də bir yerdə oturub qala bilmirdim. Evdə bir otaqdan o biri otağa getmək istədikdə, çəlik götürmürdüm və bir ayaqla iki-üç addım atır, tullana-tullana gedirdim. Anam mənimlə bacarmayıb narahatçılıqla deyirdi: “Qədəməli, niyə dincliyin, sakitliyin yoxdur? Belə olsa, ayağın bitişməz!”

Bir dəfə ona cavab vermək istəyərkən gözlənilmədən müvazinətimi itirib yıxıldım. Gözümü açanda isə, təcili tibbi yardım məşinında və xəstəxana yolunda olduğumu gördüm. Ayağım sağalana qədər, çəlik götürmədiyim üçün üç dəfə xəstəxanaya getməli oldum.

Daha evdə qalmağa və o vəziyyətə dözməyə hövsələm çatmırdı. Küçəmizin başında bir klinika var idi. Heç kimə demədən ora gedib ayağımdakı gipsi budumdan dizimin üstünə qədər kəsirdim. Ayağım yüngülləşdi və daha rahat addımlaya bildim. Bir neçə gün sonra yenidən o tibb bacısının yanına gedib dedim: “Mişarın var, ya yox?”

Dedi: “Bəli, var. Necə bəyəm?”

Əlimlə dizimə işarə edib dedim: “Ayağımın gipsini bu hissədən bura qədər kəs”.

¹ Allahdan başqa qorxu və qüvvə yoxdur.

Bir-iki həftə keçdi. Artıq evdə qalmağa dözə bilmirdim. Məktəblərdə dərslər başlamışdı. Cəbhəyə qayıda biləcəyim vaxta qədər, dərslərdə iştirak etməyi qərara aldım.

İngilis dili müəllimimiz həmişə döyüşçülər və cəbhə əleyhinə danışırdı. Ondan incisəm də, içimdən bir hiss, onun bu sözləri ürəkdən demədiyini mənə deyirdi. Bu səbəbdən də onun hörmətini saxlayırdım. Digər tərəfdən də dərslərimi yaxşı oxuduğuma görə, çox da mənim cəbhəyə getməyimə qarşı çıxmırdı. Sınıfə qoltuq ağacları ilə getmişdim. Cəbhədə yaralandığımı bildikdə, dərsi 15-20 dəqiqəyə bitirib dedi: “Bu qədər bəs edər; istəyirəm əyləşək və Qədaməli İshaqianın xatirələrini dinləyək”.

O gündən sonra, nə vaxt cəbhə xatirələrindən danışdımsa, həmin müəllim təsirlənirdi. Şövqlə söhbətlərimə qulaq asır və mənə xüsusi hörmətlə yanaşırdı.

Bir gün dərstdən sonra, mənə dedi: “Qədaməli, sən qiymətini cəbhədə alıb, qəbul olmusan. İngilis dilindən də qiymətin 20¹-dir. Get, Allah amanında!”

Bir neçə ay olardı ki, evə qayıtmışdım və cəbhə dostlarımdan ötrü darıxırdım. Artıq şəhərdə, evdə qala bilmirdim. Fevralın 9-da həkimə gedib dedim: “Doktor, ayağımın gipsini tamamilə aç”.

Həkim dedi: “İndi ayağının gipsini açmaq məsləhət deyil. Hələ tam bitişməyib və yenidən sına bilər”.

– Bu günlərdə cəbhəyə ezam var, mənə elə gəlir ki, bu yaxınlarda əməliyyat olacaq. Dostlarımla bu əməliyyatda iştirak etmək istəyirəm.

Həkim ardıcıl israr etdiyimi görüb ayağımın gipsini açdı. Əlimdə çəlik elə ikinci addımı atmaq istədikdə üzüm üstə yerə yıxıldım. Narahat oldum. O gecə keçirilən dini mərasimə gedib təvəssül etdim ki, yeriyə bilim.

¹ İran təhsil sistemində ən yüksək qiymət.

Dörd ay olardı ki, sol ayağım gipsdə idi. Arıqlamışdım; yaram infeksiya etmişdi və tam sağalmamışdı. Həkim demişdi ki, ən azı altı ay gipsdə qalmalıdır. Mən isə iki ay tez açmışdım. Ayağımın bu cür olmasına, əməliyyatda iştirak edə bilməməyimə görə narahat idim və heç bir qərar tuta bilmirdim.

Eşitmişdim ki, fevralın 12-si cəhbəyə göndəriş var. Fevralın 11-də isə şəhərdə könüllülərin nümunəvi çıxışı olacaqdı. Çəliklərimi qoltuğumun altına alıb nümunəvi çıxışa tamaşa etməyə yollandım. Bir neçə veteran əlil arabasında, bir neçə nəfər də mənim kimi qoltuq ağacı ilə gəlmişdilər. Ürəyimdə elə bir şövq var idi ki, artıq dayanmağa səbrim çatmırdı.

Öz-özümə dedim: “Bu gün könüllülərin qeydiyyat şöbəsinə heç bir əl ağacı götürmədən gedəcəyəm ki, vəziyyətimin normal olduğunu zənn etsinlər”.

Ezam günü çatdı. Bu ezamda birgə göndərilməyimizi istədiyimiz bir neçə dostla, ezam mərkəzinə getdik. Məhəmməd və Əli Kaşi əmioğlu idilər. Onlarla təzəcə dostlaşmışdıq. Hərbi təlim kursunu bitirmişdilər. Ezam olunmaq və qarşıdakı əməliyyatda iştirak etmək istəyirdilər. Onların arxasında gizlənib ayağımın vəziyyətini görməmələrinə çalışsam da, bir faydası olmadı. Göndəriş vərəqəmi almağa getdim. Ezam məsulu dedi: “Qədəməli, hələ yaran sağalmayıb. Bu vəziyyətlə səni ezam edə bilmərik”.

Narahatçılıqla şəxsiyyət vəsiqəmi götürüb dedim: “Onda əvvəlki batalyona qayıdıb özümü təqdim edəcəyəm”.

Bilirdim ki, burada nə qədər qalsam da, əlimdən bir iş gəlməyəcək. Buna görə, ağıma bir fikir gəldi. Əli Cəzini, iki Kaşi əmioğulları və dostlardan biri ilə plan cızdıq ki, yaralandığımı başa düşməsinlər deyərək, komandirin qarşısından keçdikdə əlimi dostlarımdan çiyinə qoyum və

onlara söykənim. Plan üzrə, həmin hiyləni işlədərək, komandirin qarşısından keçdik və avtobusun pilləkənindən yuxarı qalxdıq. Cəbhəyə getməyə o qədər həvəsli idim ki, artıq ayağımı tamamilə yaddan çıxarmışdım.

Bir neçə saat sonra, qatarla Əhvaza getdik. Yol boyu dilimin altında zikr deyib təvəssül edirdim ki, ayağım yaxşılaşsın. İradəmi toplamışdım ki, necə olursa-olsun, əməliyyatda iştirak edim. Hər gecə ayağımı masaj etmək gündəlik proqramıma daxil olmuşdu. Həkimin öyrətdiyi fizioterapiya məşqlərini də təkrarlayırdım.

Darxoin¹ gəlməyimizdən üç-dörd gün keçirdi ki, Allahın lütfü ilə yerişim yaxşılaşdı və artıq bir problemim yox idi.

Əməliyyatda iştirak etmək üçün qeydiyyata düşməli və döyüşçü nömrəsi almalı idik. Həzrət Müslim (r) batalyonunun Kadrlar Şöbəsinin rəisinə müraciət etdim və nömrə qeydiyyatı istəyimi bildirdim.

Gözüm Kadrlar Şöbəsinin rəisinə sataşan kimi, yerimdə donub qaldım. Bundan əvvəlki rəis dostum idi. İndi isə yeri dəyişilmişdi və yeni rəisi də tanımırdım. Allaha yalvarırdım ki, çətin adam olmasın. Stolunun qarşısına çatdıqda, məni gören kimi dedi: “Mən səni tanıyıram. Sən yaralanmamışdınmı? Burda nə edirsən?”

Kəkələyirdim. Qaçmağa yol axtarırdım və nə edəcəyimi bilmirdim. Birdən tanış bir səs eşitdim. Arxaya baxanda

¹ Darxoin - Abadandan 66 km şimalda, Karun çayı ilə Abadan-Əhvaz magistralı arasında yerləşən qəsəbə. Bura 14-cü İmam Hüseyn (ə.s) briqadasının iqamətgahı idi. Müharibə başlaması və İraq ordusunun 3-cü korpusunun Marid kəndi ətrafında Karun çayının şərqi işğal etməsi nəticəsində, düşmənin irəliləməsinin qarşısını almaq məqsədilə, döyüş məntəqəsinin şimalında mühüm bir cəbhə təşkil edildi ki, Darxoin kəndi cəbhənin arxa hissəsində yerləşdiyi üçün, “Darxoin cəbhəsi” kimi məşhurlaşdı. (Pejman Purcəbbari, “Ətləse coğrafiyaye həmasi yek”, “Xuzestan dər cəng”, Tehran, Sərir nəşriyyatı, 2010, s. 112-113.)

gördüm ki, Həzrət Əbəlfəzl (ə.s) bölüyünün komandiri Hacı Mahmud Cannisaridir. Yaxına gəlib dedi: “Niyə qardaşımıza nömrə vermirsən?”

Şöbə rəisi dedi: “Axı, Hacı, bunun təqdimatı hanı? Ezam vərəqəsi hanı? Hardan gəlib? Necə gəlib?”

– Görürsən ki, burdadır. Mən də onu tanıyıram.

– Axı bunun necə gəldiyi və haradan gəldiyi də məlum deyil! Ümumiyyətlə, buna kim batalyona girmək icazəsi verib?

– Yaxşı, elədirsə lazım olan hər bir şeyi özün buna ver.

Hacı Mahmud bu sözləri deyib getdi.

Kadrlar Şöbəsinin rəisi artıq bir söz deyə bilmədi. Üzümə qəzəblə baxıb adımı yazdı. Nömrəmi aldıqda, sanki dünyanı mənə verdilər.

Bir neçə gün keçdi. Hərbi təlimin ilk günlərində səkkiz kilometr qaçmalı idik. Əziyyət çəkirdim. Çox vaxt bizi maneəli yollardan kekməklə yüksəkliyə qaldırırdılar. Bu mənim üçün lap çətin idi. Ayağım zoqquldayırdı. Aşağı çətinca canım boğazıma gəlirdi. Əlimi dostlarımla çiyinə qoyub onlarla birgə qaçırdım. Qardaşlar çətinlik çəksələr də, onlarla birlikdə qaçmağıma şərait yaradırdılar ki, geri qalмайım. Xəstəxanadakı qoca kişinin dediyi sözləri xatırlayırdım: “Bu çəkdiyiniz əziyyətlərin hesab-kitabı var. Allahın heç bir işi səbəbsiz-məntiqsiz deyil. İstəyir səni çətin günlərə hazırlasın ki, o vaxt xəcalətli olmayasan”.

Hər şeyə dözürdüm. Döyüş yoldaşlarımla şüarlarını eşitdikcə və şövqlərini gördükcə, enerjim daha da artırdı. Dostlarımdan geri qalmamağa və təlimi başa çatdırmağa çalışırdım.

Darxoində olduğumuz müddət ərzində, əməliyyatın mərhələlərindən birini yerinə yetirməkdən ötrü Zeyd

postuna¹ getməyimiz qərara alındı. Orada komandirlərin məsləhətinə əsasən, ehtiyat qüvvələrinin tərkibində yer aldım.

Yük maşınlarına mindik. İlk dəfə idi ki, Zeyd postuna gedirdim. Orada “İmamlar (ə.s)” mövqeyi və ya “İmam Mehdi (ə.c)” qərargahında yerləşdik. Bu mövqedə idik ki, qardaşım Abbasəlinin də tərkibində olduğu “İmam Məhəmməd Baqir (ə.s)” batalyonunun və bir neçə başqa cəbhə yaran batalyonun gecə saat 10-da düşmən cəbhəsinə hücum etdiyini, İraq tərəfin ağır atəşi nəticəsində cəbhə xəttini yara bilmədiklərini və sübh azanı vaxtı məcburi olaraq geri çəkildiklərini eşitdik. Bu xəbərdən sonra narahat oldum. Qardaşımın salamatlığını niyyət edərək, Ayətəl-kürsi oxudum.

¹ Hüseyniyyə stansiyasının Əhvaz-Xürrəmşəhr qovşağından bir torpaq şosse yolu cənub-qərb istiqamətində uzanır. Bu məntəqə Ramazan əməliyyatında Fəth qərargahının əməliyyat zonasında yerləşirdi. Ordunun 92-ci zirehli briqadası, 14-cü İmam Hüseyin (ə.s) briqadası, 25-ci Kərbəla briqadası, 17-ci Əli ibn Əbu-Talib (ə.s) briqadası və 30-cu zirehli briqada qüvvələrindən ibarət birliklər sürətlə düşmən mövqeyində irəliləmiş, özlərini bu istiqamətdən Kətiban çayına çatdırmışdılar. Ramazan əməliyyatının dalana dirənməsi nəticəsində, İraqın Zeyd postu İran qüvvələrinin əlinə keçmişdi. Lakin düşmən sürətlə su buraxmağa başladı və bu məntəqə tamamilə suyun altında qaldı. Buna görə də, 1982-1985-ci illər ərzində ordunun Xeybər əməliyyatındakı uğursuz hücumundan başqa, burada mühüm bir addım atılmadı. 1986-cı ildə isə, “Kərbəla-5” əməliyyatında döyüşçülər elə bu su altında qalmış məntəqədə uğur qazanaraq, düşmənin Bəsrə şəhəri mövqeyinə hücum etdilər. Bu məntəqə 1988-ci ildə yenidən İraq tərəfindən işğal edildi. 1988-ci ilin yayında BMT-nin 598 sayılı qətnaməsinin qəbul edilməsindən sonra, bura Əhvaz-Xürrəmşəhr magistralını ələ keçirmək üçün yenidən İraqın hücum istiqamətinə çevrildi. (Pejman Purcəbbari, “Ətləse coğrafiyaye həmasi yek”, “Xuzestan dər cəng”, Tehran, Sərir nəşriyyatı, 2010, s. 47.)

Keçirilən əməliyyatın məqsədi o idi ki, işğaldan yenidən azad edilmiş “Məcnun adaları”na açılan düşmən atəşi bir qədər səngisin. Biz isə dəstək batalyonu olduğumuz üçün, ön xəttə getmədik. Ancaq bizdən öncə ön xətdə olan qüvvələrin yaralılarını arxa cəbhəyə daşdıq. Təqribən səhər saat 10-da bütün yaralıları arxaya aparıb cəbhəyə nəzarəti gücləndirdik.

Orada olan qüvvələrdən Abbasəlini soruşdum; heç kimin ondan xəbəri yox idi.

XEYBƏR

Əməliyyatdan sonra Kuşk¹ postuna getdik. İki gecə orada qaldıq. İkinci gecə, ayın 27-də Həzrət Rəsuləllah (s) briqadası düşmənin ön xəttinə hücum etdi. Üçüncü gün piyada olaraq Təlaiyyə² tərəfə yola düşdük. Daha sonra Darxoinə gedib orada istirahət etdik. Operativ batalyonlar yenidən təşkilatlandılar. Şəhidləri və yaralıları arxaya göndərdilər. Batalyonumuz yetərinəcə dincəldiyi üçün cəbhə xəttini yarmağı bizə tapşırdılar.

Bir neçə gün sonra Kuşka yola düşdük. Hacı Əli Quçani batalyonun komandiri, Hacı Nadiəli Bəratı batalyonun qərargah rəisi və Hacı Mahmud Cannisari isə bizim bölüyün komandiri idi. Döyüşçülərimiz elə keçmiş əsgərlər idilər və bir-birimizi yaxşı tanıyırdıq. Cannisaridən soruşdum: “Bir

¹ Bu post eniş-yoxuşsuz geniş bir səhrada, Təlaiyyə istiqamətində Dəbb-Hərdan səmtinin şimal-qərbinin sonunda və Əhvaz-Xürrəmşəhr maqistralının qərbində yerləşir. Müharibənin əvvəlində Kuşk səhrası, düşmənin zirehli birliklərinin Əhvaza doğru irəliləməsi istiqaməti idi. Ona görə də, bu səhrada yerləşən “Təlaiyyə Qədim”, “Təlaiyyə Cədid” və Kuşk sərhəd postları müharibənin ilk üç günündə süqut etdi. Kuşk postu işğaldan 19 ay sonra, “İla beyt əl-muqəddəs” əməliyyatının ikinci mərhələsində azad edildi. (Pejman Purcəbbari, “Ətləse coğrafiyaya həmasi yek”, “Xuzestan dər cəng”, Tehran, Sərir nəşriyyatı, 2010, s. 183.)

² Təlaiyyə Hüveyzə rayonunun və Bəni-Saleh dehistanının (İranda inzibati ərazi vahidi) tərkibinə daxildir, Azadəqan səhrasının cənub-qərb istiqamətinin axırlarında yerləşir. Bu məntəqə Xeybər və Bədr əməliyyatlarının mühüm mövqelərindən sayılır və müharibə boyunca Məcnun adalarının qorunmasında əhəmiyyətli rol oynayıb. Çünki Təlaiyyənin ələ keçirilməsi, İranın Hur bölgəsində irəliləməsinin sabitləşməsi demək idi. (Pejman Purcəbbari, “Ətləse coğrafiyaya həmasi yek”, “Xuzestan dər cəng”, Tehran, Sərir nəşriyyatı, 2010, s. 177-178.)

neçə gün öncə düşmənin ön xəttinə gecə hücum etmiş qüvvələrdən xəbərin varmı?”

Dedi: “Yox. Necə bəyəm?”

– Qardaşım Abbasəli cəhbə xətti yaran batalyonda idi. Ondan bir xəbərim yoxdur.

– Nigaran olma! Başqa dəstələrdən soruşmuşsan?

– Bəli! Kimdən soruşmuşamsa, ondan xəbəri yoxdur.

– İnşaaləh bir şey olmaz. Ürəyinə pis fikirlər gətirmə. Mən də batalyon komandirlərindən soruşaram. Bir xəbər olsa, sənə deyərəm.

– Təşəkkür.

Kuşk müdafiə baxımından ordunun əlində idi. Toplandıqları sığınacaqların bir neçəsini boşaltdılar və bölüyün qüvvələrini on-on olaraq sığınacaqlarda yerləşdirdilər.

Yerlər müəyyən olduqdan sonra, qüvvələrin hamısını bir sığınacağa topladılar. Bölük komandirinin müavini İbrahimi gəlib dedi: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim. Elə bu gecə iclasımız var idi. Hacı Hüseyn Xərrazi bütün komandirləri toplamışdı. Batalyon və bölük komandirlərini bölüb dedi: Hər biriniz gedin və bu sözləri bir bölüyə deyin. Sizləri təlimatlandırmaq da mənə qismət oldu. Biz Tələiyyəni ələ keçirmək istəyirik. Qarşımızda çox çətin bir əməliyyat var. Müvəffəq olmağa ümid yoxdur. Düşmən qarşımızdakı iki kilometrlik məsafəni minalayıb. Bundan əlavə, qarşıda bataqlıq var, ondan da yuxarıda düşmənin Hava Hücumundan Müdafiə sistemi yerləşir. Kiminsə bu bataqlıqdan özünü o qalaya çatdırmağa bilmə ehtimalı azdır. Qıtası budur ki, bu əməliyyat Aşura mahiyyəti daşıyır. Hacı Hüseyn bizə dedi: Mənim salamımı dostlara çatdırın və deyin ki, kim bacarırsa bu əməliyyatda iştirak etsin və şəhadətə hazır olmayanlar arxaya qayıtsın. Bu gecə

əmaliyyata gəlməsin. Müharibə bitməyib, başqa mərhələlər də var”...

O deyirdi: Bu əməliyyatda şəhidlik qətidir. Kim hazırdırsa, gəlsin; bu gecə sonuncu gecədir. Uşaqlar ağlayırdılar. Qəribə səhnə idi. Deyirdi: Bu əməliyyatdan ötrü özümüzü ruhi baxımdan hazırlamalıyıq. Axşamüstü və ya gecə yarısı əməliyyat başlaya bilər. Bir cərgədən çox olmayacağıq. Hamı bir sıra ilə hərəkət etməlidir. Bizim batalyon getməlidir; Həzrət Əli Əsgər (ə.s) bölüyü də birincidir. Əgər bir nəfər zəiflik göstərüb geri qalsa, cərgə qırılacaq.

Mühitə ağır bir ab-hava çökmüşkən, döyüşçülərdən biri ayağa qalxıb uca səslə dedi: “Övladlarımla hamısı İmam Hüseyinə (ə.s) qurban olsun! Ya Hüseyin, şəhidliyi əldən qaçırmaram!”

Onun sözü ilə uşaqların ruhiyyəsi yüksəldi və Allahla razu-niyaz etmək üçün hərə bir guşəyə çəkildi. Mən də bir küncə çəkilib öz halımda idim ki, Məhəmmədrza Pənahi gəlib dedi: “Qədəməli, çox yaxşı oldu, deyilmi?!”

– Niyə?

– Mənim bu vaxta qədər Allahla problemim var idi!

Onun sözünə təəccüb etdim. Dəcəl oğlan idi. Heç kəs onun fikir və düşüncə əhli olduğunu zənn etməzdi. Döyüşçüləri ələ salır və onlara əziyyət verirdi. Soruşdum: “Halın yaxşıdır? Sənin Allahla nə problemin ola bilər?”

– Həmişə Allahdan soruşurdum ki, axı məni niyə dünyaya gətirmisən? Bekar qalmışdın? Mən Səndən həyat istəməmişdim. Bilmirəm məni yaratmaqda məqsədin nə olub! Uşaqlıqdan Allaha giley-güzar edirdim ki, boş yerə niyə bu dünyaya gətirmisən ki, sonra da aparmaq istəyəsən! Amma, İbrahimi söhbət etdiyi vaxt, öz-özümə dedim: İlahi, bağışla ki, Səninlə o qədər mübahisə etmişəm. İndi

varlığımın fəlsəfəsini başa düşdüm. Hiss edirəm ki, dəyərsiz deyiləm.

Məhəmmədrzani qucaqlayıb dedim: “Sən çox dəyərlisən! Əmin ol, Allah səni sevməsəydi, yaratmazdı”.

Onunla Kumeyl duası oxudum və bir qədər sonra yatdıq. Əməliyyatın başlamasını gözləyirdik. Xəbər gəldi ki, kəşfiyyata getmiş batalyon komandiri Hacı Əli Quçani yaralanıb, düşmən tərəfdən açılan atəş şiddətli olduğu üçün, əməliyyat mümkün deyil. O geriye göndərilib və əməliyyata rəhbərliyi Hacı Nadiəli Bəratı öz öhdəsinə götürüb.

O günün sabahı, səhər saat 10-da bir jurnalist gəlib dedi: “Müsahibə almaq istəyirəm. Kim şəhid olacağını fikirləşirsən, gəlsin ondan müsahibə alım”.

Əli Cəzini dərhal dedi: “Gəl bura. Mən yuxuda gördüm ki, şəhid oluram. Gəl məndən müsahibə al”.

Onun sözünə təəccüb etdik. Bu vaxta qədər Cəzini heç bir müxbirlə danışib müsahibə verməmişdi. Öz-özümə dedim: “Olmaya həqiqətən də Əli şəhid olacaq?!”

O evlənməmişdi və bizdən bir neçə yaş böyük idi. Dedi: “Uşaqlar, oturun, danışmaq istəyirəm”.

Onun ətrafında dövrə ilə oturduq. O, jurnalistə üzünü tutaraq dedi: “Mən dünyanı gəzmişəm. Heç bir yerdə qənaətbəxş bir şey yoxdur. Hər nə varsa, elə buradadır. İmam Xomeyni (r) bizim qarşımızda gözəl bir yol açdı. Allaha şükr və İmama dua edin. İmamın ardıcılı olun. Bura çox yaxşıdır. Cavanlara tövsiyə edirəm ki, gəlsinlər. Yoxlamaq məqsədilə də olsa, bir dəfə gəlin və yoxlayın görün burada nə var...”

Cəzininin sözləri qurtardıqda, jurnalist getdi və yenə hamı öz xəlvət guşəsinə çəkildi. İki-üç nəfər öz vəsiyyətnamələrini yazmaq üçün kağız-qələm götürdü. Bir neçə nəfər də başqalarının könlünü şad etmək üçün zarafatlaşmağa

başladılar. Bəziləri də təminat şöbəindən xına istədilər. Bir-birimizin əlinə, ayağına və saçına xına qoyurduq.

Əli Cəzininin yanına gedib soruşdum: “Əli, doğrudan yuxuda şəhid olacağını gördün?!”

– Bəli. Qədəməli, bilirsən nə var? Dünən gecə Cəfəri yuxuda gördüm. Narahat halda üzümə baxıb dedi: “Nə vaxta qədər gözləmək istəyirsən? Dünyaya nəyə görə ürək bağlamısan? Niyə gəlmirsən? Burada bir toplumun içindəyik və sən yerin boşdur”. Cəfərdən soruşdum: “Sən mənə nə etmək lazım olduğunu deyəcəksən?” Dedi: “Bəli, ayağa qalx bir yerdə gedək”. Mən də qalxdım, Cəfər əlimdən tutdu və birlikdə qaçdıq. Əminəm ki, bu gecə əlimdən tutacaq və şəhid olacağam.

Cəzininin sözlərini eşitdikdən sonra ovqatım təlx oldu. Ürəyimdə ona qibtə edib dedim: Kaş Cəfər mənim də əlimdən tutaydı! Artıq, aramlığı və qərarım yox idi. Ondan ayrıldım və gedib sığınacağı bir küncündə əyləşdim.

Əli və Cəfər Cəzini qardaşları bir yerdə böyümüşdülər. Cəfər Vəl-fəcr-4 əməliyyatında şəhid oldu. Atasını onun dəfn mərasimində təmkinli idi; amma dəfndən sonra bir həftə ağladı və özü də dünyasını dəyişdi. Cəfərlə atasının qırx mərasimini bir yerdə keçirdik.

Zöhr namazı və günorta yeməyindən sonra səngərdə idim. Başqa bölükdən olan məhəllə uşağımız Nasir Qasimi gəlib dedi: “Uşaqlar, bir yuxu görmüşəm. Sizin üçün danışmaq istəyirəm”.

Dedim: “Nasir, yuxuda nə görmüsən?”

– Yuxuda gördüm İmam Zaman (əc) Dal qalasında və şəhadət üçyolunda oturub. İmam Xomeyninin Cəmaranda stul üstə oturub aramlılıqla əlini tərپətədiyi kimi, İmam Zaman (əc) da əlini tərپədərək gələnəri salamlayır, döyüşçülərin başlarına sığal çəkir. Mən o Həzrətin kimlərin başına əlini çəkdiyini gördüm. Zənnimcə, İmam kimin başına sığal

çəkdisə, o şəhid olacaq. Kimin şəhid olub-olmayacağına şübhəsi varsa, mənə desin, görüm İmam Zaman (əc) onun başına sığal çəkdi, ya yox...

İrəli getdim və qulağına pıçıldadım: “Nasir, mən necə? Şəhid olacağam?”

– Yox, şəhid olmayacaqsan. İmam sənin başına sığal çəkmədi. Sən qalacaqsan və ruhani olacaqsan.

Nasir öz yuxusu ilə döyüşçülərin əhvalını dəyişdi. Artıq döyüşçülərin heç biri öz halında deyildi. Hamı öz Allahu ilə razu-niyaz etmək üçün bir guşə axtarırdı. Ürəyim yerində deyildi. Sanki kimsə əl atıb ürəyimi yerindən çıxartmışdı. Özümü hər hansı bir işlə məşğul etdimsə, yenə də qardaşım Abbasəlinin siması gözümün qabağında idi. Bir an olsun belə, onu fikrimdən uzaqlaşdırma bilmirdim.

Yenidən Mahmud Cannisarinin yanına gedib Abbasəlini ondan soruşdum. Başını aşağı salıb dedi: “Abbasəlidən başqa, 10-15 döyüşçüdən də heç bir xəbərimiz yoxdur. Düşünürük ki, düşmənin şiddətli atəşinə görə, bir yerə sığınımblar. Nigaran olma!”

Qürub vaxtı komandir taqımları təlimatlandırmaq üçün iclasa topladı. Dörd taqım idik və mən birincidə idim. Proqramlar müəyyən edildi və dedilər ki, yola düşdükdə, bölük komandirinin müavini qabaqda, komandirin özü isə cərgənin sonunda hərəkət edəcək. Taqımlar bir-birinin ardınca gedəcəklər. Mən birinci bölüyün 11-ci şəxsi idim.

Bölük komandirinin müavini İbrahimi hamıdan öndə və cərgənin başında hərəkət etməli idi. İkinci və üçüncü taqımın komandirləri arasında mübahisə gedirdi. Bu iki taqımın komandirləri etiraz edirdilər ki, nə üçün birinci taqım öndə getməlidir? Əli Quçaninin hamı ilə höccəti tamamladığı və şəhadət müjdəsi verdiyi halda, yenə də döyüşçülər arasında daha tez şəhid olmaq və bir-birindən önə keçmək üstündə söz-söhbət vardı. Hamı birinci taqımın üzvü olmaq istəyirdi.

İxtilafların həll olması üçün Cannisari dedi: “Burada problem yoxdur, püşk atarıq. Hansı təqımın adı çıxsə, öndə gedəcək”.

Cibindən bir kağız çıxarıb üç yerə böldü və təqımların adlarını yazıb püşk atdı. Əvvəlcə birinci təqımın adı çıxdı. Təqımın şəxsi heyəti hamılıqla ura qışqırıb sevindik. Amma ikinci təqımla üçüncü təqım yerini dəyişdi. Üçüncü təqımın adı çıxdıqda, şəxsi heyət öz komandirlərinin başına toplaşıb ağlayır və deyirdilər: “Sən necə də yaxşı adamsan ki, Allah sənin komandirliyin xətrinə bizi şəhadətə daha bir addım yaxınlaşdırdı”.

Komandirləri onları qucaqlayıb deyirdi: “İnşallah, ağıımız İmam Zamanın (əc) qarşısında başıuca, üzüağı olaq!”

Şam namazının vaxtı çatdı. Namaz sırasında bir daha Mahmud Cannisaridən Abbasəlini soruşdum. Ondən heç bir xəbər yox idi.

Şam və işa namazından sonra, əməliyyata yola düşmək üçün cərgəyə düzüldük. Əbdülhüseyn İshaqianı (onunla qohumluq əlaqəmiz vardı) ciddi diş ağırsı tutdu və dişini göstərmək üçün Tibb Məntəqəsinə getdi. Əməliyyat başladıqda, daha onu təqımda görmədim və gecikərək gəlib çatmadığını düşündüm. Ürəyimdə dedim: “Yaxşıdır, ən azı bir nəfər diri qalacaq və şəhadət xəbərini ailəmə verəcək!”

Bir cərgə üzrə ilanvari hərəkətlə, irəqlilərə yaxınlaşdıq. Arxamdakı şəxsin nəfəsini boynumun ardında hiss edirdim. İraqlılar bizim qüvvələrin bura qədər nüfuz edəcəklərini qətiyyəən ehtimal etmirdilər. Bizə demişdilər ki, qalanın arxasına keçməli və komandirin göstərişilə hücum etməliyik. İraqlılar ardıcıl olaraq işıqlandırıcı fişənglər atırdılar. Biz də hər dəfə, görünməmək üçün oturur və yenidən qalxıb yolumuza davam edirdik.

Şiddətli külək əsirdi və suyun dalğalarının səsi eşidilirdi. Yol boyunca çoxlu su çuxurları var idi ki, biz onlara

düşdükdə, səsimiz küləyin səsilə qarışır və iraqlıların qulağına çatmırdı. Bu da bizə xatircəmlik vermişdi. Bəzən düşmən mövqeyindən pulemyotla hədəfsiz atəş açırdılar. Güllələrdən qorunmaq üçün yerə uzanırdıq. Yer yaşı idi, ayaqqabı və paltarlarımız palçığa batmışdı. Çətinliklə yol gedirdik. Hava getdikcə daha da soyuyurdu. Ayağım tam sağalmamışdı; yaramın ağrısı çoxalır və gizildəyirdi. Bir neçə dəfə sol ayağımı dizimdən qatlayıb açsam da xəyri olmadı.

Bir neçə metr qarşıda əmr verildi ki, bir az oturun dincələk. Bu əmrə sevindim. Sol əlimlə ayağımı ovurdum ki, qızıqsın. Cümə axşamı gecəsi idi. Əli Cəzini cərgədə məndən qabaqkı şəxs idi. Cibindən balaca bir radio çıxarıb işə saldı. Ona dedim: “Əli, nə edirsən? Radionun səsi havada yayılır, ifşa ola bilər”.

– Səsini azaldacağam. Hacı Ağa Cavadi Amuliyə qulaq asmaq istəyirəm. Cümə axşamı gecələri Quran təfsiri proqramı var.

Bu dərsi çox sevirdi və həmişə ona qulaq asırdı. Proqram həmişə saat 9-dan sonra yayımlanırdı. Proqrama əvvəldən axıra qədər qulaq asa bilməsə də, Cavadi Amuli ağanın son cümləsinə necə olursa-olsun qulaq asmalı idi. Deyirdi: Mənim bu cümlədən ¹ “عَفَرَ اللَّهُ لَنَا وَ لَكُمْ. وَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ ” “بِرَكَاتُهُ” çox xoşum gəlir. Bu cümləni nə vaxt eşidirəmsə, xüsusi zövq alıram. Həzrət Ayətullah Amuli ² “وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ ” “الْحَقُّ” ayəsini təfsir edirdi. Mən və Əli bir neçə cümləsinə qulaq asdıq. Sonuncu cümləyə çatdıq və bu ifadəni eşitdik:

¹ Allah bizi və sizi bağışlasın. Allahın salamu, rəhməti və bərəkəti üzərinizə olsun.

² O gün (qiyamət günü) çəki (əməllərin tərəzidə çəkilməsi) haqdır. (“Əraf” surəsi, 8-ci ayə.)

"عَفَرَ اللَّهُ لَنَا وَ لَكُمْ. وَ السَّلَامَ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ"

Əli bu cümləni eşitdikdə, aram və ürəyəyatan səsə onu təkrarladı və radionu söndürüb cibinə qoydu. Sonra cibindən bir ətir şüşəsi çıxardı, yarı əyilmiş vəziyyətdə cərgənin axırına qədər getdi, döyüşçülərin hər birini öpdü, onlara ətir vurdu, halallıq aldı və qayıdıb yerində oturdu. Üzünü mənə tutub dedi: "Qədəməli, qorxuram birdən Cəfər gələr, onu yubatmaq istəmirəm. Aramızın pozulmasını istəmirəm".

Yenidən yola düşdük. Ayağım hələ də şiddətlə ağrıyırdı. Əhəmiyyət vermədim və möhkəm addımlamağa davam etdim. Bir neçə addım sonra, yenə fişəng atıldığı üçün oturmali olduq. Birdən qabaqdan mesaj gəldi ki, düşməne yaxınlaşırıq. Sonra mesaj gəldi ki, yavaş hərəkət edəcəyik. Mesajı cərgənin önündə duran komandirimiz arxasındakı şəxsin qulağına deyirdi, o da bu qayda ilə sonrakı şəxsə ötürürdü və beləcə cərgənin sonuna çatırdı. Bir neçə mesaj da gəldi ki, düşməne daha da yaxınlaşdığımızdan xəbər verirdi. Son mesajdan yarım saat sonra, komandir tərəfindən yenə təzə mesaj gəldi: "Cənnət qoxusu gəlir".

Təqribən saat 10-da döyüş xəttinə çatdıq. İraqlılarla aramızdakı məsafə çox azalmışdı. Elə bir yerə çatmışdıq ki, əvvəlki batalyonun şəhidlərinin cənazələri hələ meydanda idi. Hücüm əmrini gözləyirdik. Artıq oturmağa imkan yox idi. Ahəstə oturdum və ətrafımda olan şəhidlərin üzlərindəki palçığı təmizləməyə başladım. Dərin bir qəhər boğazımı qurutmuşdu. Cərgədə qarşımdakı şəxs Məhəmmədəli Kaşi idi. Həmişə işim ayə, hədis oxumaq və camaat namazı qılmaq olduğu üçün, məni "Hacı ağa" çağırırdı. Dedi: "Hacı ağa, buraların hamısı palçıqdır ki".

– Bəli, burda su varsa, palçıq da olmalıdır.

– Axı, bəyəm siz demirdiniz ki, burda “hurul-eyn”¹ var?

Hamımızı gülmək tutdu. Bataqlığın yanında idik. Əlimlə ətrafı göstərdim və dedim: “Bunlar hurdur² də. İndi eyninə³ də çatacağıq”.

Danışdıq ki, gözlənilmədən çəkiyə zərbələri və tap-tap səsi eşidildi. Birdən mesaj gəldi: “Sakitliyə riayət edin!”

Elə bildik döyüşçülər çəkiyə nəyəsə vururlar. Amma xəbər gəldi ki, düşmən ərazini minalamaqla məşğuldur. Düşməne o qədər yaxın idik ki, onların mina basdırmalarının səsinə eşidirdik. Nəfəsim güclə gəlib-gedirdi. Aram və səssiz halda bir neçə nəfəs almağa çalışdım. Bir neçə dəqiqə sonra, yenidən mesaj gəldi: “Düşmənin səsidir. Hazır olun. Silahlar atəşə hazır vəziyyətə! Döyüşə hazır olun!”

Bir buldozer işləməklə məşğul idi. İbrahimi ayağa qalxdı. Birdən partlayış səsi gəldi və buldozer sıradan çıxdı. İbrahimi “Əllahu əkbər” dedi və bütün qüvvələr yola düşdülər. Təqribən 20-30 metr qaçmalı idik. Sudan keçdikdən sonra, iraqqlıların qalmasına çatacaqdıq. Ayağımın ağrısını unutmuşdum. Birinci şəxslə aramızda təqribən 30 metr məsafə vardı. Qaçdığımız vaxt minalar bir-birinin ardınca partlayırdı. Əli Cəzini məndən bir neçə addım öndə təkbir deyir və qaçırdı. Birdən gördüm ki, qumbaraatan mərmisi başının üstündən keçdi. Ucadan onu səslədim:

– Əli... Əli... Əli Cəzini... Əli Cəzini...

Onan heç bir cavab eşitmədim. Ətrafa baxdıqda onu görə bilmədim.

Bizim dəstə hücumu keçəndən sonra iraqqlılar pulemyotla atəş yağdırmağa başladılar. Sanki üzərimizə sel axırdı. Suyun içində qaçırdıq ki, birdən bir partlayış baş verdi. Nə

¹ Huri.

² Farsca “hur” bataqlıq deməkdir.

³ Özünə.

oturmağa imkan var idi, nə də sağa-sola gedə bilirdim. Suyun axınının təzyiqi artmışdı. Bir neçə dəfə az qaldı ki, su məni aparsın. Əhmədabad məntəqəsindən iri cüssəli və uca boylu bir döyüşçü məni sudan xilas etdi və dedi: “Əlini sal mənim bel çantama. Mənə yapış və gəl”.

Ondan möhkəm yapışdım. Uşaqların biri də arxadan mənə kömək etdi və sudan çölə çıxdıq. Qayıdıb arxaya baxdım. Gördüm cərgədən əsər-əlamət yoxdur. Yalnız Nasir Qasiminin özünü qalanın üstünə çatdırdığını gördüm və özünü ora necə yetirdiyini başa düşmədim. Nasirin qalaya çatmasından sonra, qalan döyüşçülər də özlərini qalanın üstünə yetirdilər. İraqlılarla aramızda şiddətli qarşıdurma yarandı.

Nasirin qəribə ruhiyyəsi vardı. Heç nədən qorxmadən təkbir deyir və atəş açırdı. Sonda bir qumbaraatan mərmisi yaxınlığında partladı və Nasir şəhid oldu. Məndən iki yaş böyük olardı. Çox həvəsli və coşqun cavan idi. Batalyonda əlindən gələn hər bir işi görərdi. Hacı Əli Quçani ona xüsusi rəğbət bəsləyirdi. Nurlu və aram üzünə bir nəzər saldım və öz-özümə dedim: “Əgər Hacı Əli burda olsaydı, Nasirin şəhadətinin qüssəsindən ölərdi”.

İlk sığınacağa çatdıqda, gördüm ki, bir neçə iraqlı sığınacağın içində oturublar. Dedim: “Burda kim var?”

Bir neçəsi xorla dedilər: “Əd-Dəxil¹... əd-dəxil...”

Qumbaranın qoruyucu milini çəkib içəri atmağa ürəyim gəlmədi. Dostlarımdan birinə dedim: “Burada bir neçə nəfər iraqlı var”.

O, qumbaranı məndən aldı, qoruyucu mili çəkdi, sığınacağın içinə atdı və oranıq partlatdı.

¹ Təslim.

Güllələrimiz qurtarmışdı. Torpağın üzərindən iraqlıların dolu güllə daraqlarını götürürdük və özlərinə qarşı istifadə edirdik.

O qarışıqlıqda Əbdülhüseyn İshaqianı gördüm. Təəcüb etdim. Ondan soruşdum: “Məgər sən həkimə getmədin? Diş ağrın sağaldı?”

Güllə ata-ata dedi: “Həkimə söylədim ki, mənə 7-8 saatlıq ağrıkəsici dərman ver. Bir mühüm işim var, bu gecə sona çatdırmalıyam. O da dişimə bir iynə vurdu. Mən də təcili olaraq tibb məntəqəsindən çıxdım”.

– Özünü bura necə çatdırdın?

– Təcili tibbi yardım maşınlarından biri ilə gəldim.

O gecə səhərə qədər döyüş getdi. Bizim döyüşçülərin əksəriyyəti qalaya çatmamış şəhid olmuşdular. Qaladan sonrakı ölümlərin hamısı iraqlılar idilər. Bu mövqə İraq rejimi üçün çox əhəmiyyətli idi. Səngərlərində zenit qurğusu və “Şilka” zenit-raket kompleksi var idi ki, yayılım atəşi açırdılar. Onların silahlarını sıradan çıxarmağa çalışdılar. Döyüşçülər cəld səngərlərə tərəf getdilər və onları məhv etdilər. Bizimkilərlə iraqlılar bir- birinə qarışmışdı və kimin kim olduğu məlum deyildi.

Birdən gördüm ki, ayağına güllə dəymiş Əli Cəzini oturub qışqırır.

– Gedin irəli... Gedin irəli... Onlara aman verməyin... Allahu əkbər... Afərin igidlər...

Döyüşçülərin heç birinə ona kömək etməyə icazə vermirdi. Elə o vəziyyətdə döyüşçülərə istiqamət verirdi.

Sağ əlimdə ciddi yanğı hiss etdim. Diqqətlə baxanda, qəlpə dəydiyini gördüm. Elə oradaca bel çantamdan ilk yardım çantamı çıxardım. Oturub əlimi sarıdım və yenidən silahımı götürdüm.

Qalanın arxasında iraqlıların qərgahı yerləşirdi. Orada o qədər canlı qüvvə və silah-sursat var idi ki, gecə səhərə qədər

qarşিদurma davam etdi. Sübhə yaxın məntəqə demək olar ki, iraqılılardan təmizləndi. Təmizləmə ilə məşğul ikən Cannisarini gördüm. Döyüşçülərimizə geri çəkilməli olduğumuzu elan etdi. Məni görən kimi dedi: “Qədəməli, nə olub?”

– Heç nə! Balaca bir qəlpə dəyib.

Əli ilə arxa tərəfə işarə edib dedi: “Gördüyün bu yolla geriyyə qayıt. Qüvvələri toplayıb geri çəkilirik”.

– Axı bu qədər yol gəlmişik! Niyə geri çəkilməliyik?!

– Komandanlığın göstərişidir.

Geriyyə qayıdarkən, yolun Kərbəla çölünə bənzədiyini gördüm. Bu qədər canlı qüvvənin şəhid olduğuna inana bilmirdim. Əbdülhüseyn İshaqianı gördüm. Qara şalla ağzını bağlamışdı. Minaatan mərmisinin qəlpəsi böyrünə dəymişdi. Başının üstündə durdum. Sanki illərin yuxusuna getmişdi. Şəhid olmaqda bizdən qabağa düşdüyü üçün, ona qibtə etdim.

Arxamca elə hey mərmilər atılırdı. Bir anlıq torpaq istehkamın arxasında oturdum ki, görüm nə iş görə bilərəm. Bir neçə nəfər idman motosikleti ilə gəzişir və yaralı döyüşçüləri arxaya aparırdılar. Həm yaralı, həm də yorğun idim. Birdən halsızlaşdım. Motosikletçilərdən biri gəlib yanımda dayandı və dedi: “Min!”

Dedim: “Bu qədər adam qalıb, mənim yanıma gəlmişən?”

– Min! Qan itirmisən və halsızsan.

Motosikletin arxa oturacağına mindim, o da qaza basdı. Motosikletə minəndən saymağa başladım; iraqılılar 20 ədəd təcili tibbi yardım maşını vurmuşdular. Ürəyimdə dedim: İraqılılar bu qədər təcili tibbi yardım maşını vurublarsa, arxaya piyada qayıtsaydım, başıma hansı bəlanın gələcəyi məlum deyildi!

Geri qayıdarkən, yolda qardaşım Abbasəlinin də sıralarında olduğu İmam Məhəmməd Baqir (ə.s)

batalyonunun qüvvələrindən bir dəstəni gördüm. Bizim yanımızdan keçdilər. Onlardan Abbasəlini soruşdum. Dedilər ki, ondan xəbərimiz yoxdur.

Kuşka qayıtdıqda, tibb məntəqəsinə getdim. Əlimin sarğısını açdılar və qəlpənin üstünə leykoplastr yapışdırdılar.

Sübh çağı tibb məntəqəsilə üzbəüz və torpaq istehkamın yanında oturmaşdım. Paltarlarım palçıqlı, üz-gözüm isə qanlı idi. Birdən bir fotoqrafın mənim şəklimi çəkdiyini gördüm. Əsəbi halda dedim: “Get başqa yerdə şəkil çək!”

Sözümə qulaq asmadı. Təzədən şəkil çəkmək istəyirdi ki, üzümü başqa səmtə çevirdim.

İki-üç dəqiqə keçməmiş xəbər gəldi ki, Hacı Hüseyn Xərrazinin sığınacağına minaatan mərmisi düşüb. Hacı Hüseynin sığınacağından tibb məntəqəsinə qədər, təqribən 100 metr məsafə var idi. Bu 100 metrlik məsafəni neçə saniyəyə qaçaraq, özümü ora necə çatdırdığımı bilmədim. Məndən başqa bir neçə nəfər və sanitarlar da orada idilər. Hacı Hüseyn Xərrazini gördükdə və yalnız əlinin üzöldüyünü anladıqda, rahat nəfəs aldım və “şükür səcdəsi” etdim.

Əməliyyat bitdikdən və briqadanın qərarı “İmamlar” (ə.s) mövqeyində üç-dörd gün qaldıqdan sonra, mart ayının 12-si ya da 13-də yenidən təşkilatlanma üçün Kuşka qayıtmalı olduğumuz barədə əmr gəldi. Batalyonun döyüşçülərindən cəmi 7- 8 nəfər sağ qalmış və qalanları şəhid olmuşdular. Salamət qalanlardan biri də Kərim Həfizi idi.

Əməliyyatdan öncə sığınacaqda oturduğumuz 20 nəfərlik dəstədən olan dostlarımın hamısı şəhid olmuşdular. Bizim bölükdən ancaq mən, Kərim Həfizi və başqa 3-4 nəfər sağ qalmışdıq. Bu şəxsləri görməklə, Nasir Qasiminin yuxusu bizim üçün yozuldu.

BAŞ TUTMAYAN ŞƏLƏMÇƏ

Əməliyyatdan sonra Kuşka qayıtdıq və 2-3 gün sonra Darxoinə getdik. Təqribən bir həftə Darxoində qaldıq və Novruz bayramına iki gün qalmış İsfahana yollandıq.

İsfahana çatdıqda başa düşdüm ki, qardaşım Abbasəli itkin düşüb. Cəbhədən qayıtmış böyük qardaşım Rəcəbəliyə dedim: “Sən döyüş bölgəsində olmusan və oranı tanıyırsan. Oraya get, meyitxanaları və xəstəxanaları gəz; bəlkə Abbasəlidən bir xəbər əldə etdin”.

İstəmərdim ailəmiz Abbasəlinin itkin düşməsindən xəbərdar olsun. Özümün də ondan heç bir xəbərim yox idi.

Rəcəbəli Əli Cəzininin¹ atası ilə birgə döyüş bölgəsinə getdi. Bütün morqları və xəstəxanaları gəzdilər və bu iki nəfərdən bir iz tapmadılar. Artıq hamı bilirdi ki, Abbasəli itkin düşüb və ondan heç bir iz-soraq yoxdur.

Bizim rayonda adət belə idi ki, məhəllənin ağsaqqal və könüllüləri toplanır, hədiyyə və ya gül alaraq şəhid ailələrinə baş çəkirdilər. 1984-cü ilin Novruz bayramı bu minvalla keçdi.

Bayram görüşləri başa çatdıqdan sonra dərslər oxumağa başladım ki, sinif yoldaşlarımdan dala qalmayım. Məktəblər açıldıqdan sonra mən də başqa uşaqlar kimi dərslər getdim.

Müharibə zonasında olduğum müddətdə qeyri-dərslər kitabları da oxuyurdum. Mərhum Mirzə Cavad Ağa Məliki Təbrizinin “Risaleyə liqaullah” kitabını təbliğat bölməsindən

¹ 31 avqust 1967-ci ildə, Xomeynişəhrin ətrafında olan Dorçədə dünyaya gəlmişdi. 8-ci sinifə qədər təhsil almışdı. İraqın İrana təcavüzü nəticəsində, keşikçi paltarında müharibə meydanlarında iştirak edirdi. 22 fevral 1984-cü ildə, Cufeyrdə şəhid oldu. Onun məzarı Xomeynişəhrin tabeliyində olan İslamabadın Şəhidlər Xiyabanındadır. (“Fərhəngə ələmə şühədə: Ostane Esfahan”, Tehran, “Sazmane bonyade şəhid və umure isargoran”, Şəhid nəşriyyatı, 2016, c. 1, səh. 546)

almış və həmişə yanımda gəzdirirdim. Bu müddət ərzində həmin kitabı üç dəfə oxumuşdum. Onu nə vaxt mütaliə edirdimsə, xüsusi aramlıq əldə edirdim. Bu kitabdən əxlaqın islahı və nəfsin saflaşdırılması barədə oxuduğum gözəl mətləblər mənim həyat yoluma daima çıraq salırdı. Həmin kitabın “Yol azuqəsi” bölməsini bir neçə dəfə oxumuşdum. Təbliğət bölməsində başqa kitablar da var idi və Quran imtahanları da keçirilirdi. Korpus tərəfindən də “İslamın keşikçisi” jurnalı döyüşçülər arasında paylanırdı ki, orda tarix və Quran mövzuları var idi. Bu mövzulardan imtahan da götürürdülər.

Bir dəfə Zeyd postunda, müdafiə mükəlləfiyyətində olduğumuz zaman, imtahan götürdülər və mən birinci yere çıxdım. Kərbəla briqadasından Seyid Rəsul Əxbari gəlib dedi: “Siz bu imtahanda birinci yeri tutmusunuz. Gəlmişəm sizi İmam Xomeyni ilə görüşə və Məşhəd ziyarətinə aparım”.

Bu xəbəri eşitdikdə sevindim. Ürəyim yerindən oynamışdı və İmam Xomeynini yaxından görəcəyim üçün, sevincdən yerə-göyə sığmırdım.

Zeyd postu düşməyə ən yaxın mövqe idi və qüvvələrimiz çox az idilər. Gördüm ki, əgər Həzrət İmamın görüşünə və Məşhəd ziyarətinə getsəm, növbətçi siyahısında yerim boş qalacaq və döyüşçü yoldaşlarım mənim əvəzimə də növbə çəkərək zəhmətə düşəcəklər. Seyid Rəsula dedim: “İnşallah, İmamın görüşünə və Məşhəd ziyarətinə sonra gedərəm. Hələlik bura Məşhəddir və burada daha çox işə yarayaram. Bu cür getmək cəbhədən qaçmaqdır və mən gələ bilmərəm”.

Döyüş bölgəsində olduğum vaxtda da, sinif yoldaşlarıma zəng vurur və hara qədər dərs oxuduqlarını öyrənirdim ki, onlardan geri qalmayım.

Mart ayının axırlarından may ayının ortasına qədər dərslərə gedib ilin son imtahanlarında iştirak etdim. İyun

ayının ortalarında cəbhəyə göndərməli idim. İmtahanın son nəticələri elan edilməmiş, Dorçədə təhsil aldığım “17 şəhrivər” orta məktəbinin müdirinin yanına gedib dedim: “Yaxın günlərdə döyüş bölgəsinə getməliyəm. Sizinlə sağollaşmağa gəlmişəm”.

O, başıma sığal çəkib dedi: “Qədəməli, sən, cəbhədə olmağına baxmayaraq, son imtahanları müvəffəqiyyətlə vermiş az saylı şəxslərdənsən. Sən, cəbhədə iştirak etməyinin bərəkətilə qəbul ola bilmisən. Təbrik edirəm! Afərin!”

Məktəb müdirinin şagirdlərin cəbhəyə getməsiə razı olmadığına baxmayaraq, iyun ayında imtahanları müvəffəqiyyətlə verdiyimə görə, məndən xoşu gəlmişdi və məni tərifləyirdi.

Şələmçədə əməliyyat olacağını eşitdim. 1984-cü ilin iyun ayının 17-də cəbhəyə ezam olundum. "Vəl-fəcr-4" və "Xeybər" əməliyyatında dostlarımın çoxu şəhid olduğuna görə, bu əməliyyatda yeni bir batalyonun sıralarına qoşulmağa çalışırdım ki, kimisə tanımayım və kimsə ilə dost olmayım.

Komandiri, isfahanlı Əli Cəfəri olan yeni bir batalyonun üzvü oldum. Bu batalyonda əməliyyata hazırlaşmaq üçün bir neçə ay təlim gördük. Dedilər ki, əməliyyat planı dəyişildiyinə görə, Korpus və Ordu arasında müştərək əməliyyat keçirilməsi qərara alınıb. Bizim bölüklərin hər üçünü Darxoinin ətrafında yerləşmiş, Əhvazın 92-ci zirehli briqadasının batalyonlarından birinin tərkibinə qatdılar. Təqribən ay yarım Darxoində və bir müddət də Karun çayının şərqində yerləşmişdik ki, əməliyyat üçün düşmənin ön xəttinə hücum edək.

Əməliyyat gecəsi düşmənin yaratdığı maneələr zolağı, mina sahəsi və qazdığı kanallardan keçdikdən sonra, döyüş xəttinə çatdıq. Birdən qarşıdakı düzənliyin ağ rəngə

boyandığını gördük. Heyrətlənmiş halda bir az da yaxına getdikdə gördük ki, Şələmçəni başdan-ayağa su basıb və əməliyyat mümkün deyil. Darxoinə qayıtmalı olduq. Bu əməliyyat “Baş tutmayan Şələmçə”, yəni Şələmçədə icra olunmayan əməliyyat kimi məşhurlaşdı.

Darxoinə qayıdandan sonra ordu qüvvələri bizdən ayrıldı. Mən məzuniyyətə getmədim və döyüş bölgəsində qaldım. Lakin uşaqların çoxu əməliyyat baş tutmadığına görə evlərinə qayıtdılar. Zeyd postunda təqribən 400 metrlik ön cəbhəyə ordu nəzarət edirdi. Bizə bu uzun cəbhədə müdafiə tapşırığı verildi.

Sübh vaxtı azan deyirdim və iraqılı əsgərlər buranı pulemyot atəşinə tuturdular. Döyüşçülər arasında təcrübəm başqalarından çox idi və batalyonun qədim üzvlərindən sayılırdım. Buna görə də, bəzi vaxtlar dostlarımla kəşfiyyətə gedirdik. İraqlıların pusqu səngərlərini öyrənir, ya da özümüz üçün pusqu səngəri düzəldirdik.

Hər gün gedib briqadanın təmas xəttini yoxlayırdıq ki, minaatan mərmisinin qəlpələri telefon xətlərini qırması olmasın və pusqu səngərindəki qüvvələrlə əlaqə yarada bilsin. Bir dəfə gördüm ki, telefon xətti bizim səngərimizdən başqa bir tərəfə gedib. Telefon xəttini topladım. Təqribən 500-600 metr idi. Məlum oldu ki, iraqılılar telefon xəttimizi öz xətlərinə qoşubmuş və bizi dinləyirmişlər.

İraq qüvvələri ilə aramızdakı məsafə az idi və onlar asanlıqla görünürdülər. İraqlılar axşam üstü bir yerə yığışmış və çay içirdilər. Bir minaatanım var idi. Onu götürürüb pusqu səngərinə gedir və onların toplanmasını gözləyirdim. Ortalarına bir mərmə atıb qayıdır, necə olursa-olsun, onlara dinclik verməməyə çalışırdım.

Xeybər əməliyyatından sonra, məni tənhalıqdan qurtaran yeganə xilaskarım “Risaleye liqaullah” kitabı idi. Əsgərlərimiz nə vaxt bir yerə yığışmış deyib-gülməyə

başlayırdılarsa, cəld bir ədyal götürür, bir kənara çəkilib özümü yatmışlığa vurur və kitab oxuyurdum. Döyüşçülərin heç birinin mənimlə işi olmazdı. Yalnız Xeybər əməliyyatından sağ qalmış Hüseyn Süleymani mənim nə hiss keçirdiyimi bilirdi. Bir gün yanıma gəlib dedi: “Qədəmli, nə oxuyursan?”

Kitabı ona göstərdim və “Yol azuqəsi” bölməsindən onun üçün oxudum: “Hər gecə yatağa uzanarkən insan öz nəfsini hesaba çəkməli və gücü çatan qədər nəfsin xəyanətlərinə əlac qılmağı özünə lazım bilməlidir. Heç bir gecə bu hesablaşma və əlacdan qafil olmamalıdır. Bu əməl o qədər təkrarlanmalıdır ki, onun üçün vərdişə çevrilsin. Hesablaşma və çarə tapmadan yuxuya getməməlidir. Mümkün olan qədər tövbə və hazırlıq işləri yerinə yetirməli, təxirə salınmalı işlər üçün isə, ciddi iradə ilə qərar qəbul etməlidir. İndi yatmaq istəyirsə, bilməlidir ki, əslində, yuxu ölümün qardaşdır. Quranda buyrulan bu ayənin açıq-aşkar mənasıdır:

«اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»¹

¹ Allah (əcəli çatan kimsələrin) canlarını (ruhlarını) onlar öldüyü zaman, ölməyənlərin (hələ əcəli çatmayanların) canlarını isə yuxuda alar (çünki yuxu da ölüm kimi bir şeydir, yuxu zamanı ruh bədəni tərk edər). Ölümünə hökm olunmuş kimsələrin canlarını (ruhlar aləmində) saxlayar (onların ruhu bir daha bədənlərinə qayıtmaz, beləliklə də bədən ölüb gedər). Digər (ölümünə hökm olunmamış) kimsələrin canlarını isə müəyyən bir müddətədək (əcəlləri gəlib çatıncaya qədər yuxudan oyandıqda bədənlərinə) qaytarar. Həqiqətən, bunda düşünən bir qovm üçün (Allahın hər şeyə qadir olmasına, qiyamət günü ölüləri dirildəcəyinə dəlalət edən) əlamətlər vardır! (“Zumər” surəsi, 42-ci ayə.)

Dedi: “Mən sənə nə olduğunu bilirəm. Daha bəsdir. Bu vəziyyətdən uzaqlaş... İndi bir neçə ay keçib. Sən hələ də uşaqları fikirləşirsən!”

– Onları unuda bilmirəm. Öz əlimdə deyil... Hara baxırsansa, dostlarımla simasını görürəm...

Xeybər əməliyyatından sonra əhd etmişdim ki, dostlarımla yanına getməyincə, gülməyim.

1984-cü ilin payızı yavaş-yavaş yaxınlaşdı. İsfahana qayıtdım və payızın üç ayını məktəbə getdim. Bir gün sinifdə özümə qapıldığı vaxt, sinif yoldaşlarımdan Məhəmməd həsən Şərifian adlı biri gəlib yanımda oturdu və dedi: “Sən niyə bu qədər özünə qapılırsan?”

Dedim: “Cəbhəyə qayıtmaq üçün günləri sayıram. Ümidvaram ki, bu günlərdə gedə bilim”.

– Cəbhəyə getmək istəyirsən?

– Bəli.

– Olar mən də sənənlə gəlim?!

Məhəmməd həsən əvvəllər cəbhədə olmamışdı. Öz dediyinə görə, etinasızlıq vadisində seyr edir və həyatını keçirirdi. Cəbhəyə ezam vaxtı ona da xəbər etməyimi təkidlə xahiş etdi.

Təqribən səkkiz ay keçməsinə baxmayaraq, hələ də qardaşım Abbasəlidən bir xəbər öyrənə bilməmişdik. O, evli idi və bir qızı vardı. Onun ailəsi və digər qardaşlarımla birlikdə bir evdə yaşayırdıq. Yanvar ayının axırları, qonşulardan biri xəbər gətirdi ki, Abbasəlinin səsini iranlı əsirlər arasında İraq radiosundan eşidib.

Fevralın ortalarında İraqın əsir düşərgələrindən qardaşımın ilk məktubu gəldi və onun əsir düşdüyü təsdiqləndi. Abbasəlinin məktubunu oxuduqda, gözlərim sevinc yaşları ilə doldu. Atamın üzünə baxdıqda, gözlərindəki parıltını gördüm. Nəhayət, Abbasəlidən bir

xəbər çıxdığı üçün sevinir və daim dilinin altında Allaha şükr edirdi.

Həmin günlərdə 14-cü İmam Hüseyn (ə) briqadasının Tibb Bölməsinin rəisi təyin olunmuş Hüseyn Süleymanini gördüm. Dedi: “Qədəməli, qədim döyüşçülərdən birinin evində yığışmaq istəyirik. Gəlirsən, gedək?”

Təklifi ilə razılaşdım. Bir müddətdən sonra dostlarla görüşmək imkanı yaranmışdı. Orada parolla deyildi ki, qarşıda bir əməliyyat var. Kimin meyli varsa, öz hazırlığını könüllülər qərargahına, ya da Korpusa bildirsin.

Səhəri günü xəbəri Məhəmmədhəsən Şərifiana verib Dorçənin Korpus mərkəzinə getdim və özümü bölgəyə göndəriş üçün təqdim etdim.

İki-üç gün sonra Korpusdan xəbər verdilər ki, döyüş bölgəsinə getmək üçün, Dorçənin “15 xordad” Hərbi Hissəsinə gedim. Çantamı götürdüm. Atam və qardaşlarım iş dalınca getmişdilər və evdə deyildilər. Anam və böyük bacım dedi: “Bu dəfə bizim də ürəyimiz istəyir ki, gəlib səni yola salaq”.

Onlarla xudafızlaşıb dedim: “Anacan, sənə qurban olum! Sizin üçün ora qədər gəlmək çətin olar. Elə buradaca sağollaşib gedəcəyəm”.

– Anan sənə qurban olsun! Belə ürəyim rahatlaşmır. Səni özüm yola salmaq istəyirəm.

Nə qədər israr etsəm də, qəbul etmədi. Anam və böyük bacım məni yola salmaq üçün, Dorçə Korpusuna gəldilər. Qüvvələri yola salmağa əvvəlki ezamlarda olduğu kimi çox adam gəlməmişdi. Qəriblik ab-havası vardı. Əvvəlki göndərişlərdə qələbəlik olurdu. Avtobus-avtobus canlı qüvvə göndərilirdi. Amma o gün, sübhədən gün batıncaya qədər orada idik, az sayda canlı qüvvə gəldi; bəlkə də tapşırığa əsasən, ezamın təbliğatsız həyata keçirilməsinə görə belə seyrəylik idi.

Hərbi Hissənin səsgücləndiricilərindən Həzrət Əli Əsgərin (ə) rövzəsi yayımlanırdı. Anam və bacım yanımda olduğuna görə, qəlbimin dərinliyindən Allaha şükr etdim. Onların yanımda olmalarından ürəyimə təpər gəldi. Əlim anamın əlində idi. Mənə qurban-sədəqə deyirdi. Dilinin altında bir dua oxuyur və mənə tərəf üfürürdü. Çağırışçıların avtobusa minməli olduğu elan edildi. Qüvvələrin sayı bir mikroavtobus qədər də olmazdı. Hər ikisi ilə son dəfə vidalaşılıb avtobusa mindim. Şüşənin arxasından gözümü onlardan çəkə bilmirdim; beləcə bir-birimizə baxırıdım. Anam gözlərini məndən çəkmirdi. Bir an öz-özümə dedim: “Niyə ancaq mənə baxır?”

Məhəmməd həsən yanımda oturmuşdu. Ondan soruşdum: “Sənin ailən haradadır?”

Dedi: “Mənim ailəm gəlmədi. Onlara cəbhəyə getdiyimi demədim. Sağollaşmadan gəldim”.

Mercedess-Benz markalı köhnə avtobus yola düşdü və Dərçənin prospektlərində gözdən itdik. Hərəkət etdiyim vaxtdan hiss edirdim ki, bu əməliyyatda məqsədim Allaha qovuşmaqdır. Zehnimdə başqa bir şey yox idi; ancaq şəhadət və dostlarıma qovuşmağı düşünürdüm. Hətta yol boyunca heç bir şeyi fikirləşmədim. Şəhid dostlarıma qovuşmaq barədə o qədər düşünürdüm ki, yolları necə keçdiyimizi və Darxoinə nə vaxt çatdığımızı bilmədim.

SONUNCU EZAM

Təqribən günorta saat 12-də Darxoinə çatdıq. Bütün qüvvələri sıraya düzdülər. Məhəmməd həsən Şərifian arxamda dayanmışdı. Bütün bölmələrdən gəlmişdilər və canlı qüvvə yığırdılar. Bir nəfər gəldi və uşaqların boyuna və üzünə baxırdı; sanki üzlərə baxaraq bilirdi ki, kim hansı işdə daha faydalı ola bilər və hansı hissədə fəaliyyət göstərə bilər. O sırada hamı məndən daha uca və böyük idi. Bu adam sıranın əvvəlindən axırına qədər hamıya nəzər saldı, sonra məni səsləyib dedi: “Çıx cərgədən”.

Cərgədən çıxdım. Məni bir çadırın arxasına aparıb soruşdu: “Çoxdan cəbhədəsən? İndiyə qədər neçə əməliyyatda olmusan?”

Dedim ki, iki əməliyyatda olmuşam. Əməliyyatlar barədə bir az söhbət etdik.

– Biz bir əməliyyat üçün xətt yaran batalyon hazırlayırıq. Bu plan tam məxfidir. Hətta ailələrimizə də heç bir söz deməməliyik. Bu döyüşçülər arasında iş bacaran kimisə tanıyırsan?

– Bir dostum var, çox iradəli və mərifətlidir. Cəbhəyə gəldiyini ailəsinə də deməyib. Əgər mənimlə olsa, sözümə qulaq asar.

– Necə?

Sınıfdəki macəranı ona danışdım. Dedi: “Yaxşıdır. Mütləq dərdə dəyər”.

Bu şəxslə danışdığım müddətdə, döyüşçüləri seçən ikinci şəxs bütün şəxsi heyəti bölmələr arasında bölmüşdü. Döyüşçülərin yanına qayıtdığımız vaxt, gördüm Məhəmməd həsən başqa bir bölməyə düşüb. Eşitdim başqa birinə deyir: “Mən onunla bir yerdə olmaq istəyirəm. Biz birlikdə gəlmişik, onunla birgə olmasam, qayıdacağam”.

Məni seçən birinci şəxs yanındakına işarə etdi və dedi: “O qalsın.”

– Amma bir faydası olacağını düşünürəm!

Birinci şəxs məni göstərib dedi: “Onunla birgədir. Qoy bir-birlərinin yanında olsunlar”.

Bundan sonra artıq, mən və Məhəmmədhəsən Şərifian bir-birimizin yanında idik və Əmirəlmöminin (ə) batalyonuna düşdük. Batalyonun komandiri Məhəmməd Salmani idi.

Batalyonda bir-iki həftə qaldıqdan sonra, qüvvə seçimi vəzifəsini mənə tapşurdular. İsfahandan hər həftə qüvvə gəldikcə, gedib onların qarşısında dövrə vururduq və öz dəstəmizə yeni döyüşçülər seçirdik. Seçimlərim əla idi. İki-üç həftə sonra, batalyonun şəxsi heyəti tamamlandı. Qayıq sürmə, kompasla işləmə, atəş açma və s. təlim proqramlarını Şadeqanda keçdik. Dekabr-fevral aylarının soyuq gecələrində qayıq sürməyə gəldirdik. Bəzən qayıqlar suda çevrilirdi və qışın soyuğunda islanırdıq.

Təlimin son gecəsi bir manevr keçirildi. Korpusun baş komandanı Möhsün Rzayi, ordunun quru qüvvələrinin komandanı Səyyad Şirazi və 14-cü İmam Hüseyn (ə) briqadasının komandiri Hacı Hüseyn Xərrazi də gəlmişdilər ki, təlimlərin nəticəsini yaxından görsünlər. Bu manevrdə əməliyyat gecəsi etməli olduğumuz bütün işləri yerinə yetirdik.

Gecə yarısı saat ikidə manevr başa çatdı. Şəxsi heyəti topladılar və Rzayi qardaşın bizə söhbət etməsi qərara alındı. Onun söhbətindən öncə, sayımız az olduğu üçün mikrofonları söndürdülər. Dedilər: Yaxşı olar ki, düşmənin həssas olmaması üçün səs uca olmasın. Möhsün Rzayi qardaş dedi: “Dünən Həzrət İmam Xomeyninin xidmətində idim. Buyurdu: “Mənim salamımı döyüşçülərə çatdırın və deyin ki, müharibə üzərimizə düşən məsuliyyət və vəzifəni

yerinə yetirmək üçündür. Biz ancaq vəzifəmiz üçün gedirik; bilmirik nə olacaq, nə olmayacaq.

Bir müddətdir ki, təlimlərdəsiniz, ailələrinizə məktub yazmamısınız və sizin harada olduğunuzdan xəbərləri yoxdur. Heç kəs sizin harada olduğunuzu bilmir. Hətta başqa batalyonlara da baş çəkəndə, bir söz demədik. Onlara əməliyyat olacağını bildirmədik. Qardaşlar, biz bu vaxta qədər döyüşürdük ki, qələbə qazanaq; düşməni məğlub edək. Özünüz bildiyiniz kimi, bir ildir ki, əməliyyat keçirməmişik. Sizlərin bir çoxu Xeybər əməliyyatında iştirak etmişiniz və dostlarınız şəhid olublar. İslam Respublikası rejimi əllərini yuxarı qaldıra və təslim ola bilməz. İndi nə müharibədəyik, nə sülhdə. Xərclər həddən artıq çoxdur. Bir əməliyyat keçirməliyik. Burada, qələbə ehtimalı yoxdur. Köhnə döyüşçülərə tövsiyə edirəm ki, bu əməliyyata keçmiş döyüşlər kimi yanaşmasınlar. Vəsiyyətnamə yazmamış əziz qardaşlar vəsiyyətnamələrini yazsınlar, yazanlar da yazdıqlarına düzəliş etsinlər. İnşallah, ciddi iradə ilə bu əməliyyata gedəcəyik və düşmənin qalasına çatmaq istəyirik. Digər tərəfdən də orada nə olduğunu bilmirik. Bizim üçün tamamilə müəmmədir və bu iş kəsilməmiş qarpıza bənzəyir. Xülasəsi budur ki, siz böyük bir əməliyyata göndərilirsiniz...”

Möhsün Rzayi qardaşın söhbətlərindən sonra, rövzə məclisimiz olacaqdı. Sevinclə öz-özümə dedim: “Allaha şükür! Artıq bu əməliyyatdan geriye dönüş yoxdur və burada şəhid olmaq yüz faiz və zəmanətlidir”.

Bir gecə vəsiyyətnaməmi yazdım və Ayətullah Nasirinin şagirdlərindən olan Seyid Müctəba Musəviyə verib dedim: “Seyid, bu mənim vəsiyyətnaməmdir. Ola bilər başıma bir iş gəlsin. Bu səndə qalsın; əgər şəhid olsam, ya əsir düşsəm, ailəmə çatdırarsan”.

Seyid Müctəba vəsiyyətnaməmi alıb dedi: “Nə olub? Əməliyyata gedirsən?”

– Hələ məlum deyil. Bəlkə getdim. Səndə qalsın. Kimsəyə vermə; ancaq ailəmə çatdır”.

Gözüm “SEIKO 5” saatıma düşdü. Saati qolumdan açıb Seyid Müctəbaya verdim və dedim: “Doğrusu, bu saatımı da ailəmə verərsən. Bəlkə bir daha onları görmədim. Qoy bunu məndən yadigar saxlasınlar”.

Vəsiyyətnamə və saatımı aldıqdan sonra, mənim üçün dua etdi.

İki-üç gün artıq qaldıq və bizə izahat iclaslarını briqadanın binalarında keçirdilər. Artıq, iclaslar kimsənin xəbəri olmasın deyə namazxanada keçirilmirdi. Bizə də deyirdilər: “Rəftarınız adi olsun ki, kimsənin xəbəri olmasın”.

Sadiqi Fələvərcandan idi və yaşı 14-dən çox olmazdı. Onunla səmimi olmuşduq. Ayağında döyənək əmələ gəlmişdi və yeriyə bilmirdi. Ona dedim: “Get onu kəsdir ki, yeriyə biləsən”.

Deyirdi: “Yox. Əgər bunu cərrahiyyə etdirsəm, əməliyyatda iştirak edə bilmərəm. Tibb Məntəqəsinə gedib deyəcəyəm ki, bunu ayağımdan çıxarsınlar”.

Tibb Məntəqəsinə getdi və döyənəkləri ayağından çıxardılar. Artıq əsa ilə yeriyirdi. O izahat iclaslarına əsa ilə gəlirdi. Bir gün komandirlər dedilər: “Sən döyüşdə əsa ilə iştirak edə bilməzsən. Yaxşısı budur ki, əməliyyatda olmayasan”.

Sadiqi ağlamağa başladı. Sonra da əsa götürmədi ki, döyüzlərdə iştirak edə bilsin. Sabahı gün səhər vaxtı yanıma gəlib dedi: “Qədəməli, dünən axşam komandirlərin əməliyyatda olmamağım qərarını qəbul etdikdə, qəlbim yaman qırıldı. Dünən gecə yuxuda gördüm ki, böyük bir gəmi gəldi və qabağımda dayandı. Dedim: “Bu gəmi

kimindir?” Bir nəfər mənə dedi: “Bu gəmi İmam Hüseynindir (ə)! Min, gəmi getmək istəyir.” Mən də uşaqları adları ilə çağırıdım və dedim: “Uşaqlar, minin. Hətta, sənin əlindən tutub yuxarı dardım. Lakin sən diqqət etmədin. Nə edirdimsə, gördüm kimsə gəmiyə minmirdi. Gəmi getmək istədikdə cəld onun üzərinə atıldım. O da sürətlə getdi və uşaqlar qaldılar. Bu əməliyyatda şəhid olacağıma arxayınam”.

Dedim: “Əgər şəhid olsan, mütləq məni şəfaət edərsən”.

– İndi ki, şəhid olasıyam, mənim üçün vəsiyyətnamə yazarsan?

– Bəli. Kağız gətir, sənin üçün yazım.

İkimiz bir küncdə oturduq. O dedi və mən onun dilindən vəsiyyətnamə yazdım.

Növbəti gün, sonuncu izahat iclasımız briqadanının yeni tikilmiş, böyük və yarı işlək yeməxanasında keçirildi. Sonra da rövzə məclisi və əzadarlıq oldu.

Təqribən günortadan sonra, saat 2-də iclas qurtardı. Döyüşçülərə dedilər: “Göz yaşlarınızı silin, briqadaya qayıdın və hazırlaşın”.

Günortadan sonra, saat 4-də, altı-yeddi ədəd təzə avtobus gəldi. Döyüşçülər elə bildilər ki, avtobuslara palçıq sürtülmədiyi üçün arxaya, ya da evə qayıdırıq. Elə davranmışdılar ki, qətiyyən əməliyyat olacağı hiss olunmurdu. Hətta, avtobusların pərdələrini də çəkməmişdilər. Hamımız mindik. Avtobusun pəncərələri arxasından bir-birimzilə vidalaşdıq.

Avtobuslar Əhvaz istiqamətində gedən dəmiryolu xəttinin üzərindən keçdilər. Hara getdiyimizi və harada əməliyyat keçiriləcəyini qətiyyən bilmirdik. Bilmirəm neçə dəqiqə keçmişdi, birdən Tələiyyəyə çatdığımızı gördüm. Avtobuslar dayandılar və düşməli olduğumuzu dedilər.

Yaxşı diqqət etdikdə, başa düşdüm ki, Şətt Əli¹ məntəqəsindəyik. Bir neçə metr irəlində sərhəd postu var idi. Əmr verildi ki, cəld motorlu qayıqlara minək. Döyüşçülər 10-15 nəfərlik qruplarla qayıqlara mindilər. Bir neçə qarovul postundan keçib Sərbəst mövqeyinə çatdıq. Oradan düşmənin qalasına qədər 4 km məsafəmiz vardı. Hava qaraldıqdan sonra dedilər: “Burada qalın; iki gecə sonra əməliyyatdır”.

1985-ci ilin fevral ayının 7-si idi. Gecəni bu sığınacaqları bir-birinə qovuşdurən körpülərin üzərində yerləşdik və iki gecə burada yatdıq. Çətin idi; nə suyumuz, nə çadırımız, nə də ayaqyolumuz vardı. Bütün bu müddəti suyun üzərində idik. Suyun dərinliyi dörd metrə çatırdı, hündür qamışlar körpülərin ətrafını tutmuşdu və irəqlı patrullar gəldiyi vaxt sakit qalmalı idik. Əgər kimsə şəhid olsaydı, ya yaralansaydı, hərəkət etməməli və danışmamalıydıq. Nə olursa olsun, yaralının ağzını tutmalı idik ki, səs-küyü

¹ Şətt Əli Hurul-huveyzədə bir su yolu, magistral yol, tərsanə və kəndin adıdır və Kiyən Dəşt postunun şərqində yerləşir. Şətt Əli tərsanəsi müharibə vaxtı və Hur (bataqlıq) əməliyyatı zamanı qayıqların hərəkət yerlərindən biri və habelə, düşmən tərəfə kəşfiyyatın aparılması və məlumat əldə edilməsi mehvərlərinin əsas mərkəzi idi. Məxfi “Nüsrət” bazası (Şəhid) Əli Haşiminin komandanlığı ilə, Hurda əməliyyat keçirmək məqsədilə burada uzun müddət kəşfiyyat fəaliyyətləri aparmışdı.

Şətt Əli cəbhəsi, Xeybər əməliyyatında “Nəsr” bazasının hücum cinahlarından da biri idi və 5-ci Nəsr briqadasının döyüşçüləri öz döyüşlərini bu məntəqədən başlamışdılar. Bu məntəqədə dalğıcılar və bölmələrin kəşfiyyatçı-əməliyyatçı qüvvələri də təlim keçirdilər. Xeybər və Bədr əməliyyatı regionunun geniş miqyaslı kimyəvi bombardman edilməsi prosesində, Şətt Əli tərsanəsi düşmənin ağır kimyəvi hücumlarına məruz qalan ilk nöqtə idi. Burada çoxlu döyüşçü xəsarət aldı ya da şəhid oldu. (Pejman Purcəbbari, “Ətləse coğrafiyayə həməsi yek”, “Xuzestan dər cəng”, Tehran, Sərir nəşriyyatı, 2010, s. 179.)

iraqlıları ayıq salmasın. Bir dəfə iraqlılar gələrək avtomat silahla kor-koranə atəş açdıqda, əlimlə döyüşçülərə uzanmaları üçün işarə etdim. Güllələr mənim başımın üstündən keçdi; dostlarımızın üçü şəhid oldular. İraqlı patrullar getdikdən sonra, bu üç şəhidin cənazəsini sığınacaqlardan birinə qoyduq və üzərlərini qamışla örtüdü ki, avarlı qayıqlarla arxaya aparılsınlar.

Son zamanlar heç kəslə zarafat etməsəm də, bu iki gecədə döyüşçülərlə zarafatlaşır və şıltaqlıq edirdim. Döyüşçülərdən biri dedi: “Qədəməli, yaxşı, indi nə edək?”

Zarafata dedim: “Heç nə! Bu gecə birini suya atacağıq!”

Əməliyyatdan qətiyyəən qorxmurdum; sanki, dincəlməyə gəlmişdim.

Döyüşçülər hərbi yataq kisəsində yatırdılar. Onlarla məzələnmək istədikdə, soyuqdan donmuş əlimi kiminsə yataq kisəsinə salırdım və o da yatağına ilan, ya siçovul girməsi qorxusundan yuxudan dik atılırdı.

Onları kifayət qədər incidəndən sonra, öz yataq kisəmə girirdim. Üzən körpülərin eni bir metrədən az idi; yuxuda olan döyüşçülərin bəzisi dığırlandıb suya düşürdülər. Birdən uşaqların birinin səsi ucaldı. Başı üstə getdikdə, gördük ki, yuxuda dığırlandıb və yataq kisəsilə suya düşüb. Köməkləşib onu sudan çıxardıq. Yatmaq istəyirdim ki, başqa bir döyüşçü suya düşdü. Onu da sudan çıxarmalı idik. O gecə səhərə qədər, döyüşçülərdən 7-8 nəfəri suya düşdülər və bizim işimiz onları sudan çıxarmaq oldu. Su da o qədər soyuq idi ki, ona əl vurmaq hünər tələb edirdi.

O gecə daha yata bilmədik. Uşaqlardan biri evlərindən qovrulmuş yemiş tumu gətirmişdi. Dedi: “Gəl bir az tum çirtləyək. Bunları anam qovurub”.

Birlikdə oturub tum çirtlədik. Mən bir ovuc tum götürüb cibimə tökdüm. Döyüşçülərin bir neçəsi də bizə qoşuldu və

vaxtı keçirmək üçün xatirə və lətifə danışdılar. Döyüşçülərdən biri maraqlı əhvalat danışdı:

– Məhərrəm¹ əməliyyatından bir gün qabaq gördüm ki, yemək azdır. O vaxtlarda çoxları İmam Xomeyni və İmamlar (ə) barədə yuxu gördüklərini deyirdilər. Kim belə yuxulardan danışsaydı, döyüşçülər ona hörmət və xidmət edirdilər. Bir dəfə şeytan vəsvəsə etdi və mən də uşaqlara dedim ki, yuxuda İmam Zamanı (əc) görmüşəm. Bu işi bir neçə dəfə təkrarlayıb hər dəfə yuxuda İmam Zamanı (əc) gördüyümü söyləyirdim. Dostlar da məni qonaq edib meyvə, yemək- içmək və nə var idisə gətirirdilər. Mən də özümə korluq vermirdim və necə lazımdırsa, yeyib- içirdim. Bir gün yuxumu döyüşçülərdən birinə danışdım. O da məni Hacı Ağa Rəddanipurun² yanına aparıb dedi: “Hacı Ağa, bu İmam Zamanı (əc) yuxuda görüb; olar ki, siz yuxusunu yozasınız?” Hacı ağa mənə dedi: “Yaxşı, sənin gördüyün bu İmam Zaman necədir? Mən onun xüsusiyyətlərini deyirəm; gör

¹ Bu əməliyyat, 1 dekabr 1982-ci ildə, “Ya Zeynəb (sə)” parolu ilə, Musiyan əməliyyat məntəqəsində həyata keçirildi. Əməliyyatın hədəfləri: Dehloranın cənubunda Huməyrin yüksəkliklərini azad etmək; Musiyan və Dehloran şəhərlərini düşmən artilleriya atəşi və təhdidindən xilas etmək; və İraqın daxili ərazilərində olan təchizat və imkanlarını ələ keçirmək idi. Əməliyyat Korpus və Ordunun birgə komandanlığı ilə həyata keçdi.

² Mustafa Rəddanipur, 1958-ci ildə İsfahanda dünyaya gəlmişdi. İsfahanın dini-elmi hövzəsində, sonra isə Qumun Həqqani mədrəsəsində təhsil almışdı. İran İslam İnqilabı qələbə çaldıqdan sonra, Yasuc Korpusunun komandanlıq şurasına üzv olaraq, o məntəqədə mədəni-ictimai fəaliyyətə başladı. Kürdüstanda əks-inqilabçıların hərəkatı başladıqda ora, sonra isə, Səddamın təcavüzkar ordusu qarşısında vətən sərhədlərinin müdafiəsi üçün, Darxoin cəbhəsinə getdi. Vəl-fəcr-1, Vəl-fəcr-2 və Məhərrəm əməliyyatlarında aktiv iştirak etmiş, eyni vaxtda İsfahanda İmam Hüseyin (ə.s) briqadası təşkil olunduqda, briqadanın qərargah rəisi olmuşdu. Sonda, 6 avqust 1983-cü il, İmam Hüseyin (ə.s) briqadasının komandiri ikən, Hacı İmran məntəqəsində şəhid oldu.

budur, ya yox.” O da başladı deməyə ki, bir ağ at minir; bu cür paltar geyinir; və ... Nə deyirdisə, başımı tərpedib təsdiq edirdim. “Bəli, düzdür. Elədir ki, var.” Düşünürdüm ki, o ruhanidir və nə deyirsə, mütləq elədir. İfşa olmamağım üçün nə dedisə, təsdiqlədim. Söhbət qurtardıqda, otağından bir çubuq götürüb, 7-8 dəfə çiyinlərimin üstünə vurub dedi: “Qalx ayağa, get işinin dalınca. Əgər bir də İmam Zamanı (əc) yuxuda görsən, vay halına! Mən də o vaxtdan, İmam Zamanı (əc) yuxuda görməyi tərgitdim!

8 fevral gecəsi əmr gəldi ki, avarlı qayıqlara minək. Şəxsi heyəti 30 nəfərlik qruplara böldülər və bizim qrupun komandirliyini Mahmud Cahanbəxşə tapşırıdılar.

Qərara alınmışdı ki, qayıqlara minək və düşməne yaxınlaşanda, əməliyyata başlayaq. Mən döyüşçüləri qayıqlara mindirənlərdən idim. Dostların çoxu qayıqlara mindikdən sonra, qayıqlar qurtardı. 3-4 qrup qalmışdıq. Növbəti qayıqları gözləməli olduq. Hamımız birlikdə hərəkət etməli olduğumuzdan, qayıqlara minmiş döyüşçülər də hərəkət edə bilməzdilər; bizi gözləməli oldular. Bütün qüvvələr qayıqlara minməli, qamışların altında gözləməli idilər ki, komandanlığın əmrilə yola düşək. Bizə öyrətmişdilər ki, əgər acsaq, qamışın ortasındakı yumşaq yeri çıxarıb yeyək və özümüzdə olan hərbi yemək payımızı dar günə saxlayaq. Biz gözləyən müddətdə bir neçə dəfə İraqın patrul qüvvələri gəldilər. Onlar gələndə, qayıqlara minmiş döyüşçülər qamışlar arasındakı yaranmış su cığırlarına girib gizləndilər. Biz isə hələ də körpünün üstündə idik. Reydlərin birində iraqlı patrul ətrafı pulemyot atəsinə tutub getdi. Bu atəş nəticəsində qayıqdakı döyüşçülərimizdən olan Sadiqi¹ şəhid oldu.

¹ Şəhid Sadiqinin pak cənazəsinin aqibətindən heç vaxt xəbərdar olmadım.

O gecə bizə - qayıqsız qalanlara dedilər: “Qayıq gələnə qədər, burada qalın”. İraqlıların da bizim burada olduğumuzu bildikləri nəzərə çarpırdı. Məntəqəni ardıcıl bombardman edirdilər və atəşləri bir an da səngimirdi. Başqa əlacımız yox idi; ya arxadakı posta qayıtmalı, ya da burada qalmalı idik.

Gecə saat 10-da əməliyyat başladı. Biz körpünün üzərində ilişib qalmışdıq ki, qayıqlardakı qüvvələr düşməyə hücum etdilər. Əməliyyatdan bir neçə saat keçəndən sonra, simsiz rabitə cihazı ilə xəbər verdilər ki, biz qalaya çatmışıq, siz də cəld özünüzü yetirin. Cavab olaraq dedik: “Axı biz özümüzü quruya necə çatdıraq? Heç bir motorlu və avarlı qayığımız yoxdur!”

Ertəsi gün səhər çağı, döyüşçüləri aparan qayıqların bir neçəsi gəldi və bizi də ora apardılar. Məntəqəyə çatdıqda, nə düşmən var idi, nə də təchizat. Arabir mərmə atılırdı. Qarşıdurmadan xəbər-ətər yox idi.

Dünən gecə düşmənin müdafiə xətti yarılmışdı və bölgədə sakitlik idi. İraqlılar Dəclə çayının o biri tərəfinə qədər geri çəkilməmişdilər.

Hətta, məntəqənin təmizlənməsinə də çatmadıq; təkcə gizlənməmiş bir neçə nəfəri əsir götürdük. Bir az ərəbcə bildiyim üçün, danışıqlarını tərcümə edirdim. Onların əlini bağladılar və döyüşçülərdən birinə təhvil verdilər. Böliyəmizün komandiri Seyid Mustafa Şirazi bizim yanımıza gəldi. Əliylə bir nöqtəyə işarə edib dedi: “O üzbəüzü görürsünüz?! Əl-İmarə magistralıdır. Oradan keçən hər bir maşını vurun. Nəyin bahasına olursa-olsun, heç bir maşının keçməsinə icazə verməyin.”

Arxamız su idi və o səmtdən arxayın idik. Ətrafımız da bataqlığa çevrilmişdi. İraqlılar mınaatandan mərmə atdıqda, suya, palçıqda düşdüyündən elə də effektiv deyildi. Heç bir qorxumuz yox idi. Ancaq qarşıdakı qaladan mərmə atırdılar. Biz də bir qədər başımızı aşağı salırdıq ki, bir problem

yanmasın. Gözümüzü magistrala dikmişdik ki, bir maşını belə keçməyə qoymayaq; bizim bəxtimizdən bircə maşın da gəlmirdi.

Gecə saat 9-da komandir gəldi, hamımızı sıraya düzüb dedi: “Uşaqlar, hazırlaşın. Kimin nə qədər sursatı varsa, özü ilə gətirsin. Əməliyyatın növbəti mərhələsini irəliləməliyik. Əgər irəli getməsək və Dəclə körpüsünü almasaq, düşmən tankları qalanın bu tərəfindən gələcəklər. Görək gedib tankları partladaq”.

Hamımız sıraya düzülüb yola düşdük. Bölük komandirinin müavini Qurbanəli idi. O, cərgənin başında gedirdi və mən onun arxasındakı şəxs idim. Taqımların düzülüşü bir-birinə dəymişdi. Vəziyyətin necə olduğu məlum deyildi. Dedik ara qarışıb; gedək, görək nə olur!

Bir neçə dəqiqə sonra, ətrafımızı su basmış bir yerə çatdıq. Dedilər: “Burada qalın, görək nə əmr edirlər”.

Dəclə körpüsü ilə aramızdakı məsafənin nə qədər olduğunu deyə bilmərəm, amma İraq tərəfinin ağır atəsinə məruz qalırdıq. Minaatanlarla cəhənnəm yaratmışdılar. Lakin bölgəni su basdığına görə, minaatan mərmisinin soyuq qəlpələri bizə tərəf gəlsə də, tələfat vermirdik.

Elə bu vəziyyətdə uzandığım halda, altımda bir bağlama olduğunu hiss etdim. Yaxşı baxdıqda, gördüm ki, bir kisə dolusu albalı, gilə və müxtəlif meyvə kompotlarıdır. İki gün idi bir şey yeməmişdik və döyüşçülər acmışdılar. Süngü-bıçağımı qınından çıxarıb birinci kompotun ağzını açdım. Qurbanəliyə verib dedim: “Al bu kompotu iç, cənnətdən gəlib!”

Təəccüblə baxıb dedi: “Hardan gətirdin?!”

– İç. Nuşi-canın! Orası ilə işin olmasın.

Kompotları bir-bir açdım və döyüşçülərə verdim.

Yanımda olan döyüşçülərdən birinə yenə kompot verdim. Dedi: “Qədəmli, mən çox içdim.”

– Yaxşı, içmə.

– Bəli, düz deyirsən. Dolu qarınla Allah dərgahına getməkdən xəcalət çəkirəm. Allah deyər, sən necə döyüşçü idin ki, bu qədər içmisən?

Bir neçə kilometr piyada yeridikdən və iki gün ac qaldıqdan sonra, sanki matəmdən çıxmışdıq və halımız yaxşılaşmışdı. Bir az bir-birimizlə məzələnərək zarafatlaşdıq. Gecə saat 3-ə qədər gözlədik, amma əməliyyatdan bir xəbər çıxmadı. Qurbanəliyə dedim: “Qurbanəli, gəl gedək xətti yaraq”.

Bu cümlə ağızından çıxan kimi, arxadan əmr gəldi ki, qüvvələr təcili geri çəkilsinlər; düşmən ada yolu ilə qüvvələrimizi mühasirəyə almağa başlayıb. Dedilər: “Təcili qayıdın. Yoxsa hamı əsir düşəcək”.

Qarşıdakı komandirlər ön xətlə aramızda o qədər də çox məsafənin olmadığını gördükləri üçün, simsiz rabitə ilə arxaya dedilər: “İcazə verin, ön xəttə hücum edək və buranı alaql!”

Arxadakı komandirlərdən biri razılaşmadı və simsiz rabitənin o biri tərəfindən uca səslə dedi: “Yox... Yox... Təcili qayıdın! Ön xətti boşaltmışıq... Bütün qüvvələr geri çəkiliblər... Düşmən də sizin arxanızdadır. İraqlılar adaya gedən torpaq yoldan ön xətti yarıblar və tankları orada iş başındadır. Cəld qayıdın!”

Cərgənin ortasında olan və qaranlıqdan üzünü görmədiyim bir döyüşçü əsəbi halda dedi: “Qəribə işdir! Qüvvələr bir neçə saatdır bu palçıqın içində yatıblar, siz indi deyirsiniz ki, geri qayıtsınlar?!”

Cərgə geriyyə döndü və arxaya tərəf qayıtdıq. Qurbanəli də irəli getdi ki, arxa cəbhə ilə əlaqədə olsun. Mən sonuncu şəxs oldum.

Arxaya qayıtdığımız zaman, hər kəs Sərbəst mövqeyindəki öz sığınacağına getməli idi. Mən də öz

sığınacağıma getdim. Elə oturduğum yerdə, birdən yadıma düşdü ki, sübh namazımı qılmamışam, hava işıqlanır və dəstəmaz almağa da fürsət yoxdur. Cəld təyəmmüm aldım və elə oturaq halda namazımı qıldım. İki gecə idi ki, doğrudüzgün yatmamışdım. Sığınacağın içində, dizi üstə oturub namaz qılırdım ki, məni yuxu apardı.

Birdən eşitdim ki, döyüşçülərdən biri qışqırır:

– Ehey... Ehey... İraqlılar gəldilər... İraqlılar buranı alıblar... Ehey... İraqlılar çatdılar...

Döyüşçülərin qışqırığı səsinə sığınacaqdan çıxdım və gördüm ki, düşmən qüvvələri quru yola çatıb bizi mühasirəyə alıblar. Düşmən bilirdi ki, bizim quruya tərəf burdan başqa bir yolumuz yoxdur; tanklarını elə buradan meydana salmışdılar. Qumbaraatan tufəngimi götürüb səsgələn tərəfə getmək üçün ayağa qalxdım. Mahmud Dilşadın 15 yaşı var idi. Məni görəni kimi dedi: “Köməkçin hanı?”

– Köməkçim yoxdur. Arxaya qayıdıb.

– İstəyirsən gəlir köməkçin olum?

– Bəli... Allah köməyin olsun.

Korpusda az sayda badımcan formalı tufəng qalmışdı. İraqlılarda isə, daha inkişaf etmiş modelləri var idi.

Bir neçə sursat qutusunun olduğu bir yerə çatdıq. Mahmuda dedim: “Bunlardan bir neçəsini götür, gedək”.

– Oldu.

Bir əl çantası tapdı, onu sursatla dolduraraq dedi: “Get. Mən arxandayam”.

Bir qədər irəli getdik və Hacı Əli Quçanini gördük. Soruşdu: “Hara gedirsiniz?”

– Burada nə isə səs-küy eşitdik. İstəyirik görəni nə olub?

Əli Quçani Mahmuda işarə edib soruşdu: “Bu kimdir?”

– Dostumdur və köməkçim.

Əliylə çantanı göstərərək dedi: “Bu çantanın içində nə var?”

– Qumbaraatan tufənginin mərmiləridir. Buradan tapdıq.

İşimizdən xoşu gəldi və dedi: “Əhsən! Yaxşı iş görmüsünüz! İndi ki o səmtə gedirsiniz, gör ən yaxın qarşudurma yeri haradır; cəld mənə xəbər gətir.”

Səhər saat 10-da istehkamın yanına çatdıq. Düşmən tankları oraya yaxınlaşmışdılar. İstehkamdan də qabağa getdik və gördük ki, döyüşçülər kalaşnikov avtomatı ilə iraqılıların qarşısında dayanıblar. Qumbaraatanla bir neçə dəfə atəş açdım. İraq tankları dayandılar. Amma yarım saat keçməmişdi ki, yenidən irəliləməyə başladılar. Döyüşçülərdən soruşdum: “Nə olub?”

Dedilər: “Səhərdən indiyədək bu cür irəliləyirlər və qüvvələrinin də sayı artır. Birinci bölüyün komandir müavini Məhəmmədi də şəhid oldu.”

– Necə şəhid oldu?

– İraqılıların irəliləməsinin qarşısını almaq üçün bir neçə qumbara götürdü, tanklara yaxınlaşdı, qumbaraları tankın içinə atdı və özünü qalanın bu tərəfindən aşağı atdı. Bu işi bir neçə dəfə təkrarladı, axırda iraqılılar onu vurdular və sonra tankla üstündən keçdilər.

Qalmaq istəyirdim; lakin Hacı Əli məndən xəbər gözlədiyi üçün, Dilşada dedim: “Sən burda qal, mən tez qayıdıram”.

Qaçaraq Hacı Əlinin yanına qayıtdım və macəranı ona danışdım. Dedi: “Çox yaxşı! Sən nə edirsən?”

– Döyüşçülərin yanına gedirəm və onlarla birgə müqavimət göstərəcəyəm.

Bir söz demədi. Cəld istehkama tərəf qayıtdım.

Yol üstündə Xorasanın 5-ci Nəsr briqadasının qüvvələrindən biri qışqır-bağır salmışdı. Məni görəndə kimi, əlini İraq tanklarına tərəf uzadıb dedi: “Məgər bu tankların qabağında ətdən sipərlə dayanmaq olar?!”

– Nə olub qardaş?

– Qayıt. Geri çəkilib... Sən hara gedirsən?

- Bu tərəfdən gedirəm.
- Qayıt, gəl gedək.
- Mən gəlmirəm.
- Bizə geri çəkilmə əmri verilib... Qayıt...
- İndi komandirimin yanında idim. Mənə demədi geri çəkil. Mən də geri çəkilmirəm. Əgər məsləhət olsaydı, deyərdi arxaya get.

Geri çəkilmək istəmirdim. Söz vermişdilər ki, bizə dəstək olmaq üçün qüvvə gələcək. Deyirdim, əgər müqavimət göstərsək və dəstək qüvvə gəlsə, iraqqlılar mütləq geri çəkiləcəklər.

İstehkama çatdıqda, gördüm döyüşçülərin 40-50 nəfəri pərakəndə atəş açırlar. Dilşadla qalanın üstünə getdim ki, İraq tanklarının qarşısını ala. İraqın piyada qüvvələri tankların qabağında gəlirdilər. O qədər çox idilər ki, sanki yürüşə çıxmışdılar. Tankları vura bilmirdik; lakin atəş açdıqda, İraqın piyada qüvvələri bir-bir yerə yığılırdılar. Tank bizə atəş açmaq istədikdə, cəld yerimizi dəyişirdik. Bir neçə dəfə tankın mərmisi arxamıza düşdü və qulağım bir neçə dəqiqə cingildədi.

Günorta namazının vaxtı idi. Təyəmmüm etdim və qaçaraq halda namazımı qıldım. Rükü və səcdə əvəzinə də işarə etdim.

Yarım saatlıq ara sakitləşdi. Ətrafıma baxdıqda, gördüm təqribən 30 nəfər qalmışdıq. Simalar qanlı, toz-torpağa bulanmış və yorğun idi. Az olmağımıza baxmayaraq, geri çəkilmək fikrində deyildik. Bir yerə toplandıq ki, görək İraq ordusunun qarşısını necə ala bilərik? Qərara aldığımız ki, gedib istehkamda yerləşək. İnanırdıq ki, dünyanın ən təchizatlı ordusu da gəlsə, istehkamda bizimlə mübarizə apara bilməz. Orada sığınacaq var, imkanlar var və helikopter enə bilər.

İstehkama daxil olmaq üçün, 3-4 metrlik hündürlükdən keçməli idik. Nə qədər çalışsaq da, bu hündürlükdən keçə

bilmədik. Ona görə də, döyüşçülərdən biri dedi: “Qoyun görün, bu hündürlüyün yanından keçib pistə çata bilərikmi?”

Ona dedim: “Gözlə, qoy bir fikirləşək”.

Dedi: “Qoy gedim, görün getmək olur, ya yox”.

Yolun ortasında idi ki, onu vurdular və yıxıldı. Əli ilə işarə edirdi ki, getməyə. Yenə də vurdular. Elə oradaca şəhid oldu. Döyüşçülərdən biri dedi: “Bu gedə bilmədi. Qoy mən gedim, görün nə olur”.

Başqa heç bir yolumuz yox idi. Yeganə keçid bura idi. İkinci şəxs də getdi və iraqılılar onu da vurdular. Qərara aldıq ki, necə olursa-olsun, bu hündürlükdən o yana keçək. Dilşad əlini nərdivan pilləsi kimi tutdu. Ayağımı əlinə qoyub yüksəkliyin hündür yerinə əlimi atdım ki, o yana keçim. Döyüşçülərin biri qışqırdı: “Kim İmam Hüseynin (ə.s) hüzuruna tez çatsa, bizim də salamımızı həzrətə çatdırsın və bizi də yada salsın ki, biz də tez gələk”.

Nə qədər çətin və məşəqqətli olsa da özümü yüksəkliyin başına çatdırdım. Sonra bir-bir döyüşçülərin əlindən tutub, qalanın bu tərəfinə gətirdim.

Qalanın o tərəfinə çatdıqda gördük ki, lələ köçüb, yurdu qalıb... Xeybər əməliyyatı yenidən təkrarlanır. Heç kim yox idi. Öz-özümə dedim: “İlahi, burada o qədər döyüşçü var idi. Bunlara nə oldu? Hara getdilər?”

Düşmən hər yeri minaatanla vururdu və cənazələr bir-birinin üstünə düşürdülər. İraqılılar səsgücləndiricilərlə deyirdilər:

– Könüllülər, təslim olun... Könüllülər, təslim olun... Siz bir neçə nəfərdən çox deyilsiniz... Təslim olun...

Səsgücləndiricinin səs-küyü dayanmırdı. Döyüşçülərin biri dedi: “Düşməni boş verin. Bu biri deyəsən daha vacibdir”.

Döyüşçülərin biri onu qumbaraatanla sıradan çıxardı.

Silahımız yox idi. Son dəfə silahımla atəş açdıqda, qalanın üstündə idim. Orada güllələrim qurtardı və gülləsiz silahı elə orada qoydum. Silah axtarırdım ki, gördüm bir pulemyot düşmən səmtində atılıb. Dedim: “Aha... Necə də yaxşı oldu... İndi bununla düşmənin başına oyun açacağam!”

Bir az irəli getdikdə, gördüm yaşda məndən də kiçik bir döyüşçü pulemyotun arxasında oturub, amma atəş açmır. Cəld pulemyotun arxasına atıldım və dedim: “Kənara çəkil. Qoy özüm atəş açım”.

Bir az atəş açmışdım ki, ilişdi. Həmin qardaş əlini çiynimə vurub dedi: “Yerini dəyiş”.

İraqlılar da bizim arxamızca istehkama gəldilər və qarşıdurma daha da şiddətləndi. Farsca deyirdilər:

– Gəlin... Gəlin... Siz əsir düşmüsüz...

Heç vaxt əsir düşəcəyimi düşünmürdüm. Yerimi o könüllü ilə dəyişdim. Güllə lentini tutmuşdum ki, o atəş açsın. Başını yuxarı qaldıran kimi, alının ortasından bir güllə dəydi və qucağıma yığıldı. Onu yavaşca yerə qoydum. Birdən Məhəmmədhəsən Şərifiani sığınacağı yanında gördüm. Ona dedim: “Onun alını bağla ki, görüm özümüzü qorumağa bir şey tapılır, ya yox”.

Ətrafda axtarış apardım, amma bir silah tapmadım. Geriyə qayıtmaq fikrim yox idi. Orada olan iki-üç nəfər döyüşçüyə dedim: “Bu yolla geriyyə qayıdın”.

Cəld o yaralı könüllünün yanına qayıtdım ki, görüm vəziyyəti necədir. Nə isə deyirdi. Qulağımı ağzına yaxınlaşdırdım. Pıçılıtlı ilə deyirdi:

– “Ya Məhdi, ədrikni¹... Ya Məhdi, ədrikni...”

Səsimi eşitdikdə dedi: “Qardaş, məni arxaya apar”.

Nə deyəcəyimi bilmədim. Birdən dilimə gəldi və dedim: “Oldu... Oldu... İndi səni arxaya aparacağam”.

¹ Yetiş.

Bilirdim ki, sağ qalmayacaq. Döyüşçülərdən birinə dedim: “Get bir xərək gətir”.

Elə bu anda, könüllü qucağımda şəhid oldu.

Bir neçə anlıq başı üstə dayandım və onun üçün bir Fatihə surəsi oxudum.

Başımı çevirəndə gördüm ki, Şərifian yanımda dayanıb. Ona dedim: “Burda nə edirsən? Dala qayıt da!”

Arxaya qıyıtmaq əvəzinə istehkama qayıtdı ki, iraqlıların qarşısında dayansın. Arxasınca getdim, lakin onu tapmadım. Elə düşündüm ki, başqa bir yolla arxaya qayıdıb. Gücüm qalmamışdı və həddən artıq yorulmuşdum. Bir az istirahət etməkdən ötrü səngərlərin birinin içinə girdim. Birdən iraqlılar tərəfindən bütün səslər kəsildi. Heç nə hərəkət etmirdi. Bir neçə dəqiqəlik eləcə səngərin içində oturmuşdum ki, görüm nə olur. Bir qədər keçdi. Bu vəziyyətə şübhələnib başımı yuxarı qaldırdım. Elə ətrafa baxırdım ki, gördüm bir İraq zabiti tankın üstə oturub və düz mənə tərəf baxır. Məni görəni kimi, səngəri tank mərmisi ilə vurdu və yaxınlıqdakı torpaq doldurulmuş bütün kisələr üstümə töküldü. Öz-özümə dedim: “Qədəməli, artıq arzuna çatdın və şəhid oldun!”

Bir neçə saniyə keçdi. Gözlərimi açıdıqda, gördüm ki, diriyəm. Bədənim əzilmişdi və kisələr başımın üstə idi. Boynumu tərpətdim. Gördüm boynum salamatdır. Kisələrin altından bədənimə əl çəkdim. Gördüm mənə həтта balaca bir qəlpə də dəyməyib. Özümü kisələrin altından çıxara bilməyim təqribən bir saat çəkdi. İraqlılar elə bilmışdilər ki, ölmüşəm və məndən əl çəkmişdilər. Dağıdılmış səngərdən bir az irəliyə getdim və bir torpaq istehkama çatdım. Birdən havanın qaraldığını hiss elədim. Öz-özümə dedim: “Hava niyə birdən qaraldı? Məgər saat neçədir?”

Başımın üstünə baxdıqda, gördüm İraq təyyarəsi qamışlığın içindən kəşfiyyata gəlib. Bilmirəm başımın

üzərində neçə metrlik hündürlükdə idi. Başımı qaldırıqda pilot köməkçisini gördüm. Gözlərimiz bir-birinə sataşdı. Əgər əyilsəydi, başımdakı papağı da götürə bilərdi. Bilmirəm necə təyyarə idi ki, heç bir səsi də yox idi. Qalxdım və arxaya qaçdım. Birdən hiss elədim ki, kimyəvi bomba atıblar. Cəld şalımı islatdım və ağzımı bağladım. Külək İraq tərəfə əsirdi və iraqılı qüvvələr də radiasiyaya məruz qalırdılar.

Bir qədər tərsənəyə tərəf getdim. Qalanın ortasında bir könüllünü gördüm. Səngərin içində uzanmışdı. Ona dedim: “Niyə burda uzanmısan?”

– Komandir mənə dedi ki, elə buradan düşməyə nəzarət elə.

– Kim dedi? Nə vaxt dedi?

– Səhər mənə dedi.

Allah bəndəsində bir qənimət radio da var idi. Dedi: “Bax... Bir qənimət radiom var”.

– Qənimət nədir? Qalx, get arxaya.

Radionu mənə yaxınlaşdırdı və dedi: “Radioya qulaq as”.

Radionu qulağıma yaxınlaşdırdım. Farsca deyirdilər:

– Dəclənin şərq tərəfində olan könüllülər, siz bir neçə nəfərsiz, təslim olun... Əgər özünüz təslim olsanız, sizi Kərbəlaya ziyarətə aparacağıq...

Əsəbiləşdim və dedim: “Özünü topla... Qalx, arxaya qayıt”.

– Nə?

– Bax... Qalanın burasına qədər gəliblər. Mən bura qədər ancaq qaçmışam. Heç kimi də görməmişəm.

Birdən qorxuya düşdü. Dedim: “Qorxma. Mənimlə gələ bilməzsən. Bu yolu tut və qaç ki, bir yerə gedib çıxma biləsən”.

Sözümü qurtarmamış qaçdı və uzaqlaşdı.

Özüm isə arxaya qayıtmağa tələsmirdim. Ancaq bunu fikirləşirdim ki, iraclıların hücumunun qarşısını bir az da olsa, almaq üçün nə edə bilərəm?

Nə qədər fikirləşsəm də, gördüm boş əllə bir iş görə bilmərəm. Yavaş-yavaş arxaya tərəf getməyə başladım. Yol boyu nə şəhid görürdüm, nə yaralı. Güman edirdim ki, qüvvələr çoxdan geriye çəkiliblər. Yolda, içində bir nəfərin olduğu səngərlərimizdən birinə çatdım. Diqqətlə baxıb gördüm ki, Zaredir və uzanıb. Dedim: “Zare ağa, qalx... Geriyə çəkilməmişik. Kimsə qalmayıb”.

Dedi: “Gələ bilmərəm”.

– Niyə?

– Qarnıma qəlpə dəyib. Tərpənə bilmirəm.

– Yaxşı, bağla və qalx, arxaya qayıt.

– Özüm bir şey bağlamışam. Amma hərəkət edə bilmirəm. Sən Allaha ümidlə get.

– Tanklar gəlirlər!

– Elə burada qalacağam... Sən qayıt arxaya.

Rəftarı məni təəccübləndirdi. Sanki heç yaralanmamışdı Özünü çox adi aparırdı. Ruhıyyəsi mənə təsir etdi. Bir az arxaya getdikdə, yeni və dairə şəklində olan tikanlı məftillər gördüm. Qəlbim qırıldı və öz-özümə dedim: “İlahi, qərarımız əsir olmaq deyildi! Mən əsir olmaq istəmirəm!”

Əməliyyat gecəsindən öncəki tikanlı məftillər deyildi. Güman etdim ki, iraclı qüvvələr başqa bir yoldan gəlmiş və bizi mühasirəyə almışdılar. İraqlı qüvvələrin tikanlı məftillərin arxasında pusqu quraraq bizim əsgərləri əsir etmək istədiklərini ehtimal etdim. Qulaq asdım, görüm bir səs gəlir, ya yox. Heç bir canlının səsi gəlmirdi. Bizdən heç bir canlı qüvvə o tərəfdə yox idi və tək-tənha idim. Artıq, əsir düşəcəyimi yəqin etdim. Risk edərək öz-özümə dedim: “Gedirəm, görüm nə olur”.

Tikanlı məfillərin yanından o tərəfə keçdim. Bu hissə hələ təmizlənməmiş və toxunulmaz qalmışdı. Tikanlı məfillərdən keçdikdən sonra, bir səngərə tullandım. Birdən 7-8 nəfər diksinərək ayağa qalxdılar. Bölüyümüzün komandiri Mustafa Şirazi, Mehdi Koluşani, Hüseyin Səhmi və batlyon komandiri Hacı Hüseyin Mənsuriani tanıdım. Onlardan soruşdum: “Siz burada nə edirsiniz?”

Hacı Hüseyin dedi: “Qərargahda idim ki, Hacı Hüseyin Xərrazi soruşdu: “Ön xətdə döyüşçülərdən kimsə qalıb, ya yox?” Biz də düşünürdük ki, bütün qüvvələr geri çəkiliblər və kimsə qalmayıb. Dedik: “Yox. Bizim qüvvələrimizdən qalmayıb, hamı geri çəkilib”. Durbinlə döyüş bölgəsinə baxdı və atışmanı gördü. Dedi: “Əgər bölgədə qüvvə yoxdursa, onda bu iraclılar kiminlə döyüşürlər? Bu qədər iraclı qüvvənin qarşısında dayananlar cinlərdir?” Sonra, əli yaralı olmasına baxmayaraq, özü qayığa minib dedi: “Özüm döyüşçülərimə kömək etməyə gedirəm və onları arxaya gətirəcəyəm. Hacı Hüseyinin sözü ilə, biz 7-8 nəfər cəld qayığa atıldıq. Ona dedik: “Əgər salamat bir döyüşçü qalsa, gətirərik. Əgər cəbhə xətti doğrudan da bizim döyüşçülərin əlində olsa, qalarıq və müqavimət göstərərik”.

Bir neçəsində avtomat var idi və qalanları əli boş gəlmişdilər. Onları gördükdə sevindim ki, daha əsir olmayacağam. 2-3 dəqiqə ərzində baş vermiş prosesləri onlara danışdım. Arxaya göndərdiyim o iki könüllü də onların yanında idilər. Bir neçə dəqiqə sonra dedilər: “Ya Allah, cəld olun, tez yola düşək”.

– Hara gedək?

– Tərsənəyə bir qayıq qoymuşuq. Gərək özümüzü cəld qayığa çatdıraq.

Bir qədər gedir, sonra dayanırdıq ki, düşmən bizi görməsin. Qamışlar hündür olduğu üçün görünmürdük.

Bombardman nəticəsində qamışların yandığı yerdə sürünərək, ya da əylərək gedirdik.

Bir az getdikdən sonra, Hacı Hüseyn Mənsurian dedi: “Uşaqlar, burada oturun və mənim qayıtmağımı gözləyin”.

Bir neçə dəqiqə sonra qayıtdı. Üzünün rəngi ağ-appaq ağarmışdı. Ondan soruşduq: “Hacı, nə olub?”

Dedi: “Döyüşçülərin ikisini gəldiyimiz vaxt burda qoymuşdum və demişdim: “Siz burada qalın ki, qayıdan vaxt birlikdə qayıdaq.” İndi onlardan bir iz yoxdur. Bilmirəm arxaya qayıdıblar, ya yox”.

Arxaya qayıtdıqda, gördüm İraq tankları istehkamın üzərinə çatıblar və getdikcə bizə yaxınlaşırlar. Motorlu qayıq qamışların aşağısında idi. Hacı Hüseyn dedi: “Uşaqlar, tez minin”.

Mehdi Koluşani qayığın ipini çəkməyə və qayığı işə salmağa getdi. Hacı Hüseyn Mənsurian qayığın burun tərəfində və mənim yanımda oturmuşdu. Dedi: “Mehdi... Ya Allah... Üzünü mürdəşür yusun... İşə sal da... İndi tanklar gələcəklər...”

Mehdi cavab verdi: “Hüseyn, olmadı...”

2-3 dəfə də səy etdi və sonda qayıq işə düşdü. Birdən Hacı Hüseyn qayıqdan düşdü və dedi: “Uşaqlar, düşün aşağı”.

Xorla dedik: “Bu nə deməkdir?”

Mən elə bildim ki, uşaqların suya girməsini istəyir. İstədim ona deyim ki, mən bacarmaram... Gördüm Mehdi qayığın ipini buraxdı və qayıqdan kənara atıldı. Mən də özümdən asılı olmayaraq kənara atıldım və palçığın içinə yığıldım.

Elə mənim yığılmağımla, iraclıların qayığı qumbaraatanla vurmaları bir oldu. Tanımadığım, qayıqdan atılmağa fürsət tapmamış döyüşçülərin 3-4 nəfəri qayığın içində yandılar. Bu hadisədən şok keçirdim. Ayaq üstə dayanmağa təqətim

yox idi. Mat-məəttəl tamaşa edirdim. Digər uşaqları görmək üçün başımı çevirdim; başımızın üstünə çatmış tankları gördüm.

Mustafa Şirazi dedi: “Biri qalxıb desin ki, bizi öldürməsinlər və əsir olaq”.

Dedim: “Mənim yerim yaxşıdır. Kim əsir olmaq istəyirsə, özü qalxıb elan etsin”.

İraqlılar tankdan atəş açırdılar. Tank özündən 30 metr irəlini vura bilmir. Biz tanklara çox yaxın idik. Buna görə də, mərmiləri bizə dəymirdi.

Hər birimizə tərəf 3-4 iraqılı əsgər irəli gəldi. Bizi dövrəyə almışdılar və ərəbcə deyirdilər:

– Çıxın yuxarı... Cəld... Tez olun... Ya Allah...

Ayağa qalxdıq, bir addım atmaq istəyirdik ki, yorğunluğun şiddətindən pəlçığım içinə yığıldıq. İraqlı əsgərlər gəldilər, əlimizdən tutub bizi çəkib çıxardılar.

Yuxarı çıxdıqda, iraqılı komandir gəldi və mənimlə üzbəüz dayandı. Qulağıma ilişdirəyi möhkəm şillənin təsirindən öz ətrafımda fırlandım. Fasiləsiz olaraq, bir neçə nəfər üstümüzdə töküldülər və nəfəsləri çatan qədər bizi o ki var döydülər.

İraqlı əsgərlər bizi döyərəkən, Mustafa Şiraziyə baxdım ki, onun reaksiyasını görüm. Komandirim olduğu üçün, onun kimi rəftar etmək istəyirdim. O, ancaq bunu deyirdi:

– Kərbəla... İmam Hüseyn (ə.s) ziyarəti... Kərbəla... Ziyarət...

İraqlı əsgər silahın qundağıyla belinə vururub deyirdi: “Bu cür getmək istəyirsən? Silahla?”

İraqlı əsgər əli çatan hər bir şeylə onun canına düşmüşdü. Rövzəxan olan Mustafa ağlayaraq uca səslə deyirdi:

– Səlləllahu ələykə ya əba-əbdilləh¹...

¹ Allahın salavatı sənə olsun, ey İmam Hüseyn (ə.s).

Mustafa Şirazidən sonra, mənim növbəm çatdı. Buynuzsuz və quyruqsuz divdən o qədər də fərqlənməyən iraclı zabit üstümə gəldi, qulağıma bir neçə taraz şillə vurduqdan sonra, yaxamdan tutdu və məni qaldırdı. Cüssəm balaca, çəkim də az idi. Onun əllərində asılı vəziyyətdə qalmışdım. Yaxamdan möhkəm yapışmışdı. Boğulduğumu hiss etdim və gözlərim qaraldı. Artıq nəfəs ala bilmirdim. Birdən məni buraxdı və yerə sərildim. Özümü toparlamaq istəyirdim; çəkmə ilə böyrümə möhkəm bir zərbə vurdu və nəfəsim kəsildi. Qabırğalarımın sındığını hiss etdim. Artıq nə baş verdiyini başa düşmürdüm; şillə, təpik və tüfəng qundaqları yağış kimi üzərimə və başıma yağırı.

Bizi döyməkdən yorulduqdan sonra, əllərimizi arxadan bağladılar. Üstümüzü axtardılar və cərgəyə düzdülər. Mən Hacı Hüseyinin arxasında idim. Birdən qayıtdı və dedi: “Bundan sonra, kimsə kimsəni tanımır. Mesajı arxaya ötür”.

Başımı arxaya çevirdim və Hacı Hüseyinin mesajını ötürdüm.

MAHİR ƏBDÜRRƏŞİDİN TƏHQİRİ

Cərgə ilə hərəkət edirdik. Qalanın üstü tank və iraqılı qüvvələrlə dolu idi. Hərəkət etdiyimiz vaxtda da bizi döyür və söyürdülər. Həm cərgənin əvvəlində və həm də axırında iki əsgər dayanmışdı. Ətrafımız da iraqılı əsgərlərlə dolu idi.

Bir az getmişdik ki, iraqılı zabit tapançasını gicgahıma dirədi və bir neçə saniyə sonra, bir az göyə tərəf istiqamətləndirib atəş açdı. Qulağım cingildədi.

Uşaqların biri dodaqaltı nə isə sayırdı. Ondan soruşdum: “Nəyi sayırsan?”

– Heç nə! Onların tanklarını sayıram.

– İndiyə qədər neçəsini saymısan?

– Bura qədər, 100 dənə... Yəni, bizim hər birimiz üçün 10 dənə tank gətiriblər... Göründüyü kimi, qorxduqları bəllidir.

İraq əsgərləri əsir tutduqlarına sevindikləri üçün, havaya atəş açırdılar. Ətrafa baxdıqda, döyüşçülərdən birini gördüm. Ona son anlarda güllə dəymişdi və mən qayıdarkən sağ idi. Başına yoxlama gülləsi vurmuşdular və şəhid olmuşdu.

İstehkamdan bir qədər aralandıq. Bizi İraq əsgərlərinin cəsədləri ilə dolu olan bir yolla apardılar. Bu cənazələri görməyimizi istəyirdilər. Cənazələrini görməmək üçün üzümü yana çevirdim. İraqılı zabit qəzəbləndi, boynumdan tutaraq üzümü zorla öz əsgərlərinin cəsədlərinə tərəf döndərdi. Sonra işarə etdi ki, torpaq istehkamın yanında oturaq. Bizdən 10 addım aralandı və əsgərlərinə əmr etdi ki, bizim qarşımızda düzölsünlər. Bizi güllə-baran etmək istəyirdilər. Sol tərəfdəki son şəxs idim. Təqribən 10 dəqiqə bu vəziyyətdə qaldıq. İraq əsgərləri qarşımızda diz çökmüş və “Atəş!” əmrini gözləyirdilər. Qara dərili və dolu bədəni bir İraq əsgəri başımın üstə gəldi, silahıyla başıma və üzümə

vurur, işarə barmağıyla məni təhdid edib deyirdi: “Nəhnu nəqtuluk¹.”

Bu işi 2-3 dəfə gördü. Artıq əmin olmuşdum ki, bizi qorxutmurlar və edam etmək istəyirlər. Gözaltı o İraq əsgərinə nəzarət edirdim. Yenidən mənə yaxınlaşmaq istəyəndə, bağlı əllərimlə ayağa qalxdım və silahının altına təpiklə vurdum. Bu hərəkətimdən qorxdu, bir neçə addım geri çəkildi və daha qabağa gəlmədi. Amma elə oradan məni təhdid edib deyirdi: “Nəhnu nəqtuluk”.

Mehdi Təqizadə yanımda idi. İraqlıların eşitməyəcəyi formada dedi: “Biz artıq əsirik. Elə iş görmə ki, bizə əzab versinlər”.

– Görmürsən, elə hey deyir ki, sizi öldürəcəyik!

Bu vəziyyətdə bir neçə saat da oturduq, axırı hava qaraldı. Ay işığı altında döyüşçülərin bir-bir üzlərinə baxdım. Fikirə dalmış və aram idilər. Bir qədər sonra maşın gəldi. Bütün zabitlər və əsgərlər hərbi salam verib sıraya düzüldülər. Yüksək rütbəli bu hərbcinin onların komandiri olduğunu güman etdim. Göstəriş verdi, gözlərimizi bağladılar və maşına mindik. Bir-birimizin üzərinə yığılmışdıq və tərpnə bilmirdik. Bilmirəm uşaqlardan hansısa dedi: “Diqqətli olun, bizi dinləyirlər. Bilmək istəyirlər ki, bir-birimizi tanıyırsınız, ya yox”.

Hacı Hüseyinin sözlərindən sonra bir-birimizə yad idik və heç əhvalımızı da soruşmurduq.

Təqribən yarım saat maşınla getdik. Bir çöllüyün ortasında bizi maşından düşürdülər. Əllərimizi və gözlərimizi açdılar. Gecə saat bir olardı. Başımı fırladaraq ətrafa baxdım. Ora torpaq istehkamla dövrələnmiş və çoxlu sayda hərbcinin yerləşdiyi bir mərkəz idi. Məlum oldu ki, bura onların qərargahıdır. Bir neçə dəqiqə sonra, bir

¹ Biz səni öldürəcəyik.

konteynerin qapısı açıldı. İçi restoran kimi, qida məhsulları və içkilərlə dolu idi. Havanı isti yemək qoxusu bürüdü. 48 saata yaxın idi ki, bir şey yeməmişdik və ac idik. İraqlı əsirlərlə öz rəftarımızı düşünərək, öz-özümə dedim: “Bizim üçün axşam yeməyi hazırlayıblar və indi bizə yemək verəcəklər”.

Bir neçə iraqlı zabit, komandirlərlə birgə maşından düşdülər. Əməliyyat başlamazdan öncə bizə demişdilər ki, qarşımızdakı qüvvələr İraqın 7-ci korpusudur. Bilirdim ki, 7-ci korpusun komandiri Mahir Əbdürrəşid¹. Bu komandir idmançı bədən quruluşlu və uca boylu idi. Adını uşaqlardan dəfələrlə eşitmişdim. O, bizim ətrafımızda bir dövrə vurdu və hamıya nəzər saldı. Biz də eləcə oturmışduq. Təlim çubuğu ilə çiyinə vurdu, qərargahında yerləşdirilmiş fransız toplarını göstərib dedi: “Göyə bax”.

Çalışırdım göyə baxmayım və baxışlarım yerə dikilsin. Əbdürrəşid elə düşünürdü ki, onun nə dediyini başa düşmürəm. Çubuğu ilə çiyinə vururub və işarə edirdi ki, mənə bax. Mən onun əlinə baxırdım. Xüsusi bir qürurla addım atırdı. Onun məqsədini başa düşürdüm; lakin qəsdən ona əziyyət vermək istəyirdim və özümü elə aparırdım ki,

¹ General Mahir Əbdürrəşid. İranla müharibədə İraq ordusunun ən məşhur yüksək rütbəli hərbiçilərindən idi. O 1942-ci ildə İraqın Tikrit şəhərində dünyaya gəlmiş və orta təhsilini başa vurduqdan sonra, Hərbi Akademiyada təhsil almışdı. Əvvəlcə ordunun kəşfiyyat idarəsinin 5-ci şöbəsinin rəisi idi. Sonra, təhlükəsizlik təşkilatının qərargah zabiti olmuşdu. Amma İraqın BƏƏS partiyasının təsis edilməsinin ildönümü ilə əlaqədar 7 aprel bayramları vaxtı, öz iş ofisində bir müğənni qadınla yaşadığı cinsi qalmaqaldan sonra vəzifəsi endirilərək, “İbn Vəlid” adlandırılan 12-ci zirehli briqadanın komandiri təyin edilmişdi. Ondan sonra, 5-ci Mexaniki Atıcı Briqadanının komandiri, 3 və 7-ci korpusların da komandiri olmuşdu. General Mahir Əbdürrəşid 2014-cü ildə insult keçirdi, iki ay Süleymaniyyə şəhərində bir xəstəxanada yatdıqdan sonra, həmənin ilin iyun ayının 29-da dünyasını dəyişdi.

guya nə dediyini anlamıram. Bir neçə dəfə işarə ilə dedi ki, əlimə baxma, çubuğa bax. Min cür əzab-əziyyətlə işarə etdi ki, göyə baxım, mən də baxmadım. Əsgərlərdən birinə dedi: “Atəş aç”.

İraqlı əsgər atəş açdı. Əbdürrəşid də ağız dolusu dedi: “Bomb”.

Mən də başımı yelləyib dedim: “Bəli... Partladı”.

Bu işi bir neçə dəfə təkrarladı və ətrafımızda fırlandı. Biz hamımız İmam Xomeyninin (rə) şəklini sinəmizə yapışdırmışdıq. Əsgərlərdən biri İmam Xomeyninin (rə) şəkilini qopardı, hamıya göstərib dedi: “İmam Xomeynini (rə) təhqir edin”.

İmam Xomeyni (rə) həzrətlərinin İrana gəldiyi günü xatırladım. Sevincdən nə edəcəyimizi bilmirdik. Bütün Dorçə əhalisi öz ev təndirlərində çörək bişirib Tehrana göndərirdi. Mən və dayım Rza İshaqian¹ bu çörəkləri paketləyir və Tehrana aparması üçün yük maşınlarına yükləyirdik. Həzrət İmam Xomeyni (rə) İrana daxil olarkən, məscidə bir televizor qoydular. O vaxta qədər televizor görməmişdim. İmam Xomeyninin İrana qayıdış anını canlı yayımdan görürdüm. Qəribə hisslər keçirirdim. İmamın İrana gəlişi anlarını bir neçə dəfə də məsciddə yayımladılar. Mən də hər dəfə xüsusi zövq və şövqlə ona tamaşa etmək üçün oturdum. İmamın qərarlı və aram siması həmişə gözümün qarşısında idi. Burada özümü imamın nümayəndəsi kimi hiss

¹ 6 sentyabr 1946-cı ildə Dorçədə dünyaya gəlmişdi. Atasının adı Məhəmməd İbrahim idi. İbtidai təhsil almışdı. Dəmir əritmə zavodunda işləyirdi. 1969-cu ildə ailə qurmuş, üç oğlan və üç qız atası idi. Könüllü olaraq cəbhələrdə iştirak etdi. 26 may 1982-ci ildə güllə dəyməsi nəticəsində Xürrəmşəhrdə şəhid oldu. Onun məzarı Dorçənin Cəzin imamzadəsi “Şəhidlər gülzarında”dır. (“Fərhənge əlame şuhəda: Ostone Esfahan”, Tehran, “Sazmane bonyade şəhid və umure isargəran”, Şahid nəşriyyatı, 2016, c. 1, səh. 130.)

edirdim. Ona görə də, iraqlıların işgəncə və əzabları qarşısında müqavimət göstərməyi qərara aldım.

Əsgərlərin ayaqlarını yerə döyməsinin səsilə özümə gəldim. Mahir Əbdürrəşid konteynerə tərəf getməkdə idi. O konteynerə girdikdən sonra, yenidən əllərimizi-gözlərimizi bağladılar, bizi yük maşınına mindirdilər və əl-İmarə adlı bir yerə apardılar.

Bir qədər sonra, bizi yenidən aşağı düşürdülər və gözüümüzü açdılar. Ətrafa baxdıqda, hər yerin əsgər və hərbi təchizatla dolu olduğunu gördüm. Başa düşdüm ki, hələ də hərbi məntəqədəyik. Birdən, iraqlı əsgərlərdən birinin sürətlə mənə tərəf gəldiyini gördüm. Çatan kimi kürəyimə bir təpik vurdu. Bir neçə dəfə dıgırlandım və bir səhra çadırının içinə düşdüm. Maşından düşən və onun təpiyinin zərbəsini dadan ilk şəxs mən idim. Qalan döyüşçülər mənim çadıra girdiyimi gördükdən sonra, arxamca gəldilər. Hava qaranlıq idi. Bir maşın gətirdilər və çadırın içinə işıq saldılar. Ətrafıma baxdıqda, Şərifianın yanımda oturduğunu gördüm. Yaralanmışdı. Ona baxıb dedim: “Şərifian, sənsən?”

– Bəli. Mənəm.

– Yaxşısan? Qədəməliyəm.

– Sənsən, Qədəməli? Yaxşıyam. Sən necəsən?

– Bəli... Necə əsir oldun?

– Atışma vaxtı iraqlılar qumbara atdılar. Qumbaranı götürdüm və başqa yerə atdım; amma bir neçəsini də ardıcıl olaraq atdılar. Sonra qumbaralar ayağımın qabağında partladı.

– Məgər mən sənə demədimmi geri qayıt?

– Mən başqa tərəfdən getdim və o əsas yolla getmədim.

– Uşaqlardan xəbər var?

– Mahmud Dilşadın şəhid olduğunu gördüm.

Mahmudun şəhid olduğunu eşitdikdə, narahat oldum. Qəhər məni boğdu və onun xatirəsilə bir az göz yaş tökdüm.

Çadırın içindəki əsgərlərin göz yaşımı görmələrini və əsir olduğum üçün ağladığımı zənn etmələrini istəməirdim. Bu səbəbdən, özümü cəld toparladım.

Bir neçə dəqiqə sonra bir farsdilli gəlib dedi: “Mənim adım Vəlidir. Bir şey istəyirsinizsə, deyin sizin üçün gətirim”.

– Susuzuq. Bir içim su istəyirik...

Vəlinin təqribən 30 yaşı olardı. Qısa boyu və gombul bədəni onu hündür boylu və idmançı bədən quruluşlu iraqılardan fərqləndirirdi. Göstəriş verdi su dolu kiçik bir qazanı gətirib çadırın ortasına qoydular. Bir neçə dəqiqə sonra soruşdu: “Susuzluğunuz yatdı?”

Qardaşlar ehtiyat edib cavab vermirdilər. Dedim: “Yox. Su içməmişik. Əllərimizi bağlamısınız, deyirsən su için!?”

İrəli gəldi, əllərini açıb dedi: “İç, başqalarına da ver”.

Əlimi uşaqların ağzına tərəf tuturdum və onlar su içirdilər. Sonda özüm su içdim və gəlib yerimdə oturdum. Vəli dedi: “Daha bir şey istəmirsiniz?”

Dedim: “Namazımızı qılmamışıq. İki saata yaxındır ki, bizi fırladırsınız və namaz qıla bilməmişik. Dəstəməyimizi alıb namaz qılmalıyıq”.

İraqlılar qorxdular. Elə bildilər ki, qaçmaq üçün bir planımız var və bu sözlər baş aldatmaq üçündür. O, iki əsgərə dedi: “Bunu aparın, dəstəmaz alsın və namazını qılsın”.

Hər iki tərəfimdə əli silahı iraqılı əsgər mənimlə birgə gəlirdi. Gözaltı onların hərəkətlərinə fikir verirdim. Ayaqyolu hərbi hissənin küncündə idi. Fikirleşdim ki, qalan uşaqlar da arxamca gəlirlər və namaz qılacaqlar. Birdən döndüm və arxama baxdım; kimsə yox idi. Qəlbimə qorxu salmamağa çalışdım. Özümü adi göstərdim və paltarımın qolunu çırmaladım. Əl-üz yuyana tərəf getdim və aftafanı oradan götürdüm. Bir neçə metr kənarında olan su tankerindən

aftafanı doldurdum və ay işığı altında dəstəmaz aldım. Yenidən o iki əsgərlə qayıtdım, çadırın qarşısında niyyətlə edib namazımı uca səslə qıldım. Namazın ortasında hiss etdim ki, iraqlıların hamısı ətrafımdadırlar və bizim uşaqlar da çadırın içindən mənə baxırlar. Şam namazını tam qıldım. İşa namazını qılmaq istəyirdim ki, öz-özümə dedim: “Olmaya bir plan var ki, heç kim gəlməyib və mən təkəm”.

Namazın vacib əməllərilə kifayətlənib, işa namazını da qıldım. Cəld çadırın içinə girdim. Əlimi əvvəl bağladığımı iplə bağladım və uşaqların arasında oturdum ki, iraqlılar kimin namaz qıldığını bilməsinlər. Döyüşçülər dedilər: “Yaxşı, sən daha namazını qıldın.”

Dedim: “Siz niyə gəlmədiniz?”

Cavab verə bilmədilər və ancaq mənə baxdılar.

Bir qədər sonra çadırın girişini bağladılar və məşinin işığını da söndürdülər. Yorgun idim, daha təqətim yox idi. Gözlərimi yumdum ki, istirahət edim. Heç bilmirəm mənə nə vaxt yuxu apardı.

Sübhə yaxın gözlərimi açdıqda, hamı bir-birindən soruşdu: “Uşaqlar, dünən gecə kim istintaqa getməyib?”

Təəccüblə soruşdum: “Məgər siz istintaqa getmişiniz?”

– Sən getməyibsən?

– Yox. Namazımı qıldım və bilmirəm nə vaxt yuxuya getdim. Yaxşı, nə oldu?

– Dünən gecə, bizi bir-bir istintaqa apardılar. Yarım saat bizi sorğu-sual etdilər. Adlarımızı yazdıkları vaxt, bizi necə lazımsa döydülər. O qədər döydülər ki, qayıdanda özümüzdən getdik. İraqlıların sayı bizdən az olduğundan, kimin adını yazıb, kiminkini yazmadıklarını bilmirdilər. Ona görə də sübhə qədər dalbadal gəlib təhdid etdilər. Hətta, çadırın içində atəş də açdılar; sən necə oyanmamısan?!

– Heç nə hiss eləməmişəm.

– Sən eşitmədin ki, çadırın içində atəş açıldılar?

– Yox. Qətiyyən.
– Namazını qıldıqdan sonra, yatdın?
– Bəli. Yaxşı, niyə mənə deməmisiniz?
– Hardan biləydik ki, sən getməmişən? Kim istintaqdan gəlirdisə, yeri dəyişirdi. Bilmirdik ki, kim gedib, kim getməyib.

İstintaqda olmamışdım. Adım siyahıya yazılmamışdı, istintaq və iraqlıların işgəncələrindən yayınmışdım.

Sübh namazından sonra Vəli gəlib dedi: “Dünən gecə sizin hansınız namaz qıldı?”

Döyüşçülər cavab vermədilər. O da məni çox axtardı, amma kimin namaz qıldığını bilmədikdə, əl çəkib getdi.

Sübh vaxtı yenidən bizi cərgəyə düzdülər. Bizi yaxşıca əzişdirdikdən sonra, İFA markalı yük maşınına mindirdilər və bir hərbi hissəyə göndərdilər. Bu hərbi hissənin küncündə daşla tikilmiş bir otaq vardı. Hamımızı o otağa saldılar. Orada bizdən başqa bir neçə nəfər də var idi. Onlardan soruşdum: “Hansı briqadadansınız?”

Biri dedi: “Mən Seyid Məhəmməd Mirəli Mürtezaiyəm. Hamımız 17-ci İmam Əli ibn Əbutalib (ə.s) briqadasındanıq”.

Mirəli Mürtezainin ayağı yaralı idi. Yaşı 16-17-dən çox olmazdı. Otağa göz gəzdirəndə qarnına qəlpə dəymiş və bir küncə düşmüş bir cavanı gördüm. Yanına gedib soruşdum: “Qardaş, adın nədir?”

Məsum və nurlu siması vardı. Başını qaldırıb dedi: “Əlirza Qolestani. 17 yaşım var. Qumluyam. Batalyonun çaparıyam. Motosikletlə bir xəbər aparırdım. Yolda minaatan mərmisinin qəlpəsi dəydi, yaralandım və iraqlılar məni əsir aldılar”.

Qarnını bir parça ilə bağlamışdı. Nalə edir və dözümsüzlük göstərirdi. Bütün döyüşçülər onun vəziyyətindən narahat idilər. İstəyirdik necə olursa-olsun,

ona kömək edək ki, daha az ağrı çəksin və bir az sakitləşsin. Bağırsaqları çölə çıxmışdı. Qarnını böyük bir parça ilə möhkəm bağlamalı idik. Nə qədər parça axtarsaq da, yox idi.

Birdən yadıma düşdü ki, libasımın altından, belimə qara bir şal bağlamışam. Bu şalı Kürdüstanda olan vaxtlardan belimə bağlayırdım. Kürdüstanda dağa çıxırdıq, belim ağrıyırdı və əziyyət çəkirdim. Bunu bağlayırdım ki, belimin ağrısı sakitləşsin. Bədr¹ əməliyyatında da bu şal mənimlə birgə idi. Cəld şalı belimdən açdım və bağlamaq üçün bağırsaqlarını topladıq. Gördüm ki, əgər belə bağlasaq, bağırsaqları parçaya yapışacaq və sonra açmaq istədikdə, çətin olacaq. Qapını döydüm və dedim:

– Ma²... Ma...

Bir neçə dəfə qapını döydüm. Axırda iraqılı əsgər qapını açıb soruşdu: “Sənə nə olub bu qədər səs salırsan? Nə istəyirsən?”

Qırıq-qırıq ərəbcə dedim: “Bir az su istəyirik”.

¹ Xeybər əməliyyatı (1983) və İran İslam Respublikasının döyüşçülərinin Hur məntəqəsində yerləşməsindən sonra, mövqeləri möhkəmləndirmək məqsədilə Bədr əməliyyatı icra edildi. Bu əməliyyat İran İslam Respublikası ordusu və Korpusun döyüşçülərindən təşkil edilmiş qüvvələr tərəfindən və Xatəm əl-ənbiya (s) qərargahının komandanlığı ilə 10 mart 1985-ci ildə başladı. Bədr əməliyyatının əsas hədəfi Hurul-əzimdən keçmək, Dəclə çayının şərq sahilini ələ keçirmək və əl-Uzəyr və əl-Qərinə arasındakı əl-İmarə-Bəsərə magistralını bağlamaq idi. Xeybər əməliyyatında bu hədəflərə çatmaq nəzərdə tutulmuşdu. Lakin o əməliyyatın problemlərinə və qüvvələrin geri çəkilməsinə görə, qərara alındı ki, bu əməliyyatda yenidən qarşıya qoyulan məqsədlərə çatılsın. Əməliyyat başladıqda, Səddamın təcavüzkar ordusu İran qarşısında aciz qaldıqdan sonra, qadağan edilmiş kimyəvi silahlardan istifadə etdi və İran qüvvələrinin mövqeyini bombardman etdi. İraqlıların kimyəvi bombardmanı nəticəsində, İran İslam Respublikasının döyüşçüləri öz mühüm hədəflərinə çata bilmədilər və geri çəkildilər.

² Su.

İraqlı əsgər təhqirlə, balaca bir qabda olan suyu qapının üstündəki pəncərədən içəri ötürdü. Suyu şalın üstünə tökdük, sonra Hacı Hüseyn Mənsurian onun bağırsaqlarını topladı və qarnını möhkəm bağladı.

Burada artıq 20 nəfər olmuşduq.

Səhər saat 9-da iraclılar gəlib dedilər: “Hamınız çölə çıxın!”

Yaralılara işarə edib dedilər: “Çölə çıxa bilməyənləri qoyun burda qalsınlar”.

Cərgə ilə çölə çıxdıq. Gördük xarici jurnalistlər gəliblər və şəkil çəkirlər¹. Mənim oturaq və ayaq üstə olmaqla, iki şəklimi çəkдилər. Jurnalistlər günortaya kimi bizim foto və videomuzu çəkдилər; amma bizə yemək vermədilər. Dünən içdiyimiz azacıq sudan başqa, boğazımızdan bir şey keçməmişdi.

İraqlı əsgərlərin birindən ərəbcə soruşdum: “Bura haradır?”

– Hərbi hissədir.

– Onda əsgərləri haradadır?

– Kimyəvi... Kimyəvi... Dünən burada min nəfər kimyəvi zəhərlənməyə məruz qaldı.

Başə düşdüm ki, İraq bizim cəbhəyə kimyəvi bomba atarkən, külək kimyəvi qazları özlərinə tərəf gətirib və Hərbi Hissənin şəxsi heyətini zəhərləyib.

Daha otağa girmədik. Bizi birbaşa avtobusa mindirdilər. Mən avtobusun sonuna bir sıra qalmış oturaqda oturdum.

Döyüşçülər mindikdən sonra, iraclılar Əlirza Qolestanini də gətirib avtobusun döşəməsinə qoydular. Sonra gözlərimizi

¹ İraq dövləti iranlı əsirlərin şəkillərini öz televiziyasından yayımlayır və İran əleyhinə təbliğat aparırdı. Bir dəfə bizim şəkilləri yayımladığı vaxt, Korpusun fədakarlar məsulu televiziya tamaşa edirmiş; bizim əsir düşməyimizdən xəbərdar olur və adlarımızı yazır.

bağladılar, avtobusun pərdələrini çəkdilər və dedilər: “Başınızı qarşınızdakı oturacağın altına salın və əllərinizi də qarşınızdakı oturacağın üstünə qoyun”.

Kimin başı yuxarıda idisə, təpik və avtomat qundağı ilə belinə və boynunun ardına vururdular ki, başını aşağı salsın. Qolestani çox dözümsüzlük edir və yalnız bunu deyirdi:

– “Susuzam... Susuzam...”

Başım aşağı idi və Qolestani ilə danışmışdım. Ona ürək-dirək verir və deyirdim: “Səbirli ol. İndi çatacağıq. Sizi xəstəxanaya aparıb müalicə edəcəklər”.

Avtobusun içində sükut hakim idi. Kimsə danışmırdı. Yalnız mənim Qolestani ilə danışığının səsi avtobusda yayılırdı. Başım oturacağın altında idi ki, birdən boynumun ardına bir zərbə dəydi. Bilmədim İraq əsgəri nə ilə vurdu; təpik idi, yumruq idi, ya avtomat qundağı! Daha anlaya bilmədim.

Gözümü açdıqda, gecə keçmişdi və bizi bir-bir avtobusdan düşürürdülər. Avtobusdan düşürülməyimiz bir saat çəkdi; aşağı apardıqları hər şəxsi necə lazımdırsa döyürdülər və uzun bir yolla aparmaları üçün başqa bir qrupa təhvil verirdilər. Bizi düşürərkən, Əlirzaya baxdım. Gördüm sakitcə yerində uzanıb və gözlərini bağlayıb. Astadan dedim: “Allaha şükür! Deyəsən yatıb!”

Qapısının üzərinə “İstixbarət İraq¹” yazılmış bir binanın qarşısında düşdük. Hələ sağ ayağım avtobusun pilləsi üzərində idi ki, iraqılı əsgər yaxamdan tutub aşağı dartdı. Neçə nəfər üstümə tökülüşüb məni döydülər. Avtobusda

¹ Hərbi və asayiş qüvvələrinin informasiya qoruma təşkilatının adıdır. Bura İraq dövlətinin təhlükəsizlik sisteminin ən məşhur qolu idi və müxaliflər əleyhinə istənilən terror və işgəncədən vaz keçməzdi. İraqın BƏƏS partiyasının hakimiyyətdə olduğu vaxt, Səddam Hüseynin ögey qardaşı Bərzan Tikriti istixbaratın rəisi idi.

onların cavabdehi olan əsgər dedi: “Vurma... Vurma... Bunu yuxarı göndər”.

Avtobusa qayıtdım. Əlirza Qolestaniyə işarə edib farsca soruşdu: “Bu kimdir?”

Dedim: “Adı Əlirza Qolestanidir.”

– Bu ölüb ki!

Əyildim və üzümü üzünə yaxınlaşdırdım. Onu çağırdım:

– Əlirza... Əlirza...

Bir cavab eşitmədim. Əlimi üzünə çəkdim. Səssizcə yatmışdı. Qəhər məni boğdu. Şəhid olduğuna inana bilmirdim.

İraqlı əsgər paltarımın boynunun ardından tutdu və məni qaldırdı. Dedi: “Bu ölünü tanıyırsan?”

Dedim: “Bu ölməyib. Şəhid olub”.

– Şəhid, ya ölü. Adı nədir? Onu tanıyırsan?

– Adı Əlirza Qolestanidir. Qum şəhərindəndir.

Bunların hamısını bir kağıza yazdı. Hələ sözüüm qurtarmamışdı ki, məni avtobusdan bayıra atdı və daha bir şey görmədim¹.

Tunelin sonuna çatdıqda, başqa əsgərlərdən daha uca boylu və iri cüssəli bir əsgər yaxamdan tutdu və məni havaya atdı. Sonra da yumruq-təpiklə düşdü canıma və özü yorulana qədər məni döydü. Bu yorulandan sonra, başqa biri gəldi və məni o ki var döydü. Sanki boks kisəsi ilə məşq edirdilər. Məni yaxşıca əzişdirdikdən sonra dəhlizə atdılar və qapını bağladılar.

¹ Azadlığımdan bir neçə il sonra, İraqdan təqribən 550 şəhidin cənazəsi təhvil alındı. İraqda qəribliklə şəhid olmuş Əlirza Qolestaninin də cənazəsi onların arasında idi. Əlirza Qolestani Qum şəhərinin “Gülzari Şühəda” qəbristanlığının girişində dəfn olunub. Həmişə qəbrinin ziyarətinə gedir və ruhunun şad olması üçün bir Fatihə surəsi oxuyuram.

Uşaqlara baxdıqda, güldüklerini gördüm. Onların gülüşünü gördükdə, məni də gülmək tutdu və doyunca güldük. Mehdi Koluşani dedi: “Əcəb uçurdun...”

– Məgər siz gördünüz?

– Bəli! Çoxluca güldük. Gözəl mənzərə idi.

Kamerada bizdən başqa Yəzdin əl-Qədir briqadası və ordunun hava desantları qüvvələri də vardı. Təqribən 70-80 nəfər olardıq.

Əlimi cibimə saldım. Şalvarımın cibinə nə isə yapışmışdı. Cibimdən çıxardıqda, gördüm ki, əməliyyat gecəsi dostlardan birinin mənə verdiyi bir ədəd yemiş tumu idi. Tumu acgözlüklə yedim.

Əməliyyatdan öncəki dostlarımı xatırladım; o şəhidlərlə bir neçə gün öncəyədək bir yerdə idik və bir-birimizlə zarafatlaşırdıq. Qəhər məni boğdu. Əsirliyin ilk günlərində zəiflik göstərüb başqalarını ruhdan salmaq istəmirdim. Özümü çətinliklə ələ aldım və dostlarımı xatırlamamaq üçün başımı yeni dostlarımla qatdım.

Gecə bütün uşaqları çölə çıxardılar. Eni 1.2 metr olan dəhlizdə toplandıq. Dedilər: “Üzü divara dayanın və üzünüzü divara söykəyin”.

Sıranın əvvəlindən axırına qədər, hamını kabel və dəyənəklə, əllərinə keçən hər şeylə vurdular. Bir neçə dəqiqə sonra dedilər ki, hamımız ortada oturaq. İraq əsgərlərindən biri gəlib dedi: “14-cü briqadanın qüvvələrindən bir nəfər ayağa qalxsın və irəli gəlsin”.

Briqadanın döyüşçülərindən biri qalxdı və onlara tərəf getdi. Üstünə tökülüşüb necə lazımdırsa, döydülər. Hər dəfə bir briqadadan bir nəfər ayağa qalxırdı və iraclılar onu bəs qədər döyürdülər. Əgər kimsə ayağa qalxmasaydı, bütün əsirləri yumruq-təpiklə döyürdülər. Buna görə də, hamı döyülməsin deyə, əsirlərin biri fədakarlıq edir və qabağa çıxırdı.

Bir neçə gün sonra iraqılı əsgər yenidən dedi: “14-cü briqadadan canlı-cəsədli biri ayağa qalxsın!”

Mən ayağa qalxdıqda, qeyzlə dedi: “Sən otur. Dedim ki, gombul və cüssəli biri qalxsın!”

Kök və canlı bir şəxs axtarırdılar. Balaca bədənli və arıq olanlar əl-ayaqlarının altında qalırdılar və əsgərlər onu rahat döyə bilmirdilər.

14-cü İmam Hüseyin (ə) briqadasının şəxsi heyətindən olan Təvəkküli, Dərçənin ətraf kəndlərinin birindən idi. O, öz əmisi oğlu ilə birgə əsir düşmüşdü. Hər ikisi cüssəli və kök idilər. İraqılı zabit “dolu bədənli biri ayağa qalxsın” deyəndə, Təvəkküli elə bildi ki, nümayəndə kimi gedib uşaqlara yemək gətirəcək. Ayağa qalxan kimi, onu o qədər döydülər ki, daha ayaq üstə durmağa təqəti yox idi. Qayıdarkən dedi: “Mən daha nümayəndə olmayacağam!”

İkinci gün iraqılılara dedik: “Su istəyirik”.

Əvvəlcə istəyimizə məhəl qoymadılar və bizi söyərək təhqir etdilər. Dəhlizin sonunda əl-üz yuma yeri var idi və kranından azacıq su gəlirdi. İsrar etdik. İraqılılar qara, balaca bir qəhvədanı su ilə doldurdular və kameranın nəfəsliyindən bizə verdilər. Qəhvədanın lülüyündən bir qurtum su içdik. Su içdikdən sonra, əsirlər ayaqyoluna getmək istədilər. Kameranın bir küncünü ayaqyolu olaraq seçdik. Qəhvədan sidiklə dolduqdan sonra, yenidən qapını döydük və dedik: “Bunu boşaltmaq istəyirik.”

Uşaqların biri gedib boşaltdı, yenidən su ilə doldurdu və gətirdi. Onu necə lazımdırsa, döydülər. Qəhvədanı aparıb gətirən əsir çoxlu döyülmək və zəifliyin təsirindən o qədər təqətdən düşmüşdü ki, 2-3 saat huşsuz qaldı.

Üçüncü gün, sübh namazından sonra gəlib dedilər: “Çıxın çölə!”

Adət üzrə, hər gün döyüləcəyimizin intizarında idik. Dedilər:

– Dəstə-dəstə bir-birinizin ətrafında oturun.
Sonra gəldilər və dedilər:
– Xomeyni, Müntəziri, Xamenei və Rəfsəncanini təhqir edin...

– Deyin: “Ölüm olsun Xomeyniyə!”, “Ölüm olsun Müntəziriyə!”, “Ölüm olsun Rəfsəncaniyə!” və ...

İraqlı zabıtlərin biri ayaqqabısını çıxarıb dedi:

– De: “Ayaqqabı Xomeyni!”

Öz-özümə dedim: “Bu nə deməkdir; ayaqqabı?! İmam Xomeyni təzə ayaqqabı alıb?”

Məqsədinin nə olduğunu və nə istədiyini bilmirdim. Yanımdakından soruşdum: “Bu ayaqqabı dedikdə, nə demək istəyir?”

– Ərəblərdə adət var, kimsə birisini təhqir etmək istədikdə, ayaqqabı deyir.

Bu dörd şəxsiyyəti təhqir etmək istədiklərini anladıqda, ötkəm səslə dedik: “Əgər davam etsəniz, biz də Səddamı təhqir edəcəyik”.

Bunu eşidən kimi, onlardan farsca bilən birisi qabağa gəlib dedi: “Xomeynini təhqir etməsəniz, yemək olmayacaq...”

Biz də dedik:

– Aclıq və susuzluqdan ölsək də, bu dörd nəfəri təhqir etməyəcəyik.

Bu sözü eşitdikdə, bizi sıraya düzdülər və dedilər ki, kameranın içinə girin. Kim kameraya girmək istəyirdisə, iraqlıların “ölüm tunelindən” keçməli idi. Uşaqlar daha az döyülmək üçün, özlərini nə yolla olursa-olsun, kameranın içinə atdılar.

Hələ bir neçə saat keçməmişdi ki, iraqlılar yenidən kameranın qapısını açdılar və fars dili bilən əsgər yenə gəlib dedi: “İran radiosundan bir mesaj yayımlamaq istəyirik. Siz ancaq öz ad və soyadınızı bildirməli və bu cümləni

deməlisiniz: “Mən iraqılı qardaşların əlinə əsir keçmişəm. İndi də İraqdayam. Kim mənim səsimi eşidirsə, ailəmə xəbər versin”. Quran ayəsi oxumayacaqsınız və diqqətli olun ki, “iraqlı qüvvələr” deyil, “iraqlı qardaşlar” deməlisiniz”.

Bir-bir kameradan çıxdıq. Kameranın qarşısında bir az geniş yerdə, əlində mikrofon tutmuş bir jurnalist dayanmışdı. Əsirlərin hər hansı biri özünü təqdim edirdisə, iraqılılar onu dəhlizin sonuna aparıb yaxşıca əzişdirirdilər.

Mənim növbəm çatdıqda, jurnalist mikrofonu mənə tərəf uzatdı. Dedim:

“بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ¹”

Mən Qədəməli İshaqian, İsfahandan ezam olunmuşam, 14-cü İmam Hüseyn (ə) briqadasından, 13 mart 1985-ci il, iraqılı qüvvələrin əlinə əsir düşmüşəm. Allahın salam, rəhmət və bərəkəti üzərinizə olsun. Kim mənim səsimi eşidirsə və tanırırsa, ailəmə xəbər versin”.

Müsahibə bitdikdən sonra jurnalist iraqılı əsgərlərə işarə etdi ki, bizim istədiyimiz kimi danışmadı. Onlar da məni bacardıqları qədər döydülər. Güclə əllərindən çıxıb kameraya girdim. Radio mesajından sonra, dedilər: “Sabah sizi bir yerə aparmaq istəyirik. Orada şüar verməlisiniz”.

O günün sabahı, səhər saat 9-da qapını açıb dedilər: “Hamı çölə...”

Cəld təyəmmüm etdim və çölə çıxdım. İstixbaratın ərazisi içində bir neçə avtobus dayanmışdı. Avtobusa mindik və İstixbaratın ərazisindən çıxdıq. Yarım saat sonra, böyük bir

¹ Bağıslayan və mehriban Allahın adı ilə. Şübhəsiz ki, Allah Öz yolunda möhkəm divar kimi səf çəkib döyüşənləri sevər! “Səff” surəsi, 4-cü ayə.

hərbi hissənin içinə daxil olduq. Avtobusdan düşdükdə, gördüm ki, hərbi hissənin həyəti əsirlə doludur. Onları əlləri bağlı, 5 metrlik fasilələrlə, böyür-böyürə oturtmuşdular. Bu səhnəni gördükdə, məktəbdəki son imtahanı xatırladım. Müəllimlərimiz şagirdləri bir neçə metrlik fasilələrlə oturdurdular ki, bir-birimizdən köçürməyək. Uşaqlara dedim: “Artıq bura son imtahanımızdır... Diqqətli olmalıyıq ki, başı uca çıxaq”.

Günəşin istisi get-gedə artırdı. Gördük bir kölgənəcək, bir neçə yeşik qazlı içki gətirdilər və divarın yanına qoydular. Öz-özümə dedim: “Maraqlıdır. Günorta yeməyi vermədilər, qazlı içki vermək istəyirlər... Bunlar axı kimdirlər? Axı burada qazlı içki? Ac qarına qazlı içki içmək olmaz ki”.

Günortaya yaxın hava isti idi və günəş birbaşa üzərimizə saçırdı. İraqlı növbətçi qazlı içki yeşiklərinə tərəf getdi, sərin Pepsi Kolalardan birinin ağzını açdı. İstər-istəməz ağzım sulandı. Növbətçi bizə bir nəzər saldı və qazlı içkini başına çəkdi. Öz-özümə dedim: “Bu qazlı içkini bizim üçün deyil, özləri üçün gətiribmişlər”.

Göyə bir nəzər saldım. Namaz vaxtı idi. Gördüm təsadüfən üzü qibləyə oturmuşam və təyəmmüm də etmişəm; oturaq halda və işarə ilə namazımı qıldım.

Bağdadın günəşi altında 2-3 saat oturmuşduq ki, bir neçə jurnalist gəldi. Artıq ikinci dəfə idi ki, video və şəkillərimizi çəkmək üçün gəlirdilər. Əsirlərdən biri dedi: “Məqsədləri təbliğatdır. Bizdən İrani məğlub etdiklərinə dair fakt kimi istifadə etmək istəyirlər. Demək istəyirlər ki, bu qədər əsir tutmuşuq və əməliyyat uğursuz olub. Davranışınıza diqqət edin. Əgər bir söz versələr, inanmayın. İraq şəkillərimizi müxtəlif televiziya kanallarından yayımlayır və İran əleyhinə mənfə təbliğat aparır. Möhkəm dayanın ki, şəkillərində vüqarlı görünək”.

Jurnalistlər şəkil və video çəkdikdən sonra, yenidən avtobusa mindik və İstixbarata qayıtdıq. Ora yetişdikdə, dedilər: “Kameranıza gedin. Günorta yeməyi gətirəcəyik”.

Bilmirəm niyə hamı sakit idi? Özümün də kiminləsə danışmağa hövsələm yox idi. Hamı özünə qapılmışdı. Boşqab və qaşiq vermədən, böyük bir sinidə plov gətirdilər. Kameranın qarşısına qoydular və dedilər: “Gəlin, bir neçə tikə yeyin”.

Uşaqların 2-3 nəfəri yemək üçün yaxına getdilər. İraqlılar kabel və dəyənəklə onlara hücum edib dedilər: “Siz İmam Xomeynini təhqir etmirsiniz, onun əleyhinə şüar səsləndirmirsiniz, amma bizim yeməkləri yemək istəyirsiniz? Elə yaxşısı budur ki, şillə-təpik yeyəsiniz!”

Yemək sinisinə tərəf gedənlərin yemək yeyə bilməmələri bir tərəfə, üstəlik döyülür və əli ətəklərindən uzun öz yerinə qayıdırdılar. Düynün ətri kameranı bürümüşdü. Bir neçə gün ərzində heç bir şey yemədiyimizə görə, bağırsağımız çevrilirdi¹. Artıq yavaş-yavaş uşaqların qarın qurultusunun səsi ucalırdı. Yeməyin iyi ilə iştahları açılmış, aclıq qat-qat artıq təsir etməyə başlamışdı. Artıq yemək yeməyə ümidimiz qalmamışdı. Yeməyi əldə etməkdənsə, vaz keçməyi üstün tutduq. Birdən iraqlı əsgər plov sinisini götürüb kameradan çıxdı. Dedi: “Kim yemək istəsə, gəlib çöldə yesin”.

Yemək yemə fürsətini əldən verirdik. Ayağa qalxdım və dedim: “Mən gedirəm, necə olursa-olsun, onların mövqeyini dəyişdirəcəyəm. Nə qədər döysələr də, özümdən getməyəcəyəm. Bir şey yemək istəmirəm. Məqsədim budur

¹ Elmi adı “volvulus” olan daxili proses. Tibbi dildə həzm traktının, xüsusilə bağırsaqların hər hansı bir nahiyəsinin çöz (müsariqə) oxu ətrafında burulması, dolaşması ya çevrilməsi. Bu patoloji bir hal olub, nəticə etibarilə həzm traktının müvafiq hissəsinin qan təchizatının pozulması, işəmiya və qanqrenası baş verir.

ki, onlar tutduqları mövqedən əl çəksinlər və bizi döyməyi dayandırsınlar. Axı belə olmaz. 3 gündür heç nə yeməmişik”.

İraqlı əsgər dedi: “Kimsə yemək yeməyə gəlmiş?”

– Niyə. Mən gəlirəm.

Bunu deyən kimi, dəyənəyilə əlinə vurub dedi: “Yaxşı, gəl...”

Əlimi yemək sinisinə uzatdıqda, boynumun ardına bir dəyənək zərbəsi endirdi. Zərbənin şiddətindən sininin üstünə yıxıldım. Mən bir ovuc düyü götürdüm. Yenidən bir neçə zərbə vurdu. Mən də ovuc-ovuc düyü götürür və dığırlandırdım. Bəzən də daha az zərbə dəysin deyə, dəyənəklərdən yayınırdım. İraqlıları birdən gülmək tutdu və dedilər: “Deyəsən çox acmısınız ha... Hamınız gəlin, yeyin!”

Mənə dəyən zərbələr və etdiyim hərəkətlərdən sonra, daha yeməyə təqətim qalmamışdı. Amma başqa əsirlər gəldilər və yedilər. İraqlılar da yemək sinisindən uzaqlaşdılar və əsirlərlə işləri olmadı. Yemək yedikdən sonra, dəhlizin axırında olan krandan su içdik.

Əməliyyatdan öncə hamıya bir cüt ağ rəngli idman ayaqqabısı vermişdilər. Əsir edilib Bağdada gətirildikdə, iraqlılar dedilər: “Libasınızı və idman ayaqqabılarınızı çıxarın”.

Öz paltarlarımızı çıxardıq və əsir paltarları geyindik. Elə bilirdik paltarlarımızı atıblar. Yemək yediyimiz vaxt, birdən gözüm divarın yuxarisına sataşdı. Gördüm iraqlılar paltarlarımızı və idman ayaqqabılarımızı yuyub, divarın üzərinə asıblar ki, quruduqdan sonra götürsünlər. Bu səhnəni görməklə, bir neçə gün aclıqdan sonra yediyim yeməyin ləzzəti yoxa çıxdı. Ölkəmin əmlakının bir zərrəsinin İraq tərəfindən qənimət götürülməsinə dözməyə təqətim yox idi.

Yemək yedikdən sonra, kameraya qayıtdıq. İraqlılar qapını bağladılar və onun ancaq yemək yemək üçün

açırdılar. Daha bu iki gündə döyülmədik. Hamımız təəccüblənirdik. Zarafatla deyirdik: “İraqlılar bizim paltar və ayaqqabılarımızı götürdüklərinə görə, daha bizimlə işləri yoxdur”.

1985-Cİ İLİN NOVRUZ BAYRAMI

5-ci gün, səhər vaxtı avtobus səsi eşitdik. Güman etdim ki, təzə əsirlər gətiriblər və onlar da bizə qoşulacaqlar. Bir saat sonra kameranın qapısı açıldı və dedilər: “Yaralı olmayanlar çölə çıxsinlar və sıraya düzülünlər”.

Bu sözü eşidəndə başa düşdüm ki, buradan getməliyik. Cərgəyə düzüldük. İraqlılar əllərimizi bağlayıb dedilər: “Avtobusa minin”.

Avtobusa mindikdən sonra, orada olan əsgər gözlərimizi də bağladı və dedi: “Başınızı oturacağın altına salın”.

Hara getdiyimizi və bizi nə gözlədiyini bilmirdik. Yaralı olan bir neçə nəfəri də, Bağdad xəstəxanasına göndərdilər. Ayağı şiddətlə ağrıyan və yeriyə bilməyən Seyid Məhəmməd Mirəli Mürtezaini də xəstəxanaya göndərdilər.

Mart ayının 18-i idi. Avtobusa mindik. Təqribən 7-8 saat yolda olduq. Böyük dəmir qapının açılmasından hansısa hərbi hissəyə girdiyimizi başa düşdüm. Gözlərimizi açdılar. Çölə nəzər saldım. Bunlardan birinin qapısının üstünə yazılmışdı: “Rəmədi düşərgəsi¹.”

¹ Rəmədi düşərgəsi İranın İraqdakı əsirlərinin yerləşdiyi ilk düşərgədir və bura İran-İraq müharibəsinin ilk günlərində, 1980-ci ilin oktyabr ayında təsis edildi. Bu düşərgə Rəmədi şəhərində yerləşdiyi üçün, “Rəmədi düşərgəsi” kimi məşhurlaşdı. “Rəmədi 2” düşərgəsi təsis edildikdən sonra, iraqlılar və əsirlər bura “Rəmədi 1” düşərgəsi deyirdilər. Bir neçə il keçdikdən sonra, İraq şəhərlərində iranlı əsirlərin sayı artdıqca, Qırmızı Xaç Komitəsi düşərgələrə ad verməyə başladı. Bu adlandırma prosesi Mosulun düşərgələrindən başladı. Mosul şəhərinin 4 düşərgəsi və Tikrit şəhərindəki bir düşərgəyə ad veriləndən sonra, bu düşərgə Qırmızı Xaç Komitəsi tərəfindən 6-cı düşərgə adlandırıldı. Ən birinci bu düşərgə tikildiyinə görə, sonralar “Qədim Rəmədi” və Əli Rəhməti adlı bir şəxsin uzun müddətli komandanlığına görə, “Əli Rəhməti düşərgəsi” də adlandırıldı.

Düşərgənin ətrafı hündürlüyü 4 metrə çatan divarlar və tikanlı məftillərlə qorunurdu. Əsirlər bir-bir avtobusdan düşdülər. Elə avtobusun qapısından, adımızı siyahıya yazmamış, bizi döyməyə başladılar. 3-4 saata qədər dalımızca düşdülər, kabel və dəyənəklə döydülər. Bizi heydən saldıqdan sonra, əsir olduğumuzu xatırlatdılar, əlli nəfərin hamısını bir təcridxanaya saldılar və qapını üzümüzə bağladılar. Təcridxananın döşəməsi metlax idi və tavanında luminisent lampalardan ibarət çıraqlar var idi. Dedilər ki, çıraqlara əl vurmayaq. Onlar gecə-gündüz yanmalı idilər. Bu təcridxana əvvəlkindən daha yaxşı idi.

Mən, Hüseyn Səhmi, Mehdi Koluşani, Nasir Müstəcirani, Abdullah Cəzini və Şərifian birinci təcridxanada yerləşdik. Cərgə ilə təcridxanaya girərkən, Hacı Hüseyn Mənsurian tanınmaması üçün özünü arxaya atdı ki, bizimlə eyni təcridxanada olmasın. Briqadadakı məsuliyyətinə görə uşaqlara əzab-əziyyət verilə biləcəyindən qorxurdu. Bu səbəbdən də ikinci təcridxanaya getdi.

Birinci və ikinci günlərdə bizi hərbi hissənin ərazisini təmizləməyə apardıqları vaxt başa düşdüm ki, biz 3 hissədən ibarət “Rəmədi 9¹” düşərgəsindəyik. Hər hissədə iki mərtəbə

Bu düşərgədəki əsirlərin əksəriyyəti mülki şəxslər, qalanı da ordu, polis və korpus qüvvələri idilər. 1980-ci ilin dekabr ayında, Qırmızı Xaç Komitəsinin nümayəndələri ilk dəfə bu düşərgəyə daxil oldular və əsirlərə “əsirlik vəsiqəsi” verdilər. 1988-ci ilin iyul ayında iranlı döyüşçülərin çox saylı əsirlərinin İraq qüvvələrinin əlinə keçməsi nəticəsində BƏƏS rejimi bu düşərgəni boşaltdı və oradakı əsirləri “Rəmədi 7”, “Rəmədi 8”, “Ənbər 9” və “Ənbər 10” düşərgələri arasında bölüşdürdülər. Bu düşərgənin ömrü beləcə sona çatdı. (Məsud Dehnəmaki, “Fərhəngnaməyə esarət və azadəqan”, Tehran, Ölkənin Ümumi Kitabxanaları İdarəsi, 2013, s. 212.)

¹ “Rəmədi 9” və ya “Bədrilər” düşərgəsi, İraqın Rəmədi şəhərində iranlı əsirlərin yerləşdirildiyi düşərgələrdən biri idi. Mühəribədən öncə isə, hərbi hissə olmuşdu. Bundan öncə bu şəhərdə və bu hərbi hissədə

və 8 kazarma vardı. Biz 3-cü hissədə və 1-ci kazarmada idik. Bizim qrupdan başqa, orada heç bir əsir yox idi. Düşərgənin binası köhnə və həyəti də torpaq idi. Yalnız kazarmanın önü təqribən iki metr daşla döşənmişdi. Kazarmanın yanında 7-8 ayaqyolu və hamam vardı.

2-3 gün sonra, hər əsirə bir ədyal, içində özlərinin hərbi şalvar və köynəyi və bir cüt rezin idman ayaqqabısı olan kisa verdilər. Kazarmada adam başına bir yarım kafel, yəni 40 kvadrat santimetr düşürdü.

Kazarmanın bir küncündə ayaqyolu düzəlttik. Bizə iki dənə vedrə verdilər ki, hər gün su ilə dolduraq və içəridə olduğumuz saatlarda bu sudan istifadə edək. “Hubanə¹”

“Rəmədi 1” (“6A Rəmədi” düşərgəsi) və “Rəmədi 2” (“6B Rəmədi” düşərgəsi) var idi. BƏƏS rejimi tərəfindən bu düşərgə “Rəmədi 3” adlandırılırdı.

Bu düşərgədə baş vermiş ən mühüm hadisə, 7 fevral 1986-cı ildə, 1, 2 və 3-cü hissələrin əsirlərinin eyni vaxtda aclıq aksiyası keçirməsidir. Bu aksiyanın səbəbləri sırasında; düşərgənin aşpazı Əli S.-in fəaliyyəti, yeməyin keyfiyyətsizliyi, səsgücləndiricilərlə şəhvani musiqilərin yayınlanması, müalicə və gigiyena şəraitinin pis olması kimi hadisələrin, müəyyən vaxtlar ərzində əsirlərə qarşı tətbiq edilməsi nəticəsində, əsirlər etiraz aksiyasına qoşulmuşdular. Birinci hissədə aksiya 5 gün davam etdi və başçıların və rəhbərlərin müşavirəsi nəticəsində aradan qaldırıldı. İkinci hissədə isə 3 gün çəkdi, BƏƏS rejimi qüvvələri əsirləri döyüb işkəncə verməklə, onları yemək yeməyə və aksiyanı yatırtmağa məcbur etdilər. Üçüncü hissənin də əsirləri 2 gün sonra, BƏƏS rejimi qüvvələrinin təzyiqlə öz aksiyalarını dayandırmalı oldular. Sonda, 1986-cı ilin may ayında, bu düşərgənin əsirləri arasında yaranmış təşkilatlanma və vəhdəti aradan qaldırmaq üçün, əsirlərin 400-450 nəfərini “Rəmədi 7” (Beynəl-qəfəseyin) düşərgəsinə, 40-45 nəfərini də, “Rəmədi 8” (Ənbər) düşərgəsinə köçürdülər. Beləcə, “9A Rəmədi” düşərgəsi ləğv edildi. (Məsud Dehnəmaki, “Fərhəngnaməyə esarət və azadəqan”, Tehran, Ölkənin Ümumi Kitabxanaları İdarəsi, 2013, s. 250.)

¹ 60 litr su tutan nisbətən böyük saxsı qab. Əsirlər bundan içməli suyu saxlamaq üçün istifadə edirdilər. Əgər bu qab sınıyardı (adətən BƏƏS rejiminin qüvvələrinin əsirləri döydükləri vaxt sınırdı) iraqqlar

adlandırdıqları böyük saxsı kuzə də verdilər ki, içməli suyu da ona dolduraq.

Uşaqların arasında yaralılarımız var idi və onları müalicə etməli idik. İlk günlərdə əsas işimiz yaralıların müalicəsi oldu. Yəzd şəhərindən Hüseyin Huşmənd adlı zirək bir əsir var idi. Sanitarlığı yaxşı bacarırdı və yaralılara yardım edirdi. Qərara aldığımız ki, bəzi İraq əsgərlərilə qaynayıb-qarışsın və xəstələr üçün dezinfeksiya vasitələri, yara bandı, hətta ağrıkəsicə iynələr alsın.

Səhər yeməyinə həmişə göy rəngdən başqa bir şeyə oxşamayan aş verirdilər. 10 nəfərin payını bir “Qəsə’ə”¹yə tökürdülər. Günorta yeməyi də düyü idi və arasında zorla ət tapırdıq. Gecələrin çoxunu da aclıqdan yata bilmirdik.

Bir gün səhər yeməyindən sonra bizə halva gətirdilər. Adama bir qaşığı halva yedik. Təəccübləndik və bu qonaqlığın nə üçün olduğunu bilmirdik! Gecə-gündüz hesabı əlimizdən çıxmışdı və əlamətdar günləri unutmuşduq. İraq əsgərindən soruşdum: “Nə olub ki, halva verirsiniz?”

İstehza ilə güldü və dedi: “Sən nə qədər gicsən! Bilmirsən?”

– Hardan bilim?

– Sabah Novruz bayramıdır.

Başə düşdüm ki, 1985-ci ilin novruz bayramı gəlib və mən 1984-cü ili, şəhid dostlarımı itirərək geridə qoymuşam. Şəhid dostlarımı xatırladım və onların ruhunun şad olması üçün Fatihə surəsini oxudum. İraqlılar ayaqlarını

təcridxananın əsirlərinin maaşından 5 dinar kəsir və onlara salamat bir hubanə verirdilər. (“Fərhənge estelahate osəraye irani”, Tehran, Azad Edilmişlərin işləri üzrə Komitə, 1995, s. 59.)

¹ Düzbucaqlı şəklində, 30x50 sm ölçüdə olan qab. Bir qrupun yeməyini almaq üçün ondan istifadə edilirdi. İraqlılar hər 4-5 ildən bir onu yeniləyirdilər. (“Fərhənge estelahate osəraye irani”, Tehran, Azad Edilmişlərin işləri üzrə Komitə, 1995, s. 104.)

kazarmadan çölə qoyan kimi, uşaqlar bir-birlərini qucaqladılar və Novruz bayramını təbrik etdilər.

Heç vaxt ağlıma gəlməzdi ki, nə vaxtsa İraq kazarmasında, özü də əsir olaraq şəhid dostlarımı Yeni il münasibəti ilə təbrik edəm. Yenidən dostlarımı itirmək qüssəsi məni ağuşuna aldı və bir müddət özümə qapandım.

İŞİN BAŞLANGICIDIR

Əsirliyin ilk günlərində, günortadan qabaq bir saat havaya çıxmaq icazəmiz var idi. Bir ay sonra isə, səhərlər iki saat, günortadan sonra da bir saat düşərgənin ərazisində gəzməyə icazə verdilər. Camaat namazı və sübh vaxtı 2 rəkətdən artıq namaz qılmağa icazəmiz yox idi.

Bir gün sübh vaxtı 2 rəkətdən çox namaz qıldım. Səhər gəzintisi vaxtı, iraqılı əsgərlər gəldilər, məni təknəfərlik kameraya apardılar, bir saatlıq gəzinti müddəti bitənə qədər məni necə lazımdırsa əzişdirdilər, gəzinti vaxtı qurtardıqdan sonra kazarmaya qayıtdılar.

Düşərgənin ərazisindən elə daşlar tapırdıq ki, onları möhür kimi istifadə edə bilirdik. Yalnız vacib namazları qılmağa icazəmiz vardı və camaat namazını da gizləncə 2-3 nəfərlə qılırdıq. Həmişə köynəyimin qolunu və şalvarımın da balağını yuxarı qatlayırdım ki, ruhani olduğumu düşünməsinlər. İraqlılar ruhaniləri axtarırdılar və harada tutsaydılar, çoxlu işgəncə verib döyürdülər.

Bir gün ərazidə gəzişirdim ki, iraqılılar üçün casusluq edən Fərşad adlı birisi yanıma gəlib soruşdu: “Sən ruhanisən?”

Dedim: “Ruhani nədir?”

– Yox, sən ruhanisən... Mən bilirəm.

– Mən sənə nə danışdığımı bilmirəm! Mən hətta ruhaniliyin nə olduğunu da bilmirəm.

Bilmirəm bu sözümlə qane oldu ya yox; amma başını aşağı saldı və getdi. Bir neçə gün sonra yenə yanıma gəldi və söhbət etdi ki, görsün ruhaniyəm ya yox. Həmişəki kimi özümü vurdum gicliyə və onunla mübahisə etmədim.

Bir gün dəstəməz almaq üçün kazarmadan çölə çıxdım. Fərşad iraqılı bir əsgərlə küncdə dayanıb danışdı. Gözaltı onlara baxdım. Gördüm İraq əsgəri mənə işarə edib danışır.

Dəstəmaz alırdım ki, Fərşad gəldi. Dirsəyini göstərib dedi: “Əlimin burasında yara var. Dəstəmazı necə alım?”

Cavabını vermək istəyirdim; gördüm iraqılı əsgər onun arxasında dayanıb və mənim cavabımı gözləyir. Fərşad namaz qılan deyildi. Bu müddətdə, hətta bir rəkət də namaz qıldığını görməmişdim. Soruşdum: “Yaralanıb?”

– Hə.

Baş a düşdüm ki, bu sualla mənim ruhani olub olmadığını öyrənmək istəyir. İraqılı əsgərin əşidə biləcəyi uca səslə dedim: “Yaxşı, əlini burdan kəsməlisən. Bu yara ilə namaz qılmaq olmaz!”

Bunu deyən kimi, iraqılı əsgər ucadan güldü. Əlilə başıma vurub dedi: “Budur ruhani?! Bu heç nə bilmir ki! Deyir burdan kəsilməlidir!”

Bu sözlə Fərşad məndən əl çəkdi və bu söhbəti davam etdirmədi.

İki həftə sonra düşərgəyə yeni əsirlər gəldi. Yuxarı mərtəbədəki kazarmaları onlarla doldurdular. Rəmədi düşərgəsinin siyahısına təqribən 400 nəfər də əlavə olundu.

Bu iki həftədə iraqılı əsgərlərin adlarını öyrənə bilmişdik. Bəziləri savadsız idilər və bizim adlarımızı oxuya bilmirdilər. Belə əsgərlərdən biri Ədnan idi. Uca boyu vardı. Başqa əsgərlərlə müqayisədə iranlılara və əsirlərə qarşı daha kinli idi. Sanki nəzir etmişdi ki, gündə üç dəfə bizi döysün. Həmişə döymək üçün bir bəhanə axtarırdı. Özü deyirdi: “Mən müsəlman deyiləm... Allah məni, siz iranlı əsirlərə işgəncə vermək üçün yaradıb”.

Yoxlanış vaxtı, əsgərlərin üçü heç vaxt adları oxumurdular, ancaq sayırdılar. Səhər gəzintiyə çıxmazdan qabaq, siyahı üzrə yoxlayırdılar. Gəzintidən sonra, kazarmaya qayıdarkən bir də yoxlayırdılar. Bir dəfə də gündortadan sonra yoxlayırdılar. Bir müddət sonra, gecə saat

12-də də yoxlayırdılar. Öyrənmişdilər və ərəb ləhcəsilə farsca deyirdilər:

– Bənc¹... Bənc...

Biz beş nəfərlik sıralarda otururduq. Əsgər bir dəfə qabaqdakı dəstədən kazarmanın axırına qədər, bir dəfə də qayıdarkən kazarmanın axırından əvvəlinə qədər sayırdı. Sonra başqa bir əsgər gəlirdi və bu işi təkrarlayırdı. Ondan sonra kazarmada bir dəfə də irəli-geri getmək üçüncü əsgərin növbəsi idi. Yoxlamaları yarım saat çəkirdi. Qanmazlar kimi, əsirlərin sayını bir-birlərilə toplayırdılar. Onlar kazarmadan çıxdıqdan sonra, əsirlərin gülüş səsi göyə ucalırdı. Heç vaxt doğru-düzgün siyahıları olmurdu. Bizi nə vaxt yoxlayırdılarsa, özümüzü başqa adla təqdim edir və hər dəfə yaşımızı dəyişdirirdik. Bu siyahıları da heç vaxt bir-birilə tutaşdırmadılar ki, mənim neçə yaşım olduğunu bilsinlər. Bu, uşaqların zarafatlaşma vasitəsi idi və siyahıya alma vaxtı onlara gülürdük.

Bəzi əsirlər çox zarafətçil idilər və iraqılı əsgərləri barmaqlarına dolayırdılar. Hər iraqılı əsgər üçün bir ləqəb seçmişdik. “Furqon” Həmid uca boylu və bir az qozbel idi. Düşərgədə üç əsgərin adı Casim idi. Onlara “taksi sürücüsü” Casim, “bir nömrəli inək” Casim və “iki nömrəli inək” Casim ləqəbləri vermişdik. Düşərgənin ən qəddar əsgəri “bir nömrəli inək” Casim idi. O qədər qəddar idi ki, İraq əsgərlərinin özləri də ondan qorxurdular. “Taksi sürücüsü” Casim və “iki nömrəli inək” Casim iraqılı əsgərlərin ən sadəsi və tam savadsızı idilər.

Çox vaxt bizi yoxlayanlar “Furqon” Həmid və “iki nömrəli inək” Casim olurdu. Əsirlərin adlarını bilmirdilər. Nə vaxt uşaqların adını yazmaq istəyirdilərsə, onlardan soruşurdular. Hərə özünü bir adla təqdim edirdi. Biri

¹ Pənc. Beş.

“Noxud”, o biri “Qarpız” deyirdi. Əsirlərin hərəsi özünə bir meyvə adı seçirdi. Bir dəfə İraq zabiti gəldikdə “Furqon” Həmid və “iki nömrəli inək” Casim sevincək və əllərində kağızla zabitin qabağına getdilər və dedilər: “Seyyidi¹, düşərgədə bir neçə nəfər araqarışdıranı tapmışıq. Adlarını da yazmışıq. Bunlar düşərgəni qarışdırırlar”.

İraqlı zabit kağızı “Furqon” Həmiddən aldı və tərcüməçiyə dedi: “Bu adları oxu və de ki, çölə çıxsınlar”.

Tərcüməçi adları oxumağa başladı: “Noxud... Qarpız... Loby...” O qədər ürəkdən güldük ki, qarnımızı tutub yerə yıxıldıq.

İraqlı zabit bu vəziyyəti gördükdə, tərcüməçidən soruşdu: “Bunlar niyə belə edirlər? Nə olub bunlara?”

– Cənab, bunlar meyvə və dənli bitki adlarıdır. Bunlar sizin əsgərləri ələ salıblar!

İraqlı zabit kağızı tərcüməçidən aldı, əlində əzdi, “Furqon” Həmid və “iki nömrəli inək” Casimi əlindəki təlim çubuğu ilə 2-3 dəfə vurdu və çıxıb getdi.

Düşərgədə idman etmək qadağan idi. Əsirliyimdən təqribən bir ay keçirdi. Hələ də elə fikirləşirdim ki, tezliklə azad olacağam və cəbhəyə qayıdacağam. Hər gün azadlıq xəbərini gözləyirdim və öz-özümə deyirdim: “Qədəməli, İnşallah, sabah azad olacaqsan...”

Bir müddət sonra, yavaş-yavaş camaat namazı təşkil olundu. Pəncərənin yanında gözətçi təyin etdik. O güzgü ilə baxırdı və əsgər gələrkən xəbər verirdi və yerimizi dəyişmədən namazımızı tək niyyətlə davam etdirirdik. Namaz sıralarının arasında birdən bir neçə nəfər oturur, ya da uzanırdılar.

Bir gün öz yerimdə oturdum və İsfahan ləhcəsilə çıxış elədim: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim. Əzizlərim, hələ işin

¹ Ağam.

başlanğıcıdır. İşimiz başa çatmayıb. İndi əsir olduğumuza görə, elə bilməyin ki, işimiz başa çatıb. Yox. Bizim dostlarımızın bir hissəsi şəhid olub. Biz bura gəlmişik və böyük bir əməliyyata hazırlaşmalıyıq. Biz hələ heç bir iş görməmişik...”

Əsirlərin arasında 5-6 nəfər azyaşlı idik. Bu söhbətlərdən sonra uşaqların arasında yerimi bərkitdim. Bəziləri özlərinə gəldilər. Namaz qılmayan bir neçə nəfər namaza başladılar. O günə qədər məyusluq və ümitsizlik əsirləri şoka salmışdı. Kimsə kiminləsə çox da danışmırdı. Mənim söhbətimdən sonra çoxları özlərinə gəldilər və davranışlar səmimiləşdi.

Əsirləri ruh düşkünlüyü və süstlükdən uzaqlaşdırmaq üçün, mən və ruhani olan İskəndər Azadi zarafatlaşmağı qərara aldım. 40-a yaxın yaşı olan qəzvinli Seyid Ruhullah Musəvi də bizə qoşuldu. İslam İnqilabı keşikçilərindən idi, İmam Xomeyniyə olan məhəbbət və rəğbətinə görə öz adını dəyişib Ruhullah qoymuşdu. Həmişə deyirdi ki, mənim atanam yoxdur, bu dünyada heç kimim yoxdur. Əsirlərin ruhiyyəsini qorumaq üçün qərara aldım ki, mənəvi mərasimlər, dua və Quran məclisləri keçirək.

Cəbhədə olduğum vaxt, təlimlərimiz qurtarandan sonra boş vaxtlarımız olanda, xüsusilə də iştirak etdiyim Xeybər əməliyyatından sonra, cəbhə yoldaşlarımla da ünsiyyət qurmurdum, Quran surələrini və duaları əzbərləyirdim. Əsirliyin ilk günlərində əzbər bildiyim surələri əsirlərə öyrətməyə və onlarla xorla oxumağa çalışırdım. Bəziləri deyirdi ki, bir müddətdən sonra yadımızdan çıxır. Ona görə də qərara aldım ki, mütləq kağız və qələm əldə edib əsirlərin oxuması üçün surələri yazaq.

Yağışlı günlərdə bizi məcburi işləməyə aparırdılar. Əraziyə toplanan suları boşaltmalı, yaxud ayaqyolu anbarlarını təmizləməli idik. Bir gün ərazini təmizləyərkən, boş bir sement kisəsi diqqətimi cəlb etdi. Ondan kağız kimi

istifadə edə biləcəyimizi düşündüm. Sement kisəsini qatladım və paltarımın altında gizlətdim. İşlərimi cəld bitirib kazarmaya qayıtdım. İraqlıların gözündən yayınaraq, paketin üstünə su tökdük ki, toz-torpağı yuyulsun. Quruduqdan sonra kiçik hissələrə böldük.

Kağız məsələsini həll etdik, qaldı qələm. Onu da bir yolla təmin etməli idik. İraq əsgərlərinin çoxu savadsız idilər və heç vaxt qələmləri olmurdu. Yalnız zabitlərdə qələm olurdu. Uşaqlarla qərara aldığımız ki, zabitlərin qələmini çırıpşırağı.

Əsirlər arasında Fələvərcandan olan Nasir adlı bir şəxs var idi. Bir gün qələm məsələsini ona danışdım. Dedi: “Mən təmizləmək bəhanəsilə, İraq zabitinin otağına gedərəm. Şiltaqlıq edib, kloun kimi onunla zarafatlaşaram və qələmini cibindən əkişdirərəm”.

Elə belə də oldu. Bir gün iraqlı zabitlərin otağını təmizləməyə gedir, özünü iraqlı zabitlərin üstünə atır və qələmi ciblərindən çırıpşıdırır!

Demək olar, bütün günü bekar idik. Əzbər bildiyim surələri kağıza köçürməyi qərara aldım ki, əsirlərin arasında əldən-ələ gəzsün. İfşa olmamaq üçün, pəncərənin qarşısında əsirlərin bir və ya ikisi gözetçi kimi dururdu. İraq əsgəri gələndə vaxt, başqa bir işlə məşğul olurdum. Əzbər bildiyim surə və duaları kağıza yazdım və əsirlərin arasında payladım. Təkidlə tapşırdım ki, ifşa olunmamaq üçün diqqətli olsunlar.

Kazarmanı hər həftə təmizləyərkən yerlərimizi dəyişirdik ki, həmişə eyni adam ayaqyolunun qabağında yatmasın. Bir dəfə yerim dəyişiləndə Sadiq Pişdadın yanına düşdüm. O Yəzddən idi və məndən bir yaş kiçik idi. Yatmazdan qabaq gördüm ki, yerində oturub və dodaqaltı nə isə zümzümə edir. Soruşdum: “Nə oxuyursan?”

Dedi: “Hər gecə “Vaqiə” surəsini oxuyuram”.

Bilirdim ki, çox dərslər oxumayıb. Arxayın olmaq üçün soruşdum: “Ruhanisən?”

– Yox. Deyiləm.

– Quranı əzbər bilirsən?

– Yox. Yalnız Vaqiə surəsini əzbər bilirəm.

– Oxu, görüm.

Oxudu. Dedim: “Yenə oxu, mən də əzbərləyim”.

Dedi: “Olmaz ki, mən oxuyum, sən əzbərləyəsən!”

Soruşdum: “Niyə axı?!”

– Sən özün “Kumeyl” duasını oxuyursan, mənə niyə öyrətmirsən?

– Axı mənə deməmişən ki, sənə öyrədim.

– Əgər Kumeyl duasını mənə öyrətsən, mən də sənə Vaqiə surəsini öyrədərəm.

– Yaxşı alverdir!

O gecədən sonra, Sadiq hər ayəni üç dəfə oxuyurdu, mən də təkrarlayırdım:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ¹

Gecə yatarkən də o oxuyur, mən də təkrarlayırdım ki, görsün düz oxuyuram, ya yox. Təqribən bir həftə ərzində Vaqiə surəsini əzbərlədim. Mən də ona Kumeyl duasını öyrətdim və o da Kumeyl duasını əzbərlədi.

Üç, ya dörd ay sonra Məhəmməd Dehqan² bizə qoşuldu. Qısa boyu vardı. Sadəliyi və səmimiliyi ilə mənə özünə cəlb etmişdi. Xeybər əməliyyatından sonra, təqribən bir il olardı ki, kimsə ilə dost olmurdum. Lakin əsirlikdə uşaqlarla, xüsusilə təzə gələnlərlə söhbət etməyi özümə borc bildim. Əsirlərin ruhiyyəsini yüksəldirdim. Bildiyim əhvalatları və məlumatları onlara danışırıdım ki, başları qarışsın və əsirlik onlar üçün çətin keçməsin.

¹ Bağışlayan və mehriban Allahın adı ilə. Qiyamət vaqə olacağı (qopacağı) vaxt. “Vaqiə” surəsi, 1-ci ayə.

² İran İR Parmanetində Çınaran, Torqəbə və Şandiz əhalisinin millət vəkili, 8 və 9-cu çağırışlarda, Parlamentin idarə heyətinin üzvü.

Buna görə, Məhəmməd Dehqanala ünsiyyət qurdum. Öyrəndim ki, Şandiz-Torqəbə ətrafındakı Noğondər¹ kəndindəndir. Cəbhədə, Kürdüstandakı sərhəd postlarından birinin komandiri olduğu üçün, əsir düşərkən adını Məhəmməd Noğondər demişdi ki, ifşa olmasın.

EKABERİ TEATRI

Düşərgə rəhbərliyinin iclası olacağını və ya Dehqan Noğondərlə iclasımız olacağını elan etdiyimiz vaxt, əsirlərin birinə gedib boş, kimsənin daxil olmadığı otaq və ya dəhliz və yaxud da nəzarətçilərin gözündən uzaq bir yer tapması tapşırıldı.

8-ci kazarma ikinci mərtəbənin dəhlizinin sonunda idi. Çox da nəzərə çarpmırdı. Oranın yan keçidi bizim iclasların daimi yeri idi. Sadə bir toplantı üçün, çoxlu iş görməli olurduq. Mərtəbələrdə bir neçə nəfəri pusquda qoyurduq ki, əgər şübhəli hərəkət və ya irəqlı nəzarətçiləri görsələr, fit çalmaqla, ya bayquş səsi çıxarmaqla, işarə versinlər. İşarələr, hansı gözətçinin hansı mərtəbədə olduğuna görə fərqlənirdi. Biz də parol əlaməti eşitməklə dağılışırdıq və hərə bir işlə məşğul olurdu.

İclasların məqsədi, qaçış üçün plan cızmaq və aylarla üzərində düşündüyümüz qaçış planını araşdırmaq idi. Növbəti məsələ, düşərgədə əsirlərin ruhiyyəsini qorumaq və yüksəltmək üçün proqramlar işləyib hazırlamaq, habelə vəhdət və nizam-intizam yaratmaq idi. Dini əlamətdar günlərin imkan daxilində əzəmətli və hamının iştirakı ilə keçirilməsi üçün də proqramlar fikirləşirdik. Bu, uşaqların ruhiyyəsinə müsbət təsir göstərirdi.

¹ Noğondər kəndi, Noğondər çayının yaxınlığında, eyniadlı dağın ətəyində yerləşir. Bura Torqəbənin 8, Məşhədin 13 kilometrliyindədir.

Digər hədəfimizdən biri də əsirləri tanımaq idi. Onların siyahısını tutmuşduq ki, kimin nə kimi bacarığı var; kim ərəbcə bilir; kimin müdiriyyət qabiliyyəti var; ya da, Allah göstərməmiş, kim iraclılara casusluq edir.

Bu iclasları keçirməklə çoxlu uğurlar əldə etmişdik. Dini söhbətlər, Quranı təkrarlamaq, Quran ayələrini yazmaq, yazılmış ayələri oxumaq və Kumeyl duası oxunması mərasimləri əsirlərin arasında birliyin artmasına səbəb olmuşdu.

İclasların birində, əsirlərin bir-biri ilə daha yaxından tanış olması və əsirliyi daha rahat keçirmələri üçün, onların 5 nəfərlik qruplara bölünməsi qərara alındı. Sonra onlar arasında gəzişirdik ki, görək kim təkdir və onu bir yolla özümüzə qoşaq.

Bu işlərlə başımızı qatırdıq ki, əsirliyə və düşməne yenilməyək. Çünki bir tərəfdən əzizlərimizi və döyüş yoldaşlarımızı itirməyin şokundaydıq, digər tərəfdən isə, çöldən heç bir xəbərimiz olmadığı üçün bu vəziyyətin nə vaxta qədər davam edəcəyini bilmirdik.

Bu qeyri-müəyyənlik və xəbərsizlik əsirlərin ruhiyyəsinə təsir edirdi. Əsirlərin bəzisi uzun müddət rahat yata bilmirdilər, kabus görür və yuxudan dik atılırdılar. Əlbəttə, yuxu yozmağa müəyyən qədər bələd olduğumdan, bəzi yuxuları da yozurdum. Özüm yuxu görmürdüm; ya da yadımda qalmırdı. Bütün günü zehnimdə mədəni və dini işləri düşündüyümdən, özüm və ailəm haqqında fikirləşməyə vaxtım qalmırdı.

Əli Şiri adlı birisi Şəhrikürdün İmam cüməsi Ayətullah Nasirinin azançısı olmuşdu. Təqribən 40 yaşı vardı və bir müddət kazarmanın məsulu idi. Kazarmadakılarla qərara gəlmişdik ki, hər gecə yatmadan qabaq, yerimizdə, oturmaq halda 100 dəfə zikr deyək. Hər gecə üçün xüsusi zikrimiz var idi. Bir gecə Əli Şiri gecənin zikrini elan etməzdən qabaq

dedi: “Uşaqlar, məni halal edin. Əgər sizə xidmət etməkdə bir qüsurum olubsa, məni halal edin. Bu gecə zikrimiz “La ilahə illəllah”dır”.

Bunu dedi və öz yerində oturdu. Bütün uşaqlar öz yerlərində zikr deməyə başladılar: La ilahə illəllah... La ilahə illəllah... La ilahə illəllah...

Bir-iki gün sonra, Seyid Ruhullah Musəvi Əli Şiri ilə birgə yanıma gəlib dedi: “Qədəməli, Əli Şiri bir yuxu görüb. Onun yuxusunu yoza bilərsənmi?”

Ondan yuxusunu danışmasını istədim. Dedi: “Yuxuda gördüm ki, bir bağıın yanında İraq əsgərləri bizi döyür və işgəncə verirlər. Bağıın içinə baxdıqda, gördüm Həzrət Peyğəmbər (s) o bağıın içində gəzir. Bu səhnəni görəni kimi, iraqlıların əlindən bağa qaçdım və Həzrət Məhəmmədə (s) sığındım. Gözüm o həzrətə sataşan kimi, ağlamağa başladım. Peyğəmbər (s) mənim ağlamağımı gördükdə, üzündə təbəssüm yarandı. Əlini başıma çəkərək buyurdu: “Səbr et, övladım. Bu çətinliklərə döz və dostlarının yanına get”.

Həzrət Peyğəmbərə (s) ərz etdim: “Yox. Mənim daha təqətim çatmır. İraqlıların işgəncələrinə dözə bilmirəm”.

Sonra, Həzrət Peyğəmbər (s) bir gülü dərdi və buyurdu: “Dostlarının yanına qayıtmaq istəmirsənsə, bu gülü iylə”.

Mən də gülü Həzrətin əlindən alaraq iylədim. Sənin fikrincə, bu gül iyləməyin mənası nədir?”

İmam Sadiqin (ə.s) buyurduğu bir hədis yadıma düşdü. Əli Şiriyə dedim: “Gözlə, görüm yuxunun yozumu nədir? Sabah sənə deyərəm”.

Əli Şiri getdikdən sonra Seyid Musəvini çağırıb dedim: “Seyidcan! İmam Sadiqdən (ə.s) bir hədis var: “Möminin ölümü bir gülü iyləmək kimidir”. Bəlkə də çox çəkməyəcək ki, Əlinin şəhidliyinin şahidi olacağıq”.

Bir həftə sonra, səbh vaxtı namaza oyandıq. Əli Şirini nə qədər çağırısaq da, yuxudan oyanmadı. İraqlıların

işgəncəsinin təsirindən yatdığı halda infarkt keçirmiş və şəhid olmuşdu.

İraqlılar sübh namazından sonra Əlinin cənazəsini apardılar. Biz də kazarmada onun şəhid olması münasibətilə Fatihə oxuma mərasimi keçirdik.

Həmən günlərdə, bu hadisənin əsirlərə mənfi təsir göstərməməsindən ötrü, kazarmada ilkin vəsait və imkanlarla birinci teatr səhnəciyimizi planlaşdırdıq. Mənimlə birgə təbrizli Kamal İntizari adlı birisi var idi.

Heç nəyimiz yox idi. 2-3 nəfər idik. Kamal İntizarinin farsca danışığında gözəl azəri ləhcəsi vardı. Ona dedim: “Kamal, teatr üçün nə edək?”

Dedi: “Bəzi fikirlərim var. Görüm ağa Seyidi teatr üçün bir şey yazmağa razı sala bilərəmmi?”

Seyid Ruhullah Musəvi, həm bizim yazarımız idi, həm də gözəl xətti vardı. Əsirlərin teatrın mövzusunda xəbərdar olmamalarına çalışırdıq ki, tamaşa maraqlı olsun. Kağız və qələmi Seyidə verdik və teatr proqramını ona dedik. Böyük hərflərlə kağıza yazdı: “İran Milli Bankı”.

Cırılmış bir ədyaldan Kamal İntizariyə papaq düzəlttik. O vaxt Kamalın ayağı gipsdə idi və əlində də əsası vardı. Ona, şəhərə təzə gəlmiş bir kəndli obrazı verdik.

Kamal qoca kişilər kimi əsa ilə yeri yirdi və kim ondan soruşurdusa: “Hacı, nə qədər təhsil almısan?” Şirin azəri ləhcəsilə deyirdi: “Ekabər¹ qədər oxumuşam.” Sonra, savadını hamıya göstərmək üçün uca səslə oxuyurdu: “Biənnəkə Məllə Əyərən².”

Səhnəciyimiz təqribən 10 dəqiqədən çox çəkmirdi. Lakin imkanımız az olduğuna görə, səhnəciyi hazırlamaq və icra

¹ Təhsildən uzaq qalmış şəxslər üçün təşkil edilmiş yazıb-oxuma kursu.

² “İran Milli Bankı” farsca “Banke Melliye-İran” deyə oxunur.

etmək üçün çox vaxt sərf edirdik. Kamal da yaxşı artistliyi, şirin ləhcəsi və etdiyi hərəkətlərlə əsirləri o qədər güldürürdü ki, əsirlik və qürbət ab-havası bir neçə saatlıq da olsa bizdən uzaqlaşdı.

Cəbhədə soyuqqanlı adam idim və heç kimlə işim olmazdı. Kimsə ilə danışmazdım. Xeybər və Bədr əməliyyatlarından sonra dostlarımin xatirələrinin əsiri idim. Xeybər əməliyyatından sonra, mənimlə eyni qatarda olanların hansının şəhid olduğunu bildikdə, cəbhədə qalmaq da mənim üçün çətin oldu. Lakin iraqlılara əsir düşdükdən sonra, azadlığın mənasını təzə-təzə dərk etməyə başlamışdım.

Əvvəlcə fikirləşirdim ki, əgər əsirliyim 3-4 ay çəkəcəksə, əlimi əlimin üstünə qoyub heç bir iş görməyə bilmərəm. Öz-özümə söz verdim ki, nəyin bahasına olursa-olsun, düşmən torpağında öz qürur və qeyrətimi qorumalıyam. Əsirliyimin həтта bir il olacağına da inanmırdım. Hamımız inanırıdıq və deyirdik ki, mütləq qələbə bizimdir. İmam Xomeyninin sözünə inanırıdıq. İmam Xomeyni buyurmuşdu ki, biz qalib gələcəyik. Mən də qələbə qazanacağıma əmin idim. Düşmən isə, bizi döymək və işgəncə verməklə ruhiyyəmizi zəiflətmək və əsirlərin qəlbinə ümitsizlik toxumu səpmək istəyirdi. Bizim inamımız əvvəl Allaha, sonra isə İmam Xomeyniyə idi. İmam Xomeyni nə buyururdusa hamı inanırdı ki, o iş mütləq imamın dediyi kimidir. Buna iki-üç nəfər deyil, hamı inanırdı. Hamımız can-başla İmama inanırıdıq və nəyin bahasına olursa-olsun, əsirlərin süstlüyə qapılmasına icazə vermirdik. Bu ruhiyyə və hazırlığın qorunmasında hər şəxsin öz növbəsində və gücü çatdığı qədər payı vardı.

Qərara gəldik ki, səhər gəzintisində çıxarkən, bir dəfə həyəti sürətlə, bir dəfə də adi yerislə dövrə vuraq. Hava soyuq olmayan günlərdə iraqlıların diqqəti bizdə olmayanda, idman hərəkətləri də edirdik. Nə vaxt “taksi sürücüsü”

Casim, ya Ədnan və ya başqa bir İraq əsgəri görünürdüsə, idmanımızı oynamağa çevirirdik. İstəyirdik ki, fiziki hazırlığımızı qoruyaq və əgər bir gün cəbhəyə qayıdası olsaq, heç bir problemimiz olmasın. Birlikdə olduğumuz 200 nəfərdən 50-si səhər idmanında iştirak edirdi. Bütün bu planlar və qərarlar, gizlin keçirdiyimiz iclaslarda cızılır və qəbul edilirdi.

Şuralara və bu icaslara girişin də sərt qanunları var idi. Bəzilərinə etimad etmirdik. Qorxurduq ki, işgəncə altında və ya bir şey almaq qarşılığında uşaqları ifşa etsinlər və desinlər ki, düşərgəni filan şəxslər idarə edirlər. Buna görə də, bəzi söhbətləri və qərarları bizimlə rəhbərlikdə olan şəxslər başqalarına çatdırırdılar.

Bütün bu mülahizə və diqqətə baxmayaraq, ordibeheşt¹ ayı günlərindən birində ərəzidə idman edərkən birdən gördük ki, Ədnan, “Furqon” Həmid, “taksi sürücüsü” Casim, “iki nömrəli inək” Casim, 7-8 nəfər başqa iraqılı əsgər, bir nömrəli inək” Casimin komandanlığı ilə bizə tərəf gəlirlər. Casim uşaqları nə vaxt kabellə vururdusa, qulaq batıran bir nərə də çəkirdi. Buna görə də ona “bir nömrəli inək” Casim deyirdik. Özümüzü toparlayınca, bir göz qırpımında bizi dövrəyə aldılar. “Bir nömrəli inək” Casim bir bağırtı ilə hamımızı sıraya düzdü. Ədnan dedi: “Açıq hava vaxtı bitdi. Ya Allah, bir-bir kazarmaya gedin”.

Hamımız dayandıq və üzümüzdə qorxudan bir əsər-ələmət hiss olmamasına çalışdıq. Kazarmaya getmək üçün Casimin önündən keçməli idik. Birinci şəxs kazarmaya girmək istədikdə, Casim əlini qaldırdı və kabellə o Allah bəndəsinə necə vurdusa, yazıq yerə sərildi. Əsgərlər ikinci şəxsi qabağa itələdilər. Casim yenə bir zərbə ilə ikinci şəxsi

¹ İranda istifadə olunan hicri-şəmsi təqvimilə aprelin 21-dən, mayın 20-nə qədər təsadüf edən ay.

də yerə yapışdırdı. Beləcə 3-cü və 4-cü şəxslər. Mənim növbəm çatdıqda, tam qürur və qeyrətlə, iradəmi topladım ki, necə olursa-olsun, zəiflik etməyim və yıxılmayım. Məni qabağa itələyəndə, Casim kabelini qaldırdı və mənə elə möhkəm bir zərbə vurdu ki, nəfəsim kəsildi. Lakin dilimi dişimə sıxıb özümü möhkəm saxladım ki, o haramzadələrin qarşısında yerə yıxılmayım. Sonra yavaş-yavaş və ayaqlarımı sürüyə-sürüyə bir küncə çəkildim və güclə belimi divara söykədim.

“Bir nömrəli inək” Casim bu səhnəni gördükdə, gözləri bərəldi. Lakin qüvvəsi şübhə altına düşməsin deyə, mənə ikinci zərbəni vurmaq istəmirdi. O anda məndən əl çəkməkdən başqa çarəsi yox idi. Amma bilirdim ki, çox kinlidir, sadəcə məcbur olub dayandı!

YÜZ SƏKSƏN NÖMRƏSİ

Daryuş Nəzərzadə¹ Şirazın hava desantları qüvvələrindən idi. İdmançı bədən quruluşu vardı. Kazarmanın içində idman edir və fiziki hazırlığını saxlamağa çalışırdı. İslam hökuməti və vətənə etiqadlı bir şəxs idi. Etiqadının əksinə olaraq, dindar deyildi. Dedişi sözün üstündə durar və heç kimdən də zərrə qədər çəkinməzdi. Ondan ehtiyat edirdik.

Bir gün düşərgənin komandiri dedi: “Düşərgənin içində bir mağaza düzəltmək istəyirik. Sizlərdən kim dülgərlik bacarır?”

Nəzərzadə hamıdan qabaq dilləndi: “Mən bacarıram”.

O, mağazanı düzəltməklə məşğul oldu.

Bir gün əlində bir kitab gördüm. Ondan soruşdum: “Daryuş, əlindəki kitab nədir?”

¹ Daryuş Nəzərzadənin xatirələri “Səhra canavarları” (1993) və “Əsirliyin çətin illəri” (1994) kitablarında Müqavimət İncəsənəti və Ədəbiyyatı Dəftərxanası tərəfindən çap edilmişdir.

– Adı “Ümumi məlumatlar”dır. Mənə lazımdır.

– Neynirsən?

– İmkan olanda, sənə deyərəm.

Bir müddət keçdi və o kitabı yaddan çıxardım. Günlərin birində Daryuş bir xəritə gətirib dedi: “Buna bax”.

Təəccüblə dedim: “Bu nədir?”

– İraqın xəritəsidir.

– Hardan gətirmisən?

– O kitabın içində idi. Üzündən köçürmüşəm.

– Nə etmək istəyirsən?

– Qaçmaq istəyirəm.

Qaçış sözünü eşitdikdə təəccüblə dedim: “Nə? Qaçış?!”

– Yavaş danış! Bəli, qaçmaq üçün plan cızıram.

– Diqqətli ol. Burda casus çoxdur. Duyuq düşsələr, iraqlılara xəbər verərlər.

Bir neçə gün sonra bildim ki, Şərifian, Məhəmməd Dehqan Noğondər, Daryuş Nəzərzadə, Daryuş Təslimi və Vəhid Müzəffəri yaxın günlərdə birlikdə qaçmağı planlaşdırıblar.

Qaçışlarından bir gün qabaq düşərgənin işığı kəsildi və düşərgə zülmətə büründü. Daryuş bu problemi gördükdə, qaçış planını üç gün təxirə saldı.

Növbəti günün səhəri, siyahı üzrə yoxlama üçün toplandıqda, iraqlılar heç bir söz-söhbət etmədən, qaçmaq planı olan bu bir neçə şəxsi uşaqların arasından seçdilər və özlərilə apardılar. İraqlıların bu addımından sonra başa düşdük ki, dünən gecə işıqların kəsilməsinin səbəbi də qəsdən olub. Onlar bu bir neçə nəfəri qaçmaq istədikləri vaxt tutmaq istəyirlərmiş.

Planlarının üstünün açıldığını güman etdim. Qəlbimdə onlar üçün salamatlıq və iraqlıların işgəncələrindən sağ çıxma bilmələrini arzuladım.

Hamısını bir nəfərlik kameralara salıb əsas planı cızanı tapmaq üçün onlara hər gün işgəncə verirdilər. İşin başında Daryuş Nəzərzadənin olduğunu bildikdə, onu başqa bir düşərgəyə göndərdilər və qalan uşaqları kazarmaya qaytardılar.

Əsirlərin ruhiyyəsini qorumaq üçün daim bir ideya və proqram axtarışında idik. Müxtəlif proqramlar və yarışlar keçirir, qalibləri də bir tikə çörəklə mükafatlandırırıdık.

4-5 ay əsirlik həyatı yaşayandan sonra Qırmızı Xaç Komitəsinin nümayəndələrinin düşərgəyə gəlişi ilə rəsmi qeydiyyatı düşdük və bizə əsirlik vəsiqəsi verdilər. Mənim əsirlik nömrəm 10080 oldu. Qırmızı Xaç Komitəsi hər birimizə iki qələm və bir dəftər payladı. Bundan sonra hər birimizə ayda bir dinar da verirdilər ki, iraqılılar buna “fulus¹” deyirdilər.

¹ Beynəlxalq qanunlara əsasən, müharibə əsirləri müəyyən hüquqlara malikdirlər. Bu hüquqların biri də, müharibə əsirlərinin maliyyə vəsaitilə təmin edilməsidir. Bu da, onları həbs etmiş dövlətin öhdəsinədir. Bu maaş aylıqdır və onun miqdarı əsirlərin hərbi rütbəsinə görə təyin edilir. Cenevrə konvensiyasının 9-cu bəndi bu barədədir. Cenevrə konvensiyası 1949-cu ilin avqust ayında qəbul edilib. Bu konvensiya İkinci Dünya Müharibəsindən sonra qəbul edilərək, özündən öncəki bütün konvensiyaları qüvvədən saldı və əsirlərin hüquqlarını hərtərəfli nəzərə almışdı. Hal hazırda, müharibə əsirlərinin hüquqlarına riayət etmək üçün yeganə beynəlxalq istinad mətni bu konvensiyadır. Amma, onun tələbləri əsir almış dövlətlər tərəfindən aşkar və gizli şəkildə tapdanır. İraqılılar Qırmızı Xaç Komitəsi tərəfindən qeydiyyata alınmış iranlı əsirlərə cüzi də olsa, bir maaş təyin etməyə məcbur idilər. Bu maaş qeydiyyata alınmamış əsirlərə verilmirdi və onların da sayları çox idi. İran əsirlərinin çoxu əsirliklərinin sonuna qədər bu cüzi maaşdan da məhrum qaldılar. Bu maaş İran əsirlərinə nağd olaraq verilmirdi. Əksinə, xüsusi balaca kağızlar şəkildə verilmirdi. Bu cüzi məbləği xərcləməyin də, özünə məxsus müxtəlif macəraları var idi. İranlı əsirlər kassalar düzəldərək, hər biri öz aylıq maaşlarının bir hissəsini burada toplayırdı ki, başqa əsirlərin də ehtiyaclarını ödəyə bilsinlər. Bu kassalardan biri “Siqaret Əmanət

Bir yarış təşkil elədim. Belə ki, əsirlər 5 nəfərlik qruplara bölünüb, qrupun başqa üzvlərini güldürmək üçün əllərindən gələni etməli idilər. Biri lətifə danışdı, digəri teatr çıxarırdı, bəziləri də sakit qalıb hərəkətlərilə əsirləri güldürürdülər.

Özüm də Həsən Təvaziyani, Mehdi Koluşani, Müstəcirani və digər biri ilə eyni qrupda idim. Mənim güldürmək növbəm çatdı. Danışmaq üçün bir sujet, yaxud bir hərəkət axtarırdım ki, uşaqları güldürüm. Əsir edilərkən bizim hamımızı yük maşınının arxasına doldurduqları vaxtı xatırladım. Maşının arxasında bir kanister dizel yanacağı vardı. Həsən Təvaziyanın dizel iyinə allergiyası vardı. O gündən sonra, yemək yemək istədikdə, hər tikəni götürərkən əvvəl iyləyirdi, sonra yeyirdi. Bu hərəkəti yadıma düşdü və gözlərinin içinə baxdım. O da mənə baxırdı. Onun yeməyi iyləməsinin təhərini çıxardım. Özünü saxlaya bilmədi, gülməyə başladı.

Hər gün, hər on nəfərə bir stəkan çay verirdilər. Bu yarışın mükafatı da bir stəkan çay idi. Müsəbiqənin qalibi mən idim və mükafatım da bir stəkan çay oldu. Çayı götürdüm və hamının arasında böldüm və dedim: “Gəlin

Kassası” kimi məşhur idi. Əsirlərin bəzisinin daha çox siqaretə ehtiyacı var idi ki, bu kassa onların əlavə siqaret ehtiyacını təmin edirdi.

Başqa bir kassanın adı isə, “Əsirlik Əmanət Kassası” idi. Bu kassanın pullarından adətən xəstə və yaralı əsirlərə ayrılırdı ki, onların öz sağlamlıqlarını bərpa etmələri üçün daha yaxşı və daha çox qidaya ehtiyacları var idi.

Bu xüsusi əskinaslar, ancaq düşərgənin daxilində etibarlı idilər və iranlı müharibə əsirləri düşərgədə fəaliyyət göstərən və “Hanut” adlanan balaca bir mağazadan alver edə bilirdilər.

İraqda iranlı əsirlərin bu cür yardımlaşma ruhiyyəsi səbəb olmuşdu ki, iraqlılar iranlı əsirlərin ehtiyacları zəif damarlarından tuta bilməsin və onların vəhdətini sarsılda, yaxud sındıra bilməsinlər. (Murtaza Sərhəngi, “Düşərgə pulu”, “Kaman” jurnalı, № 124, 07.08.2001, s. 16.)

için... Hamımız oyunu udduq. İstədiyim bu idi ki, bir qədər deyib-gülək”.

Hərə öz stəkanını gətirdi. Çayı bölüb stəkanlarımıza tökdük və birlikdə içdik.

Biz bir neçə nəfər birləşmişdik və gecələr yan-yana oturub söhbət edirdik. Gecələr iraqılı əsgərlər nəzarət pəncərəsindən baxırdılar və bizim dəstəmizi səmimi şəkildə zarafatlaşarkən və gülərkən görürdülər. Həssas olmuşdular. Buna görə də, iki ya üç həftə sonra Mehdi Koluşaninin yanına gəlib dedilər: “Burada sənin yerin yaxşı deyil. Gəl, o biri kazarmaya get”.

Mehdini bizim kazarmadan aparmazdan öncə çoxlu döydülər. Öncəki əməliyyatlarda Mehdinin bir gözü çıxmışdı və süni göz taxırdı. Bir dəfə “bir nömrəli inək” Casim dəyənəyilə Mehdinin başına elə möhkəm zərbə vurdu ki, süni gözü çölə tullandı. İraqlılar qorxub geri çəkildilər. Elə bildilər ki, gözü dəyənəyin zərbəsilə yerindən çıxdı. Amma gözünün süni olduğunu bildikdə, bir-birlərinə dedilər: “Bu təhlükəli adamdır. Ona qarşı diqqətli olmaq lazımdır”.

Ədnan sağ ayağını Mehdinin süni gözünün üstünə qoydu və onu əzik-əzik etdi. Bundan sonra da əllərinə fürsət düşən kimi, onu necə lazımdırsa döyürdülər.

Mehdi bizim dəstəmizdən ayrıldı və başqa kazarmaya getdi.

Ərəbi ağa başqalarından daha böyük idi. Ondan yeməkləri bölmək işinə baxmasını istədik. Bir gün yemək bölünən vaxt Seyid Ruhullah Musəvi yanımda oturmuşdu. Mənim yaşım ondan az idi. Fikir verib gördüm ki, yemək yemir. Deyirdi: “Yemək yeyə bilmirəm”.

Öz-özümə dedim: “Axı necə olur ki, yemək yeyə bilmir?!”

Bir neçə dəfə bu cür edəndən sonra anladım ki, mənə aldadırmış. Seyid, mənə daha çox yemək yedirmək üçün özü yemək yemirmiş.

Bir müddət sonra bizim kazarmaya Qum Korpusundan olan İsmail Əlipuru gətirdilər. İslam İnqilabı keşikçilərindən olduğu üçün, heç kimə etibar etmirdi. Dehqana dedim: “Cəld bu Allah bəndəsini dəstəməzə cəlb elə. Burdakı şəraitə öyrəşənə qədər, ilk günlər onun üçün çətin keçəcək”.

Təcridxanada bir neçə nəfər var idi ki, əqidə və nəzərləri bizdən fərqlənirdi. Namaz qılmırdılar və bizə, yolumuzun səhv olduğunu başa salmağa çalışırdılar. Deyirdilər: Sizin fikirləriniz yanlışdır. Nə üçün namaz qılırsınız? Sizə nə, kim namaz qılır, kim qılmır? Qoy kim namaz qılmaq istəyir, qılsın, kim qılmaq istəmir, qılmasın. Biz ömrümüzün sonuna qədər burada qalıb, çürüyəcəyik...

Bəzən bu bir neçə nəfərlə söhbət edir və onların qəlbində bir ümid işığı yaratmaq üçün çalışırdım. Deyirdilər: “Qədəm, sən bu işlərlə bizə problem yaradırsan. Sən şər adamsan və bizim üçün yalnız şər işlər düzəldirsən!”

Bu uşaqlar həmişə başqalarından qaçırdılar. Ümidlərini tamamilə itirmişdilər. İraqlıların tələsinə düşüb, digər uşaqlara əzab-əziyyət verilməsinə səbəb ola biləcəklərindən qorxurdum... Ona görə də onlara, digər əsirlərdən daha çox diqqət yetirirdim. Yemək və çay bölgüsündə hamıdan qabaq onların payını verirdik.

Bir müddət sonra İsmail Əlipurun etimadını qazandıq. O da bizə qoşuldu. Yaxşı ruhiyyəsi vardı. Düşərgə və kazarmanın proqramlarında, həmçinin qərarların qəbul edilməsində fikirlər irəli sürürdü. Bir gün ona dedim: “İsmail, biz hamıya təsir etmiş və bütün uşaqlar arasında səmimiyyət yaratmışıq. Lakin bu 4 nəfər heç cür islah olmur və düz yola gəlmirlər. Elə bilirlər onlarla qanlıbıçağıq”.

İsmail dedi: “Qədəm, öz aramızda qalsın... Bunlar mənə tanıyırlar... Bilirlər ki, mənim həqiqi soyadım Əlipur deyil”.

– Onda həqiqi soyadın nədir?

– İsmail Nurbəxş. Doğrusu, mənim briqadada vəzifəm vardı. İfşa olmamaq üçün özümü Əlipur kimi təqdim etdim.

– Yaxşı iş görmüsən. Narahat olma. Öz aramızda qalacaq.

– Mən bunlarla söhbət edərdəm. Yavaş-yavaş onları sakitləşdirərdəm ki, özlərinə gəlsinlər və bir problem yaratmasınlar.

Nasir Kərimi adlı Qumdan bir əsir vardı. Bu uşaqlar onu da öz adı ilə tanıyırdılar. Qərara alındı ki, İsmail və Nasir bu 4 nəfərlə dostlaşsınlar və hərəkətlərinə göz qoysunlar.

Bir müddətdən sonra İsmail və Nasir bu 4 nəfəri bizim dostluq dəstəməizə qoşdular və yollarını azmalarının qarşısını aldılar.

Bəzi şəxslər iraqlılarla əməkdaşlıq edirdilər. Gecə namazı qılan əsirlər barəsində iraqlılara xəbər verirdilər. Gecə namazı qılan əsirlərin biri Rəcəb İmamverdi idi. O, Şirazın hava desantları briqadasının batalyon komandiri idi. Adlarını unutduğum iki müavini də, həmişə onun yanında idilər. Bir gün iraqlı əsgər gəldi və İmamverdiyə işarə edərək dedi: “Çıx çölə”.

İmamverdinin şəxsiyyətini bəyənirdim. İslam quruluşuna vəfalı idi və heç nədən qorxmurdu. Həmişə öz sözünü deyirdi.

İmamverdi yerindən qalxdı və qapıya tərəf getdi. Əsgər ona bir zərbə vurub dedi: “Ya Allah, cəld çıx çölə”.

İmamverdi heç bir qorxusu olmadan, ucadan dedi: “Niyə? Nə etmişəm ki?”

– Danışmaq olmaz... Çıx çölə. Məlum olacaq!

İmamverdi və iki müavini bir neçə dəfə istintaq üçün Bağdada aparılıb, geri qaytarılmışdılar. Bu istintaqlarda o qədər işgəncə görmüşdülər ki, onlar barədə eşidəndə belə

bədənimiz əsirdi. Fiziki cəhətdən güclü olduqları üçün dözə bilmişdilər; amma biz olsaydıq, dözə bilməzdik. İmamverdidən başqa, bir neçə nəfəri də ora apardılar. Bəzən xəbər çatırdı ki, filankəs iraclıların işgəncəsi altında şəhid oldu.

Bir gün eşitdim ki, 14 yaşı hələ tamam olmayan, 5 sayılı kazarmanın əsirlərindən biri iraclıların işgəncələri nəticəsində şəhid olub. Ertəsi gün məsələni kazarmanın məsulu Həsən Məhəmmədidən soruşdum. Dedi: “Dünən gecə, iraclılar uşaqların hamısını döydükdən sonra kazarmaya getdik. Həmin uşaq gecə yatmadan qabaq yanıma gəlib dedi: “Ağa Həsən, mən bu gecə şəhid olacağam. Sabah yuxudan oyanmağımı gözləməyin”. Üzünə baxdıqda, gördüm rəngi-ruhu qaçıb. Məsələni dostların bir neçəsinə danışdım. Elə bildik ki, döyülməkdən qorxduğuna görə belə deyir. Qərara aldığımız ki, səhərə qədər ona nəzarət edək. Ondan soruşdum: “Sənə nə olub? Niyə rəngin qaçıb?” Dedi: “Başım həddən artıq ağırlaşmış.” Soruşdum: “İraqlılar başına vurublar?” Dedi: “Bəli. “Bir nömrəli inək” Casim, dəyənəyilə başıma möhkəm bir zərbə vurdu”. Sübh namazına oyandı. Hər gün olduğu kimi namazdan sonra səcdəyə getdi və dua elədi. Biz də gördük ki, halı yaxşıdır və namazını qılıb, asudə vaxt olan saat 9-a qədər yatdı. Səhər saat 9-da yuxudan durduqda, gördüm hələ də səcdə vəziyyətindədir. Yanına getdim. Əlimi çiyinə qoyduqda, gördüm ki, sanki illərdir yatmışam”.

Əsirlərin birinin adı Əliqədəm idi. Xürrəməbədlı idi və 3-cü kazarmada qalırdı. Təqribən 18 yaşı vardı. Pak və yaxşı bir cavan idi. Özü deyirdi: “Məni nə vaxt işgəncə verməyə aparırlarsa, dəyənəklə başıma o qədər vururlar ki, huşumu itirirəm. Gözümü açdıqda, özümü kazarmanın içində görürəm. Gecə başımın ağrısından yata bilmirəm. Ancaq zarıyıram. Başqalarının da yanında xəcalətli olmuşam ki, öz

nalə səslərimlə onları da yatmağa qoymuram. İndi də gözlərim zəifləyib, dumanlı görürəm”.

Asudə vaxt olan saatlarda bir-birimizlə söhbət edirdik. Bir gün, beş metrlik məsafəni göstərib dedi: “Qədəməli, artıq gözlərim görmür!”

Bir neçə həftə sonra, görmə qabiliyyətini tamamilə itirdi. Həyətdə bir saatlıq gəzinti vaxtı onu axtarıb tapır, əlindən tutaraq birlikdə addımlayırdıq.

Bir neçə gün sonra, gəzintiyə çıxmaq üçün düşərgə ərazisinə getdikdə, Əliqədəmi görmədim. 3-cü kazarma əsirlərindən onu soruşdum. Dedilər: “Başı o qədər güclü ağrıyır ki, ayaq üstə dayana bilmir”. Onu görmək üçün kazarmanın içinə getdim. Bir küncdə uzanıb zarıyırdı. Halını soruşdum. Ağrıdan danışa bilmirdi. İşarə ilə bildirdi ki, başı çox ağrıyır. Ona dedim: “Əgər bir işin varsa, de, sənin üçün görüm”.

Sağ əlini qaldıraraq təşəkkür etdi. Alnını öpdüm və dedim: “Dostum, dincəl, inşaallah yaxşı olarsan!”

Əliqədəmlə sağollaşdım və kazarmadan çölə çıxdım.

Sabah, iraqılı əsgərlər siyahı üzrə yoxlamaya gəlməzdən öncə, gördüm ki, “furqon” Həmid və iki iraqılı əsgər Əliqədəmi sürüyə-sürüyə özlərilə aparırlar. Onlar yoxlama üçün kazarmaya gəldikdə, soruşdum: “Əliqədəmi hara apardınız?”

Dedilər: “Yaxşılaşması üçün xəstəxanaya apardıq. Dünən gecə o qədər ah-nalə edib ki, növbətçiləri dincəlməyə qoymayıb”.

“Furqon” Həmidin sözlərinə inanmadım. Bilirdim ki, iraqılılar əsirləri bu asanlıqla müalicəyə aparmırlar.

Bir neçə gün sonra, ramazan ayı gəlib çatdı. Uşaqlar ayaqyolu baxımından əziyyət çəkirdilər. İki blokla kazarmanın bir küncündə ayaqyolu düzəlddik. Əsirlərin rahat

olması üçün, qarşısına bir ədyal asdıq. İki vedrə su da gətirirdik ki, əsirlər istifadə etsinlər.

Ramazan ayının 2-ci günü idi. “Furqon” Həmiddən soruşdum: “Əliqədəmdən xəbərin varmı? İndi hardadır?”

– O başı ağrıyan?

– Bəli. Adı Əliqədəm idi.

– Vəziyyəti pisləşdi. Əsgərlər onu xəstəxanaya apardılar. Elə orada da öldü.

– Şəhid oldu?!

– Bəli.

Əliqədəmin şəhadət xəbərindən narahat oldum. Ərazidə onunla birgə gəzdiyimiz günləri xatırladım. Mənim adım Qədəməli, onun adı Əliqədəm olduğu üçün, həmişə bir-birimizlə zarafatlaşırıq. Deyirdi: “Qədəməli, mən sənin əksinəm. Gəl hər ikimiz ya Qədəməli olaq, ya Əliqədəm”.

Mən də cavab verirdim: “Yox, elə olduğumuz kimi qalsaq yaxşıdır. Hər ikimizdə Əli adı var. Fərqi yoxdur. Əsas budur ki, Əli adını daşıyırsınız”.

Onun üçün Fatihə oxudum. Ürəyimdə ona dedim: “Şərtimiz, tək getmək deyildi! O dünyada mənə şəfaət etməyi unutma!”

Ramazan ayından 10 gün keçirdi ki, Qırmızı Xaç Komitəsinin (QXK) nümayəndələri düşərgədə monitorinq keçirməyə gəldilər. Onlar bizdən soruşdular: “Nə istəyirsiniz?”

Dedik: “Biz əsirik, bura da müsəlman ölkəsidir. Quran istəyirik”.

Yemək, dərman və digər imkanlarımızın az olmasına baxmayaraq, əsirlərin ruhiyyəsinə qorumaq üçün, QXK-dan Quran istədik. Əzbərdən yazdığımız Quranlarda səhvlər ola bilərdi. Digər tərəfdən də, bu dörd ayda ancaq danışıqşım və mütaliə etməmişdim. Əzbər bildiyim hədis və rəvayətlər də bitmişdi və danışmağa təzə sözüm yox idi. Əsirlər üçün

etdiyim moizələrdə yeni mövzular axtarırdım. Buna görə də, onlardan Quran istədik. Digər uşaqlara da dedim ki, əzbər bildikləri hədis və rəvayətləri söyləsinlər, mən də dəftərimə yazım.

Höccətül-islam Seyid Məhəmmədəli Musəvi Dərçeyinin dərslərində iştirak etdiyim vaxt, əvvəlcə qısa surələri əzbərləyirdik. Sonra isə, Ağa Seyid Musəvi surələrin təfsirini sadə dillə bizə izah edirdi. Burada, əsirlikdə, Quranın qısa surələrinin təfsirini sadə dillə əsirlər üçün yazırdım.

Ramazan ayında kifayət qədər su vermirdilər. Hər kazarmaya bir vedrə su verilirdi. Su qıtlığını həll etmək üçün bir yol axtarırdıq. Məcburi işləməyə aparılan uşaqlara dedim: “Ərazidə və ya çöldə hər nə plastik qab görsəniz, özünüzlə gətirin”.

Birinə dedim ki, plastik qabları yaxşıca yuyub gətirsin.

Bir neçəsini gətirdilər. Bu plastik qabların ikisini iç-içə keçirdik və özüm də su məsulu oldum. Uşaqların iki-üçü ilə bu plastik qabları su ilə doldurub təcridxananın bir küncünə qoyduq və iraqlıların görməməsi üçün üstünə ədyal örtükdük. Bizə verilən su payı obaşdana qədər qurtarırdı və plastik qablardakı suyu vedrəyə tökərək istifadə edirdik.

Başqa kazarmalara da dedik ki, bu təşəbbüsdən mübarək Ramazan ayı boyunca istifadə etsinlər.

Asudə vaxtımızda “bir nömrəli inək” Casim öz dəstəsi ilə, ayaqyolu növbəsində dayanmış əsirlərə dəyənək və şallaqla hücum edir, onları döyür və ayaqyoluna getməyə qoymurdular. Suyun gəlişilə bu problemimiz də həll oldu.

Bir neçə gün sonra hər kazarmaya bir cild Quran verdilər. Bu Quranı bizə İrandan göndərdiklərini və ya İraqın özü verdiyini bilmədim. 8 kazarmanın hər birinə Quran verildikdən sonra bütün əsirlərin ruhiyyəsi yüksəldi. Bu, bizim üçün bir qələbə sayılırdı.

Həmən günlərdə iraclılar bizə mavi rəngli əsir məktubu kağızı verdilər və dedilər: “Ailələrinizə məktub yaza bilərsiniz”.

Məktub və ailəyə məktub yazmaq sözlərini eşitdikdə, dərin kədərə qərq oldum. Ailə üzvlərimin hər birinin siması gözümlün önündə canlandı. Anamın sonuncu dəfə əlimdən tutduğu və mənim üçün qurban, nəzir boyun aldığı gün yadıma düşdü. Kövrəldim və özümü saxlaya bilmədim. Əsirlər ruhdan düşməsinlər deyə, bir kənara çəkildim və ağlayaraq özümü sakitləşdirdim.

Kağız və qələmi götürdükdə, Abbasəlinin əsirlikdən bizə yazdığı ilk məktubu xatırladım. Ata-anamın siması gözlərimin önündə idi. Mən Abbasəlinin məktubunu oxuyarkən, onlar nə qədər sevinir və Allaha şükr edirdilər. Bilirdim ki, məktubumu oxuduqda ailəmiz sevincə qərq olacaq. Kağız və qələmi götürdüm və yazdım: “Şəhidlərin və İmam Xomeyninin ruhuna salamlar...”

Məktubumu yazdım və QXK-nın nümayəndəsinə verdim.

AY ZEYNƏB (S.Ə.)

Mübarək ramazan ayında proqramlardan biri Quranın tərcümə və təfsiri idi. Əsirlərin bəzisinin əhval-ruhiyyəsi aşağı idi. Bəziləri özlərinə qapılmışdılar və bu narahatlıqlar əsirlər arasında qarşıdurma yaranmasına səbəb olurdu. Bilirdik ki, bu qarşıdurmaların səbəbi uşaqların hövsələsizliyidir. Bir neçə nəfərlə birləşdik və bir yolla uşaqların əhval-ruhiyyəsini yüksəltmək qərarına gəldik. Kazarmanı təmizlədik. Uşaqların başlarının qarışması, həmçinin aclıq və susuzluğa dözə bilmələri üçün mədəni tədbirlər barəsində düşündük. İftara qədər Kumeyl duası, Təvəssül duası oxuyurduq. Əsirlərə təklif etdim ki, dəftərlərimizdən bir neçə vərəq qoparaq, ramazan ayının gündəlik dualarını bu vərəqlərə yazaq və başqa kazarmalara paylayaq.

İftar vaxtı əsirlər su içmək istəyirdilər. Əlli nəfərə iki stəkanımız vardı. Qab çatışmırdı. Hamı sübhədən iftara qədər ac və susuz idi, indi su içmək istədikdə isə, digərlərinin suyu gec içməsinə narahat olurdular. Digər tərəfdən də yemək az idi. İftar və obaşdanlıq yeməyi vermirdilər. Biz də günorta yeməyimizi obaşdanlıq üçün saxlayırdıq. Bəzən yeməyimiz xarab olurdu və əsirlər zəhərlənirdilər. Zəhərlənənlərin müalicəsi və onlara qulluq etmək bizim vaxtımızı alırdı.

Bir müddətdən sonra televizor gətirildilər. Dostlarla həmfikir olub, məhkəmə kimi hökm verdik ki, bütün kazarmalarda televizor söndürülməli və istifadə edilməməlidir. İraqlı əsgərlər gəldikdə, televizoru yandırırdıq. Lakin əsirlərin heç biri televizora baxmırdılar. Əsirlərdən bir neçə nəfərin bu qərardan xoşları gəlmədi və dedilər ki, darıxmamaqdan ötrü televizora baxmaq istəyirlər. Bütün bunlara baxmayaraq, öz qərarımızın üzərində ciddi şəkildə dayandıq.

Əsirlərdən birinin iraqlılarla get-gəli vardı. İraqlılar televizorun yandırılmasını tələb etdikdə, biz də yandırırıdıq; amma kimsə baxmırdı. O gedib pəncərənin qabağında oturur və altdan-altdan müşahidə edirdi. Ondan soruşurduq: “Niyə orda oturmusan?”

Deyirdi: “Gözdə-qulaqda qalırım ki, iraqlı əsgərlər gələndə xəbər verirəm”.

Onun iraqlılara etdiyi xəbərçiliklərin sayəsində biz döyülürdük və işgəncə olunurduq.

Günlərin birində uşaqların birinin haqqında iraqlılara məlumat verdi və nəzarətçilər də o Allah bəndəsinə necə lazımdırsa, işgəncə verdilər. Uşaqlar onun əlindən bezmişdilər və öz qəzəblərini cilovlaya bilmirdilər. Məhəmməd Noğondər onun iraqlılarla əməkdaşlıq etdiyini bildikdə, dedi: “Mən onu cəzalandıracağam. Görün bu uşağın nə günə düşməsinə səbəb oldu!”

Onu fikrindən döndərməkdən ötü nə etdimsə, alınmadı. Başqa uşaqlar da ondan narazı idilər. Onlar da Məhəmmədə qoşuldular. Məhəmməd planı özü cızdı və uşaqların birinə işarə etdi ki, pəncərənin arxasında durub göz-qulaq olsun.

Başımı çevirdikdə gördüm ki, kazarmanın bütün uşaqları bir göz qırpımında onun üstünə töküldülər və kim necə bacarıdırsa, vururdu. Onu yetərincə döydükdən sonra bütün uşaqlar gedib öz yerlərində oturdular. Bu hadisədən narahat oldum. Ağa Seyid də narahat oldu. Elə bilirdik ki, cəmi 1-2 şillə çəkəcəklər. Amma o, bu hadisədən sonra iraqlılarla əməkdaşlığını bir qədər məhdudlaşdırdı.

Bir müddət keçəndən sonra iraqlılar dedilər: “İstəyirik həyətə bir taxt qoyaq, orkestr gətirək, rəqs proqramı icra edək ki, siz də bir az əylənəsiniz”.

Nağara və dəf çalmağı bacaran əsirlərin bir neçəsini müəyyən etdilər. Böyük bir taxt gətirildilər və 400 nəfərin hamısına dedilər ki, həyətə toplaşib yerdə otursunlar. Planın

nədən ibarət olduğunu bilirdik. Başçılarla məsləhətləşərək qərara gəldik ki, uşaqların arasında gəzişək və bacardığımız qədər onların işinə mane olaq. İraqlılarla əməkdaşlıq edən və bir neçə gün öncə döyülən əsir, taxtın üstünə çıxdı, mikrofonu əlinə götürüb mahnı oxumağa başladı. “Furqon” Həmid, “bir nömrəli inək” Casim, “iki nömrəli inək” Casim, “taksi sürücüsü” Casim və digər İraq əsgərləri ətrafımızda dayanmışdılar. Onlar əl çalır və bizim də əl çalacağımızı istəyirdilər.

Həmin əsirin hərəkətindən narahat olduq və bu plandan xilas olmaq üçün bir iş görmək qərarına gəldik. Zəncan şəhərindən olan azəri dilli bir əsir, birdən "Həzrət Zeynəbin (s.ə) Kufədə Yezidin məclisinə daxil olması" rövzəsini zümmə etməyə başladı. İraqlıların heç biri onun səsinə eşitmirdilər. Aramla deyirdi:

– Ay Zeynəb... Ay Zeynəb...

Onun ətrafında olan uşaqlar Həzrət Zeynəbin (s.ə) adını eşidərək ağlayırdılar. İraq əsgərləri bu əsirlərin ağladıklarını gördülər. Soruşdular: “Nə olub? Ağlayırsınız? Axı o mahnı oxuyur. Əl çalın. Ağlamayın”.

İraqlılar nə qədər çalışdırsa da, uşaqlar yalnız ağlayırdılar və əl çalmırdılar. Ona görə də bir neçə dəqiqə əsirləri vurdular. Uşaqlar daha çox döyülməmək üçün həm ağlayırdılar, həm də əl çalırdılar. Rövzənin rəvayəti Həzrət Zeynəbin (s.ə) Kufəyə daxil olması məqamına çatdıqda, uşaqların hamısı ağlamağa başladılar. Bu rövzənin təsirinə düşmüşdük və artıq göz yaşları bizə aman vermirdi. “Ay Zeynəb, ay Zeynəb” sədası uşaqların arasında yayıldı. İraqlılar gördülər ki, faydası yoxdur və bu planları da baş tutmadı; cəld hər şeyi toplayıb, əsirləri döydülər və kazarmalara göndərdilər.

Kazarmaya girdikdən sonra “Furqon” Həmid və “iki nömrəli inək” Casim siyahı üzrə yoxlama aparmaqdan ötrü

gəldi. Televizor işləyirdi. “Furqon” Həmid gəldi və televizorun simini çəkib cərəyan şəbəkəsindən ayırdı. Sonra dedi: “Siz buna layiq deyilsiz. Əl çala bilmirsiniz. Oynaya bilmirsiniz. Amma televizora baxmaq istəyirsiniz?”

Televizoru söndürdü. Biz də televizora qətiyyənlə baxmadığımız üçün “Furqon” Həmidin bu işinə sevindik. Uşaqlara baş ağrısı yaratmadan, televizorun şəridən xilas olduq.

Bu hadisədən sonra iraqlıların daha bizimlə bir işləri yox idi və günlər bir-birinin ardınca keçib gedirdi.

Yavaş-yavaş bəhmən¹ ayı gəlib çatırdı. Uşaqlar “Fəcr on günlüyü²” bayramını keçirməyə hazırlaşırtdılar. İraqlılar kazarmanın içinə gəlib səsgücləndirici qoşdular. Ondan sonra, səhər tezdən gecə saat 12-yə qədər Humeyra, Ququş və ya ərəb müğənnilərin mahnı və melodiyalarını yayımlamağa başladılar. Əsirlər 2-3 dəfə səsgücləndiricini iynə ilə deşib xarab etdilər. Bundan sonra onlar səsgücləndiriciləri kazarmanın çölündə və hündür sütunların üzərində qoşdular.

1986-cı il fevralın 6-da, bu musiqilərin əlindən xilas olmaq üçün aclıq aksiyası keçirməyi və kazarmadan çölə çıxmağa qərara aldıq.

5 sayılı kazarma yuxarı mərtəbədə yerləşirdi. Soyadları Siddiqi olan yəzdli iki qardaş bir yerdə əsir düşmüşdülər. Aksiya keçirməzdən öncə, bu iki qardaşla aksiya günlərində nə edəcəyimiz barədə məsləhətləşdik. Siddiqi dedi: “Uşaqlara deyin, xurma paylarını yeməsinlər. Tumlarını

¹ İranda istifadə olunan hicri-şəmsi təqvimilə dekabrın 21-dən, yanvarın 20-nə qədər təsadüf edən ay.

² İran İslam İnqilabının “Fəcr on günlüyü” bayramı. Ayətullah İmam Ruhullah Xomeyninin 1 fevral 1979-cu il qayıtması ilə başlayan və İran İslam İnqilabının 11 fevral 1979-cu ildə qələbə çalmasına qədər olan müddətdə keçirilən bayram.

çıxarıb, özlərini əzsirlər. Onları divarların arasında gizlədək və aclıq aksiyası zamanı yeyək ki, aksiyamızın sonuna qədər salamat qala bilək”.

Uşaqlar bu məsləhətlə razılaşdılar. İraqlı əsgərlər elə bildilər ki, aksiya bu gün-sabah bitəcək. İki gün keçəndən sonra gördülər ki, məqsədimiz ciddidir və aksiyadan əl çəkmək niyyətimiz yoxdur.

Xurmaları tikə-tikə edib, ilıq su ilə birgə əsirlərə verirdik. Əsirlərin heç biri aksiyaya qarşı çıxmədılar və bilirdilər ki, toplumun qərarının əleyhinə addım atmamalıdırlar. Aksiyamıza cavab olaraq, iraqlılar daha bizə yemək vermirdilər və səsgücləndiricilər vasitəsi ilə musiqi yayımlamağa davam edirdilər. Bəzən musiqilərin arasından xəbərlər də yayımlayırdılar. Xəbərlərdən başa düşdük ki, İraqın Fav şəhərində əməliyyat olub, İran və İraq qüvvələri arasında şiddətli müharibə gedib. Aksiya xəbəri İraqın İstixbaratına çatdı. İraqlı rəsmilərin düşərgəyə get-gəli başladı və dedilər ki, burada bir qrup üsyankar var. Onlar kimlərlə qarşı-qarşıya gəldiklərini anlayırdılar. Bağdaddan əlli nəfərlik dəyənəkli və təchizatlı Xüsusi Təyinatlı Qüvvələr də gətirib düşərgədə yerləşdirdilər.

Aksiyanın 5-ci günü artıq zəifləmişdik. Əsirlərin hərəkət etməyə taqətləri qalmamışdı; amma hələ də müqavimət göstərməkdən və aksiyanı davam etdirməkdən əl çəkməmişdik. İraqlılar hələ də musiqi yayımlayıb və əsirlər də şüar səsləndirirdilər. O qədər “Əllahu əkbər” deyirdik ki, iraqlılar musiqini kəssinlər. Bu aksiyada hamımız birləşmişdik. Ordu, Korpus və könüllü qüvvələr, hamımız bir-birimizə qarışmışdıq. Kimsə bu qərardan yayınmırdı; hətta, iraqlıların tərcüməçisi olan və onlarla əməkdaşlıq edən Xələf də. İraqlılar Xələfdən - “Axı sən niyə yemək yemirsən?” - deyə soruşduqda, dedi: “Mən gecə burda

yatacağam. Bu aksiyaya qoşulmasam, öz canımı təhlükəyə atmış olaram!”

5-ci gün səhər, təqribən saat 7-də bir iraqılı zabit kazarmaya gələrək dedi: “Niyə yemək yemirsiniz? Niyə belə edirsiniz? Bizə əziyyət verirsiniz! Bizim ölkəmizə hücum etmişiniz və müharibəni başlatmışınız. Elə indinin özündə də Fav şəhərinə hücum etmişiniz!”

Sonra əli ilə Xüsusi Təyinatlı Qüvvələri göstərib dedi: “Əgər aksiyanı dayandırmasanız, onlara deyəcəm ki, sizi yesinlər!”

Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrə bir nəzər saldım. Gördüm o qədər böyük və yekədirlər ki, bizi həqiqətən yeyə bilirlər.

İraqılı zabit bir daha qəzəblə dedi: “Onlara deyim, sizi udsunlar? Siz burada əsirsiniz və biz nə desək, “Baş üstə!” deməlisiniz”.

Qorxduq, amma istəyimizdən əl çəkmədik. İraqılı zabit yənidən dedi: “Bir nümayəndə göndərin, gəlsin danışaçaq, görək istəyiniz nədir?”

Dehqanı göndərdik. Gedib iraqılılarla söhbət etdi. İstəyimiz bu idi ki, səsgücləndiricilər yığışdırılsın; amma iraqılılar qəbul etmədilər. Bir saat danışıldıqdan sonra, qərara alındı ki, iraqılılar səsgücləndiricilərdən gündə iki saat ancaq xəbərlər və Quran yayımlasın, biz də aksiyanı dayandıraq.

Dehqan qayıtdıqdan sonra İraq əsgərləri və Xüsusi Təyinatlı Qüvvələr dəyənək və şallaqla kazarmanın içinə girdilər və günorta azanına qədər bizi döydülər. Aclıq və susuzluğun təzyiqi bir tərəfdən, iraqılıların da öldürücü zərbələri digər tərəfdən bizdə bir can qoymadı. Bu döyülmə, əsirliyin o gününə qədər gördüyüm ən ağır işgəncə idi.

O gündən sonra musiqi və mahnıdan bir xəbər olmadı. Gündə cəmi iki saat xəbərlər və Quran qıraəti yayımlayırdılar.

Artıq əsirliyin uzun müddətli olacağına inanmışdıq. Kazarmaların başçıları ilə danışdıq ki, artıq uşaqlar başısağa olsunlar və ancaq namazlarını qılsınlar.

QXK bizə bir ingilis dili lüğəti gətirmişdi. Birinci bölmənin uşaqlarından biri bu kitabı tamamilə əzbərləmişdi. Ondan başqa bir neçə nəfər də ingilis dilini yaxşı bilirdi. Öz-özümə fikirləşdim: “Əsirlərin bir neçəsi bu dili bilirsə, niyə ingilis dili dərsləri təşkil etməyəkdir? Belə olarsa, uşaqlar da hövsələsizlik etməzlər. Əsirlikləri də asan keçər”. Uşaqlar təklifimi müsbət qarşıladılar və dərslər başladı. Qısa müddətdə dostların çoxu ingilis dilini öyrəndilər.

Düşərgənin həftəlik iclaslarında bir neçə dəfə Həbibullah Məsumu¹ görmüşdüm. Qumdan idi. Ona, birlikdə ərəb dilini öyrənməyi təklif etdim. Başlamaq üçün ərəb dili qrammatikası ilə tanış olmalı idik. Kitabxanada yeganə dil-ədəbiyyat kitabı “Şərhu ibn Əqil əla Əlfiyyə ibn Malik” idi. Düşərgənin kitabxanasından bu kitabı götürdük.

Həbibullah 8-ci kazarmanın əsirlərindən idi. Onunla qərara aldığımız ki, növbə ilə hər gün kitabın bir neçə səhifəsini içəridə olduğumuz saatlarda mütaliə edək və sonra, asudə saatlarda gəzişərkən mövzuları müzakirə edək. Kitabın bütün mətni ərəbcə idi. Hər ikimiz o kitabı oxumağa başladığımız. Kitab 700 səhifədən çox idi. Sərf² və nəhv³ mövzularında ərəb dili qrammatikasının qədim dərslük kitablarından idi. Onun mətni bizim hər ikimiz üçün ağır idi. Asudə saatlarda yan-yanə oturur və onu səhifə-səhifə mütaliə edirdik. Onun ilk 50 səhifəsini oxumağımız iki həftədən çox vaxt apardı.

¹ Həbibullah Məsumun xatirələri “Dəstəmazsız namazlar” kitabında Huda nəşriyyatı tərəfindən 2014-cü ildə çap edilmişdir.

² Morfologiya. Qrammatikanın sözlərin formasından bəhs edən hissəsi.

³ Sintaksis. Qrammatikanın cümlələrdən və cümlə daxilində sözlərin birləşdirilməsi üsulundan bəhs edən şöbəsi.

Ərəb dilinin sərf və nəhv qaydaları ilə demək olar ki, tanış olmuşduq. Bir ay sonra kitabı tamamilə bitirdik. Artıq mən ərəbcə danışa bilirdim. Ondan sonra, iraqılı əsgərlərlə ərəbcə danışmağa və ərəb dili bacarığımı gücləndirməyə çalışırdım.

KAZARMADA İĞTİŞAŞ

Kirmanşah şəhərindən olan Əli Sultani adlı birisi Bədr əməliyyatında əsir düşmüşdü. Bəzi könüllülərin əsirlikdə düzgün olmayan sərt rəftarları onu incik salmışdı. İraqlılar, bölmə rəisi olması üçün bir ilə qədər onun üzərində işlədilər. Möhkəm və güclü bədəni vardı.

Bir gün düşərgənin komandiri Raid Əli bütün əsirləri toplayıb dedi: “Bundan sonra Əli Sultani bölmə rəisi olacaq. Heç kəsin ona söz deməyə haqqı yoxdur. Əlinin dediyi hər söz, mənim sözümdür”.

Raid Əli Kərbəladan idi. Onu əvvəlcədən tanıyırdım. Sakit və zirək adam idi. Əsirliyimin ilk günlərində mənə istintaqa çəkərkən, hər biri 2-3 saat olmaqla, bir neçə dəfə Raid Əli mənim müstəntiqim olmuşdu. O, öz planlarında dəqiq və səbirli idi. Uşaqlara dedim: “Bu Raidə qarşı diqqətli olun. Tələblərinə etiraz etməyin. Fərsət düşəndə, cavabını verərik.”

2-3 gün keçdi. Ayaqyoluna getmək üçün kazarmadan çölə çıxdım. Gördüm Əli Sultani və dostları bir neçə böyük stol gətiriblər. Rəqs və əyləncə proqramı icra etmək istəyirdilər. Cəld digər başçılarla əlaqə saxladım və məsələni izah etdim ki, ciddi bir qərar qəbul edək. Stolları əraziyə düzdülər və üzərlərinə şahmat və kart qoydular. Əli stolun üstünə çıxıb uca səslə dedi: “Burada, bundan sonra qanun var. Bura ordudur. Orduda “niyə” sualı yoxdur. Mən siz könüllüləri adam edəcəyəm!”

Tələbkar tonla danışırdı. Özləri bir neçə nəfər olaraq oturdular, kart və şahmat oynadıqdan sonra rəqs etdilər və

əyləndilər. Uşaqların bir hissəsi bu səhnələri görməməkdən ötrü kazarmaya gedib başlarını bir təhər qatdılar.

Əli və dostlarının rəqs edib, mahnı oxumalarından bir neçə gün sonra, gördük ki, təzə bir proqram da var. Dindar, lakin bir qədər süst olan bəzi uşaqlar onlara tərəf meyl edirdilər. Öz-özümə dedim: “Belə getsə, digər dostları da itirib tək qalacağıq”. Əli Sultaninin arxasında həmişə bir neçə iraqılı əsgər olurdu. O kimi göstərsəydi, əsgərlər onu döyürdülər. Belə davam edə bilməzdi. Onların şərindən xilas olmaq üçün ciddi tədbir görməli idik.

Əli Seyfullahi, Həbibullah Məsum və uşaqların digər bir neçəsi ilə bir yerə toplaşdı dedik: “Əli Sultaninin şərindən xilas olmaq üçün nə edək?” Əli Seyfullahi Tehrandan olan İslam İnkilabı keşikçilərindən idi. Aram və vüqarlı siması vardı. Xırdalıqları görə bilməsi daim uşaqların dilində gəzirdi. Birlikdə, Əli Sultanini düşərgədən çıxarmalı olduğumuza dair nəticəyə gəldik. Bir neçə dəfə ona xəbər göndərdik: “Düşərgəni tərk elə; yoxsa sənə baha başa gələcək!” Əli Sultani isə bu xəbərdarlıqlara əhəmiyyət vermədi, işgəncə və zülmələrini daha da artırdı. Bu nəticəyə gəldik ki, Onun əzablarından qurtulmağın ən yaxşı yolu, onu tənbeh etməkdir. Əli Sultanini necə qorxutmağın yolu barədə, əsirlərlə yenidən məsləhətləşdik.

Qərara aldıq ki, hamının çöldə olduğu sərbəst saatda bir neçə nəfərlə Əli Sultaniyə hücum edək, imkan olsa, qulağını kəsib ovucuna qoyaq ki, ona dərs olsun. Bu məqsədlə, papaqlardan - yalnız göz yerləri açıq olan maska düzəlttik. Üzümüzü qırmaq üçün bizə ülgüc verirdilər. Uşaqların bir neçəsi bu ülgücləri qızdıraraq diş fırçasının dəstəyinə yapışdırdılar. Beləcə, ülgücü rahat tutmaq üçün dəstək də düzəldi. Mən ülgücümü olduğu kimi, dəstəksiz halda cibimə qoydum ki, lazım olarsa, asanlıqla və yerində istifadə edə

bilim. Məqsədimiz, ona elə bir ibrət dərsi vermək idi ki, şəxsiyyəti sinsin və düşərgədə qalmasın.

Planımızı uşaqlarla yenidən götür-qoy etdik ki, həm Əli Sultaniyə ibrət dərsi verək, həm də uşaqlardan kimin həyatı təhlükəyə düşməsin.

Ertəsi gün, səhər saat 8-də kazarmaların hamısının qapısı açıldı. Uşaqlar təmiz hava qəbul etmək üçün düşərgənin ərazisinə çıxdılar. Ərazi balaca idi və orada 400 nəfər gəzişirdi. Biz 7-8 nəfər kazarmanın içində qaldıq. Maskaları paltarlarımızın altında gizlədib, ülgüclərimizi hazırladıq. Uşaqların 20-30 nəfərini də məsələdən agah etmişdik ki, ehtiyac yaranarsa, problem meydana gəlməsin deyə, başqa bir plana əl atsınlar.

Plan belə idi ki, əsirlər sərbəst saatda düşərgənin ərazisində olduqları vaxt, mən Sultanini çağırmalı və digər uşaqlar maskalarını geyinib ona hücum etməli idilər.

Əli Sultani yanımdan keçirdi. Onu səslədim: “Sultani, bir dəqiqə dayan!”

Qayıtdı, mənə baxıb uca səslə dedi: “Hə... Nədir?”

O mənə tərəf dönən kimi, uşaqlar cəld maskalarını taxdılar və üstünə cumdular. Əli Sultani mənim üstümə, uşaqlar da Əli Sultaninin üstünə yıxıldılar. Əl-ayaq altında qalmışdım, uşaqlar da Əlini döydülər. Uşaqların biri, qışqırməsın deyə, Əlinin ağzını tutmuşdu. Nə qədər cəhd eləsəm də, onların əl-ayağının altından çıxma bilmədim. Əli Sultani də özünü mənim üstümə yaymışdı. Güclə əlimi cibimə saldım və ülgücün parasını çıxardım. Əlinin qulağını axtarırdım. Ülgüc sağ əlimdə idi və sol əlimlə Əlinin başını və qulağını axtarırdım. Birdən əlimdə bir istilik hiss etdim və əlimdən qan fəvvarə kimi açıldı. Uşaqlar da bacardıqları qədər Əli Sultanini döydülər. Artıq, onu döymə vaxtımız çox çəkmişdi. Hamı başa düşdü ki, kazarmada dava gedir. “Bir nömrəli inək“ Casim, Ədnan, “Furqon” Həmid və başqa 10-

12 iraqlı əsgərlə birgə fit çala-çala kazarmaya töküldülər. İraqlı əsgərlərin gəlişilə qalan əsirlər də cəld kazarmaya doldular. Əli Sultaninin əlaltıları ilə digər əsirlər arasında şiddətli dava düşdü. Düşərgə bir-birinə dəydi. Bir neçə dəqiqəlik davadan sonra və əlavə əsgərlərin gəlməsilə kazarmanın vəziyyəti sakitləşdi. Bütün əsirləri təcili olaraq düşərgənin həyətinə topladılar. Düşərgə komandiri Raid Əli gəldi və qəzəblə Əli Sultaniyə dedi: “Əli, səni heç kim qəbul etmir. Deməli, sən rəislik üçün yaramırsan. Problem budur ki, sən rəis ola-ola bu qarşıdurma baş verir”.

Əli Sultani də dedi: “Seyyidi, bunlar bir neçə nəfərdən artıq deyillər. Mən bunları tanıyıram. Əgər bu bir neçə nəfər düşərgədən çıxarılsa, mən özüm rəis olaram və hər şey düzələr. Sizin istədiyiniz kimi idarə edərəm”.

Raid Əli başqa əsirləri qorxutmaq və bizim gözüümüzün odunu almaq üçün qəzəblə dedi: “Siz burda əsirsiniz. Burda sizin nə etməli olduğunuzu biz müəyyənləşdiririk. Gördüyünüz bu işə nə ad vermək olar? Siz ancaq dava-dalaş axtarırsınız. Yadda saxlayın ki, bura İraqdır və siz əsirsiniz. Özünüzü elə aparın ki, sizə baha başa gəlməsin!”

Biz də dedik: “Düşərgə rəisi olaraq kimi təyin etsəniz, Əli Sultanidən daha yaxşıdır. Siz əgər öz əsgərlərinizdən də birini seçsəniz, qəbul edərik; lakin bunu qəbul etmirik”.

Əli Sultani yaxşıca əzişdirilmişdi və üz-gözü qızarmışdı. Hamının qabağında əsəbi halda yeriyərək deyirdi: “Seyyidi, məni döyənlərin hamısını tanıyıram. İcazə verin sizə göstərim”.

Bütün əsirlər sıraya düzülmüşdülər. O, əsirlərin arasında gəzişirdi. Uşaqlardan bir neçəsini tələsik göstərib dedi: “Bu... Bu... Bunu çıxarın cərgədən”.

Ədnan və “Furqon” Həmid də onları cərgədən çıxardılar.

Mənim qanlı əlim təqsirkarlıq faktı idi. Maskanı yaramın üstünə qoymuşdum ki, macərə bitdikdə, əlimi sarıyım.

Sıranın sonunda, İsgəndər Azadi¹ yanımda dayanmışdı. Şirazlı ruhani idi. Aram siması və təsirli sözləri vardı. Əlini mən çağırmışdım və bilirdim ki, məni axtarır. Bizim qabağımızdan keçərkən dedi: “Bu da orda idi”.

Uca boylu “furqon” Həmid Azadi ilə mənə baxdı. Sultani biz iki nəfəri göstərmişdi. “Furqon” Həmid onun məqsədini başa düşmədi və Azadini sıradan çıxardı. Əli Sultani bizim yanıımızdan keçərək getdi. O, “furqon” Həmidin məni sıradan çıxarıb-çıxarmadığına diqqət etmədi.

30 nəfərə yaxın əsiri işgəncə vermək üçün bir nəfərlik kameralara apardılar. Bizə də dedilər: “Elə öz yerlərinizdə, səcdə halında oturun”.

Hamımız diz üstə oturub, başımızı torpağa yaxınlaşdırdıq. İraqlı əsgərlər əllərində olan hər bir vasitə ilə bizə hücum edib döyməyə başladılar. Tehran korpusundan daim mənə etiraz edən biri var idi. Nə edirdimsə, mənimlə mübahisə edir və deyirdi: “Sən sərt davranırsan. Axı sənə nə var? Qoy kimin ürəyi nə istəyir, onu da etsin. Sən ümumiyyətlə kimsən? Qoy kart oynasınlar; nə iradı var? Təhlükəsizlikdə olmalıyıq. Sən bizi ölümə göndərməyincə əl çəkməyəcəksən. Mənə dəyən hər bir zərbəyə görə, sənə bir söyüş göndərirəm”.

– Axı, bu bizim ümumi qərarımız idi. Əgər sabah rəqqasə gətirsəydilər nə edəcəkdik? Əli Sultani sözü müzə qulaq asmırdı. İndi bir iş görməsəydik, sonra qabağında dayana bilməzdik.

Hələ də əlimdən və maskanın altından qan axırdı. Lakin iraqlılar əl çəkmirdilər və bizi döyürdülər. İraqlı əsgərin İsgəndər Azadini mənim yerimə sıradan çıxarması, Allahın bir lütfü idi. Əgər məni aparsaydılar, iş bitmişdi. Əlimin yarası, cinayətimin göstəricisi idi. İraqlılar bu iğtişaşın əsas

¹ Bir müddət Şirazın “Sepidan” şəhidlər cəmiyyətinin müdiri idi.

iştirakçılarını tapmaq istəyirdilər. Ona görə də, əsirlərin 30-a yaxınını apardılar. İsmail Əlipur Qum şəhərindən idi. Onun bu qarşıdurmada heç bir rolu yox idi. Amma, onu da apardılar.

Nəticədə, Məhəmməd Noğondər Dehqan, Əli Seyfullahi, Məhəmməd həsən Şərifian və İsgəndər Azadini bizdən ayırdılar. Sonra Raid Əli əsgərlərinə dedi: “Bunlar bu əsirlərin düşünən beynidirlər. Buradan aparın. Onları tək nəfərlik kameraya salın və 2-3 ay buraxmayın”.

Sonra üzünü bizə tutub dedi: “Siz özünüzə rəis seçin. Bu andan etibarən, Əli Sultani rəis deyil”.

Bizim hamımızı kazarmaya saldılar. İki gün kazarmadan çıxmağa icazə vermədilər. İraqlılar bizi sadəcə tənbeh edirdilər. Üçüncü gün kazarmanın qapısı açıldıqda, Raid Əli gəldi və dedi: “Necə olursa-olsun, bu gün rəis seçməlisiz”.

Söz deməyə cürətim yox idi. Uşaqların birinin qulağına pıçıldadım: “De ki, biz özümüz birini seçərik”.

Raid Əli dedi: “Olar, bu düzgün fikirdir”.

Yenidən o əsir qulağına dedim: “Siz birini namizəd verin”.

Raid dedi: “Əli Sultani”.

Əsirlərin biri dedi: “Əli Sultanini təyin etsəniz, vəziyyət bundan da pis olacaq. Gördünüz də, nə oldu”.

Əli Sultani qışqıraraq dedi: “Xeyr. O bir neçə nəfər mənimlə müxalif idilər. Daha yoxdurlar”.

Biri dedi: “Bir neçə nəfər namizəd olsun, biz də səs verək”.

Ertəsi gün işə birbaşa dedilər: “Cəmi bir nəfərin namizədliyini irəli sürün”.

Səhərdən ovqatım təlx idi. Kazarmanın bir küncündə uzanmış və ədyalı başıma çəkmişdim. Ədyalın altında ağlayaraq, İmam Zamana (əc) təvəssül edib dedim:

–Ağacan, bizə yardım elə! Bir iş görməli və vəziyyətimizi yaxşılaşdırmalıyıq. Bura qədər özümüzü qoruya bildik. İndi dostlarımıza işgəncə verirlər. Bura qədər bir təhər bütün əsirləri qorumuşuq və iraqlılara tərəf gedib onların şirnikləndirmə və təhdidlərinə aldanmalarının qarşısını almışıq. Əli qanlı halda bura yıxılıb qalmışam. Özün dadımıza yetiş ki, İmam Xomeyni və ölkəmizin əhalisi qarşısında xəcalətli qalmayaq. Bizə bu imtahandan da başıuca çıxmağa kömək elə.

İmam Zamanın (əc) fərəc duasını oxudum və bizə yardım etməsi üçün Həzrətin özünə təvəssül etdim. 2-3 saat ədyalı altından çıxmadım və kimsənin də mənimlə bir işi olmadı. Bir anlıq hiss etdim ki, sakitləşdim və heç bir problemim yoxdur. Ədyalı kənara çəkdim. Yuxudan təzə oyanmış şəxs kimi uşaqlara dedim: “Nə xəbər var?”

Dedilər: “Heç nə. İraqlılar səsvermə qutusu və əsgərlərlə kazarmalara tökülüblər. Deyirlər rəis olmaq üçün bir nəfəri seçin”.

Hiss edirdim ki, bu seçki bizim əsirliyimizin gələcəyində, əsirlərin təfəkküründə və dünya və axirətimizdə təsirli olacaq. Uşaqlara dedim: “Təcili olaraq, digər kazarmalarla əlaqə saxlayın ki, qalan əsirlərin də qəbul etdiyi və dindar olan bir nəfərin namizədliyini irəli sürsünlər”.

Əlihüseyn Mənafi Təbriz şəhərindən idi. Onu Hüseyin deyə çağırırdıq. Bilmirəm, orduda taqım komandiri idi, ya sırası əsgər; lakin dindar və hizbullahçı idi. O, bundan öncə kazarmalardan birinin rəisi idi. Bilirdik ki, əgər o düşərgənin rəisi olsa, hər şey bizim istədiyimiz kimi gedəcək. Birdən fikrimə gəldi ki, Əlihüseyn Mənafini düşərgə rəisi olmaq üçün təqdim edək. Hüseyin qüvvəli və bədənli idi. Bütün qərarlar üçün digər əsirlərlə məsləhətləşirdi. Əsirlərin birinə dedim: “Bir bəhanə ilə eşiyə çıx və bütün kazarmalara de ki, Hüseyin Mənafini seçsünlər”.

O da qarnını tutdu və iraqlı əsgərə dedi: “Təcili ayaqyoluna getməliyəm”.

İraqlı əsgər onun getməsinə icazə verdi. Kazarmaların hər birinin pəncərəsinin arxasından keçdikcə, uca səslə deyirdi: “Mənafi... Mənafi... Mənafiyə səs verin”.

8 kazarmanın hamısında səsvermə keçirildi. İraqlı zabit Raid Əli səsvermə sandıqlarını açdı və əsgərlərinə dedi: “Bütün səsləri sayın”.

Səs kağızları sayıldıqda, 370-ə yaxın əsirin Mənafiyə səs verdiyi məlum oldu. Raid Əli, hamının düşərgə rəisi olaraq Hüseyn Mənafiyə səs vermələrinə inana bilmirdi.

Düşərgə rəisi müəyyənləşəndən sonra kazarmaların qapılarını bağladılar və çölə çıxmağımıza icazə vermədilər.

Səhər tezdən, siyahı üzrə yoxlama üçün kazarmanın qapısını açdıqda, Raid Əli, Əli Sultani və onun 3-4 əlaltısının adını oxuyub dedi: “Bu gündən etibarən Hüseyn Mənafi düşərgənin rəisidir. Siz şəxsi əşyalarınızı götürüb çölə çıxın”.

Sultani və əlaltıları kazarmadan şəxsi əşyalarını götürüb, sağollaşmadan getdilər. O gündən sonra daha onları görmədik.

Cəzalanmış otuz nəfər isə, hələ də təknəfərlik kameralarda idilər və necə lazımdırsa işgəncə edilir və döyülürdülər. Bu vəziyyət bir neçə həftə çəkdi. Nəhayət, onları düşərgəyə qaytardılar. Əsirlərin biri dedi: “Ədnan uşaqların birini o qədər döydü ki, huşunu itirdi. Əsirin huşunu itirdiyini və ağzı açıq halda sərələndiriyi gördükdə, başının üstə oturub, başına, üz-gözünə sidiyini axıtdı”.

Əsəbləşib öz-özümə dedim: “Bu rəhimsiz Ədnanı mütləq cəzalandırmalıyam”. Ədnan həmişə deyirdi: “Adımın Ədnan olmasına baxmayaraq, mən müsəlman deyiləm. Mənim üçün heç bir şeyin əhəmiyyəti yoxdur”.

Bu sözləri qulağımda cingildəyirdi. Bir bəhanə axtarırdım ki, ona yaxşı bir qulaqburması verim.

Bir gün Ədnan kazarmaya gəlib dedi: “Bir neçə nəfər gəlsin, gedib düşərgənin ərazisini təmizləsinlər”.

Cəld yerimdən qalxdım və özümü bayıra atdım ki, bu fürsəti əldən verməyim və Ədnandan bir nöqsan tapım. 3-4 nəfər idik. Bir neçə saat işlədikdən sonra birdən Ədnan nəre çəkib dedi: “Mən Ədnanam. Mən xristianam. Nə Səddamı tanıyıram, nə Xomeynini. Mənim üçün müharibədə kimin məğlub, kimin qalib olacağına əhəmiyyəti yoxdur. Mən sizi adam etmək üçün burdayam!”

Ədnan bu sözü deyən kimi, öz-özümə dedim: “Qədəməli, bundan yaxşı bəhanə? Daha nə istəyirsən? Ədnan Səddam Hüseyini təhqir etdi”.

Ədnanın bu sözü, onun əsirlərə verdiyi bütün əzab-əziyyətlərinin qisasını almaq üçün fürsət gözləməyə bir bəhanə oldu.

HÜSEYN ÖLDÜRÜLDÜ

Əli Sultaninin gedişindən iki ay keçdi. Bütün işlər proqram üzrə gedirdi. Əsirlər üçün darıxdırıcı olmasın deyər, hər gün bir başqa proqram icra edirdik.

Bir gün səhər, sarı əsirlik paltarlarında, həyətin ortasında, torpağın üstündə oturmuşduq ki, “Bir nömrəli inək” Casim dedi: “Öz yerinizdə oturun. Cənab Raid Əli sizinlə danışmaq istəyir”.

Əsgərlər bilirdilər ki, şuluğ adamam və hər sözə tabe olmuram. Buna görə də, məni toplumdan ayırdılar və dedilər: “Sənin burada olmağına ehtiyac yoxdur. Get divarın yanında otur”.

Raid Əli üçün stol və stul gətirdilər. Bir neçə əsgər də onun gəlişini gözləyərək stol-stulun yanında qarovul

durdular. O gəlməmişdən qabaq, İmək Casimə dedim: “Olar burada, son sırada əsgərlərin yanında oturum?”

Əlilə düşərgə divarının yanına işarə edib dedi: “Yox”.

Sonra, Furqon Həmidə dedi: “Bunu apar, orada otursun. Özün də başının üstündə dayan, qoyma başını qaldırsın”.

– Oldu.

Furqon Həmid məni cərgənin axırına apardı. Divarın bir küncündə oturdum. Raid Əli qoltuğunun altında tutduğu təlim çubuğu ilə gəldi. İraq əsgərləri hərbi salam verdikdən sonra, stolun arxasında oturdu və söhbət etməyə başladı. Yanında dayanmış tərcüməçi onun söhbətlərini əsirlər üçün farscaya tərcümə edirdi: “Siz mənim övladlarımsınız. İstəyirəm sizinlə bir ata kimi danışım. Siz bizim qonağımızsınız. Səddam sizə qayğı göstərir və biz də sizi sevirik. Sizin nə kimi istəyiniz var?”

Gördüm əsirlərin heç biri danışmır. İməyləyərək gedib sıranın axırında oturdum. Raid danışdı. Əsirlər onların arasında oturduğunu gördükdə, bir planım olduğunu anladılar. Yavaş-yavaş özlərini qırağa çəktilər. İrəlilədim və uşaqların ortasına çətdim. Başımın üstə dayanmış Furqon Həmid birdən gördü ki, yoxam və camaatın ortasına çatmışam. Yavaş-yavaş 2-ci və 1-ci sıraya çətdim. Raid deyirdi: “Əzizlərim, əgər siz nə isə bir şey istəsəniz biz qulluğunuzdayıq. Mən sizə kömək edəcəyəm. İndi kimin bir istəyi varsa, ayağa qalxsın və söhbət eləsin”.

Elə bu sözünü gözləyirdim. Yay kimi atıldım. Gördüm ki, iraqı əsgərlər mat-məəttəl mənə baxırlar və az qalırdı gözləri hədəqəsindən çıxsın. Gördülər ki, artıq burada heç bir iş görə bilməzlər. Bir-iki addım irəli getdim və dedim: “Səlamun ələykum səyyidi!”

Dedi: “Səlamun ələykum”.

– Biz sizin zəhmətləriniz qarşısında necə təşəkkür edəcəyimizi bilmirik. İndi siz bizə səhər, nahar və şam

yeməyi verirsiniz. Bir İraq zabiti olaraq bizə necə də hörmət edirsiniz. Hər şey yaxşıdır. Sizdən cəmi bir istəyimiz var. Gecələr uşaqların bəzisinin halı xarab olur və xəstələnirlər. Əgər qapı açıq qalsa, biz çox minnətdar olarıq.

Əsgərlər elə bildilər ki, daha xüsusi bir söz demək istəmirəm. Raid Əli cəld müavininə dedi: “İstəyini yaz. Sənin təklifin çox yaxşıdır. Başqa bir söz də demək istəyirsən?”

– Yox. Yalnız bir narahatlığım var, bilmirəm sizə deyim ya yox?!

16 yaşım vardı; lakin üzümdən daha az yaşlı olduğum görünürdü. Hələ saqqalım çıxmamışdı. Qənaətbəxş olmayan qidalanma və iraqlıların işgəncəsi nəticəsində, bədənim arıq və cılız idi. Raid Əli stulun üstündə yerini dəyişdi, səsinin tonunu düzəldib dedi: “Övladım, narahatlığımı de.”

Dedim: “İranlılarda bir məsəl var; biz deyirik: “Duzu yeyirik, amma duzqabını sındırmırıq”. Sizin rəhbəriniz “Seyyid ər-rəis¹”dir. Kiminsə bizim rəhbəri söyməsindən acığımız gəlir. Bundan daha çox, sizin rəhbərinizi söyəndən acığımız gəlir”.

Mənim bu sözümdən təəccüblənib yerində möhkəm oturdu. Qaş-qabağını salladı və dedi: “Məgər kimsə söyüş söyüb?”

Əlimlə Ədnanı göstərib dedim: “Bu Ədnan mənim yanımda “Seyyid ər-rəis”i təhqir etdi. Bu, naşükürlükdür. Biz buna dözə bilmərik!”

Uca boylu Ədnan Raid Əlinin yanında dayanmışdı. Başını əydi və dedi:

– Seyyidi... Seyyidi...

Ədnan dayanmadan deyirdi “seyyidi” və Raid Əli də dayanmadan onu söyüb biabır edirdi. Raid Ədnanın əl

¹ Prezidentlərin ağası, lideri.

çəkmədiyini görüb təlim çubuğu ilə iki dəfə üzünə vurdu. Ədnan özünü başqa əsgərlərin arxasında gizlətdi və işarə ilə məni təhdid etdi. Bu hərəkəti edən kimi, cəld Raidə dedim: “Seyyidi, bax... Mənim təhlükəsizliyim yoxdur. Məni barmağı ilə hədələyərək təhdid edir”.

Raid qayıdıb qəzəblə Ədnana baxdı və heç nə demədi.

Yenidən Raid Əliyə dedim: “Nəyə görə kimsə “Seyyid ər-rəis”i söyməlidir? Bizim kiminsə, xüsusilə də “Seyyid ər-rəis”in təhqir olunmasından xoşumuz gəlmir!”

Raid Əli dedi: “Nigaran olma. Bir şey yoxdur, Ədnan da heç nə edə bilməz”.

İclas qurtardı. Uşaqlar ətrafıma yığışdılar və dedilər: “Qədəm, artıq işin bitdi. Ədnan dalınca gəlsə, səni öldürəcək”.

– Allaha təvəkkül. Görək nə olur. Narahat olmayın.

Bilirdim ki, Ədnan bir iş görə bilməyəcək. Əsirlərə əziyyət verdiyi və uşaqların biri ilə o cür çirkin rəftar etdiyi üçün cəzalandırılmalı idi. Arxayın idim ki, artıq bəhanə gətirib mənə işgəncə verə bilməyəcək.

Bu hadisədən 2-3 gün keçdi. Hələ də Ədnandan qorxurdum. Lakin diqqətlə baxıb gördüm ki, əsgərlərin bir neçəsi və Ədnan yoxdurlar. Başa düşdük ki, düşərgənin əsgərləri dəyişdirilib.

İki gün sonra Furqon Həmid gəldi və məni ayaqyoluları təmizləməyə apardı. Ətrafa baxarkən gördüm ki, tikanlı məftillərin o tərəfində bir əsgər sürünür və başqa bir neçə iraqi əsgər də avtomatın qundağı ilə onun baş-gözünə vururlar. Diqqətlə baxdıqda, Ədnan olduğunu gördüm. Bu hadisədən sonra daha Ədnanı görmədim və düşərgə də onun şəridən xilas oldu.

Cümə günləri camaat namazı qılınır və Nüdbə duası mərasimi keçirilirdi. Hətta əzadarlıq məclislərimiz də olurdu. Düşərgənin komandiri ağıllı və zirək adam idi. Onunla

qarşিদurma yaşamaq istəmirdik. Ona dedik: “Biz camaat namazı və əzadarlıq məclisləri keçiririk. Siz də bizim rəftarlarımıza nəzarət etmələri üçün bir neçə əsgər təyin edin”. O da bizim təklifimizi qəbul etdi. Digər tərəfdən də, Ədnan macərəsindən sonra, iraqılı əsgərlər artıq şər axtarmırdılar. Onların bizimlə, bizim də onlarla bir işimiz yox idi.

Əsgərlərin qarşısında soyuqqanlı olmağa, onlara salam verməyə və hörmət etməyə çalışırdım. Amma kül altındakı köz idim. Həmişə əsgərlərlə sakitcə danışırdım. Onlar da deyirdi: “Suyun lal axanı, adamın yerə baxanı!”

Bir müddət keçdi. Düşərgə qaydasına düşmüşdü və normal vəziyyətdə idi. Amma, hələ də düşmənin planlarından qorxurduq. Bilirdik ki, iraqlıların həmişə bir planı var. Zahirdə sakit davranan və xırdalıqları görənlər bu zabit, bizi öz başımıza buraxmaz. Bizim dini söhbət proqramlarımız vardı; əsirlərə Quran və ingilis dili dərsləri təşkil edirdik. Düşərgə bir məktəbə çevrilmişdi. Dərslər vaxtlı-vaxtında, 4-5 nəfərlik qruplarla təşkil olunurdu.

Düşərgənin mətbəxi bizim qüvvələrin əlində idi. Adətən, səhər yeməyinə aş bişirilirdi. Heç vaxt pendir, kərə yağ və mürəbbə yemədik. Mədəmiz kiçilmişdi. Gün ərzində “Səmun¹” adlı iki çörək verirdilər. Onun birini səhər yeməyində yeyirdik, o birinin yarısını nahar, digər yarısını da şam yeməyində yeyirdik.

Nahar yeməyimiz də, həmişə çuğundur, ya şəlğəm suyu ilə bir az düyü olurdu. Ətdən əsər-əlamət yox idi. Ancaq bir

¹ İraqda istifadə edilən və sendviç çörəyinə oxşayan çörək. Gün ərzində hər bir iranlı əsirə bir ya iki ədəd bu çörəkdən verilirdi. Bu çörək əksər vaxtlar ya çox quru və sərt olurdu, ya da xəmir. (“Fərhanqe estelahate osəraye irani”, Tehran, Azad Edilmişlərin işləri üzrə Komitə, 1995, s. 89.)

neçə dəfə dondurulmuş ət gətirdilər və öz əsgərlərinin arasında payladıqdan sonra, bir miqdar yeməxanaya verdilər. Əsir aşbazlar da ondan şam yeməyi hazırladılar.

Hər əsir ayda 1,500 fulus maaş alırdı. İlk aylarda maaşımızı talon kimi verirdilər ki, onunla “hanut”dan iki ədəd balaca qatıq alırdıq. Dış fırçası 1,000 fulus idi. Pulumuzu toplayırdıq və hər iki ayda bir dəfə diş pastası alırdıq.

1987-ci il gəlmişdi. Yavaş-yavaş İran İslam İnqilabının qələbəsinin ildönümünə yaxınlaşırdıq. Bu münasibətlə bir tədbir keçirmək istəyirdik. Kazarmaların başçıları ilə məsləhətləşdik və “Fəcr on günlüyü”nün hər gecəsi üçün bir proqram icra etməyi qərara aldıq. Əsirlərin bir neçəsini seçdik ki, İslam İnqilabı barədə və şah rejimi ilə mübarizələrindən olan xatirələri danışsınlar. Uşaqlar kazarmanın içində icra edilməli bir teatr hazırlamışdılar. Rəssamlıq bacaran bir neçə əsir də qələmlə maykamızın üstünə İmam Xomeyninin (rə) şəklini çəkildilər. Bir neçə nəfər də öz maykalarına inqilaba aid cümlə və şüarlar yazdılar. Teatrın süjeti Şah Məhəmməd Rza Pəhləvinin qaçması və İmam Xomeyninin (rə) İrana girişi idi.

İraq əsgəri kazarmanın pəncərəsi qarşısından keçəndə proqramı dayandırır və başqa bir işlə məşğul olurduq. Maykaları da iraqlıların dəyib-dolaşmadığı və heç vaxt şübhələnmədikləri bir əsir geyinirdi. Əsirlər bir gecə teatr oynayarkən, Taksi sürücüsü Casim Həzrət İmam Xomeyninin (rə) şəklini kazarma pəncərəsinin şüşəsi arxasından görmüşdü. Səhər kazarmanın qapısı açılarkən, bütün şəxsi əşyalarımızı bir-birinə vursalar da, bir şey tapa bilmədilər.

Kazarmadan çöldə də əsirlər üçün futbol və voleybol yarışları keçirirdik. Bir neçə dəfə iraqlılar da bizimlə yarışmaq istədilər. Lakin bilirdik ki, məqsədləri təbliğatdır.

Buna görə də, düşərgənin siyasi məsulları razı olmadılar. QXK top gətirəndə, iraqlılar topları götürür və yalnız birini bizə verirdilər. İdman məsulu da bu pozuntuları QXK-ya məruzə edirdi. Bu addımımızla iraqlılara göstərdik ki, mövqeyimizdə ciddiyyik.

1987-ci il, mart ayının əvvəlləri idi. Furqon Həmid gəlib dedi: “Bir neçə nəfəriniz çölə çıxsın. Komandanlığın otağını təmizləməyə getməlisiniz”.

Əlimin yarasının sağalmamasına və işləyərkən qan açılmasına baxmayaraq, yeni məlumatlar əldə etmək məqsədi ilə, "Otağı" adını eşidən kimi çölə çıxıb dedim: “Mən hazırım”.

Furqon Həmidlə birgə düşərgə komandirinin otağına getdim. Otağını təmizləyərkən, gözüm stolun üstündəki qəzetə sataşdı. Həmişə qəzetin ilk səhifəsinin yarısı Səddamın şəkli olurdu. Gördüm Səddamın şəklinin altında iri hərflərlə yazılıb: “Hüseyn öldürüldü”. Öz-özümə dedim: “Məhərrəm ayı deyil axı. Niyə altına “Hüseyn öldürüldü” yazılıb?!”

Furqon Həmiddən soruşdum: “Bu, “Hüseyn öldürüldü” nə deməkdir?”

Acı bir gülüşlə dedi: “Sizin komandirlərdən Hüseyn Xərrazi adlı birisi cəbhədə öldürülüb”.

Çox narahat oldum. Ovqatım təlx oldu. Cəbhədə Hüseyn Xərrazinin yanında idim. Bir-birimizi yaxından tanıyırdıq. 1983-cü ilin noyabr ayında “Vəl-fəcr-4” əməliyyatının 3-cü mərhələsində iştirak etmək istəyərkən, bizim batalyon yorulmuşdu. O gecə hamı növbə ilə qarovul çəkirdi. Mənim də növbəm gecə saat 2-də idi. Gördüm ki, bir maşın gəldi və bir nəfər maşından düşüb uca səsle dedi: “Batalyon komandiri hanı?”

Qaranlıqda dedim: “Hamı yatıb”.

İsfahan ləhcəsilə dedi: “Qardaş... Qardaş, bura gəl”.

Yaxınlaşıb dedim: “Yavaş! Hamı yatıb”.

Dedi: “Yox. Elə indicə getməliyik. Komandanlıq çadırı hardadır?”

Komandanlıq çadırını göstərdim. Sonra, birdən əl səsgücləndiricisini götürüb elan etdi: “İmam Hüseyin (ə) batalyonu, təcili toplanın”.

Özü çadırların içində səslənirdi. Məni də xəbər vermək üçün komandanlıq çadırına göndərdi. 10 dəqiqə sonra bütün döyüşçüləri topladı. Sonra hamımız uzun bir cərgədə təzə Toyota maşınları ilə, Kürdüstanın içi ilə “Vəl-fəcr-4” əməliyyatının 3-cü mərhələsində iştirak etməyə getdik.

Hüseyin Xərrazi öz döyüşçülərinin qayğısına qalırdı. 1984-cü ildə bir neçə ay cəbhədə oldum. Cənubun istisindən yanıışdım və üzümdə suluqlar əmələ gəlmişdi. Tibb məntəqəsinə getdim və bir neçə gün yatmalı oldum. Hüseyin Xərrazi görüşümə gəldi və birlikdə bir qədər gəzişdik. Məndən soruşdu: “Sizin komandiriniz kimdir? Niyə bu hala düşmüşən?”

Gülərək dedim: “Boş ver. Komandirlərdən biridir də”.

Bilirdim ki, onu danlayacaq. Dedi: “Niyə bu hala düşmüşən?”

Yerləşdiyimiz yerin pis vəziyyətindən danışdım. Soruşdu: “Məgər sizə buz gətirmirlər?!”

– Gətirirlər. Amma su çatmır. Hava istidir.

– Yaxşı, komandirin kimdir?

– Hacı Əli Quçanıdır.

Hacı Əli şəhərciyin ortasında bir su kranının altında paltarlarını yuyurdu. Hüseyin Xərrazi onu səsləyib dedi: “Cənab Quçanı, bir bura gəl”.

Əlləri köpüklü idi. Kranı bağlayıb tələsik gəldi. Dedi: “Bəli, Hacı. Buyurun!”

Dedi: “Sən komandirsən? Komandirliyə layiqsən?! Cəbhədə çalışa bilərsən?!”

Yazığı danladı. Bunu mənim yanımda etdiyinə görə narahat oldum. Hacı Əli dedi: “Nə olub, Hacı?”

Dedi: “Bu sənin əsgərindir?”

Hacı Əli baxıb dedi: “Bəli.”

– Bu nə günə düşüb?

– Xəcalətliyəm. Mənin təqsirimdir.

Uzun boylu Hacı Əli başını aşağı salmışdı və xəcalətindən Hacı Hüseynin gözlərinə baxa bilmirdi.

Furqon Həmidə demək istəyirdim ki, Hacı Hüseyn Xərrazinin gözündən uzaq düşmüşüz ki, onun əsgərlərini bu cür əsir almısınız. Əgər Hacı Hüseyn olsaydı, bizə əziyyət verə bilərdinizmi?

Döyüşçülərinin ani narahatlığına da icazə verməzdi. Bizim rahatlığımız üçün komandirlərimizə belə rəhm eləməzdi; o ki qaldı, siz namərdlərə!” Lakin demədim. Hamısı ürəyimdə qaldı. Əgər desəydim də, o nə başa düşəcəkdə?!

Hacı Hüseyn Xərrazi və Hacı Əli Quçanıdan ötrü darıxmışdım. Təskinlik üçün öz-özümə dedim: “Qədəməli, Hacı Hüseyn Xərrazi yaxşı ki, şəhid oldu və sən bu qədər çətinlik çəkməyini görmədi!”

Kazarmaya qayıtdıqdan sonra əsirlərə elan etdim ki, Hacı Hüseyn Xərrazi şəhid olub. Soruşdular: “Sən hardan bilirsən?”

Məsələni onlara danışdım.

Uşaqların heç biri inanmırdı ki, 14-cü İmam Hüseyn (ə) briqadasının qəhrəman komandiri şəhid olub. Əsirlərlə danışdıq və qərara aldığımız ki, Hacı Hüseyn Xərrazinin ruhunun şad olması üçün Quran xətimi və əzadarlıq məclisi keçirək. Gecə, şam namazından sonra iraqlıların başa düşməməsi üçün, əsirlərin biri gözətçi durdu və başqa bir əsir də rövzə oxudu. Bir neçə dəqiqə sinə vurduq və əzadarlıq etdik.

DÜŞƏRGƏNİN DƏYİŞDIRİLMƏSİ

Dekabr ayının ortaları idi. Bir nömrəli inək Casim və Taksi sürücüsü Casim gəlib dedilər: “Kimin yaşı 20-dən azdırsa, çölə çıxsın. Bu düşərgədən getməlisiniz”.

İrəli getdim və Bir nömrəli inək Casimdən soruşdum: “Nə olub?”

– Yaşı 20-dən az olan əsirlər “Beyn əl-qəfəsey¹” adlanan 7-ci düşərgəyə göndərilmişdirlər.

¹ “Rəmədi-7” (Beyn əl-qəfəsey) düşərgəsi, əsirlərin gəlişindən öncə, Hərbi Hissə idi. 1984-cü ilin fevral-mart aylarında təqribən 400 nəfər əsirin İraqa daxil olması nəticəsində, “Rəmədi A6”, “Mosul-4” və “Rəmədi-8” (Ənbər) düşərgələri təşkil olundu. Lakin bu şəxslərin bu düşərgələrdə olması, cəmi 40 gün çəkdi. Onları “Mosul-1”, “Mosul-4”, “Rəmədi-8” (Ənbər) və “Rəmədi A6” düşərgələrinə göndərməklə, BƏƏS rejimi İrana siyasi cəbhədə təzyiq göstərmək üçün, bir neçə düşərgənin 13-20 yaş arası gənclərini yığdılar və bu düşərgədə topladılar. “Rəmədi A6” düşərgəsinin az yaşlı əsirləri təqribən 300 nəfər idilər. Onları bu düşərgənin 1-ci hissəsinə və “Mosul B2” düşərgəsinin azyaşlı əsirlərini (Xeybər əməliyyatında əsir olanları) düşərgənin 2-ci hissəsinə yerləşdirdilər. O vaxt, “Mosul-1” düşərgəsinin də, təqribən 60 nəfər az yaşlı əsiri də bura göndərildi və Xeybər əsirləri arasında yerləşdirildi. Bu yaş qrupunda olan əsirlərin bu düşərgəyə göndərilməsindən sonra, buranı “Uşaqlar Düşərgəsi” adlandırdılar. Bu düşərgə, “Rəmədi-8” (Ənbər) və “Rəmədi-6” düşərgələri arasında yerləşdiyi üçün, “Beyn əl-qəfəsey” (iki qəfəsin arası) kimi də məşhurlaşdı.

Bu düşərgənin əsirlərinin dəyişdirilməsi prosesi 21 avqust 1990-cı il başladı və 24 avqust 1990-cı il son əsir qrupu dəyişdirildi. Əsirlərin azad edilməsi və düşərgənin boşaldılmasından sonra, BƏƏS rejimi nümayəndələri işi məhkəmədə olan və ya başqa səbəblərlə İrana qaytarmaq istəmədikləri əsirləri, 1990-cı ilin avqust-sentyabr aylarında başqa düşərgələrdən, o cümlədən, 9-cu və Tikritin 17-ci düşərgələrindən bura gətirdilər. Bu qrup bir neçə gün sonra, “Rəmədi C9” düşərgəsinə göndərildilər. Höccətül-islam Seyid Əliəkbər Əbuturabi Fərd də bu şəxslərdən idi. Bu şəxslərin düşərgədən çıxmasıyla, “Rəmədi-7” (Beyn əl-qəfəsey) 1990-cı ilin sentyabr ayında tamamilə ləğv edildi. (Məsud

– Bu düşərgə haradadır?

– Rəmədi şəhərindədir.

20 yaşdan aşağı əsirlərin başsız qalmamaları üçün kazarma məsulları qərara gəldilər ki, əsirlərin bir neçəsi yaşlarını 20-dən az desinlər və bu əsirlərlə birgə getsinlər. Zehnimə gələn ən yaxşı şəxs, Həsən Cabir idi. O isfahanlı idi və bəzən də kazarmada karate dərsləri keçirdi. Həsənin 25 yaşı vardı. Ona dedim: “Yaşını az de və bu əsirlərlə get. Onların üzərində gözün olsun”.

Həsənin üzü tam saqqallı olmasına baxmayaraq, 16 yaşı olduğunu dedi. İraqlılar da onun adını 20-dən az yaşı olanlar siyahısına yazıb gətirdilər.

Təqribən bir ay keçdi və gündəlik işimiz döyülmək idi. Əsirləri hər gün bir yolla, tək-tək ya kütləvi formada döyür və işgəncə verirdilər. 1988-ci ilin Novruz bayramının nə vaxt gəlib çatdığını bilmədik. Artıq bayramı unutmuşduq. Bilmirəm bayramdan neçə gün keçmişdi; yaşı 20-dən az olanları aparmaq üçün bir neçə avtobus gətirdilər. Uşaqlar bir-birlərini qucaqlayıb vidalaşdılar. Kazarmanın başçıları əsirləri bir-birlərinə tapşırırdılar və yaşı bir qədər çox olanlardan istəyirdilər ki, azyaşlılardan muğayat olsunlar.

Elə bilirdik ki, yalnız iraqlıların yazdıqları əsirlər avtobuslara minməlidirlər; amma onlar yaşı 20-dən az olan bütün əsirlərin, o cümlədən Məhəmməd Həsən Şərifian və bir neçə nəfərin də adlarını oxuyub dedilər: “Adlarını oxuduğumuz bu şəxslər də şəxsi əşyalarını toplayıb avtobusa minsinlər”.

Ağlar gözlə əsirlərlə vidalaşdıq. Taksi sürücüsü Casimdən soruşdum: “Beyn əl-qəfəseyin” düşərgəsinə nə qədər yol var?”

Dehnəmaki, “Fərhəngnameye esarət və azadeqan”, Tehran, Ölkənin Ümumi Kitabxanaları İdarəsi, 2013, s. 226.)

– Beş dəqiqədən çox deyil.

Ərazidə 10 avtobus var idi. Avtobuslara mindik. Gözlərimizi bağlayıb dedilər: “Başımızı oturacağın altına salın”. Bəzən avtobus dayanırdı və əsirlərin bir neçəsini düşürürdülər. Harada olduğumuzu bilmirdim. Bir neçə dəfə təmizlik üçün kazarmanın damına çıxdıqda, iraqılı əsgərin diqqətindən yayınaraq düşərgənin ətrafına baxırdım və bizdən 2-3 kilometr aralıda başqa bir düşərgənin olduğunu görmüşdüm. Başım aşağı olduğundan, avtobusun hansı səmtə hərəkət etdiyini və hansı uşaqların bizdən ayrıldığını görmürdüm.

Bir neçə saatdan sonra avtobus dayandı. Gözlərimizi açdıb dedilər: “Düşün!”

Avtobusdan düşdük. Ətrafa baxdıqda, bir Hərbi Hissədə olduğumuzu başa düşdüm. Binalara yaxşı diqqət etdikdə, onları 9-cu düşərgənin damından gördüyüm binalara oxşatdım.

İraqılı əsgərlər avtobusun qabağından kazarmaya qədər iki sıra düzülmüş və əllərindəki dəyənək və şallaqla bizi gözləyirdilər. Yenidən döyülüb söyülməli idik. Əsirlərə dedim: “İraqılı əsgərlər bizim pişvazımıza çıxıblar. Diqqətli olun ki, dəyənək baş-gözünüzə dəyməsin”.

Çətinliklə də olsa, İraq əsgərlərinin dəyənək tunelindən keçdik. Biz onların gözündə üsyançı idik. Ona görə də bizi var güclərilə vururdular ki, 9-cu düşərgədəki aksiya təcrübəmizi burada təkrar etməyək.

Bu düşərgə 4 hissədən ibarət idi. 1-ci hissədə inqilabçı əsirləri, öz dillərilə desək, “iğtişaçıları” yerləşdirdilər. 2-ci hissə sakit və problem yaratmayan əsirlər üçün nəzərdə tutulmuşdu. İsa Nərimisaya dedim ki, 2-ci hissəyə getsin və uşaqlarla maraqlansın. 3-cü hissə də əsirlikdən bir qədər yorulmuş və ümidlərini itirmiş əsirlərə verildi. Belə əsirlərin

sayı 100 nəfərdən az idi. Bütün hissə onların ixtiyarındaydı. Yerləri geniş və yaxşı idi. Bizi də 4-cü hissəyə apardılar.

7-ci düşərgədə başqa əsirlər də vardı. Onları da başqa düşərgələrdən bura toplamışdılar. Bütün düşərgələrin seçmə əsirləri burada idilər. Hacı Ağa Əbuturabi¹ ilə eyni düşərgədə olmuş əsirləri də bura gətirmişdilər. Onların fikirləri düşərgədə hakim idi.

¹ Seyid Əliəkbər Əbuturabi, 1939-cu ildə Qum şəhərində dünyaya gəlmişdi. Orta məktəb təhsilini başa vurduqdan sonra, Məşhəd şəhərində dini təhsil almağa başladı. Qum əhalisinin 6 iyun 1963-cü ildəki xalq etirazlarında fəal iştirak etmiş və İmam Xomeyninin (rə) İraqın Nəcəf şəhərinə sürgün edilməsindən sonra, o da Nəcəfə gedərək, İmam Xomeyninin hüzurunda təhsilini davam etdirməyə başlamışdı. Nəcəfdə təqribən 6 il təhsil aldıqdan sonra, İranla İraq arasındakı Xosrəvi Sərhəd-Keçid Məntəqəsində həbs edildi. SAVAK onu Müştərək Komitə Həbsxanasına, sonra isə Evin Cəzaçəkmə Müəssisəsinə göndərdi. Azad edildikdən sonra, (Şəhid) Seyid Əli Əndərzqu ilə birgə silahlı cihadın təşkilatlandırılmasına çalışdı və dəfələrlə SAVAK tərəfindən təqibə məruz qaldılar.

İran İslam İnqilabının qələbəsindən sonra, Əbuturabi Qəzvin İslam İnqilabı Komitəsinin rəisi, bundan sonra isə, xalqın səsverməsilə Qəzvin Şəhəri Şurasının üzvü seçildi və şuranın sədri oldu. İraqın İrana qarşı təcavüzkar müharibəsi zamanı, (Şəhid) Doktor Mustafa Çəmranla yanaşı, Partizan Döyüşləri Təşkilatında xalq qüvvələrini təşkilatlandırdı və sonda 17 dekabr 1980-ci il ezamiyyətlərin birində Səddamın təcavüzkar qüvvələri tərəfindən əsir edildi.

Höccətül-islam Əbuturabi, Ənbər, Mosul 1, 3 və 4, Rəmədi, Tikrit 5, 17 və 18 düşərgələrində, habelə Bağdadın həbsxana kameralarında əsir olaraq saxlanmışdır. 10 il əsir olduqdan sonra, 1990-cı ildə İrana qaytarıldı. 29 sentyabr 1990-cı ildə, İranın Ali Dini Rəhbəri Ayətullah Xameneinin fərmanı ilə, Azad Edilmiş Əsirlərin İşləri üzrə Komitədə Vilayəti-fəqihinin nümayəndəsi oldu.

O, 4 və 5-ci çağırışlarda, İran Parlamentində millət vəkili oldu.

Höccətül-islam Seyid Əliəkbər Əbuturabi sonda, 1 iyun 2000-ci il, atası ilə Məşhəd ziyarətinə gedərkən, avtoqəza nəticəsində dünyasını dəyişdi.

Bu düşərgəyə gəldikdə, qərara aldım ki, sakit olum və iraqılılarla bir işim olmasın.

2-3 gün keçdikdən sonra burada bir kitabxananın olduğunu bildim. Qədim düşərgə olduğu üçün, əvvəl burada olan əsirlərə QXK kitab gətirmişdi. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının da nümayəndələri hər 10 ayda bir dəfə bu düşərgədə monitoring keçirirdilər. Öz-özümə hesabladım ki, İraq 4-5 ildir ölkəmizə hücum edib. Əgər QXK bura ildə 10 adda kitab gətirsəydi, necə dəyərli xəzinə toplanardı!

Hər hissə üçün bir başçı seçməli idik. Bir neçə nəfər öz hazırlıqlarını bildirdilər. Əsirlər səs verdilər və hər hissə üçün bir başçı seçildi. Başçılardan kitabxanaya bir məsul şəxs seçməsini istədim və onlara dedim: “Bütün düşərgəyə bir kitabxanaçı olmalıdır. Özüm kitabxanaçı olacağam. Hamınız mənə səs verməlisiniz. Səbəbi də budur ki, iraqılılarla baş-başa gəlmək istəyirəm. Başqa kim getsə, onların qarşısında geri çəkiləcək. Burada cavab qaytarmaq lazımdır. Rahat olmaq istəyirsinizsə, hamınız mənə səs verin”.

7 səsle düşərgənin kitabxanaçısı oldum. Hissələrdən birinin başçısı olan Xürrəmi bir qədər tərəddüddə idi. Ondən soruşdum: “Cənab Xürrəmi, əgər siz kitabxanaya getsəniz və iraqılı əsgər desə ki, kitabları yığışdırmaq istəyirəm, ona nə cavab verərsiniz?”

– Onda kitabları yığışdırıb ona verərəm.

– Mən bu işi görmərəm. Kitabları götürüb gətirərəm. Nə qədər işgəncə də versə, vursa da, ona kitab vermərəm. Hətta şəhid də olsam, vermərəm. Çünki bu kitablar, bizim qida mənbəyimizdir. Bu kitablarla əsirlər üçün maraqlı proqramlar hazırlamaq olar ki, məşğul olsunlar və günlərinin yeknəsəqliyi aradan qalxsın.

Düşərgəyə gəlişimizdən bir neçə ay keçirdi. İraqılı əsgərlərin adlarını öyrənməyə və hər birinin zəif damarını

tapmağa çalışırdım. Əsgərlərin birinin adı Səttar idi. Az danışırdı. Çox vaxt öz aləmində olurdu. Birinin adı Əbdülabbas idi. Sadələvh əsgər idi. Yazıb-oxumağı bacarmırdı.

Bir gün, təqribən saat 10-a yaxın iraqılı zabit, Səttar, Əbdülabbas və bir neçə başqa əsgər gəlib dedilər: “Təftiş etmək istəyirik”.

Bütün kazarmaları eyni vaxtda gəzirdilər. QXK-nin verdiyi iki qələmdən başqa, hər növ qələm qadağan idi. Bütün əsirlər dəftərlərinə mərsiyə, inqilab və qəhrəmanlığa aid şeirlər yazmışdılar. İraqlılar kazarmaya girən kimi, əsirlər dəftərlərini və yazılarını mənə verdilər. Öz-özümə dedim: “Bunları neyləyim? 1-2 dənə də deyil axı. Harada gizlədim?”

Allaha təvəkkül edib bütün dəftər və yazıları kisəyə yığıb başımın altına qoydum. İraqlılar dedilər: “Eşitmişik sizdə qadağan olunmuş yazılar var?”

Məlum idi ki, casuslar iraqlılara xəbər vermişdilər və onların da hər şeydən xəbərləri vardı. Rəngim qaçdı. Ürəyim şiddətlə döyünürdü. Hər an ürəyimin döyüntüsünün səsi artırdı. Nəfəsim kəsilmişdi. Bir neçə dəfə dərindən nəfəs aldım. Elə hiss etdim ki, ürək döyüntülərimin səsi kazarmada yayılır və uşaqlar onu eşidirlər. Özümü danladım: “Qədəməli, özünü itirmisən? Allaha təvəkkül elə. Sənin ağan İmam Hüseyin (ə) səni qoruyar. Buradakı bütün əsirlər İmam Xomeyninin (rə) məhəbbəti ilə buradadırlar. İmam Xomeyninin duası sizinlədir. Özünü Allaha tapşır! O, özü həll edəcək”.

İraq əsgərləri yoxlama apardıqdan sonra bizi döyə-döyə dedilər: “Hamınız səcdə halında başınızı yerə qoyun”.

İraqlılar nə vaxt kazarmaya yoxlamağa gəlirdilərsə, deyirdilər: “Siz iranlılar murdarsınız; bir nəfər gəlsin, şəxsi əşyalarınızı kisədən çölə töksün ki, biz də təftiş edək”. Başımı səcdə halında yerə qoydum və sol ayağımı tam yerə

yapışdırmadım ki, İraq əsgəri nə vaxt desə ki, bir nəfər gəlsin, mən cəld ayağa qalxa bilim.

İraqlı əsgərlər əsirləri bir-bir döyərkən, biri mənə tərəf gəldi və ayağıma bir təpik vurub dedi: “Bu ayağını yerə yaxşı yapışdır”.

Dedim: “Bu ayağımı bundan artıq qatlaya bilmirəm. Yerə bu qədər yaxınlaşdıra bilirəm”.

Əsirlərin hamısını döydükdən sonra, iraqlı əsgər dedi: “Bir nəfər ayağa qalxsın”.

Bütün bədənimi həyəcan bürüdü. Ölmək ölməkdir, xırıldamaq nə deməkdir? Bu söz iraqlı əsgərin ağzından çıxan kimi, güllə kimi yerimdən sıçradım.

Səttar ayağa qalxdığımı görüb şeytan kimi gülümsədi və zabitə dedi: “Cənab, ən yaxşı nümunə qalxdı. Şərin özü budur”.

Sonra üzünü mənə tutub dedi: “Ya Allah! Şəxsi əşyalarını bura gətir”.

– Baş üstə. İndi gətirirəm.

Oyan-buyana qaçdım və kisələrə baxdım. Səttar qəzəblə dedi: “Nə axtarırsan? Əvvəl səndən başlayırıq”.

Dedim: “Yaxşı. Səbr elə”.

Kisəmi gətirdim və ədyalımı da yanında yerə sərdim ki, içindəki əşyaları üstünə töküm. Şəxsi əşyalarımı kisədən çıxararkən, əsirlərdən 2-3 nəfər başıma yığışdılar ki, bir təhər dəftərləri və vərəqləri gizlədə bilim. Birdən uşaqların ikisi də qalxıb dedi: “İstəyirsiniz biz də əşyalarımızı tökək ki, işiniz daha tez qurtarsın?”

Gözlənilmədən Səttarın diqqəti o iki nəfərə yönəldi və daha mənə diqqət etmirdi. Bir göz qırpmında bütün dəftər və kağızları ədyalın altına qoydum. Özümü arxaya çəkib dedim: “Cənab, baxın... Mənim əşyalarım bunlardır.”

Səttar əşyalarımın tərəf gəldi və əli bulaşmasın deyər, təlim cubuğu ilə bir-bir əşyalarımı araşdırdı. Şəxsi əşyalarımın

arasında kağız və qələmin olmadığına arxayın olduğdan sonra, mənə bir yumruq vurub dedi: “Cəld ol, topla”.

Əşyalarımı toplamaq üçün oturdum. Səttar üzünü çevirən kimi, cəld dəftərləri və vərəqləri kisənin içinə atdım. Dəyənəyilə başıma vurub dedi: “Ayağa qalx”.

Dedim: “Gözlə bunları yığım”.

Anladım ki, əşyalarımın çox oynamamalıyam. Ona görə də cəld toplayıb kisəmə tökdüm. Səcdə vəziyyətində olan uşaqların heç birinin mənimlə Səttarın arasında baş verənlərdən xəbəri olmadı. Uşaqların bəzisi qorxudan əsirdi və elə bilirdilər ki, əsgərlər məni özləri ilə aparmaq istəyir. Hətta kazarma başçısı qorxudan başını qaldırmışdı və mat-məttəl mənə baxırdı. Xatircəm sima ilə başımı yelləyib başa saldım ki, arxayın olsun və iraclıların hələ bir şey tapmadığını bilsin. Başqa kazarmaların da əsirləri narahat idilər və həyəcan keçirirdilər. Neçə dəqiqədən bir, bizim kazarmamızdan bir xəbər öyrənmək üçün bir əsir gəlirdi. Öz kazarmamızdan da hər neçə dəqiqədən bir, əsirlərin biri qarnını qucaqlayıb deyirdi: “Ay... Ay... Qarnım... Qarnım... Ayaqyoluna getməliyəm...”

İraqlılar çölə çıxmasına mane olurdular. Başqa uşaqlar vəsətəçilik edir və deyirdilər: “Bu ayaqyoluna getməlidir. Bu ölür!”

O çölə çıxıb başqa uşaqlara xəbər verirdi. Yaxud başqa kazarmaların əsirlərinin biri gəlir və pəncərədən baxıb içəridə baş verənlərdən xəbərdar olurdu. Pəncərəyə yaxın olan əsirlər kazarmadakı vəziyyət barədə onları məlumatlandırırtdılar.

Təqribən bir saat sonra Muəzzini adlı bir əsir pəncərə tərəfə gəlib soruşdu: “Hamımız nigaranıq. Nə xəbər?”

Uşaqların biri yenidən dedi: “Yox. Heç nə tapa bilməyiblər. Narahat olmayın”.

Əgər bir nəfəri ələ keçirə bilsəydilər, bütün əsirlər işfə olacaqdılar. Onda bir Allah bilirdi ki, başımıza nə müsibət gətirəcəkdilər.

Kazarmada olan bütün əşyaları axtardıqdan sonra (hər nə varsa 6-cı kazarmada olduğunu bilmələrinə rəğmən) heç nə tapa bilməyib əlləri ətəklərindən uzun qayıtmalı oldular.

Uşaqlar dayanmadan soruşurdular:

– Dəftərlər hanı?

– İraqlılar apardılar?

– Nə oldu?

Əlimi saldım kisəmə, sellofanı çıxarıb dedim: “Burdadır. Dəftərləriniz bunlardır. Nigaran olmayın”.

Dəftərlərin hamısı uşaqların idi. Hamısını qaytardım, özümdə hətta bir kağız da qalmadı. Əsirlikdə baş vermiş bu hadisə, mənim üçün bir möcüzə idi.

İki həftə sonra QXK nümayəndələri düşərgəyə baş çəkməyə gəldilər. Onlardan Məfatih əl-cinan və Nəhcül-Bəlağə kitabları istədim. Məndən soruşdular ki, neçə nüsxə istəyirsiniz?

– 18 cild istəyirik. Gərək özümə verəsiniz. İraqlılara versəniz, özlərinə götürəcəklər və cəmi birini bizə verəcəklər.

2 ay sonra QXK nümayəndələri bizə 18 nüsxə Nəhcül-Bəlağə kitabı gətirdilər. Kitabxanaçı olduğumdan, əsirlərdən birilə Nəhcül-Bəlağə kitablarını almaq üçün QXK nümayəndələrinin yanına getdim. 18 nüsxəni aldım və qəbz də yazdım: “Düşərgə komandirinin qarşısında, 17 nüsxə Nəhcül-Bəlağə kitabını QXK nümayəndəsindən təhvil aldım”.

Hər kazarmaya bir cild Məfatih əl-cinan və bir cild Nəhcül-Bəlağə kitabı təhvil verdim. Qalanlarını da kitabxanaya qoydum ki, əsirlər nə vaxt istəsələr, istifadə

etsinlər. Yanımdakı əsir qəbzə “17 nüsxə təhvil aldım” sözlərini yazdığımı gördükdə, dedi: “Niyə birini az yazdın?”

– İraqlılara inanmaq olmaz. Ola bilər sonradan bunları bizdən geri almaq istəsinlər. Heç olmasa birini özümüzə saxlamaqdan ötrü , 17 cild aldığımı yazdım . QXK üçün fərq eləmir ki, 17 yazmışam ya 18.

Öz kazarmamıza qayıtdıqda, Nəhcül-Bəlağələrin birini cəld sellofana qoydum ki, fürsət tapanda arxayın bir yerdə gizlədim. Nə vaxt bir yerdə otururdumsa, yeri çala kimi qazırdım. Nəhcül-Bəlağəni gizlətmək üçün ən yaxşı yer, torpaq idi. Həyətin, İraq əsgərlərinin gözlərindən uzaq bir hissəsini bundan ötrü seçmişdim. Onlar məndən şübhələnmişdilər. Bilirdilər ki, əgər bir yerdə uzun müddət olsam, mütləq onların başına bir bəla açmaq üçün plan cızıram. Ona görə də, əsgərlər şübhələnməsin deyə, çalanı bir neçə gün ərzində qazmağı planlaşdırdım. Düşərgənin həyətidən bir dəmir parçası tapdım və hər gün yeri qazırdım. İraqlıların hərəkətlərindən və həmişə bir yerdə oturub yeri qazmağımdan şübhələnməməsi üçün, bəzən ayağa qalxıb ərazidə gəzişirdim, sonra isə qayıdıb yerimdə otururdum.

50-60 sm-lik bir çala qazmağım 2-3 gün çəkdi. Məsələni İsfahandan olan Mehdi Tağızadəyə danışdım və dedim: “Mehdi, gəl nəzarət elə. Diqqətli ol ki, gələn olmasın. Nə vaxt əsgər gəlsə, xəbər ver!”

Nəhcül-Bəlağəni bir sellofan kisəyə büktdüm. Bildiyim hər bir duanı oxudum və kisəni çalaya qoydum. Üstünü torpaqla örttdüm. Mehdi dedi: “Niyə kitabı basdırırsan?”

– Qoy qalsın, iraqlıların işini bilmək olmaz.

Bu işimdən 2-3 nəfərdən başqa digərlərinin xəbəri yox idi.

Bir neçə həftə sonra Nəhcül-Bəlağə dərsləri başladıqda, iraqlılar gəlib dedilər:

– Nəhcül-Bəlağə qadağandır!

Bütün Nəhcül-Bəlağələri toplayıb apardılar. Nə qədər etiraz etsək və “bu kitabları bizə QXK verib” desək də, iraqlılar qəbul etmədilər və dedilər ki, bütün Nəhcül-Bəlağələri təhvil verin.

Dərslərdə əsirlərə deyirdim: “Bacardığınız qədər Nəhcül-Bəlağələrin üzünü köçürün”.

Uşaqların bəzisi bu işi gördülər və kitabçalar yazdılar. Amma bəziləri dedilər: “Bu nəyə lazımdır? Nəhcül-Bəlağə varımızdır axı”.

İraqlılar Nəhcül-Bəlağəni qadağan edəndə, əsirlər dedilər: “Əgər Nəhcül-Bəlağələrin alınacağını bilsəydik, kitabın hamısının üzünü köçürərdik”.

Bir neçə saat sonra Səttar gəlib dedi: “Nəhcül-Bəlağələri kim təhvil almışdı? Komandirin otağına gəlsin”.

Dedim: “Mən təhvil almışdım. Nə olub?”

– QXK-dən aldığımız siyahıda nə qədər yazılıbsa, o qədər Nəhcül-Bəlağə təhvil verməlisiniz.

– 17 cild təhvil almışdıq. 17-sini də sizə təhvil verdik. Özünüz saydınız ki.

– Mən bilmirəm. Komandir göstəriş verib ki, səni onun yanına aparım.

Əsgərlə birgə qərargaha getdim. Salam verdikdən sonra, komandir üzünü mənə tutub dedi: “O bir cild Nəhcül-Bəlağə hani?”

– Cənab, nə almışdımsa, hamısını təhvil verdim.

Düşərgə komandiri stolun arxasından qalxdı, yanıma gəlib dedi: “QXK sənədində yazılıb ki, 18 nüsxə Nəhcül-Bəlağə kitabı sizə verilib. Sən deyirsən ki, 17 cild almısan?”

– Bəli, Seyyidi! Mən Nəhcül-Bəlağələri təhvil alarkən, sizin yanınızda saydım; 17 cild idi. O vaxt qəbəzə də yazdım ki, 17 cild Nəhcül-Bəlağə kitabını təhvil aldım və imzaladım.

İndi bəlkə QXK səhv edib. Siz özünüz də saydınız, 17 cild idi.

Bu sözü dedikdən sonra, düşərgə komandirinin üzündə şəkk-şühbə hiss etdim. Öz-özümə dedim: “Qədəməli, fəndin işə yaradı. Belə davam elə. Nəhcül-Bəlağələrin 17 nüsxə olduğuna onu inandıra bilərsən!”

Komandir Səttara dedi: “Get o QXK sənədini gətir, buna göstər.”

Səttar qəbzi gətirdi, gözümlün qabağına tutub dedi: “Bax.”

– Cənab, mən demirəm ki, siz səhv etmişiniz. Mütləq QXK nümayəndələri səhv ediblər. Baxın, mən bu kağızın altına yazmışam ki, sizin hüsurunuzda 17 nüsxə kitab almışam.

Düşərgə komandiri yazımı yenidən oxuduqdan sonra, özünə başağrısı yaratmamaq üçün Nəhcül-Bəlağələrin 17 nüsxə olduğu ilə razılaşdı. Səttara dedi: “Bunu apar”.

Kazarmaya qayıdan vaxt əsirlərin narahat olduğunu gördüm. Bir neçə nəfər, təqribən 50-100 arası hədis yazmışdı. Bu hədislər bir neçə gün üçün kifayət idi. Onlara dedim: “Narahat olmayın. Bir yolla sizə yenə hədis taparam”.

Bir neçə gün sonra, gizlətdiyim Nəhcül-Bəlağənin ardınca getdim. Torpağın üstə oturdum. Torpaqları kənara itələdiyim vaxt, hər gün sübh vaxtı atamın oxuduğu Quran səs ilə yuxudan oyanmağım yadıma düşdü. Atamın savadı olmasa da, həmişə övladlarını dərs oxumağa və Quran öyrənməyə həvəsləndirirdi. Məni də Höccətül-islam Seyid Məhəmmədəli Musəvi Dərçeyinin yanına göndərirdi ki, Quran hafizi olum. O da, həmişə Quran dərsi qurtardıqdan sonra, Nəhcül-Bəlağədən bir hədis oxuyur və deyirdi: “Nəhcül-Bəlağə Quranın qardaşındır. Həmişə Quran oxuduqdan sonra, İmam Əlidən (ə.s) də bir hədis oxuyun. İmam Əlinin (ə.s) sözləri, həyatınıza nur saçacaq”.

Yeri qazdım və Nəhcül-Bəlağənin çıxardım. Özüm nəzarətdə olduğum və dəhlizdə bir neçə dəfə üzərimdə axtarış apardığı üçün, kitabı Mehdi Tağızadəyə verib dedim: “Paltarının altında gizlət və kazarmaya apar”.

Gecə hamı yatarkən, Nəhcül-Bəlağənin məndə olduğunu bilən dostlarla bir neçə hədis yazdıq. Səhər açılan kimi, İraq əsgərlərinin diqqətini cəlb etmədən, kitabı yenə həmin yerdə basdırdıq. Bir aylıq hədisimiz vardı. Bir ay sonra, uşaqlar dedilər ki, hədislər qurtardı. Yenə də, həmin işi təkrarladıq.

Hər gün üçün o qədər proqramımız var idi ki, yatmağa vaxtımız qalmırdı. İraqlıların bizim işlərimizdən xəbərləri yox idi. İşlərimizin çoxu məxfi görülürdü. Bilirdim ki, iraqılılar əsas yönəldici qüvvələri tanımaq istəyirlər ki, bütün proqramlarımızı bir-birinə vursunlar. Bəzi işlər barədə hətta əsirlərə də məlumat vermirdim. Düşərgədə sabitlik hökm sürsə də, bu sabitlik "suyun lal axanına" bənzəyirdi. Biz İraq ölkəsində Səddamın əsiri idik. Hər an düşərgənin komandiri dəyişə və bütün proqramlarımız bir-birinə dəyə bilərdi.

Biz öz işimizi həyata keçirirdik və iraqılılar da heç nə görmürdülər. Əgər işimizdən xəbərləri vadısa da, özlərini bilməməzliyə vuraraq, göz yumurdular.

1988-Cİ İLİN “FƏCR ON GÜNLÜYÜ”

Yavaş-yavaş 1988-ci ilin “Fəcr on günlüyü” yaxınlaşdı. Əsirlərə demişdik ki, bu mərasim üçün bir məqalə yazsınlar.

Qulamrza Şanesazan Əhvaz şəhərindən idi. “22 bəhmən¹” günü barədə bir məqalə yazmışdı. Gecə, kazarmanın içində tədbir keçirmək üçün iclasımız vardı. Yanıma gəlib dedi: “Qədeməli, bu məqaləni yazmışam. Əgər oxuyub düzəliş etsən, başqa kazarmalara da verərəm”.

Dedim: “Yaxşı. Sonra səndən alıb oxuyaram”.

Uşaqlar bilirdilər ki, dəftər və əşyalarımı kitabxanada saxlayıram. Qulamrza məqaləsinin mətnindən xəbərim olmadan, onu ingilis dili dəftərimin arasına qoymuşdu.

22 bəhmən günü, ingilis dili dəftərimi qoltuğuma vurub çölə çıxdım. Kitabxana 2-ci mərtəbədə idi. Əsirlər ərazidə gəzişirdilər. Mən kitabxananın pilləkənlərindən düşərkən, İraq əsgəri Səttar da yuxarı çıxırdı. Gözü mənə sataşan kimi farsca dedi: “Bəh-bəh, Qədeməli! Görüm nəyin var? Səndə həmişə nəşə olur. Qoy səni axtarım”.

Mənim də heç nədən xəbərim olmadan, dedim: “Yaxşı, gəl axtar”.

İngilis dili dəftərimi ona göstərdim. Dedi: “Sən də adam olmusan?! İngilis dili öyrənirsən?”

– Bəli, ingilis dili öyrənirəm.

Birdən gördüm ki, Qulamrza təlaş içində aşağıdan dəftərə işarə edir. Səttar dəftəri vərəqlədi və dəftərin arasından bir vərəq götürdü. Öz-özümə dedim: “Adi bir kağızdır. Bir problem yoxdur”.

Səttar vərəqi götürdü, dəftəri sifətimə tulladı və sürətlə çıxıb getdi. Hər şeydən xəbərsiz, pillələri endim. Qulamrza

¹ İran İslam İnqilabının qələbə çaldığı tarix, 11 fevral.

mənə tərəf gəldi və dedi: “Bilirsən dəftərinin arasında nə vardı?”

– Yox. Nə vardı?

– Məqaləni sənin dəftərinin arasına qoymuşdum. Onu götürdü.

– Ey dadi-bidad! Bəs mənə niyə deməmişdin?!

– Elə bilirdim görmüsən.

– Yox. Mən hardan bilim ki, bura qoymusan?

Bu hadisədən bir neçə gün keçdi. Səttar və başqa iraqılı əsgərlərin mənimlə işləri yox idi. Hətta, salamımın da cavabını almırdılar. Öz-özümə deyirdim: “Görəsən neynəmişəm ki, bunlar mənimlə salamlaşmırlar və mənimlə işləri yoxdur?!”

İraqlılar nə vaxt belə rəftar edirdilərsə, bilirdim ki, mənə döymək üçün bir fürsət və bəhanə axtarırlar. Onların əlinə bəhanə verməmək üçün, qərara aldım ki, bir müddət sakit gəzib-dolanım və ümumi işlərdə fəaliyyət göstərməyim.

Yavaş-yavaş 1988-ci ilin Novruz bayramı yaxınlaşdı. Əsirlərin əhvalı dəyişsin deyə, səmun çörəklərinin içindəki xəmiri çıxarıb günəşin altında qurutduq. Sonra əsirlər bu qurumuş xəmiri döydülər və un elədilər. Hanutdan da bir qədər şəkər tozu aldıq və mətbəxdəki işçilərə verdik ki, bizim üçün halva, yaxud şirniyyat hazırlasınlar.

İl təhvil olarkən, əsirlər halva və şirniyyatı gətirib kazarmada payladılar. Təqribən 400 hədis yazmışdım. Özlüyümdə düşündüm ki, əsirlər üçün ən yaxşı hədiyyə, elə bu hədislərdir. Əhval-ruhiyyələri dəyişsin deyə, bu hədisləri əsirlərə verdim.

Bayramın ilk günü münasibətilə, əlavə bir neçə sərbəst saat verdilər. Əsirlər düşərgənin ərazisində görüşdülər və bir-birlərinin Novruz bayramını təbrik etdilər.

Təqribən 1200 nəfər idik. Əsirlərin bir-birilə görüşüb bayramlaşması 2-3 saat çəkdi. İraqlılarla əməkdaşlıq edən

bəzi əsirlər, döyülmək qorxusundan görüşmək üçün əraziyə gəlmədilər və öz kazarmalarında qaldılar.

Bayramın ilk 2-3 günü düşərgədə nisbi sabitlik hakim idi. Yalnız gecələr, yatan vaxtı, iraqılılar pəncərələrin arxasına gəlib bizi təhdid edirdilər.

Səhər iraqılılar yoxlamağa gələrkən, Səttar məni səsleyib dedi: “Get komandirin otağına”.

Bu sözü eşidərkən, öz-özümə dedim: “Mütləq o məqaləyə görədir. Axır ki, məqalədə nə yazıldığını öyrəniqlər. Artıq işin bitib. Kəlmeyi-şəhadətini de!”

Kazarmadan birbaşa komandirin otağına getdim. İçəri girdikdə, bir neçə əsgərin divarın yanında dəyənək və şallaqla dayandığını gördüm. Hörmətlə dedim: “Salam Seyyidi! Mənimlə işiniz vardı?”

Bunu deyən kimi, düşərgə komandiri qəzəblə məni söyüb dedi: “Sizin fikrinizcə, biz kafirik? Biz İslam dinini qəbul etmirik? Siz müsəlmansınız? Siz bilirsiniz Quran nədir və Peyğəmbər (s) kimdir?”

Mat-məttəl qalmışdım və heç nə demirdim. Mənə yaxınlaşıb dedi: “Əlini qabağa uzat”.

Əllərimi açdım. Təlim çubuğunu qaldırdı və ardıcıl bir neçə dəfə əlimə vurdu. İstəyirdi QXK nümayəndələri monitorinqə gələrkən, bədənimdə işgəncə izləri olmasın. Dedi: “Saydın neçə dənə oldu?”

Qəzəbini daha da alovlandırmaq və vurduğu zərbələrin mənə təsir etmədiyini bildirmək üçün dedim: “Elə bilirəm bir dəfə vurdunuz?”

– Bu qədər zərbə dəydi, deyirsən bir dəfə vurmuşam?

– Bəli. Çox da güclü deyilsən. Qətiyyəən ağrı hiss etmədim.

Bu sözü eşitdikdə, əsəbiləşdi və dəyənəklə dirsəyimdən əlimin dırnaqlarına qədər ardıcıl zərbələr endirdi. Əllərimə o qədər zərbə vurdu ki, dırnaqlarımın ortasından qan çıxırdı.

Dırnaqlarımın qanı, təzə yuyulmuş paltardan axan su kimi süzülürdü.

Birdən mənə baxdı və hələ də ayaq üstə olduğumu gördü. Əsəbləri gərilməmişdi. Ah-nalə zarımadığımı gördükdə, qüruru sındı. Məqsədim, bir yerim qanayana qədər məni döyməsi idi. Əlimin qanaması ilə üstünlük mənimlə idi. Cəld əllərimi paltarlarıma sürtdüm ki, iraqılı komandirin işgəncə izləri qalsın. Ona dedim:

– Vur... Yenə vur...

Təlim çubuğunu yerə atdı və uca bir nərə çəkdi. Çiyinimi dişlədi və yumruqla üstümə düşdü.

İraqılı zabitin iri bədəni bir tərəfdən, mənim bədənimin də zəif və taqətsizliyi digər tərəfdən, artıq ayaq üstə dayanmağıma imkan olmadı. Yerə yıxıldım. İraqılı zabit də təpiklə üstümə düşdü. O qədər döydü ki, huşdan getdim.

Günəş şüası altında üzümə sərın külək dəydi. Gözümü açanda, iki nəfərin məni xərəklə apardıqlarını gördüm. Yenəcə huşa gəlmişdim. Günəş şüaları gözümə düşdüyündən, heç birinin üzünü aydın görmürdüm. Yalnız ağlamaqlarının səsini eşidirdim. Xərəyin üstündə tərənən kimi, yenə huşumu itirdim. Yenidən gözlərimi açanda, özümü kazarmanın ortasında gördüm. Əsirlər ətrafıma toplaşb ağlayırdılar. Özlüyümdə düşündüm: “İlahi, bunların halını dəyişmək üçün neyləyim? Lətifə danışım? Nə deyim ki, bu qədər narahat olmasınlar?” Onların nigaranlığını görməyə dözüümüm yox idi. Ürəyim istəyirdi ki, onları sevindirmək üçün əlimdən gələni edim. Uşaqları qəmgin və ağlar gördükdə, dünyanın qəmi ürəyimə çökürdü. Uşaqların biri həmişə başqalarına lətifə deyirdi. O gün o da narahat idi və ağlayırdı. Ona baxdım və dedim:

– Buna bir baxın... Ağız-burnunun suyu axır!

Bunu deyən kimi, əsirlərin ağlamaq səsi daha da ucaldı. Soruşdum: “Niyə ağlayırsınız?”

Dedilər: “Sənə ağlayırıq. O qədər döyülmüsən ki, elə bildik şəhid olmusan”.

– Yox, nə danışırsız. Vecinizə almayın! Mən iraqlıları öldürməmiş, ölən deyiləm.

Uşaqlara ruhiyyə vermək üçün, qalxıb xərəyin üstündə oturdum. Uşaqların biri dedi: “Nə qədər qışqır-bağır salmışdın?”

– Mən qətiyyənlə qışqırmadım.

– Biz kazarmanın arxasında idik. Qışqır-bağır səsi düşərgəni bürümüşdü. Özlüyümüzdə dedik ki, artıq səni öldürüblər.

– Yox! Mən deyildim. Düşərgə komandiri əsəbindən bağırırdı.

Uşaqların biri mənə şərbət hazırladı. Bir az özümə gəldim və ayağa dura bildim. Bir neçə dəqiqə sonra əllərimin qanını yudum.

Barmaqlarımın yaralarının şiddətindən və qanaxmasından bir müddət heç bir iş görə bilmirdim. Bir iş görmək istədikdə, əsirlərə tapşırırdım və iraqlıların gözüne görünməməyə çalışırdım.

Bəzən, kazarmaların başçıları ilə istirahət saatlarında söhbət edirdim ki, iraqlılarla mübahisə, ya çekişmə olan vaxtı özlərini necə aparsınlar. Yaxud, əsirlərin ehtiyacı olduqları şeyi onlardan almaq istəyərkən elə vəziyyət yaranmasın ki, biz yumşaqlıq göstərəndə, onlar sui-istifadə etsinlər və İslam quruluşu əleyhinə təbliğat proqramlarını işə salsınlar.

O hadisələrdən sonra, qərarların qəbul edilməsində ciddi rol oynamamağa çalışdım. Fəaliyyətlərimin çoxunu gizli aparırdım. Bilirdim ki, nəzarət altındayam. Onlar mənə iraqlılar və səddamçılar əleyhinə fəaliyyətlərim barədə dəlil-sübut toplamaq istəyirdilər.

EDAMLA TƏHDİD

Novruz bayramından bir həftə sonra İraqlı zabit, biri Səttar olan iki əsgərlə kazarmaya gəlib dedi: “Qədəməli çölə çıxsın”.

Öz-özümə dedim: “Qədəməli, artıq bu dəfə Bağdada getməlisən!”

Əşyalarımı toplamaq bəhanəsilə Məhəmmədhəsən Şərifianla söhbət edir və ona son sözlərimi deyirdim. Səttar kazarmaya girib dedi: “Məgər səninlə deyiləm? Çıx çölə!”

– Yaxşı, əşyalarımı toplayıram.

– Toplamaq lazım deyil. Birnəfərlik kameraya getməlisən.

Birnəfərlik sözünü eşidən kimi, Şərifiana baxdım. Bilirdim ki, QXK nümayəndələri yaxın vaxtlarda düşərgəyə gəlməyəcəklər. Birnəfərlik kamerada da nə qədər qalacağım da məlum deyildi. Şəxsi əşyalarımı Şərifiana tapşırıb kazarmadan çıxdım.

Birnəfərlik kamera 3×3 metrlik bir otaq idi. 2-ci mərtəbədə, 8-ci kazarmanın sonundakı kiçik dəhlizdə yerləşirdi. Pəncərələrini sement bloklarla tutmuşdular. Pəncərələrinin birinin üstündə, cəmi 4 barmaq qədər yer açıq idi ki, bir az hava axını olsun. Kameranın qapısı bağlandıqda, içəri qətiyyəən işıq düşmürdü. Bir döşənəcək də yox idi. İçəri daxil olduqda, elə əsirlik paltarları ilə, kameranın rütubətli və soyuq yerində oturdum.

Birnəfərlik kamerada yatmaq qadağan idi. Hər gün Səttar 2-3 əsgərlə gəlib məni döyürdülər. Ondan sonra işləməyə aparırdılar. Elə ilk gündən məni zibil və kanalizasiya quyularını boşaltmağa apardılar. Düşərgənin kanalizasiyası qapalı mühit idi; yerin altında sementdən tikilmiş 3×4 metrlik bir otaq idi. Yuxarısında balaca bir qapısı vardı. Mənə deyirdilər ki, o qapıdan girim və içərini təmizləyim.

Bir neçə gün kanalizasiyanı təmizləməklə keçdi. İşim qurtardıqdan sonra, əlimi yuyucu toz və sabunla yuyurdum. Nə vaxt yemək tikəsinə götürüb ağzıma yaxınlaşdırırdımsa, kanalizasiya quyusunun pis qoxusu burnuma dəyirdi və tikəni yerə çırırdım. Əllərimdən üfunət iyi gəlirdi və yemək yeyə bilmirdim.

Hər gün səhər saat 10-da Səttar və Əbdülabbas gəlib məni döydürlər. Bir gün məni döydükdən sonra Əbdülabbas dedi: “Çıx çölə. Yük maşını qum gətirib. Get boşalt”.

Düşərgənin həyətinə dayanmış yük maşını qumla dolu idi. Yük maşınına çıxdım və Səttara dedim: “Bel hanı? Bir bel verin boşaldım”.

Səttar dedi: “Bütün bunları əllərinlə boşaltmalısən!”

Halbuki, iraqlı sürücü düyməni basmaqla, bütün bu qumları hidravlik qaldırıcı ilə boşalda bilərdi. Mən qumları boşaltmağa başladım. Hər dəqiqədən bir, Əbdülabbas da yük maşınının üstünə çıxıb deyirdi: “Ya Allah... Cəld ol... Ürəyin yenə döyülmək istəyir?”

Təqribən 6-7 saat keçdi. Əsgərlərin hövsələsi daralmışdı. Hey yuxarı çıxıb baxırdılar ki, nə qədər qum qalıb? Bekarçılıqdan yük maşınının kölgəsində oturmuşdular. Bəzən onların gözündən uzaq, oturub bir az dincəlirdim. Əbdülabbasın yuxarı qalxmaq səsi gəldikdə, tez qalxıb işləməyə başlayırdım. İraq əsgərlərini əsəbləşdirmək məqsədi ilə bir neçə dəfə Səttarın harada olduğunu bilmək üçün aşağı baxdım. Yuxarıdan onun üstünə 7-8 ovuc qum tökdüm. Qışqırdığımı eşitdim. Qulaq asmayıb öz işimə davam etdim. Bir neçə dəqiqə sonra maşının üstündən ona baxaraq dedim: “Nə deyirsən?”

– Məni görmürsən?

– Aaa... Sən burda nə edirsən? Elə bildim o tərəfdə oturmusan.

8 saat sonra, təqribən maşının yükünün yarısını boşaltdım. Hava yavaş-yavaş qaralırdı ki, Səttar dedi: “Düş aşağı. Bəsdir”.

Yük maşınından aşağı düşdüm. Ayağım yerə dəyən kimi, Səttar boynumun arxasına iki şillə vurub dedi: “Niyə başıma qum tökdün? Burda olduğumu görmürdün?”

– Hardan biləydim sənin aşağıda dayandığını? Qəsdən tökmədim ki.

Acığımı üstümə tökərək bir təpik vurub dedi: “Qaç gir kamerana. Çox da danışma. Sabah görüşərik”.

Bilirdim ki, bu hərəkətimə asanlıqla göz yumacaq birisi deyil və sabah məni döyərəkən bunun əvəzini artıqlaması ilə çıxacaq. Sabah yeni bir döşəmə silən sapı ilə yanıma gəldi. O qədər başıma və bədənimə vurdu ki, sap sındı. Sonra paltarımdan tutub məni kameradan çıxarıb dedi: “Gəl... Yenə işləməyə getməlisən”.

Nə vaxt işləməyə gedirdimsə, iki silahlı əsgər yanımda olurdu. Düşərgənin və ətrafının torpağı möhkəm idi. Əbdülabbas mənə bir sınıq beli verib dedi: “Bunu götür, yola düş”.

Düşərgədən çölə çıxdıq. Çöldə bir təpə vardı. Əli ilə onu göstərib dedi: “Bu təpəni qazıb, 500 metr irəliyə daşmalısən”.

Altı cırıq bir kisəni də verib dedi: “Bellə qazıb buna doldur və apar boşalt”.

Torpağı kisəyə doldurur, çiyənimdə götürür və Əbdülabbasın göstərdiyi yerdə boşaltdım. Əsgərlərin də biri mənimlə gəlib qayıdırdı.

Bir neçə gün bu təpənin yerini dəyişmək üçün getdim; amma torpağı qurtarmırdı. Səttar dedi: “Gedib düşərgədən bir neçə tənbeh olunası əsir gətirəcəyəm ki, bu iş tez qurtarsın”.

Yarım saatdan sonra, üç nəfər əsirlə gəlib dedi: “Qədəməli, sən torpağı qazıb kisələrə doldurursan, bunlar da daşıyaçaqlar”.

Bir qədər torpaq qazıb kisələrə doldurdum, bunlar daşdılar. Əsgərlərin biri o üç nəfərlə gedirdi və Əbdülabbas mənim yanımda qalırdı. Əsirlərin kisələri boşaldıb qayıtması çox vaxt aparırdı. Əbdülabbasın təqribən 35 yaşı vardı və çox sadələvh idi. Farsca da yaxşı danışdı. İşlədiyim vaxt mənə dedi: “Eşitmişən, əsirlər mənə “kəndçi” deyirlər?”

– Bəli. Bilirəm sənə kəndçi deyirlər. Əlbəttə, mənim fikrimcə sən kəndçi deyilsən.

– Niyə?

– Biz çox güclü adama kəndçi deyirik. Əvvəllər kəndçiliklə məşğul olurduq. Geniş bir bağı tez bir zamanda bir bellə şumlayırdıq. Sən heç düz yolu yeriyyə bilmirsən. Sonra deyirsən mən kəndçiyəm?!

Sözlərimlə onu təhqir edirdim; amma o deyirdi: “Yox... Yox... Mən belə deyiləm... Mən güclüyəm... Kim deyir mən zəifəm? Mən güclüyəm...”

– Güclü deyilsən. Sadəcə güclü olduğunu iddia edirsən... Sən mənim gördüyüm ən zəif varlıqsan!

O qədər əsəbiləşdi ki, yanıma gəlib silahının qundağı ilə məni vurub dedi: “Xeyr. Belə deyil. Mən güclüyəm”.

Mübahisəmiz uzandı. Əbdülabbas qəzəblə dedi: “Sən mənim işləməyimi görmüsən?”

– Doğrusu, görməmişəm. Elə ona görə də belə deyirəm.

Beli əlimdən alıb dedi: “Get o yanda otur”.

Gedib onun yerində oturdum, silahımı əlimə alıb, sözlərimlə beynini xarab eləməyə başladım. O isə özünü güclü göstərmək üçün tələsə-tələsə yeri qazırdı. Tamamilə unutmuşdu ki, o əsgərdir, mən əsir. Elə belləyirdi ki, gəl görəsən. Öz-özümə dedim: “Yaxşı, qoy işləsin. Mən də bir az dincəlim”.

Uşaqlar qayıdıb mənim oturduğumu, Əbdülabbasın işlədiyini görəndə, hamısı birdən güldülər. Əbdülabbas bir mənə, bir özünə baxdı. Gördü bellə yer qazır. Cəld beli yerə atdı, qaçıb silahını məndən alıb dedi: “Qaç, get işlə”.

Dedim: “Gördün, dedim ki, iş bacarmırsan! Sən güclü deyilsən! Bunlar sənə boşuna güclü deyirlər”.

Əbdülabbas başqalarının yanında biabır olduğunu gördükdə, narahat oldu. Məni torpağa yıxıb döydü.

Bir nəfərlik kameraya qayıtdıqdan sonra Həsən Cabir qapının arxasına gəldi və halımı soruşdu. Ona dedim: “Halım yaxşıdır... Yalnız, səndən istəyim budur ki, azan vaxtlarında mənə xəbər edəsən. Burda saatdan xəbərim olmur”.

– Baş üstə... Özüm gəlib sənə xəbər verərəm. Əgər özüm də gələ bilməsəm, üzbəüz kazarmanın uşaqlarına deyərəm ki, azanı bir az ucadan versinlər.

– Allah köməyin olsun.

Kameranın üzbəüzündəki kazarmanın əsirləri iraqılılar məni döyəndə, qışqırıq səslərini eşidib ağlayırdılar. Ramazan ayı idi, mən də oruc idim. İraq əsgəri yeməyi qapının arxasına qoyub deyirdi: “Gəl yeməyini götür”.

Bir dəfə yeməyimi qapının arxasına qoymuşdu. Yeməyi götürdükdə, təpiklə qabımın altından vurdu və yemək yerə dağıldı. Qabın dibində bir az xörək qalmışdı, onu da yedim.

Əsirlər az yemək yediyimi gördükləri üçün, iraqılı əsgər getdikdən sonra biri gözətçi oldu, biri də bir qədər xurmanı vərəq kimi nazik əzib mənə verdi.

Ayaqyolu üçün də kameraya balaca bir vedrə və bir butulka su qoymuşdular. Onlardan heç vaxt istifadə etmədim. Səhərlər işləməyə aparacaqları vaxta qədər dözürdüm.

Bir həftədən sonra, gözlənilmədən Səttar kameranın qapısını açdı. Hər gün qapı iki dəfə mənim döyülməyim

üçün açılırdı. Təəccübləndim. Səttar dedi: “İstixbaratdan bir nəfər gəlib, səni görmək istəyir. Hazırlaş... Bir neçə dəqiqə sonra bura gələcək”.

Kameranın küncündə, öz yerimdə oturdum və tərپənmədim. Uca boylu, dolu bədənli bir kişi, 2-3 zabıt və 5-6 əsgərlə birgə kameramın qabağında dayandı. Rütbəsi başqalarından aşağı olan bir zabıt kameraya girdi və məni İstixbarat zabıtının yanına apardı. Orta yaşlı və qarabuğdayı kişi idi. Mənə baxıb dedi: “Haza huvə¹?”

“O budur?” deməsindən bildim ki, əvvəl işimi oxuyub. Çoxbilmiş adama oxşayırdı. Bayquş kimi gözləri vardı. Ərəbcə məndən soruşdu: “Sən kişisən?”

Dedim: “Nə`əm. Ənə rəcul².”

Qulağıma möhkəm bir şillə ilişdirib dedi: “Bəli. Bilirəm kişisən”.

Qarşısından geri çəkilməmək üçün yenidən farsca dedim: “Bəli, mən kişiyəm”.

Mənə baxdı. Ətrafıma fırlandı və əsgərlərə işarə etdi ki, vursunlar. Əsgərlər üstümə töküldülər və taxta və plastik dəyənəylərlə döyməyə başladılar. Plastik dəyənək, içi qırla doldurulmuş qara rəngli şlanqdan idi. Bu dəyənənin ağrısı taxta dəyənək və şallaqdan da pis olurdu. Başa düşdüm ki, İstixbaratdan gələn zabıt mənim kimliyimi araşdırır. Ona görə də sakit durmuşdum və zəiflik göstərmirdim. Əsgərlər dayandıqdan sonra soruşdu: “Deyirlər düşərgəni sən fırladırsan?”

– Mən bütün düşərgəni fırladıram? Məgər mən kiməm ki? Mən öz hissəməzdən çölə çıxmışam ki, bütün düşərgəni də fırlada bilim?

¹ Budur o?

² Bəli. Mən kişiyəm.

– Deyirlər ki, sənin sözünü daha çox qəbul edirlər. Sənə itaət edirlər.

– Bilmirəm, bu necə olur? Onlarla heç bir şəkildə əlaqəm yoxdur.

Başa düşdüm ki, casuslar mənim rəftar və fəaliyyətlərimi iraqlılara məruzə ediblər. Daha sual soruşmadı. Ürəyim istəyirdi ki, onların sorğu-sualı bir az uzun çəksin ki, kameranın havası azca dəyişsin. Kameranın içi çox isti idi və hava dəyişməsi üçün bir yol yox idi. İstixbarət zabiti mənə bir təbəssüm etdi və sağollaşmadan getdi. Səttar dərəhl paltarımın yaxasından tutdu və məni sürüyə-sürüyə kameraya saldı.

Kazarmada olduğum günlərdə, bəzən bu vəziyyətdən yorulmuş əsirlərlə danışır və onlara ürək-dirək verirdim. Birnəfərlik kamerada olduğum vaxt Həsən Cabir yanıma gəlib dedi: “Qədəməli, əsirlərin biri daha dözə bilmir. Onu gətirim, bəlkə danışib sakitləşdirəsən?”

– Bəli. Gətir. Diqqətli ol ki, iraqlılar bilməsin.

Bir neçə dəqiqə sonra əsirlərin birini gətirib dedi: “Onu gətirdim. Hazırda qapının arxasındadır. Sən bu Allah bəndəsi ilə söhbət elə, mən gedib gözətçilik edərəm”.

Kimliyini və hansı kazarmadan olduğunu bilmirdim. Onunla bir neçə dəqiqə söhbət etdim və ona ümid verdim ki, sonda bu vəziyyətdən xilas olacağıq. Bir qədər rahatlaşdı, sağollaşdı və getdi.

50 gündən artıq idi ki, birnəfərlik kamerada qalırdım. Bir gün kazarmaların damını süpürməyə gedəndə, gördüm əllərimdən dirsəklərimə qədər, ağ rəngli suluq kimi yara basıb. Suluqlar partladıqda, göynədirdi. Səbəbini bilmirdim. Əbdülabbas əlimi gördükdə soruşdu: “Bunlar nədir? Əlinə nə olub?”

Dedim: “Bu suluqlar öldürücüdür. Həm də keçicidir. Əlbəttə, özümü öldürmür. Amma, kimə keçsə, onu öldürəcək”.

Əbdülabbas qorxdı və sözümə inandı. Başqa əsgərlərə də qorxulu xəstəliyə tutulduğumu bildirdi. Bu səbəbdən də 5-6 günlük döyülməkdən azad idim. Hər hansı bir əsgər mənə yaxınlaşdıqda, əlimi göstərirdim. Gözü əlimə sataşan kimi, cəld məndən uzaqlaşırdı.

Bu ərəflər, QXK nümayəndələrinin düşərgəyə gələcəyi vaxtlar idi. İraqlılar bildirdilər ki, onlar monitorinq keçirməyə gəlsələr, bütün əsirlər soruşacaqlar ki, nə üçün Qədiməli bu qədər müddəti birnəfərlik kamerada qalıb? Əgər islahətmədirsə, səbəbi nə üçün deyilməyib? Digər tərəfdən də, əlimin üstündəki suluqlar nə üçün müalicə edilməyib?

Uşaqlardan məlumat aldım ki, bu gün mübarək ramazan ayının son günüdür və sabah da Fitr bayramıdır. Əsirlərin kəndçi adlandırdıqları Əbdülabbas gəlib dedi: “Bu gün gedib ayaqyoluları yumalısan. Bu gün bayramdır və sənə də yemək gətirmişəm”.

Dedim: “Xeyr. Bu gün Ramazan ayının sonuncu günüdür və mən də oruc tutmuşam”.

– Mən bu gün oruc deyiləm və yemək yeyirəm.

– Sən nə vaxt oruc tutmuşdun ki, bu gün də oruc olmayıb yemək yəyəsən?!

– Düzdür. Oruc tutmuram, amma bu gün bayramdır.

– Mənim üçün bayram deyil və mən orucam.

– Sən müsəlman deyilsən. Bayram günü müsəlmanın oruc tutmağı haramdır.

– Sən necə istəyirsən, elə düşün. Mən orucumu tutacağam.

Əvvəlki günlərdə Əbdülabbas başqa əsgərlərdən fərqli olaraq, məni daha az döyürdü. Amma, bu gün orucumu pozmadığım üçün məni döydü və ayaqyoluları təmizləməyə

də aparmadı. Əksinə, birbaşa komandirin otağına aparıb dedi: “Cənab, bu gün bayramdır. Amma bu oruc tutmaq istəyir”.

İraqlı zabit dedi: “Siz nə üçün bu günü bayram saymırsınız?”

Dedim: “Düzü, üfüqlər fərqlidir və biz sizdən bir gün sonra bayram edirik”.

– Üfüqlərin fərqlənməsi nə deməkdir?

– Bir neçə səbəblə üfüqlər fərqlidir. Hicri təqvimində üfük fəqihin vasitəsilə müəyyən edilir. Fəqih qəməri ayın başlamasını “Allahın kitabı Quran”, “sünnə”, “ağıl” və “icma” yolu ilə əldə edir. Amma, yenə də bu mövzu barədə fəqihlərin də nəzəriyyələri fərqlidir. Bu da ölkələr və müxtəlif şəhərlər arasında qəməri ayların arasında ixtilaf yaranmasının ilk səbəbidir.

İkinci dəlil isə, qəməri təqvimin yerli meyarında olan ixtilafdır. Şiə fiqhində qəməri təqvimi ilə ayların başlamasının əsas meyarı budur ki, yeni ayın hilalı gözlə görülsün. Bu meyar coğrafi mövqeyə bağlıdır və hicri qəməri təqviminin bütün dünya üçün eyni olmamasına səbəb olur. Bu problemin aradan qaldırılması üçün də, şəhərlərin eyni üfüqdə olması məsələsi qaldırılıb. Yenə də ərazilər və ölkələr arasındakı bir günlük təbii ixtilafı aradan qaldıra bilməyib. Üçüncü dəlil də budur ki, qəməri təqvimilə ay başladıqda, ay bəzi ölkələrdə daha çox görünür.

Bütün sözlərimi eşitdikdən sonra qane oldu və Əbdülabbasa dedi: “Bu gün işləməyə getməsə də olar. Kameronaya apar. Ramazan ayının son günüdür... Qoy, orucunu tutsun”.

Kamerama qayıdarkən Əbdülabbas yolda dedi: “Döyülməmək üçün bunu mənə izah edə bilməzdin?”

– Sənə nə deyirdimsə, qulaq asmırdın və ancaq öz sözünü deyirdin!

Kamera qayıtdım. Mübarək ramazan ayının son gününü öz birnəfərlik kameramda keçirdim.

Fitr bayramı günü əsirlər düşərgənin ərazisində idilər. İraqlılar məni kameradan çıxmağa qoymadılar. Əsirlər bir-bir gəlib qapının arxasından mənim də bayramımı təbrik etdilər.

Şəvval ayından 6 gün keçmişdi. Həmişəki kimi, səhər yeməyimiz bir səmun çörəyilə bir qədər sup idi. Bir az islansın deyə, çörəyi doğrayıb supa tökdüm. Səttar gəlib dedi: “Çıx çölə... Azadsan”.

Dedim: “Bura bax... Yeməyimi yeməyincə, çölə çıxmıyacağam”.

O israr edirdi, mən isə inkar. Axırda dedi: “Mən getsəm, sən burada qalacaqsan!”

– Yaxşı, qalım. İki aydır burdayam; bir neçə gün də gəl üstünə. Hara gedim? Əsirliyim ki, qurtarmır. Bu kameradan o biri kameraya gedəcəyəm.

İraqlılara başa salmaq istəyirdim ki, azadlığım üçün minnət qəbul etməyərəm. Əllərim də suluq bağlamışdı deyə, mənə çox yaxınlaşa bilmirdi. Nə üçün tərsliyim tutduğunu bilmirəm, ancaq bunu deyirdim: “Yox... Çıxmıram”.

Düşərgə komandiri Səttarın məni onun otağına aparmasını gözləyirdi. Xahiş-minnət edib dedi: “Sən Allah... Səni qəbul etdiyən hər şeyə and verirəm, qalx, kameradan çıx, birlikdə komandirin otağına gedək. Gedib zabitə nə deyim? Deyim gəlmədi?!... Mənə iki şillə vuracaq da. Sənə bir söz deməyəcək ki.”

Dedim: “Yaxşı, indiki belədir, gəlirəm; amma, bir şərtlə!”

– Nə şərt?

– Yolda bu kasanı əlimdə tutum və yeməyimi yeyim. Sənin də mənimlə işin olmasın.

– Olsun... Sən yeməyini ye.

Komandirin otağına qədər məsafə 200 metrə yaxın idi. Yolda yemək yeyirdim və bütün əsirlər kazarmanın pəncərələri arxasından mənə baxırdılar. Həyətdə yavaş yeriyirdim ki, yeməyimi axıra qədər yeyim. 15 dəqiqə sonra zabitin otağına çatdıq. Soruşdu: “Əllərinə nə olub?”

Hazırcavablıqla və çəkinmədən dedim: “Bilmirəm. Siz mənə iki aydır elə bir yerə salmışınız ki, nə işiği var, nə də bir şeyi. Düz-əməlli yemək də vermirsiniz. Nə olduğunu məndən soruşursunuz? Bu bəlanı mənə başıma siz gətirmisiniz?”

Başını yellədi və heç nə demədi. Bilirdim ki, QXK nümayəndələri düşürgəyə gəlmək istəyirlər deyə, indi bir söz demirlər, döyülmək və işgəncə söhbəti yoxdur. Lakin bütün bu sözlərin acığını başqa vaxt çıxacaqlar. Nə deyirdimsə, özünü təmkinli aparır və ancaq başını sağa-sola tərpedirdi. Sonra üzünü Səttara tutubdedi: “Bunu kazarmaya apar”.

Kazarmaya girdim. Dostlarım mənə qarşılaşmağa gəldilər. Uşaqların biri dedi: “Qədəməli, nə qədər arxayınlıqla yemək yeyirdin! Bu əsgərlər əlimizdə nə görsələr, vurub yerə sərirlər. Sən bunlara nə eləmişən?”

– Səttarla qərara gəldik ki, komandir otağına onunla birgə bu şərtlə gələrəm ki, yolda yeməyimi yeyə bilim. O da qəbul etdi.

Təkadamlı kameradan çıxdığım günün səhəri QXK nümayəndələri gəldilər. Əlimin üstündəki suluqları onlara göstərdim. Onlar da ancaq gördüklərini yazıb getdilər.

QXK nümayəndələri adətən iki aydan bir gəlirdilər və bizə məktub gətirirdilər. Ailəm tərəfindən mənə gələn məktubu oxuyur və yarım saat ağlayırdım. Atamın əlyazmasını gördükdə, onun siması gözümün qarşısında canlanır və istər-istəməz göz yaşlarım süzülürdü. Məktubda kimin adı yazılmışdısa, üzü gözümün qabağına gəlir və onun üçün darıxırdım. İrandan əsirlərə nə vaxt məktub gəlirdisə,

bir saat özlərində olurdular və bir kəsin digəri ilə işi olmazdı.

Həkimlər də əlimin qaşınma səbəbini tapa bilmədilər. 2-3 həftə sonra, əlim də yaxşılaşdı¹.

Bir nəfərlik kameradan çıxdıqdan sonra, bir müddət iraqlıların nəzarəti altında idim. Bir gün iraqlı əsgərlər gəlib dedilər: “İstintaq üçün düşərgədən çıxarılmalısan. Əşyalarını dostlarından birinə tapşır və çölə çıx”.

Onlar üçün mühüm məsələ olmadıqca, adətən istintaq üçün kimsəni düşərgədən çölə çıxarmırdılar. Əşyalarımı Şərifiana tapşırıdım.

Əbdüssahib 1-ci bölmənin qədim əsgərlərindən idi. Onu Sahib deyə çağırırdılar. Bizim bölməmizə gəldiyi bir neçə gün olardı. O, Səttar və digər iki iraqlı əsgərin əhatəsində yola düşdüm. Düşərgənin ətrafı tikanlı məftillərlə sarılmışdı. Tikanlı məftillərdən çəkilmiş maneə divarının eni 8 metrə çatırdı. Maşın girişindən başqa, düşərgənin bütün ətrafı tikanlı məftillərə əhatələnmişdi. Piyada olaraq, cəmi bir nəfərin keçə biləcəyi endə keçid vardı. Düşərgədən piyada çıxdıq. Tikanlı məftillərin arasında bir neçə metr getdik. Səttar mənə dedi: “Dön”.

Səttara doğru döndüm. Düşərgənin əsas darvazasını bağladı. Darvazanın ağzından toplayaraq kənara atdığı tikanlı məftilləri yenidən düşərgənin darvazasının qarşısına sərdi. Birdən özümü tikanlı məftillərin mühasirəsində gördüm. Səttar gəldi və atəşə hazır silahı ilə məndən on metrlik məsafədə, üz bəüz oturdu. Düşərgədən çıxdıqda,

¹ İldə bir dəfə əlimdən belə suluqlar çıxırdı. Azadlığa çıxdıqdan sonra da, on il müddətində əlim belə olurdu. Nə qədər həkimə müraciət etsəm də, səbəbini tapa bilmədilər. Həkimlərə “ilk dəfə kamerada belə oldum” dedikdə, dedilər: “Ola bilsin toz-torpaq kimi şeylərə allergiyan olub.” Artıq bir neçə ildir ki, daha əlimdə o suluqlar əmələ gəlmir.

kəlmeyi-şəhadətimi oxudum və öz-özümə dedim: “İraqlılar fakt quraşdırmaq istəyirlər. Artıq məndən beziblər. İstəyirlər ki, QXK-ya desinlər ki, qaçdığım vaxt məni vurublar”.

Aram və başısağa dayanmışdım. Bilirdim ki, xatircəmliyim nə qədər çox olsa, iraqlılar daha çox qorxacaqlar. Birdən İmam Xomeynini (rə) xatırladım. İmam Xomeyninin (rə) simasını gözümün önündə görürdüm. Özümü şəhid dostlarımin, xüsusilə İmam Xomeyninin nümayəndəsi kimi hiss edirdim. Öz-özümə dedim: “Qədiməli, indi İmam Xomeyninin ideyalarını nümayiş etdirmək vaxtıdır. Möhkəm ol və qorxma. İndi sən, bütün hərəkətlərlə İslam Respublikasını təmsil edirsən. Şəhid dostlarını xatırla. Şəhadətlərinin son anlarına qədər onlar heç bir səhv buraxmadılar. Hətta rəhbərimiz başıuca olsun deyə, öz canlarından keçdilər. Sən də müqavimət göstər və qorxma”.

Heç bir hərəkət etmədən dayanmışdım. Səttar silahının nişangahından mənə baxırdı. Öz-özümə dedim: “Elə indicə vuracaq. Artıq hər şey bitdi!”

Bilmirəm niyə heç bir qorxum yox idi. Məni gülmək tutmuşdu. Bəlkə də, bütün bunları məni qorxutmaları üçün etdiklərini düşündüyümə görə idi.

Səttar təqribən on dəqiqə idi ki, oturaq halda silahı mənə tuşlamışdı. Mən də gözlərimi ona zilləmişdim. Birdən öz-özümə dedim: “Olmaya yatıb? Yəni, məni doğurdan vurmaq istəyir?”

Səttar təzədən silahını təhlükəsiz vəziyyətə gətirdi və dedi: “Tikanlı məftillərdən çölə çıx və burada dayan”.

Sahib və o iki əsgər silahlı deyildilər. Yalnız Səttarın silahı vardı. Sahibə dedi: “Gətir bu yanda dayansın”.

Sahib köynəyimin boynundan tutdu və məni tikanlı məftillərdən bir qədər kənara gətirdi. Özü isə məndən aralandı. Səttar yenidən oturaq vəziyyətdə silahını mənə

tuşladı. Bizim fasiləmiz təqribən 5 metr idi. Birdən Sahib yanıma gəlib dedi: “Qorxmursan?”

Dedim: “Nədən?”

– Qorxmursan ki, atəş açar?!

– Yox... Sən niyə burda dayanmısan? Bir az o yana get...
İndi səni vurur a!

Sahib mənim yanıma gəldikdə, bunun məni qorxutmaq üçün qurama bir iş olduğunu anladım. Sahib mənə daha da yaxınlaşdı və əlilə çiyinə vurub dedi: “Əntə rəcul!”¹

Yanımda heç nəyim yox idi. Hətta şap-şaplarım belə yox idi. Səttar dedi: “İndi düşərgə komandirinin yanına gedəcəyik. Ora çatan kimi hərbi salam verməlisən... İndi burada bir neçə dəfə ayağımı yerə vur və hərbi salam verməyi məşq elə”.

Oranın yeri kəsək idi. Səttar bir neçə dəfə ayağımı yerə vurdu. Mənə dedi: “Bax... Gör... Ayağımı belə möhkəm vurmalısan”.

Bir neçə dəfə ayağımı yerə vurdum və hərbi salam verdim. Səttar bəyənmədi. Çəkmələri ilə o qədər təpik vurdu ki, baldırlarım hər tərəfdən fındıq boyda qara-qançır oldu. Nəyin bahasına olursa-olsun yıxılmamaq üçün özümü ayaq üstə saxlamışdım. İraqlı əsgərin önündə yıxılmağı özümə sığışdırmırdım. Bu rəftarlarımla Səttarın qəzəbi artdı. Əsəblə dedi: “Daha möhkəm vur...”

Səttarın üzünə baxanda, simasında dəliliyin əlamətlərini göürdüm. Öz-özümə dedim: “Mənim yaralarım nəhayət sağalacaq. Amma, Səttarın ruhu durumu və psixologiyası heç vaxt sağalmayacaq”.

İşgəncələr zamanı, həmişə iraqlıların məni deyil, mənim iraqlıları döydüyümü təsəvvür edirdim. Bu hiss məni daha dözümlü edirdi.

¹ Sən kişisən.

Komandanlıq otağına çatdıqda, əvvəlcə Səttar və iraqılı əsgərlərdən biri daxil oldular. İraqılı zabitdən çox qorxurdular. Cəld hamısı ayaqlarını yerə vurdular və hərbi salam verdilər. Mən də daxil oldum. Nə ayağımı yerə vurdum, nə də hərbi salam verdim. Səttar çəkməsilə ayağıma təpik vurub dedi: “Hərbi salam ver... Cəld hərbi salam ver”...

Böyük və cah-cəlallı otaq idi. Otağın divarları başdan-ayağa elektrik ütüsü, dırnaq çəkmək üçün alətlər, kabel və s. bu kimi işgəncə alətləri ilə dolu idi.

Uzadılmış səsle dedim:

– Saaalaaamuuun ələəyyykuuum.

İraqılı zabit salamımın cavabını alaraq dedi: “Necəsiz? Yaxşısız? Xoş gəlmisiz!”

Ərəbcə dedim: “Əhlən və səhlən”.¹

O da ərəbcə cavab verdi və dedi: “Qabağa gəl”.

O iki əsgər orada dayanmışdılar. Ayağımı onların dediyi tərzdə yerə vurmadıgıma görə, məni tənbeh edəcəklərinə söz verdilər. Gedib stolun qarşısında dayandım. O iki əsgərə dedi: “Siz çöldə gözləyin”.

Əsgərlər çölə çıxdılar. Mən və iraqılı zabit otaqda tək qaldıq. Rütbəsinə baxarkən polkovnik olduğunu gördüm. Təqribən 55 yaşlı olardı. Başında papağı yox idi və saçları ağarmışdı. Enli sifəti və ətli burnu vardı. Üzünü ülgüclə qırxmışdı və azacıq bıığı vardı. Mənə bir nəzər saldı. Bir “Sumer” siqareti yandırdı və stolun üstündəki külqabının içinə qoydu. Ərəbcə soruşdu: “Bilirsən ki, həyatda ən yaxşı şey sədaqətdir?”

Dedim: “Bəli.”

– Lap yaxşı. Nə soruşuramsa, doğru cavab ver.

– Bəli. Mütləq düzünü deyəcəyəm.

– Niyə bizim əsgərlərin üzünü ülgüclə yaralayırısan?

¹ Xoş gördük.

Bu hadisə bizim bölmədə baş verməmişdi. İraqlı polkovnikə təəccüblə baxdım və dedim: “Ülgüclə yaralamaq çox pis işdir. Mən belə iş görmürəm. Bunu edənləri də dəstəkləmirəm”.

Dedi: “Yəni, sən ülgüclə çərtmək barədə göstəriş verməmişən?”

– Bu çox çirkin işdir. Amma, təbii hadisədir. Düşərgədə təqribən 2000 nəfər idik. Əgər əsirlərin biri sizin əsgərlərə qarşı saymamazlıq etsə, siz səbəbini araşdırmalısınız. Məsələyə bir tərəfli yanaşmamalısınız. Əsirin necə bir təzyiqə məruz qalaraq bu addımı atdığını nəzərə almalısınız.

Başə düşdüm ki, iraqlı polkovnik mənim bu məsələ barədə mövqeyimi öyrənmək və sözügedən əsirin addımını dəstəkləyib-dəstəkləmədiyimi bilmək istəyir. Siqaretini küllqabıdan götürdü, bir qullab vurub dedi: “Deyilənə görə, sən çox savadlısan?”

– Üç ildir ki, əsirəm. İndi də 20 yaşım var. 17 yaşına kimi nə qədər dərs oxuya bilərdim?

– İndi özün de, nə qədər dərs oxumusan?

– Heç nə qədər!

– Bu nə deməkdir?

– Mən kəndliyəm. Kənddə ulağımız, atımız, inək və qoyunumuz vardı. Əkinçiliklə məşğul idik. Orada çoban idim.

Bir neçə dəqiqə kənd həyatımızdan danışdım. Dedim: “Nə qədər səfalı həyat idi!”

İraqlı polkovnik məni tələyə salmaq istəyirdi. Mən də öz təxəyyülümə onu kəndə apardım. Elə ona inək-qoyundan danışdığım vaxt, birdən sözümlə kəsib dedi: “İndi Xomeyni haradadır?”

İşgəncə vasitələrini göstərib dedi: “Sən indi harada olduğunu bilirsən? Bu vasitələri tanıyırsan?”

Dedim: “Tamamilə”.

İki-üçünü mənə tanıtırdı. Mən də özümü ələ almağa və işgəncə alətlərinə qorxaraq baxmamağa çalışdım. Əlini siqaret qutusuna uzatdı və ikinci siqareti götürdü. Məndən soruşdu: “Siqaret çəkirsən?”

Dedim: “Yox... Mən siqaret çəkmirəm... Siqaret çəkməyi bacarmıram”.

Yenidən məndən soruşdu: “Demədin axı Xomeyni hardadır?”

Sinmə baxdım və əlimlə ürəyimi göstərdim. İraqlı polkovnik elə bildi paltarımda nə isə var. Dedim: “Buradadır... Yeri, mənim ürəyimdədir”.

Dedi: “Yox... Xomeyni özü kef çəkir, səni isə bu günə salıb”.

– Yox... Şərtimiz belə oldu ki, sədaqətlə danışaq. Biz Xomeynini sevirik. Mən bir kəndliyəm. Əkinçiyəm. Təsərrüfat işlərindən ayrılıb cəbhəyə gəlmişəm. Siz hörmətli adamsınız. Mən sizə sədaqətlə deyirəm. Ola bilər mənə təhdid edəsiniz və mən məcbur qalıb Xomeynini sevmədiyimi söyləyim; amma, bu yalandan başqa bir şey olmayacaq. Mən Xomeynini sevirəm. Sizin düşürgədə əsir olan hər bir şəxs Xomeynini sevir. Xomeyni onların qəlbindədir.

Stulunun üzərində yerini dəyişdi və dedi: “Yox... De görüm Xomeyni hardadır?”

Dedim: “İndi Cəmarandadır”.

Ciddi görkəmlə soruşdu: “Bilirsən ki, İmam Xomeyni duzu yeyib, duzqabını sındırdı?”

Dedim: “Mən onun duzqabı sındırdığını eşitməmişəm”.

– 13 il İraqda, cənab prezident Səddamın və bizim qonağımız idi.

– Bəli.

– Bilirsən ki, Nəcəfdə ən yaxşı binada yaşayırdı?

– Bir zaman Nəcəfdə olduğunu bilirəm.

Həzrət İmam Xomeyninin İraqda olması, şah rejimilə apardığı mübarizədən danışdı dedi: “Bizim hökumətin əleyhinə addımlar atdığını gördükdə, onu ölkədən çıxardıq. Bilirsən ki, heç bir ölkə onu qəbul etmədi? Deməli, biz yaxşı ev sahibi olmuşuq”.

Siqaretini külqabıda söndürdü. Birdən səsinin tonu dəyişdi və təhdidlə dedi: “Bilirsən ki, biz səni öldürərik? İndi düşərgədən qıraqdasan. Elə buradaca səni öldürərəm. Səni kim xilas edə bilər?”

Ətrafıma və yuxarı baxdım. Dedim: “Axı Allah buradadır. Əgər mən ölsəm, Allahın qarşısında öləcəyəm. Siz də müsəlmansınız axı!”

– Yaxşı, onda sualıma düzgün cavab ver.

– Oldu.

– Düşərgədə səninlə əməkdaşlıq edən şəxslərin adını ver. Mən göstəriş verərəm ki, səni aparıb Bağdadda gəzdirsinlər. Səni bütün əsirlərə məsul təyin edərəm!

Təəccüblə soruşdum: “Məni?! Bu uşaqlar mənim sözümlə eşidib ona əməl etmək üçün çox ağılsız olmalıdırlar”.

– Bax, artıq düz danışmırsan.

– Yox... Mən sizinlə səmimiyyətim. Sözlünüzün əvvəlində dediniz ki, bizim danışığımız sədaqət üzrə olacaq. Məgər sədaqətli olacağımızı demədinmi? Mən sizinlə sədaqətliyəm.

– Bilirsən ki, burada səni kimsə xilas edə bilməz? Doğruduzgün cavab verməsən, sən axırın ölümdür.

– Mən sizdən bir söz soruşmaq istəyirəm: Adam düz danışdı olsə yaxşıdır, yoxsa yalan danışdı sağ qalsa?

– Düz danışsa.

– Əhsən! Mən sağ qalmağım üçün sənə yalan danışım? Axı kimin adını deyim? Bu düşərgədə kimsəni tanımıram. Get, bütün əsirlərdən soruş; mən sakit adamam. Həmişə özümə qapılıram. Bir küncdə oturub inək-qoyunlarımı fikirləşirəm. Yenidən kəndimizə qoyunlarımın yanına

qayıdacağım günün gəlib çatmasını gözləyirəm. Bunlar nə deməkdir? Siz nə istəyirsiniz?

Sözlərimi eşitdikdən sonra bir söz demədi. Yenidən bir siqaret çıxarıb yandırdı. Siqaretə qullab vurmada əlində saxladı. Mən də siqaretin yanmasına və tüstüsünə baxırdım. Öz-özümə deyirdim: İndi Sumer siqaretinin közü sona çatacaq və əlini yandıracaq. Siqaretinin külü eləcə stolun üstünə düşürdü... Düşürdü... Düşürdü... Polkovnik sadəcə mənə baxırdı. Təqribən on dəqiqə bizim aramızda tam sükut hökm sürdü. Mən də ona baxırdım və diqqətim siqaretində idi. İraqlı polkovnik gözünü mənə zillədiyi vəziyyətdə dedi: “Sənə bir söz deyim?”

– Buyurun, seyyidi!

– Elə bilirsən Xomeyni çox hünərli-dir?

– O rəhbər və aqamızıdır.

Bilirdi ki, İmam Xomeyninin üzərində həssasam. Dedi: “Yox”.

Dedim: “Niyə?”

– Bura bax; əgər cənab prezidentin (Səddamın) cəmi on nəfər sənini kimi əsgəri olsaydı, Hitler kimi bütün dünyaya müharibə elan edərdi. Xomeyni elə də mühüm bir iş görməyib.

– Yox. Biz İmam Xomeyninin eşqinə görə buradayıq.

Suallarının çoxu şəxsiyyəti təhlil etmə barədə idi və İranda nələrin baş verdiyini bilmək istəyirdi. Mən də özlüyümdə dedim: “Nə olacaqsa, qoy olsun! Uzaq başı, mənə də öldürəcəklər!”

Davam etdim: “Bizim xalqımız Xomeynini sevir. Hazırda üç ildir ki, İmam Xomeynini görmürəm”.

Məndən soruşdu: “İndiyə qədər Xomeynini görmüsən?”

– Yox. Amma, həqiqəti bilmək istəsən, cəbhəyə gəlməyə icazə versinlər deyə, çox aqladım. Qoymurdular gəlim. Deyirdilər ki, yaşım azdır. İndi də mənə yaşım olan

dostların dua məclislərində ağlayırlar ki, onların cəbhəyə gəlməsinə icazə versinlər.

– Nə üçün cəbhəyə gəlmək istəyirlər?

– İmam Xomeyniyə görə. O, bizim üçün belə bir şəxsdir. Biz İmamı həqiqətən qəlbimizin dərinliyindən sevirik. İmam buyurdu ki, “vətəni qorumaq hər bir müsəlmanın vəzifəsidir”, biz də gəldik. Başqa bir şey üçün də gəlməmişik. Yalnız İmamın sözünə görə gəlmişik.

İraqlı polkovnik daha bir söz demədi. Danışdıqlarımı sürətlə yazırdı. Başını qaldırıb dedi: “Gedə bilərsən”.

Otaqdan çıxdıqda, Səttar və o biri iraqlı əsgərin qarının arxasında dayandığını gördüm. Onlara dedim: “Yaxşı, mən sizin icazənilə gedirəm”.

Səttar qulağımın dibinə iki möhkəm şillə ilişdirirdi. Sonra məni tikanlı məfillərdən sürətlə keçirib düşərgəyə gətirdilər. Sahib düşərgənin həyətinin ortasında, bizdən 50-60 metrlik aralıda idi. Onu mənə göstərilib dedilər: “O əsgərin yanına get”.

Onlardan ayrılıb Sahibin yanına getdim. Bir anlıq arxaya baxdıqda, gördüm ki, Səttar əlilə ona işarə edir ki, bunu əzişdirin.

Uşaqların hamısı kazarmanın içində idilər. Sahib məndən soruşdu: “Hara getdin?”

Dedim: “Polkovnikin yanında idim. Necə də gözəl insandır!”

– Necə?

– Orada məni o qədər yeyib-içməyə qonaq etdi ki, xəcalət çəkdim.

– Onu əsəbləşdirdin?

– Yox.

– Sənə nə dedi?

– Dedi ki, əgər düşərgədən bezmisənsə, başqa səfalı yerlər də var!

– Elə bu?

– Yox, başqa şeylər barədə də danışdıq ki, sizə deyə bilmərəm.

Bildim ki, İmam Xomeyni və başqa məsələləri bunlara desəm, yenidən problem yaşaya bilərəm. O da məsələnin üstündən keçdi və başqa söz soruşmadı.

– Yaxşı, indi neynirsən?

– İndi bütün əsirlər kazarmadadırlar, ayaqyolular da boşdur. Gedim dəstəmaz alım? Namaz qılmaq istəyirəm.

–Eybi yoxdur, get.

Dəstəmaz alırdım; gördüm biri paltarımı çırpır. Gördüm ki, Sahibdir. Bilmirəm ki, paltarım nə vaxt toza bulanmışdı. Ayaqlarıma nəzər saldı və qaraldığını gördü. Başını aşağı saldı və narahat oldu. Paltarım və ayaqlarımdan işgəncə edildiyimi, indi də aktyorluq etdiyimi bildi. Bir anlıq bir-birimizə baxdıq və heç nə demədi.

İstintaqım təqribən saat yarım, ya iki saat çəkmişdi. Saat 9-10 arası getmiş və günorta azanından sonra qayıtmışdım.

Həsən Cabir və Məhəmməd Şərifian məni qarşılamağa gələn ilk şəxslər idilər. Başqa uşaqlar da gəldilər. Məndən bu gün baş verənlər barəsində soruşdular. Mən də dedim: “İstintaqa getmişdim. Mühüm bir şey olmadı”.

Təfərrüatı danışmadım.

BAĞDADA SÜRGÜN

Bir müddət sonra iraqlı komandir düşərgə əsgərlərinin bir neçəsini dəyişdi. Bu əsgərlər çox əzazil deyildilər və rəftarlarında mülayimlik hiss olunurdu. Bir dəfə Səddamın şəklini gətirib bütün kazarmaların giriş qapısına vurmaq istədilər. Düşərgə başçısına dedim: “İraqlılarla söhbət elə ki, uşaqları təhrik etməsinlər. Əgər Səddamın şəklini vursalar, biz də İmam Xomeyninin şəklini vuracağıq!”

İraqlılarla bir neçə dəfə söhbət etdilər. Sonda onlar təslim oldular və Səddamın şəklini vurmaqdan vaz keçdilər. Amma buna görə də üç gün kazarmadan çıxmağımıza qadağa qoydular.

Üç gün sonra, səhər saat 8:30-da bütün uşaqlar oyaq idilər. İraqlılar kazarmanın qapısını açdılar. Siyahı üzrə yoxlamadan sonra qapıları bağladılar. Birdən avtobus signalının səsi gəldi. Uşaqlar dedilər: “Ola bilsin bu hadisələrdən sonra bir dəstəni düşərgədən aparsınlar.”

Məhəmməd həsən Şərifiana dedim: “Fikrimcə, yalnız məni aparacaqlar”.

Dedi: “Xeyr, belə deyil.”

– Halal edin.

Kazarmanın qapısını açdılar və başçıya dedilər: “Qədəməlini çölə gətir”.

Kazarma başçısı məni çağırırdı. Kazarmadan çölə çıxdım. Əbdüssahib və başqa bir iraqlı əsgər mənimlə yol yoldaşı oldular. Ona dedim: “Şəxsi əşyalarım?”

Dedi: “Heç nə götürmək lazım deyil. Elə belə gedəcəyik”.

Həyətdə böyük və səliqəli avtobus dayanmışdı. Bütün əsgərlər var-gəl edirdilər. Əbdüssahib qızarmış və ağlar gözlə dedi: “Qədəməli, narahatsan?!”

– Yox. Niyə narahat olmalıyam?

– Hara getdiyini bilirsən?
– Sən niyə ağlayırsan? Məni sən aparırsan, mən hardan bilim?

– Bağdada getməlisən.

– Məgər Bağdad pisdir?

Başını aşağı saldı və aram-aram ağladı.

Düşərgənin ortasında dayanmışdım ki, yağış qoxusunu hiss etdim. Hava günəşli idi. Qayıdıb kazarmaya bir nəzər saldım. Pəncərənin arxasında bütün uşaqlar ağlayırdılar. Ağlamayan yeganə şəxs özüm idim. Gördüm ki, ağlamağım pis olacaq. Özümü güclə saxladım. Əsgərlər uşaqlarla vidalaşmağıma qətiyyənlə icazə vermədilər. Onlar da adımla çəkməkdən və mənimlə vidalaşmaqdan qorxurdular.

Mənim müstəntiqim olan iraqılı polkovnik otağından çıxdı. Güldü və dedi: “Bağdada gedirsən?”

Heç nə demədim və avtobusa mindim. Mənimlə birgə 5 əsgər də avtobusa mindi. 3-cü sırada oturdum. Əbdüssahib gözlərini bağladı. Qanuna uyğun olaraq, başımı oturacağına altına saldım. Bir neçə dəqiqə sonra Əbdüssahib gəldi və məni bir neçə sıra arxaya apardı. Avtobusun yola düşməsi təqribən yarım saat çəkdi. Əsgərlər deyib gülürdülər. Gözlərim ağırlaşdı. Elə o vəziyyətdə mürgələdim. İraqılı əsgərin səsinə yuxudan oyandım. Deyirdi: “Hara gedirsən?”

Onun bu sualından başa düşdüm ki, heç bir məlumatı yoxdur və məni düşərgənin üsyançısı olaraq Bağdada apardığını bilmir. İraqılı əsgərə cavab vermədim ki, bu əsgərlərin mənim haqqımda heç nədən xəbərlərinin olmadığına arxayın olum. Özümü yatmış kimi göstərirdim. 2-3 dəfə məni çağıraraq dedi: “Ehey, ağa... Ay ağa... Ağa...”

Başımı qaldırdım və dedim: “Bəli?”

– Hara gedirsən?

– Bağdada.

– Məgər sən əsir deyilsən?

Məni gülmək tutmuşdu. Bu əsgərlər heç mənim əsir olduğumu da bilmirdilər. Dedim: “Niyə? Məgər paltarlarımdan əsir olduğum bilinmir?”

– Nə üçün Bağdada gedirsən?

– Bir neçə gün öncə, sizin zabitlərin biri Bağdaddan bura gəldi. Bilmirəm rütbəsi nə idi. Amma yan-yörəsində çoxlu adamlar var idi. Məndən soruşdular: “Burada darıxmırsan?” Dedim: “Darıxıram, çox darıxıram.” Dedi: “Gəl Bağdada. Orada bir bağımız var. Birlikdə ora gedərik və gəzişərik!”

Təəccüblə dedilər: “Aaa!! İndiyə qədər belə bir şey eşitməmişdik!”

– Deyəsən siz heç nə bilmirsiniz. Mən əsirəm. Əsir, yəni düşmən. Düşmənin əlləri bağlı olmalıdır. Yolda ehtiyatlı olun.

Narahatlıqla dedilər: “Gözlərini açmağımızı istəyirsənmi?”

– Yox. Mən rahatam. Amma, açmaq istəyirsənsə, aç.

İraqlı əsgər gözlərimi açıb dedi: “İndi ki ora gedirsən, polkovnikə demə ki, biz səninlə pis rəftar etmişik. Əllərinizi də açmağımızı istəyirsənmi?”

– Axı sizin üçün təhlükəli olar... Ola bilər, birdən qaçaram. Əgər siz məsuliyyətini öhdənizə götürürsünüzsə, açın!

Güldülər və dedilər: “Sən bizə hərbi məsləhətlər verirən?”

Əllərimi açdılar. Yerimdə oturdum. Gördüm avtobusda sürücüdən başqa 4 nəfər silahlı əsgər var. Onların heç birini tanıyırdım. Zehnimə gələn ilk fikir, onların hamısının silahını ələ keçirmək idi. Özlüyümdə onları necə silahsızlaşdırmağın yollarını düşündüm. Onlara yaxşıca baxdıqda, avtomatdan əlavə tapançaları, bir neçə sandıqça və simsiz rabitə cihazlarının da olduğunu gördüm. Bu işin mümkün olmadığını anladım.

Təqribən 7-8 saat yolda olduq. Hava qaralmışdı. Avtobus dayandı. Əsgərlərə dedim: “Gəlin gözlərimi və əllərimi bağlayın”.

İraqlı əsgər ancaq əllərimi bağlayıb dedi: “Başını oturacağın altına sal”.

Başımı oturacağın altına saldım. Amma harada olduğumu bilmək istəyirdim. Ona görə də, gözücu çölə baxmağa çalışırdım. Başım aşağı olduğu halda, ətrafı görmək üçün yana çevirildim. İraqlı əsgər əlilə başımı möhkəm aşağı basıb dedi: “Belə qal”.

MƏHBƏSİN TƏNHALIĞI

Pəncərədən gördüyüm son mənzərə bir neçə qarovul müşahidə qülləsi idi. Harada olduğumu bilmirdim. Sadəcə bir hərbi hissə olduğunu təxmin etdim. Avtobus o qədər sürətlə içəri sürdü ki, qapının giriş yazısını oxuya bilmədim. Hərbi hissənin girişi geniş idi. Belə ki, eyni vaxtda bir neçə avtobus girib çıxı bilərdi. Avtobus həyətin bir hissəsində dayandı və iraqılı əsgər paltarımın qırağından yapışdı dedi: “Düş”.

Avtobusdan düşdükdə, iraqılı əsgər qışqıraraq nə isə dedi. Sözü başa düşmədim. Bir neçə əsgər həyətdə oyan-buyana gedib-gəlirdilər. Gicəlmışdim. Nə baş verdiyini başa düşə bilmirdim. Birdən adımlı səsləndilər. Kimsə dedi: “Əs-Sien rəqəm vahid¹.”

Baş düşdüm ki, məni bir saylı təcridxanaya göndərmək istəyirlər. Yenidən avtobusla bir saylı təcridxanaya tərəf yola düşdük. Başım qaribə formada ağrıyırdı. Başımı avtobusun pəncərəsinin şüşəsinə söykədim və gözlərimi yumdum. Getdiyimiz məsafədən başa düşdüm ki, Hərbi hissənin ərazisində çoxlu küçələr var. Avtobus sürətlə hərəkət edirdi və gözlənilmədən saxladı. Gözlərimi açdıqda, iraqılı əsgər gəlib gözlərimi bağladı. Qolumdan tutub məni qaldırıb dedi: “Düş aşağı”.

Avtobusun pilləsindən düşərkən, çətinliklə də olsa, gözüm bağlanan parçanın altından ətrafa baxmağa çalışırdım. Kiminsə sürətlə mənə tərəf gəldiyini hiss etdim. Dedim: “İlahi, Özün rəhm elə!”

Özümə gəlmək istəyirdim ki, bir nəfər qulaqlarıma iki əlli şapalaq ilişdirdi. Sonra nəre çəkdi və söyüş söydü. Burnunun içində danışdı. Farsca da bir neçə sözdən çox bilmirdi.

¹ Bir saylı təcridxana.

Farsca-ərəbcə qarışdırıb, deyirdi: “Bura kim gəlibsə, onu mən adam eləmişəm...”

Demək istəyirdi ki, əgər düşərgədə səni adam edə bilməyiblərsə, mən səni adam edəcəyəm.

Əsgərlərin ayaqlarını yerə möhkəm vurmasından başa düşdüm ki, mühüm şəxsdir. Bura da mənim gözümlə odunu almaq üçün gəlib.

Bağirtısı bitməmiş, yumruq-təpiklə üstümə düşdü. Yerə yıxılmışdım və gözümlə bağlı idi. Lakin kənar-bucaqdan müəmmalı səslər eşidirdim. Belə deyirdilər: “Bunu bağa aparmaq istəyirlər. Yazıq bilmir ki, bunu aldadıblar...”

Son təpiyi də daddıqdan sonra özümdən getdim. Bir anlıq heç bir səs eşitmədim. Məni sürüyə-sürüyə yerdən qaldırdılar. Bir dəhlizə girdik. Məni döyən iraqılı ardıcılı deyirdi:

– Başını aşağı... Başını aşağı... Başını yuxarı... Başını yuxarı...

Elə bildim üzüm aşağı və üzüm yuxarı yerlər var. Amma bir neçə dəfə başım tavana dəydikdən sonra, onun məqsədinin nə olduğunu anladım.

Burnunun içindən gələn səsi sinirlərimə işləyirdi. Gözlərim və əllərim bağlı idi. Heç yeri görmürdüm. Çiynimdən tutub məni qaçıırırdı. Dörd pillə aşağı düşdükdən sonra, birdən dayandıq. Bir kameranın qapısını açıb məni içəri itələdi və qapını bağladı.

Qapıların açılıb-bağlanma və qıfıllanma səsi adamı vəhşətə salırdı. Əlimi divara qoyub söykəndim. Yarım saat gic kimi qaldım. Nə edəcəyimi və nə olacağını bilmirdim. Heç kim yox idi.

Yenidən bir neçə qıfılın açılmasının vahiməli səsi qulağımda cingildədi. Kiminsə kamerama girdiyini hiss etdim. Gözlərimi açıb dedi: “La təxəl¹.”

¹ Qorxma.

Gördüm dolu bədənli, təqribən qırx yaşlı, başı qırxılı bir kişidir. Əynində zolaqlı dişdaş¹ vardı. İstər-istəməz özümü bir qədər arxaya çəkdim. Yenidən təkrarladı: “Qorxma!”

İstəyirdim ki, buranın hara olduğunu və onun kimliyin soruşum; əllərimdən bir ağrı və sızılı başladı ki, beynimə qədər işlədi. Əllərimə baxdıqda, biləklərimə bağlanmış sintetik ipin dartılma və döyülməyim nəticəsində ətimə qədər girdiyini gördüm. O kişi ehtiyatla bu ipi əlimdən açdı. Ağrının şiddətindən gözlərimə qaranlıq çökürdü. Əllərimi aç-aça dodaqaltı nə isə deyirdi. Diqqətlə qulaq asdıqda, belə dediyini anladım: “Lə`nətullahi `ələl-qəvmiz-zalimin².”

Mənə baxıb soruşdu: “Adın nədir?”

– Qədəməli.

Acı təbəssüm edib dedi: “Nigaran olma, əzizim. İnşallah, tezliklə ailənin yanına qayıdacaqsan”.

Qəhər məni boğmuşdu. Dedim: “Ey kaş şəhid olaydım!”

Başıma sığal çəkdi və divara söykənməyimə yardım etdi. Sonra aram səslə dedi: “Ehtiyacın olan bir şey varmı, gətirim?”

Mən də aram səslə dedim: “Hava qaralıb. Mən hələ namazımı qılmamışam.”

– Bir az dincəl. İndi qayıdıram.

Getdi. Bir neçə dəqiqə sonra qayıtdı. Yerdən qalxmağıma kömək etdi. Məni dəhlizin sonunda olan ayaqyoluna apardı. Başımda, üzümdə və əllərimdə olan toz-torpaq və qanı yudum. Dəstəmaz aldım və kameraya qayıtdım.

Dedi: “Daha nə istəyirsən?”

Şiə, yaxud sünni olduğunu bilmirdim. Ona görə sakitcə dedim: “Möhür”.

¹ Çiyindən topuğa qədər olan, kişilər üçün ərəb milli geyimi.

² Allahın lənəti zalım tayfaya olsun.

Mehribanlıqla mənə baxdı və təzədən kameradan çıxdı. Öz əşyalarının arasından mənə əsl Kərbəla möhürü gətirdi. Əli ilə qibləni göstərüb getdi.

Qapını bağladıqda, məni vahimə və qorxu hissi bürüdü. Öz-özümə dedim: “Yəqin ruhdur, bu insan ola bilməz!”

Bundan öncə düşərgədə işgəncə olduğuma və iraqlıları yaxşı tanıdığımıza baxmayaraq, bilmirəm bura girdiyim vaxt niyə birdən zəiflik və qərıblıq hiss etdim. Qəbrin ilk gecəsi olduğunu zənn edirdim. Oxuduğum kitablardan qəbrin ilk gecəsinin nə qədər dəhşətli olduğunu bildirdim. Adam tək-tənha olur.

Günlər bir-birinin ardınca keçirdi. Bəzən məhbusların nalə və fəryad səsləri qulağıma çatırdı. Hər an mənim də sorığıma gələcəklərini gözləyirdim. Kameranın divarlarına yazılmış yazılardan bildim ki, bundan öncə də burada farsdilli şəxslər həbsdə olub. Kameranın qapısının yuxarı hissəsindəki dəmir barmaqlıqların arasından içəri düşən zəif işığın köməyi ilə, suvaqlı divarın üzərinə oyma üsulu ilə səliqəli xətlə yazılmış yazılardan birini güclə oxuya bildim:

– Ey dost, sənsiz cananın gülzarı mənə zındandır,

Sən yanımda olduqda, zından mənə gülüstandır.

Başqa bir yerdə də çox kiçik hərflərlə, o vaxt mənasını başa düşmədiyim belə bir yazı yazılmışdı: “Bütün xəbərlər məhbuslardadır”.

Kameranın metal qapısının dəmir barmaqlıqları arasından çox zəif bir işıq içəri düşürdü. Artıq, xəbərsizlik və yalqızlıqdan yorulmuşdum. Bütün çətinliyə baxmayaraq, bir təhər qapının bir metr yarımliq dəmir barmaqlıqlarından yuxarı qalxdım və çölə baxmağa başladım. Dəhlizdə zəif gücdə, təqribən 80 vattlıq bir közərmə lampası yanırdı. Nə qədər çalışsam da, əlimi ona çatdırı bilmədim. Əllərimdə daha taqət qalmamışdı.

Yenidən kameramın küncünə qayıtdım. Həmişə qiyaməti xatırlayırdım. Yəni, qəbirdə olduğumu, öldüyümü hiss edirdim. Fikirləşirdim ki, cənazə daşınması mərasimi bitib, məni qəbirə qoyub qayıdıblar.

Bir neçə gün sonra, ayaqyoluna gedən vaxt başqa kameralarda olan şəxslərdən bu hərbi hissənin adını soruşdum. Başa düşdüm ki, bura Kazimeyn şəhərinə yaxın “Ər-Rəşid¹” adlı həbsxanadır. Bu sözlə qəlbimə təpər gəldi. Həmişə əsir olacağım təqdirdə, Bağdad həbsxanalarına aparılmağımı istəyirdim. Çünki, İmam Musa Kazim (ə) illərini burada keçirmişdi. Elə bu məsələ mənim ürəyimi ovundurdu. Allaha şükr etdim.

Bir müddət keçdikdən sonra öyrəndim ki, əsgərlər və gözətçilər bizim kameralara adlar vermişlər. Məni səslədikləri vaxt “əs-sicn... əs-sicn” deyirdilər. Yəni, məhbus.

Bu qəribə ad ürəyimə oturmuşdu. Bura gəldikdən sonra özümü Məhcərdə² tək-tənha görürdüm.

Orada bizim başqa məhbuslarla danışmağımıza belə icazə verilmirdi. Bu qəti qadağan idi. Kim bu qaydanı pozurdusa, ciddi şəkildə cəzalandırılırdı. Gözətçilər onu öldürmək məqsədilə döyürdülər. Buna görə də, gecə-gündüz başqa

¹ İraqın təhlükəsizlik xidmətinin əsas təcridxanası. Bu təcridxana Bağdadın mərkəzində yerləşən Ər-Rəşid otelinin binasında təşkil edilmişdi. Müvəqqəti həbsxanalardan sayılırdı. 1980-ci ildə yaradıldı və 1985-ci ildə ləğv edildi. (Məsud Dehnəməki, “Fərhəngnaməyə esarət və azadəqan”, Tehran, Ölkənin Ümumi Kitabxanaları İdarəsi, 2013, s. 342.)

² “Ər-Rəşid” Hərbi Hissəsində qala tipli həbsxanada bir bölmə. Bu bölmə müvəqqəti həbsxanalardan sayılırdı. Belə ki, 1985-ci ildə yaradılmışdı və 1991-ci ildə ləğv edildi. (Məsud Dehnəməki, “Fərhəngnaməyə esarət və azadəqan”, Tehran, Ölkənin Ümumi Kitabxanaları İdarəsi, 2013, s. 342.)

məhbusların nalə və fəryad səslərindən başqa bir səs qulağıma dəymirdi.

BAĞDADDA MƏHKƏMƏ

Kameranın divarları və döşəməsi beton idi. Rütubətli yer soyuğu sümüklərimə yeridirdi. Sərt qış idi. Gecələr soyuqdan bir küncdə büzüşürdüm və yata bilmirdim. Gün doğmasıyla, günəşin şüası tavana dəyirdi və kameranın içi qızırdı. Bir-iki saatlıq yuxuya dalırdım.

Kamera qaranlıq idi. Buna görə də, əvvəlcə elə düşünürdüm ki, orada məndən başqa heç kəs və heç nə yoxdur. Amma içəri azacıq qızınan vaxt, künc-bucaqdan çölə çıxan irili-xırdalı canlıları görürdüm. Bəzi böcək növlərini ilk dəfə buada müşahidə edirdim. Kameramın başqa və həmişəki qonağı da, bir qırxayaq idi. O qədər böyük idi ki, doğurdan da qırx ayaqlı olduğunu düşünürdüm. Bilirdim ki, onun kameramda olmasının özü bir bərəkətdir və xırda həşəratların şərini məndən uzaqlaşdırır. Buna görə də, onunla sülh şəraitində yaşamağı qərara aldım.

Bu minvalla bir neçə gün keçdi.

Bir gün səhər, yenidən iraqılı gözətçilərin kameraların qapısına ardıcıl zərbə vurmaları və nəre çəkmələrinin səsinə yuxudan dik atıldım. Başa düşdüm ki, mənə tərəf gəlirlər. Özümə gəldikdə, bədheybət siması olan iki gözətçi içəri girdi. Gözümü bağladılar. Sonra məni sürüyə-sürüyə Məhcərdən çölə çıxardılar və bir maşının arxasına tulladılar. Gözlərimin bağlı olmasına baxmayaraq, iki gözətçinin hər iki tərəfimdə oturacaq üzərində oturduğunu hiss etdim. Onların biri çəkməsini böyrümə qoyub sıxırdı. Bir söz dedikdə və ya bir hərəkət etdikdə, məni öz dəyənəklərilə zərbə yağmuruna tuturdular.

Yarım saat yol gedəndən sonra çatdıq. Maşından düşdük və gözümü açdılar. Günəşin işığı çox idi və heç bir yeri yaxşı

görə bilmirdim. Bir az keçdikdən sonra çox get-gəlli yerdə olduğumu başa düşdüm. Mənim kimi şəxslər bir küncdə dayanmışdılar. Bir az başımı döndərdim. Binalardan birinin giriş qapısının üzərinə belə yazıldığını gördüm: “Əl-Məhkəmə əs-səvrə Bağdad¹.”

Özümü itirmişdim. Bilmirdim ki, aqibətimin nə olacağını biləcəyim üçün sevinim, yaxud başıma nə bəla gətirəcəklərini bilməyəcəyim üçün kədərlənim.

Məni başqa məhbuslarla gözləmə zalı kimi bir yerə apardılar. Daha gözetçilər içəri gəlmədilər. Mən də oturacaqlar tərəfə getdim və ətrafda bir qədər gəzişdim. Ora böyük bir zal idi və divarların qarşısına skamya düzülmüşdü. Zalı ortasında böyük bir qapı vardı. Ora 4-5 pilləli pilləkənlə çıxmaq lazım idi. Oradan da məhkəmənin içinə getmək üçün başqa bir qapıdan keçmək lazım gəlirdi.

Təqribən 40 nəfər idik. Yalnız mən iranlı idim. Qalanları iraqılı idilər. Yavaş-yavaş başa düşdüm ki, bunlar İraqın zabit və əsgərləridir. Onlar müharibədən fərariyyət, İran radiosuna qulaq asmaq, şiələrlə əlaqə və sair bu kimi ittihamlarla mühakimə edilmək üçün bura gətirilmişdilər. Hamı mülki geyimdə idi. Yalnız mənim paltarım sarı rəngli əsirlik forması idi.

Bir neçə dəqiqə sonra kostyumlu bir məmur gəldi. Qarabuğdayı idi və uzun saçlarını üzünə yuxarı daramışdı. Adları oxumağa başladı. Kimin adını oxuyurdusa, belə deməli idi: “Bəli, mən burdayam”.

Birdən dedi: “Könüllü Qədəməli”.

Bunu deyən kimi, hamı oturacaqlarından qalxdı və boylanaraq məni axtarmağa başladı. Pıçıltılarından başa düşdüm ki, “nə olub, könüllünün burada nə işi var” deyərək suallar verirlər.

¹ Bağdad İnkilab Məhkəməsi.

Mən də vüqar və qürurla ayağa qalxdım və dedim: “Mən burdayam”.

Dedi: “Yaxşı... Otur”.

Hazır-qayıbdan sonra, hamı yanıma gəlir və deyirdilər: “Sən iranlısan?”

– Bəli.

Hərəsi bir sual soruşurdu:

– Sənin cinayətin nədir?

– Sən niyə bura gəlmisən?

– Nə üçün mühakimə edilməlisən?

– Sən əsir deyilsən ki? Əsir məhkəməyə çıxarılmamalıdır

axı.

Cavab verdim:

– Məni niyə bura gətirdiklərini bilmirəm.

Birinin “Təqsirin nədir?” sualına cavab olaraq, dedim: “Mənə “təhəccüm” deyirlər”.

Bu sözü deyən kimi, aralarında pıça-pıç düşdü. Duruxmuşdum. Soruşdum: “Siz bunun hansı ittiham olduğunu bilirsiniz?”

Yalnız bunu bilirdim ki, “təhəccüm” dedikdə, ölkə prezidentini təhqir edən və Səddama hörmətsizlik göstərən şəxs nəzərdə tutulur. Amma sözün dəqiq mənasını bilmirdim. İraqlı məhkumlarla söhbət etdikdən sonra başa düşdüm ki, mənim işim bitib. Deyirdilər: “Sənin cinayətin ağırdır”. Ondan sonra, nə vaxt adımla çağırıldırsa, mənə bir başqa cür baxırdılar. Sanki mənə ürəkləri yanırdı.

Kim məhkəmədən çıxırdısa, yanına gedir və hökmü ilə maraqlanırdım. Onlardan biri yaşlı kişi idi. Dedi: “Üç dəfə edam”.

Təəccüblə soruşdum: “Niyə üç dəfə?”

Bir başqası dedi: “Əgər birinci edam əfv edilsə, ikinci dəfə edam edilməlidir. Əgər ikinci edam da əfv edilsə, üçüncü dəfə edam edilməlidir”.

Üç dəfə edam ediləsi şəxslər çox idilər. Müttəhimlər gedib-gəlirdilər. Acınacaqlı səhnə idi. Bir cavana da 250 il hökm oxumuşdular. Bir neçə saat ərzində işim sorğu-sualdan ibarət idi. Məhkəmədən kim çıxırdısa, qalanları ətrafına yığışdırdılar. Ona ürək-dirək vermək istəyirdilər. Deyirdilər: “Narahat olma. Bəlkə hökmə yenidən baxdılar”. Hətta, bəzən bir-birləri üçün ağlayır və dua edirdilər.

O məmur hər 15-20 dəqiqədən bir gəlib kiminsə adını oxuyur və deyirdi: “Gəl içəri”.

40 nəfərin təqribən yarısı içəri getmişdi. Bir küncdə oturub dilimin altında zikr deyirdim ki, bir az aramlıq tapım. Məmur gəldi və adımları qəliz ərəb ləhcəsilə tələffüz etdi. Ürəyim üzüldü, ayağa durmağa taqətim yox idi. “Ya Əli (ə.s)” deyib ayağa qalxdım. Məhkəmə məmurunun arxasınca getdim. Düzbucaq şəkilli bir otağa daxil oldum. Müttəhim tribunasında dayandım. Hakimlə aramızdakı məsafə təqribən 4 metr idi. Başımın üzərində, çərçivəyə salınmış tabloda bu ayə yazılmışdı:

"وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ"¹

Ətrafıma nəzər saldım. Hamı hərbi forma geyinmişdi. Məhkəmənin katibi dedi: “Tərcüməçi istəyirsənmi?”

Ərəbcə bildiyimə baxmayaraq, hakimin suallarının cavabını fikirləşməyə vaxtım olsun deyə, dedim: “Bəli”.

Tərcüməçi gəldi. İki nəfəri göstərərək dedi: “Bunlar şahidirlər. Sənin əleyhinə ifadə vermək üçün gəlirlər”.

O iki nəfərə baxdım. Biri tanıdığım Səttar idi. O birini isə tanımadım və dedim: “Bu əsgəri ilk dəfədir görürəm”.

Katib məhkəmənin başlanmasının rəsmi şəkildə elan etdi və ittihamlarımı aydınlaşdırdı: “Sən bizim əsirimizsən. Bizim milli təhlükəsizliyimiz əleyhinə düşərgələrdə əsirləri

¹ Allah sizə ... və insanlar arasında hökm etdiyiniz zaman ədalətlə hökm etməyinizi əmr edir. (“Nisa” surəsi, 58-ci ayə.)

iğtişaş törətməyə çağırmaq üzrə müttəhimsən. Əsirləri təhrik etmisən. Biz sizə yaxşı baxırıq və sizin bizim ölkənin milli təhlükəsizliyi əleyhinə addım atmağa haqqınız yoxdur”.

Buraya nə üçün gəldiyimin səbəbini başa düşdüm. Dövlət ittihamçısına söz verdilər və mənə qarşı müxtəlif ittihamlar irəli sürərək dedilər ki, filan tarixdə filan işi görmüsən. Bu işlərin bəzisi bir neçə il öncəyə aid idi. Yəni, mənim hələ əsir düşmədiyim vaxta aid idi! Nə qədər dedimsə mən üç ildir bura gəlmişəm və əsir olmuşam, kimsənin mənə qulaq asmağa hövsələsi yox idi; yalnız ittihamları tez-tez oxuyurdular.

Hakimin oxuduqlarını tərcüməçi mənim üçün tərcümə edirdi. On dəqiqə çəkdi. Sonra dedi: “Müttəhim etiraz məqaləsi yazıb və mən onun mətnini məhkəmənin icazəsilə oxumaq istəyirəm”.

Oxumağa başladı:

– Günlər ötdükcə meydanı kafir səddamçılara daha da daraldan nur yolu yolçularına salam olsun...

O məqaləni oxuduğu vaxt bunu fikirləşirdim ki, nə cavab verim və özümü bu problemdən necə xilas edim.

Fikrə qarq olmuşdum ki, tərcüməçi məni dümsüklədi və dedi: “Cənab hakim sizinlədir. Özünü müdafiə etmək üçün nə deyə bilərsən?”

Dedim: “Mən bu işlərin heç birini etməmişəm. Mən bütün ittihamları rədd edirəm.”

Dedi: “Məgər məqaləni sən yazmamısan?”

Dedim: “Məqaləni mən yazmamışam. Siz gəlin əlyazma xətti üzərindən tanıyın”.

Dedim: “Bu mənim əl xəttim deyil. Siz gəlin mənim əl yazma nümunəmi götürün və aparıb analiz edin. Sizin mütəxəssisləriniz var. Xəşünaslarınız var. Mən bu məqaləni qətiyyənlə görməmişəm”.

Hakim sözlərimə məhəl qoymadan dedi: “Bura bax... Bu sözlərin sizin üçün heç bir faydası yoxdur. Siz bu cinayətləri törətmisiniz və bu iki nəfər də sizin əleyhinizə şahidlik ediblər. Bunları tanıyırsınız?”

“Beynəl-qəfəseyn” düşərgəsində əzab-əziyyətlərini dadsam da, həmişə ona hörmət edirdim. Onun bura nə üçün gəldiyini və mənim əleyhimə niyə ifadə verdiyini qətiyyənlə bilmirdim. Dedim: “Bəli. Səttar düşərgədə bizim nəzarətçimiz idi. Amma bu birisini xatırlamıram”.

Məhkəmənin katibi dedi: “O da Abbasdır. Sənin olduğun düşərgədə əsgər idi”.

Mənim üçün qurama iş hazırladıqlarını başa düşdüm. Səttar mənə baxdı. Mən də ona baxdım. Üzümə baxa bilmədi. Baxışlarımı Səttardan çəkdim və özümü müdafiə etməyə hazırlaşdım. Hakim dedi: “Bu iki nəfər şahidlik ediblər. Sənin cəhdlərin faydasızdır”.

Dedim: “Mən qəbul etmirəm”.

Dedi: “Quran gətirsək and içərsən?”

Dedim: “Gətirin. Bunu mən yazmamışam. Quran da gətirsəniz, yenə də bunu deyəcəyəm. Düşərgədə də heç kimi təhrik etməmişəm. Sizə xəbər çatdıran heç bir kəsi vurmamışam və sizin təşviqat kompaniyalarınızı dağıtmamışam. Bunları sizə yalandan çatdırıblar. Mən heç bir mərasim keçirməmişəm və uşaqlar özləri mərasimləri təşkil ediblər. Elə indi də düşərgədə mərasimlər icra edirlər. Gedin, görün var ya, yox. Lakin mən bu işlərin heç birinə müdaxilə etməmişəm”.

Bunları tam qətiyyətlə dedikdən sonra, bir qədər sakit qaldı. Mənə baxdı və dedi: “Yaxşı, sən niyə müharibəyə gəlmisən? Sən əgər bu ittihamları qəbul etmirənsə, müharibəyə niyə gəlmisən? Nə əldə etmək istəyirdin?”

Dedim: “Bizim vəzifəmiz idi. Çünki bizim imamımız cəbhələrə getmək barədə göstəriş vermişdi. Biz öz

rəhbərimizə itaət edirik. Öz torpağımızı və namusumuzu müdafiə etməyə gəlmişik”.

– Niyə bizimlə döyüşməyə gəlmisən? Yaxşı, get SSRİ ilə müharibə elə. Niyə gedib SSRİ ilə müharibə etmədin?

– Bizim müharibəmiz şəxsi deyil. Biz öz ölkəmizin dövlət quruluşuna tabeyik. İslam cümhuriyyətini sevirik. Öz rəhbərimizə itaət edirik. Bizdən tələb etdilər ki, sizinlə müharibəyə gələk və şərəfimizi, vətənimizi qoruyaq. Əgər bir gün bizə desələr ki, gedin SSRİ ilə müharibə edin, gedərik və döyüşərik.

Təəccüblə mənə baxdı və soruşdu: “Gedib SSRİ ilə də döyüşərsən?”

Dedim: “Bəli. Əgər əmr etsələr, SSRİ ilə də döyüşərik”.

Bir neçə saniyə susub yenidən soruşdu: “Əgər səni azad etsək, yenə cəbhəyə qayıdacaqsan?”

Şərəfim və qeyrətim icazə vermədi ki, canımı qurtarmaqdan ötrü yalan danışım. Gözlərinin içinə baxdım və dedim: “Bəli! Cəbhəyə gələcəyəm”.

Dedi: “Sən gəlməyə məcbur deyildin. Sənin vəzifən deyildi. Burada yazılıb ki, İranda 18 yaşdan yuxarı şəxslər üçün hərbi xidmət icbaridir. Amma sən əsir olarkən, hələ 17 yaşın tamam olmamışdı. Hələ özünü cəbhə xəttinə necə çatdırdığın məlum deyil!”

Dedim: “Mən könüllüyəm və öz istəyimlə cəbhəyə gəlmişəm. Nəinki mən, cəbhəyə gələnlərin əksəriyyəti könüllülərdir”.

Dedi: “Deməli sizin ordunuz yoxdur?”

Dedim: “Niyə? Ordumuz var. Amma, onlar öz vəzifələrini yerinə yetirirlər. Biz sırası insanlar, əkinçi, alverçi, şagird və başqaları da öz vəliyyə-fəqihimizin əmrinə əsasən, öz öhdəmizə düşən vəzifələri yerinə yetiririk”.

– Sən İranda nə işlə məşğul idin?

– Məktəbli idim. Atam əkinçidir. Mən öz vəzifəmi yerinə yetirmək üçün cəbhəyə gəldim.

Hakimin üzündən məndən və sözlərimdən xoşunun gəlmədiyi sezilirdi. Ürəyimdə özümə ürək-dirək verdim ki, qorxma, Qədəməli! Geri çəkilmə! Uzağı şəhadət və edamdır! Sən ki şəhadət eşqilə cəbhəyə gəlmişdin. Ən azı öz sözünü demisən və onlara kiminlə üzbəüz olduqlarını başa salmışsan. Allaha təvəkkül elə. Heç nədən qorxma! Gözlərində onlara yalvardığını görmələrinə imkan vermə!

Dediyim sözlərdən narahat deyildim. Çünki özümü bütün könüllü və şəhidlərin nümayəndəsi kimi hiss edirdim. Elə bilirdim onların yerinə danışırım və özümü müdafiə etdiyim qədər onların da hüquqlarını müdafiə etməli idim.

Dedi: “Bəs belə?! Biz sizin üçün bu qədər zəhmət çəkmişik və siz qədrini bilməmişiniz. Sizə burada bu qədər ev sahibliyi etmişik. Amma, deyəsən təşəkkür etmək və günahlarınızı etiraf etmək istəmirsən?!”

Çöldə dayanan əsgərə başı ilə işarə edərək dedi: “Bunu çölə çıxarın”.

Dedim: “Bəs mənim hökmüm nə oldu? Mənim başıma nə bəla açmaq istəyirsiniz?”

Mənə cavab vermədi və yenidən dedi: “Aparın”.

Əsgər qolumdan tutdu, məni yandakı zala aparıb dedi: “Hökm verilənə qədər burada otur”.

Ürəyim şiddətlə döyünürdü. Belə gözləmələrə nifrət edirdim. Ancaq öz-özümə danışır, özümə ürək-dirək verir və sakitləşim deyə zikr deyirdim.

Üç dəqiqə keçməmişdi ki, məmur gəldi, yenidən adımlı çağırdı və məni məhkəməyə apardı.

Dövlət ittihamçısı üzünü mənə tutub və dedi: “Bağışlayan və mehriban Allahın adı ilə. Allah sizə ... insanlar arasında hökm etdiyiniz zaman ədalətlə hökm etməyinizi əmr edir. Sizin dediklərinizə, əleyhinizə olan ittihamlara, məhkəmənin

qəbul etdiyi şahidlərin ifadələrinə əsasən, siz edama məhkum edirsiniz”.

Bir anlıq elə bildim dünya başıma fırlanır. Dövlət ittihamçısı ardınca dedi: “... Amma, cənab prezidentin əsirlər barədə nəzərdə tutduğu yüngülləşdirici halı nəzərə alaraq, cəzanız bir dərəcə yüngülləşdirilir və ömürlük həbs cəzasına məhkum edirsiniz”.

Elə danışmaq istəyirdim ki, qapı açıldı, iki nəfər gəldi və məni zorla çölə çıxardılar.

Şokda idim. Əsgərlərlə o yan-bu yana gedirdim. Onlarla bir otağa girdim. Hərbi formada olan bədənli bir kişi üzbəüzdə oturmuşdu. Qabağıma bir vərəq qoyaraq dedi: “Bunu al... Məhkəmənin rəyidir... İmzala”.

Başqa çarəm yox idi. Kağızı imzaladım. Sonra məni qoca bir kişinin yanına apardılar. O barmaqlarımı tutdu və bir-bir ştampa vurdu. İnana bilmirdim. Elə düşünürdüm ki, hamısı bir zarafat olub. Yaxud məni qorxutmaq istəyiblər. Çünki bu işləri görmədiyimi demişdim. Bilirdim ki, BMT-nin qanununa əsasən, bir əsiri mühakimə etmək istəsələr, BMT-nin bir nümayəndəsi müdafiəçi vəkil olaraq orada olmalıdır. Amma mənim nə vəkili vardı, nə də kimsə mənimlə söhbət etdi. Beynim o qədər yüklənmişdi ki, nə olduğunu başa düşə bilmirdim. Özümə gəldikdə, gördüm ki qoca kişi mənə fikir vermədən, barmaqlarımı tutub, əvvəl tək-tək, sonra da beş-beş ştamp mürəkkəbinə batıraraq, ağ kağızlara vurub.

Bu minvalla bir neçə dəqiqə keçdi. Barmaq izlərimi götürdükdən sonra, məni əvvəl oturub gözlədiyim zala apardılar.

Hələ də bu qədər asanlıqla mənə ömürlük həbs cəzası vermələrinə inana bilmirdim. Skamyaların birinin üzərində oturdum. Bir neçə dəqiqə keçdikdən sonra oradakı iraqılıların bir neçəsi ətrafıma yığışb soruşdular: “Nə oldu?”

Dedim: “Vallah bilmirəm. Elə bilirəm aktyorluq edirlər. Hələ də inanmıram. Əvvəl edam hökmü verdilər. Sonra isə yüngülləşdirib ömürlük həbs verdilər”.

Bunu deyən kimi ağlamağa başladılar. Dedilər: “Axı bu hökm insafsızlıqdır və ədalətdən uzaqdır. Sən burada qəribsən! Ata-anan da ki, burada deyil”.

Qəbul etmək istəmirdim. Bacarmırdım. Elə hiss edirdim ki, hamısı boş şeydir və aktyorluq edirlər. Öz-özümə deyirdim: “Yox. Sanki boş-boşuna ora getdim və tələyə düşdüm!”

Ürəyimdə bu idi. Amma gülürdüm və deyirdim: “Yox. Axı həqiqi məhkəmə belə olmur. Nə vəkil var idi, nə müdafiə...”

Aqibətimin belə xətm olmasına inana bilmirdim. Qəlbimin dərinliyindən bir səs deyirdi: “Yox, Qədəməli, bu sənin yolunun sonu deyil. Əgər İmam Xomeyni (r) Səddamın gedəcəyini deyibsə, deməli mütləq getməlidir. İnşallah, sən də hökmün ləğv ediləcək”.

İmam Xomeyniyə (r) inamım var idi. İmamın buyurduqlarının gec, ya tez mütləq həyata keçəcəyinə arxayın idim.

Yarım saat, bir saat da keçdi. Hamı gedib mühakimə olundu. Mənim məhkəməm hamıdan uzun çəkmişdi.

Günortaya yaxın yenidən adımları oxudular və bir nəzarətçi gəlib əllərimi arxadan bağladı. Gözlərimi də bağladı. Həbsxana məşinin yanında məni başqa bir əsgərə təhvil verdi. Gözüm bağlanan parçanın altından baxdım. Gördüm ki, mənim əleyhimə şəhadət verən iki nəfərdirlər. Səttar və Abbas olaraq tanıtırdıqları əsgər. Səttarı “Məni tanıdın?” deyər soruşduqda, səindən tanıdım.

Dedim: “Əlbəttə səni tanıyıram, Səttar! Elə bilirsən səni tanımayacağam?!”

Bunu deyən kimi, qulağımın dibinə bir şillə ilişdirib dedi: “Bu bir neçə ildə başımıza açdığın oyunların əvəzini çıxdım. Onlar sənə rəhm etmək istəyirdilər, mən qoymadım. Məhkəmədə hər şeyi inkar edirdin. Əgər biz ikimiz gəlməsəydik, təqsirsiz sayılacaqdın”.

Bunları dedi və məni var gücü ilə döyməyə başladı. Çox döydü. Artıq huşumu itirirdim ki, müttəhimləri aparan başqa əsgərlər gəlib Səttara pis və nalayiq sözlər dedilər. Deyirdilər: “Sən adamsan? Sən insansan? Niyə bunu döyürsən? Bu yazığa hökm veriblər! İş bitib. Boşla”.

Dedi: “Siz bunun kim olduğunu bilmirsiniz!”

Hamı onu danlayırdı, o isə elə hey döyürdü. Məni onun əlindən aldılar və maşının içinə atdılar.

Səttar əl çəkən deyildi. Həbsxanaya çatan qədər taxta, təpik və əlinə keçən hər bir şeylə böyrümə və başıma zərbə vururdu. Ancaq dua edirdim ki, hərbi hissəyə tez çataq. Artıq dözüümüm qalmamışdı. Yarım saat keçdi və hərbi hissəyə çatdıq. Düşməzdən öncə Səttar böyrümə möhkəm bir təpik vurub dedi: “Yaxşı, çıx çölə. Yenidən olduğun zindana qayıtdın. Bu həbsxananın çölünü gördüyün son dəfə oldu”.

Məni başqa iki əsgərə təhvil verdi. Əsgərlər Səttarın içəri girməsinə icazə vermədilər. Başa düşdüm ki, ciddi hərbi hissədir və məhkəmə tərəfindən təqdim edilmiş əsgərlərdən başqa, kənar şəxsləri içəri girməyə qoymurlar. Orada anladım ki, Səttar və o biri əsgər kələk gələrək ora qədər mənimlə gəlmişlər. Qaydalara əsasən, həbsxananın öz əsgərləri məni ora gətirməli idilər. Amma Səttar onlarla razılığa gəlmiş və demişdi ki, qoyun bunun etdiklərinin acığını çıxacaq.

Bu dəfə Məhcərdən nə vaxt çıxma biləcəyimin fikri xora kimi bədənimə yayılmışdı. Yenidən həmin məmur gəldi, çiyнімdən tutdu və məni Məhcərin içinə apardı. Ardıcıl burnunun içində danışdığı səsilə deyirdi:

– Baş aşağı... Baş yuxarı...

Məni üzbəüz Məhcərə saldı. Bu kamera çox çirkin və toztorpaqlı idi. Yanımda heç nə yox idi. Məni düşərgədən bura göndərəndə icazə vermədilər ki, bir dəst paltar, bir dəsmal, diş fırçası və başqa bir şey götürüm. Vur-tut bir möhürüm var idi. Onu da ilk dəfə namaz qılmaq istəyərkən, Seyid mənə vermişdi. Düşərgədə olduğum vaxt yazdığım kiçik bir dua kitabını da həmişə cibimdə saxlayırdım. Bir neçə dəqiqə keçdi. Öz-özümə dedim: “Məhcərdə nə qədər tək-tənha qalacağım bilinmir. Belə olmaz. Gərək qalxım və ətrafıma bir əl gəzdirim”.

Hər yer çirkli və zir-zibillə dolu idi. İşə başladım; toztorpaq və ölü kərtənkələləri əlimə keçən bir şeylə toplayıb bir küncə apardım. Sonra gözətçini çağırdım. Ondan bir kisə aldım və zibilləri ona verdim. O da mənə iki butulka su verib dedi: “Bunları al. Biri içmək, o biri də ayaqyolu üçündür”.

Elə iki butulka suya baxırdım ki, gözətçi getdi və qapının arxasından dedi: “Hər 24 saatda cəmi bir dəfə ayaqyoluna gedə bilərsən. Hər neçə gündən bir də səni həyətə aparacağam ki, bədəninə günəş dəysin”.

Su butulkalarını bir küncə qoydum və elə oradaca yerdə oturdum. Zəiflik və ağrının çoxluğundan yuxuya getdim. Seyidin səs ilə yuxudan dik atıldım. Qapının nəfəsliyindən mənə baxaraq deyirdi: “Yaxşısan, Qədməli? Niyə üzün bu qədər qanlıdır, oğlan? Bir şey istəyirsənmi, sənin üçün gətirim?”

Cavab verməyə heyim yox idi. Başımı yellədim, getdi. Səttarın təpik və yumruqlarının yeri hələ də ağrıyırdı. Böyrümün ağrısı o qədər çox idi ki, dərindən nəfəs ala bilmirdim. Divara söykəndim və azacıq su ilə əl-üzümün qanını yudum.

Bu minvalla bir neçə gün keçdi. Çölə çıxmaq və açıq havada gəzintidən bir xəbər çıxmadı. Artıq yavaş-yavaş

ömrümün sonuna qədər bu nəmişkən kamerada qalacağıma inanmağa başlayırdım. Öz-özümə dedim: “Sənə nə olub, oğlan? Niyə təslim olmusan? Belə olmaz ki, bu cür bir küncdə oturasan, əlini əlinin üstünə qoyub nə olacağını gözləyəsən. Belə getsə artıq sonun çatar. Özün üçün bir proqram hazırlamalısan”.

Salavat xətmə, dua oxumaq və müstəhəb namazlar həmişəki proqramlarımdan idi. Piyada gəzməyi də başladım. Qərara gəldim ki, kameranın içində hər gün 6 saat piyada gəzim: Əvvəl asta, sonra sürətli və yenidən yavaş addımlarla dövrə vurmaq. Bəzən də sağ-sol gedirdim. Sonra da bir qədər yüngül idman hərəkətləri edirdim. Bunlar gündəlik proqramım olmuşdu. Öz-özümə deyirdim: “Hər halda, bir yerdə oturmaq və heç bir iş görməməkdən yaxşıdır”.

Kameranın eni 2 metr, uzununu isə 3 metr idi. Heç bir işıq lampası yox idi. Qapının üstündəki dəmir barmaqlıqların arasından içəri bir qədər işıq düşürdü. Qapının qarşı tərəfində, yuxarıda 30-40 santimetrlik bir pəncərə vardı. Ona şüşə əvəzinə bir tor vurulmuşdu. Oradan çölü görə bilmirdim. Faydası bu idi ki, bir az hava dəyişilirdi, gecə ya gündüz olduğunu bilirdim.

Hələ də düşərgə paltarları əynimdə idi. Boyum balaca və bədənim də kiçik olduğu üçün, paltarlar həmişə əynimə böyük və geniş olurdu. Alt paltarı dizlərimə çatırdı. Balaqlarım yerlə sürünürdü. Şalvarımın belini də bir iplə möhkəm bağlayırdım. Ümumiyyətlə, geyimim əba kimi idi. Paltarım nə vaxt cırılırdısa, Seyiddən iynə-sap alır, köynəyimin qolunun əl tərəfindən parçalar kəsir və cırılmış yerləri yamayırdım.

Təqribən 3-4 ay keçdi. Kimsə ilə bir kəlmə də söhbət etməmişdim. Ancaq Seyidin razü-niyaz səsi mənə aramlıq verirdi. O, həmişə namaz və ibadətlə məşğul idi. İraq ləhcəsilə Məhcərin fəzasına mənəvi çalar verirdi. Seyid

hərbiçi və şiə idi. Heç vaxt günahının nə olduğunu bilmədim. Özü də heç nə demədi. Bir müddət sonra, Seyidi də apardılar. Tənhalıgım daha da artdı. Yavaş-yavaş hiss edirdim ki, danışıqı unuduram və sözləri çətinliklə xatırlayırdım. Bu müddət ərzində hamama da getməmişdim. Özüm özümdən iyrenirdim. Buna görə də qərara aldım ki, necə olursa-olsun, hətta döyülmək bahasına olsa da belə, hamama gedim.

Bir dəfə iraqılı əsgər məni ayaqyoluna apardı. Hər şeydən əvvəl, cəld paltarlarımı çıxardım və 2-3 qab suyu başıma töküb özümü yudum. Çimmək qadağan idi. Gözətçi bədənimə yuduğumu bildikdə, elə yaş bədənlə məni lazımınca döydü. O çimməyə görə döyülməyə dəyərdi.

Günlər bir-birinin ardınca keçirdi. Mən isə Məhcərdə tək idim. Yeganə həmdəmim namazlar və əzbərdən oxuduğum dualar idi. Eşitdiyim yeganə səs, öz səsim idi. Bu səs hüznü idi. Düşərgədəki Nəhc əl-bəlağə dərslərindən yadımda qalan xütbələri oxuyurdum. “Təqvalıların siması” xütbəsini çox sevirdim. Əvvəllər gözətçilərin işgəncə və əziyyətlərinin qorxusundan onu aram zümzümə edirdim ki, kimsə eşitməsin. Amma, kimsənin olmadığı vaxtlarda ucadan oxuyurdum:

”أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ اللَّهَ - سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى - خَلَقَ الْخَلْقَ جِبِينَ خَلَقَهُمْ عَيْنِيًّا عَنْ طَاعَتِهِمْ، آمِنًا مِنْ مَعْصِيَتِهِمْ، لِأَنَّهُ لَا تَصْرُهُ مَعْصِيَةٌ مِنْ عَصَاةٍ، وَ لَا تَنْفَعُهُ طَاعَةٌ مِنْ أَطَاعَةٍ. فَفَسَمَ بَيْنَهُمْ مَعَايِشَهُمْ، وَ وَضَعَهُمْ مِنَ الدُّنْيَا مَوَاضِعَهُمْ. فَالْمُتَّقُونَ فِيهَا هُمْ أَهْلُ الْفَضَائِلِ: مَنْطِقُهُمُ الصَّوَابُ، وَ مَلْبَسُهُمُ الْاِقْتِصَادُ، وَ مَشْيُهُمُ التَّوَّاضُعُ. غَضُّوا أَبْصَارَهُمْ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ، وَ وَقَفُوا أَسْمَاعَهُمْ عَلَى الْعِلْمِ النَّافِعِ لَهُمْ. نَزَلَتْ أَنْفُسُهُمْ مِنْهُمْ فِي الْبَلَاءِ كَالَّذِي نَزَلَتْ فِي الرَّخَاءِ. وَ لَوْلَا الْأَجَلُ الَّذِي كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ لَمْ تَسْتَقِرَّ أَرْوَاحُهُمْ فِي أَجْسَادِهِمْ طَرْفَةً عَيْنٍ، شَوْقًا إِلَى النَّوَابِ، وَ خَوْفًا مِنَ الْعِقَابِ. عَظَّمَ الْخَالِقُ فِي أَنْفُسِهِمْ فَصَعَرَ مَادُونَهُ فِي أَعْيُنِهِمْ، فَهُمْ وَ الْجَنَّةُ كَمَنْ قَدْ رَأَاهَا، فَهُمْ فِيهَا مُتَعَمِّونَ، وَ هُمْ وَ النَّارُ كَمَنْ قَدْ رَأَاهَا، فَهُمْ فِيهَا مُعَذَّبُونَ.

قُلُوبُهُمْ مَحْزُونَةٌ، وَ شُرُورُهُمْ مَأْمُونَةٌ، وَ أَجْسَادُهُمْ نَحِيفَةٌ، وَ حَاجَاتُهُمْ خَفِيفَةٌ، وَ
 أَنْفُسُهُمْ عَفِيفَةٌ. صَبَرُوا أَيَّاماً قَصِيرَةً أَعْفَبَتْهُمْ رَاحَةً طَوِيلَةً. تِجَارَةٌ مُرِيحَةٌ يَسْرَهَا
 لَهُمْ رُبُّهُمْ. أَرَادَتْهُمْ الدُّنْيَا فَلَمْ يُرِيدُواهَا، وَ أَسْرَتْهُمْ فَقَدُوا أَنْفُسَهُمْ مِنْهَا".

“Buna görə də o Həzrət Allaha həmd və şükr edib Peyğəmbərə (s) salam göndərdikdən sonra buyurdu: Eyb və nöqsan sifətlərdən pak və uzaq olan Allah məxluqatı yaradarkən onların itaət və bəndəliyindən ehtiyacsız, günah və itaətsizliklərindən qorxusuz və amanda idi. Çünki günahkarların itaətsizliyinin Ona bir ziyanı yoxdur və tabe olanların itaəti Ona bir xeyir gətirmir. Bəndələrinin ruzisini bölüşdüdü və dünyada hər bir kəsi bir mərtəbədə yerləşdirdi.

Pərhizkarlar dünyada fəzilətlərə malikdirlər. Danışqları doğruluğa əsaslanır, geyimləri ortadır və təvazökarlıqla davranırlar. Onlar Allahın onlara rəva bilmədiyi şeyə göz yumar və onlara xeyir verən elmə qulaq asırlar. Çətinlik zamanı başqalarının asayış və rahatlıqda olduqları kimidirlər.

Əgər Allahın onlar üçün müəyyənləşdirdiyi əcəl olmasaydı, savab şövqü və əzabın qorxusundan canları bir göz qırpmı belə bədənlərində qalmazdı. Onların nəzərində Allah böyük, Ondan başqası isə kiçikdir. Onların Cənnətə yəqin və inamları, onun sakinlərinin rahatlıq içində olmalarını görəndə şəxsən yəqin və inamı kimidir. Həmçinin oda imanları, onun sakinlərini əzaba düşər halda görəndə şəxsən imanını kimidir.

Qəlbləri qəmgin, zərər-ziyanları təhlükəsiz, bədənləri arıq, istəkləri az və nəfsləri pak və təmizdir. Bir neçə qısa günü səbrlə başa çatdırırlar və onun arxasınca həmişəlik rahatlığı əldə edərlər. Bu iş Rəbblərinin onlar üçün hazırladığı çox qazanlı və mənəfətli bir ticarətdir. Dünya onlara üz tutdu, onlar isə ondan üz döndərdilər; onları

çətinliklərə əsir etdi, onlar isə canlarını qurban verərək özlərini ondan qurtardılar.”¹

Artıq get-gedə daha çox şeylərə adət edirdim; təkliyə, qorxmazlığa, qaranlığa, yemək yeməməyə. Gəlib qapını döyürdülər, bir qabı qapının arxasına qoyub gedirdilər. Müəyyən vaxtı yox idi və heç gündə üç dəfə də deyildi. Bəzən bir sutka keçirdi və mənə heç nə vermirdilər. Zəiflikdən yuxuya dalırdım. Səhər yeməyi bir tikə çörəklə aş idi. Günorta yeməyi də düyü ilə bir qədər sup suyu. Bunlar da müntəzəm deyildi.

Namazlarım həmişə uzun olurdu. Bir gün namaz qıldığım vaxt, gözətçi qapını açıb dedi: “Yeməyini gətirmişəm”.

Namazım qurtardıqdan sonra yeməyimi yemək istədim. Yenidən gözətçi gəldi və bir qaşığı belə yemədiyim halda, yeməyimi apardı.

Hətta, gözətçilərin hər gün gediş-gəlişinə də adət etmişdim. Gündə 2-3 dəfə gəlirdilər. Gözümüzün odunu almaq, qorxu və vahimə yaratmaq üçün məhkumları döyməyə başlayırdılar və yaxud, onları tutub qapılara möhkəm çırpırdılar.

Bir gün iraqılı əsgər kameramın qapısını açıb dedi: “Çölə çıx!”

Əllərimi arxadan bağladı və məni dəhlizin sonundakı işgəncə otağına apardı. Otağa girəndə, orada başqa iki əsgərin olduğunu gördüm. Gözlərimi bağladılar və dəyənəklə bədənimə və belimə vurmağa başladılar. O qədər döydülər ki, artıq ayaq üstə dayanmağa təqətim yox idi. Yərə yığıldıqdan sonra, qulaqlarıma elektirik naqili olan məftil bağladılar. Elektrik bədənimdə cərəyan etməyə başladıqda, İmam Zamanın (əc) fərəc duasını oxumağa başladım:

¹ “Nəhc əl-bəlağə”, azərbaycancaya tərcümə, 184-cü xütbə.

«اللَّهُمَّ كُنْ لَوْلِيَّكَ الْحُجَّةِ بْنِ الْحَسَنِ صَلَواتِكَ عَلَيْهِ و عَلَى آبائِهِ ...»¹

Hələ duanın sonuna çatmamışdım ki, huşumu itirdim. Gözlerimi açdıqda, özümü kameranın içində gördüm. İraqlıların işgəncə və elektrik naqillərindən heç nə xatırlamırdım.

Məhcərin çox uzun çəkməsinə baxmayaraq, bütün bu müddət ərzində diqqətim ətrafımda idi. Nəzarətçilərin gözündən yayınıb ətrafımla əlaqə saxlamağa və nələrin baş verdiyini anlamağa çalışırdım.

Məşğuliyyətlərimin biri də bu idi ki, məni hər dəfə hava almaq üçün həyəətə çıxardıqda, oranın xəritəsini yaxşı yadımda saxlayım və Məhcərdə divarın üzərinə planını cızım.

Həbsxananın həyəti kvadrat şəklində idi. Sağ tərəfində bir darvaza və yanında da bir tikili var idi. Tikilinin böyük qapısı vardı ki, məhbuslar o qapının arxasında toplaşırdılar. Qapının qarşısında başqa böyük bir bina da var idi. Onun da sol tərəfində başqa bir tikili var idi. Məhcər bu kvadratın bucaqlarından birində yerləşirdi.

Məhcərin daxilində, dəhlizin sağında 15, solunda da 15 kamera var idi. Ayaqyoluna gedib qayıdarkən, yolda hər dəlmə-deşiyə baxırdım ki, Məhcərdə kimlərin olduğunu bilim. Yanımda nəzarətçi olmadıqda, başqa kameralarda olan məhbuslarla astadan söhbətləşirdim. Xüsusilə, üzbəüz kamerada olan üç iranlı ilə. Onların təqsiri “Rəmədi 1” və yaxud 6-cı düşərgədə olan muzdur Əli Rəhmətini qətlə yetirmək idi.

Məsələni soruşdum. Dedilər: “Düşərgənin məsulu Əli Rəhməti idi. Arıq bədəni, qap-qara kömür kimi sifəti, enli

¹ İlahi! Canişinin, Höccət ibnil-Həsənə (Salavatın ona və əcdadına olsun) ...

dodaqları və qarabuğdayı saçı vardı. Həmişə əlində siqaret olurdu. Rəhməti əsirlərlə iraqılı əsgərlərdən də pis rəftar edirdi. İraqlılar Əli Rəhmətiyə televizor və soyuduculu bir otaq vermişdilər. Biz üçümüz iraqılı əsgərlərin razılığı ilə Əli Rəhmətiyə xidmət edirdik: Ona yemək aparırdıq, paltarlarını yuyurduq, otağını süpürür və səliqəyə salırdıq. Gecələr də kazarmaya qayıdırdıq. Əli Rəhməti Səddamın anadan olduğu gün, bir kağıza iri hərflərlə Səddam üçün ad günü təbriki yazdı və bizdən başqa daha iki nəfəri də yanına gətirdi. Biz də Səddamın anadan olması günü münasibəti ilə onu təbrik etdik və əsirlərə qayğı göstərdiyi üçün Səddama təşəkkürlərimizi bildirdik. Bizim bu görüntülərimizin İraqın farsdilli televiziyasından yayımlanacağını bilmirdik. Öz videomuzu televizorda gördükdə, Rəhmətiyə etiraz etdik. Bu işindən sonra, ona bir neçə dəfə əsirlərə əziyyət verməməsi barədə xəbərdarlıq etdik. Amma faydasız idi. Rəhmətini öz işlərindən əl çəkmədiyini və xəyanətini davam etdirdiyini gördükdə, onu qətlə yetirməyi qərara aldığımız və onu öz otağında öldürdük”.

Bir neçə dəfə ayaqyoluna gedərkən, kameralardan birində bir neçə nəfərin bir-biri ilə farsca danışdıqlarını hiss etdim. Amma danışmaları qısa olduğu üçün, hansı kamerada olduqlarını müəyyən edə bilmədim. Artıq bu fikir bədənimə xora kimi düşmüşdü. Necə olursa-olsun, farsca danışanların kimliyini bilməli idim. Ona görə də, nəzarətçilər bu dəfə təmizlik etmək üçün gəldikdə, yorulduğumu, darıxdığımı bəhanə gətirərək, təmizlik işləri ilə məşğul olmağa israr etdim. Bir təhər onları razı saldım. Amma yenə də faydası olmadı. Çünki nəzarətçilərin biri yanımda idi və hansı kamerada farsca danışıldığını bilmədim.

Hava almaq müddəti gündə bir saat idi. Lakin açıq fəzada yarım saatdan çox qalmağımıza icazə vermirdilər. Bizi hava almağa tək-tək aparırdılar ki, başqalarını görə və bir-

birimizlə danışa bilməyə. Yolda öz-özümə və ya nəzarətçilərlə danışmağa çalışırdım ki, başqalarının diqqətini özümə cəlb edim. Bu işi o qədər təkrarladım ki, adət halını aldı. Bu yolla bir-birimizin halından xəbərdar olurduq.

Bəzən bir məhbus kameramın qapısı önündən keçdikdə, ona deyirdim: “Mən iranlıyam. Sən iranlısan?”

Əgər iranlı olsaydı, onu növbəti dəfə gördükdə, İranın daxili və düşərgələrdə olan əsirlərin vəziyyəti barədə yeni xəbərlər öyrənməyə çalışırdım. Əgər iranlı olmasaydı, Məhcərin və başqa kameraların vəziyyətindən xəbər alırdım. Beləcə, məlumatım çoxalır.

Artıq, məmurları tanıyırdım. İşgəncə edənlərlə işim yox idi. Lakin adi nəzarətçilər sakit adamlar idilər. Mən də onları qıcıqlandırmamağa çalışırdım. Bu şərtlə ki, onların da mənimlə işi olmasın. Mənim yeganə istəyim bu idi ki, gündə bir dəfə ayaqyoluna gedim və sutkada yarım saat, bir saat günəşə çıxım.

Bəzi günlər deyirdilər: “Bu gün hava buludludur.” Deyirdim: “Biz hava almaq istəyirik”. Bir təhər onları razı salırdım ki, mütləq hava almağa çıxım. Məhcər o qədər qaranlıq idi ki, nə vaxt həyəətə düşürdüm, gözlərim bir neçə dəqiqəlik heç nəyi görmürdü. Gözlərimi zorla açıq saxlayırdım.

ƏBƏDİ HƏBS

Bu qədər illərdən, əsirliyə dözmək və müxtəlif həbsxanaları gəzdikdən sonra, artıq sağ qalmağın yolunu tapmışdım. Çünki sağ qalmaq istəyirdim, bu lazım idi. Artıq işlərimi həll etmək, yeni xəbərləri əldə etmək üçün başqa kameralarda olanlarla, xüsusilə də, əsgərlərlə necə əlaqə yaratmağın yollarını öyrənmişdim.

Kərim adlı bir nəzarətçi var idi. Kəbud və bədheybət siması olmasına baxmayaraq, sadələvh adam idi. Gördüyü işlər inamından deyil, maddi ehtiyaclarından irəli gəlirdi.

Onunla müxtəlif məsələlər barədə danışmışdım. Yaşımın az olduğuna, səlis danışığıma və diqqətlə qulaq asdığıma görə, mənimlə yaxın ünsiyyət qururdu və bəzən ürəyini də boşaldırdı.

Bir gün, günortadan sonra Məhcərə gəlmişdi. Kameramın qarşısında dayanıb birbaşa soruşdu: “Bilirsən bizim işimiz nədir?”

Dedim: “Nəzarətçilikdir də.”

Dedi: “Əvvəl elə idi. Amma indi, təqribən bir ay olar ki, mən gündüzlər məhbusların edamına gedirəm. Yəni, bazar və çərşənbə günləri. Edam olunanları elə bu hərbi hissənin arxasındakı güllələnmə meydanına aparırıq”.

Kərimi tanıdığım qədər ilə inana bilmirdim ki, bu rahatlıqla edam və öldürməkdən danışsın. Dedim: “Axı sən həmişə həbsdə olan məhbusların köməyinə çatırsan, bu işi necə görə bilirsən?”

Dedi: “Çarəm nədir? Dolanışığım çıxmır. Nəzarətçilik pulu ilə balalarımın qarnını doyura bilmirəm. Ona görə də, özüm könüllü olaraq edamda iştiraka gedirəm və bu işi görərim. Hər edama görə, mənə yaxşı mükafat verirlər”.

Bu əhvalatdan o qədər əsəbiləşdim ki, artıq Səddamın ünvanına farsca nalayiq sözlər deyirdim. Edam olunanlara

ürəyim yandı. Onlar bir gecə əvvəldən sabah edam olunacaqlarını bildirdilər. Ona görə də halları yaxşı olmurdu və bir yerdə dayana bilmirdilər.

Kərimin mənimlə rəftarı təqribən yaxşılaşmışdı. Bir gün ona dedim: “Kərim, səndən bir neçə şey istəsəm, verə bilərsənmi?”

Təəccüblə soruşdu: “Nə istəyirsən, de görüm, bəlkə sənin üçün gətirə bildim”.

– Bir avtoqələm, bir tikə ağ parça və dua kitabı istəyirəm.

– Nə etmək istəyirsən?

– Ağ parçanın üzərinə “Covşən kəbir” duasını yazmaq istəyirəm. Axı İrana qayıdıb qayıtmayacağım məlum deyil. Əgər şəhid olsam, o parça mənim kəfənim olsun.

O günün səhəri Kərim kameramın qapısını açıb dedi: “Gəl, bu da istədiyim”.

İrəli getdikdə, gördüm mənə bir qara rəngli avtoqələm, bir tikə ağ parça və “Minhac əs-salihin” adlı dua kitabı gətirib. Ona təşəkkür etdim və oturub “Covşən kəbir” duasını yazmağa başladım.

Həmin gecə mənim yanımdakı kameraya 25 nəfəri gətirdilər. Onlardan sorğu-sual etdikdə, başa düşdüm ki, sabaha güllələnmə hökmləri var. Əhvalları pərişan idi. Onların biri məndən soruşdu: “Həl uqubətəkə hiyə əs-sicnu məda əl-həyat.¹”

Başımla təsdiqlədim. Sonra, parçanın üzərinə yazdığım “Covşən kəbir” duasını onlar üçün oxudum.

² “سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَوْثُ الْغَوْثُ خَاصُّنَا مِنَ النَّارِ يَا رَبِّ” ifadəsinə çatanda, onlar ucadan və yanıqlı halda elə

¹ Sənin hökmün ömürlük həbsdird?

² Hər bir eyb və nöqsandan pak və münəzzəhsən, ey o Kəs ki, Səndən başqa heç bir məbud yoxdur, bizim fəryadımıza yet, bizi oddan xilas et, ey Rəbb!

təkrarlayırdılar ki, ürəyim yandı. Duanı axıra qədər oxuya bilməkdən ötrü özümü zorla saxladım.

O günün səhəri, o 25 nəfəri zorla güllələnmə meydanına aparan nəzarətçilərin səsinə yuxudan ayıldım. O qədər qışqırır və ağlayırdılar ki, halım pis oldu. Daha səslərini eşitməyə taqətim çatmırdı. Kameramın bir küncünə getdim və onların aram olması üçün ancaq dua etdim.

Gecə olmamış, yenidən Məhcərin qapısını açdılar. Çətinliklə də olsa, kameranın dəmir barmaqlıqlarından çölə bir nəzər saldım. Əvvəl elə bildim yeni bir qrup gəlib. Amma, elə əvvəlki qrupun olduğunu gördüm. Lakin sayları azalmışdı.

Əsgərlər getdikdən sonra, onlardan soruşdum: “Bəs nə oldu? Qalanları haradadır?”

O qədər şoka düşmüşdülər ki, heç biri danışmadı. Sübhə qədər onları səslədim. Axırda biri cavab verdi: “Bizi güllələnmə meydanına apardıqdan sonra, 10 nəfərimizin gözünü açıq saxladılar və qalanların gözlərini bağladılar. Onları gözümüzün qarşısında pulemyotla güllələdilər. Bizi də məcbur etdilər ki, onlara baxaq. Dedilər ki, sizin edamınız bir həftə təxirə salınıb”.

İnana bilmirdim! Yeganə günahları cəbhədən fərarilik olan öz əsgərləri ilə necə belə rəftar edə bilirdilər? Öz gözlərimlə bu on nəfərin həftə ərzində on dəfələrlə necə ölüb-dirildiklərini gördüm. Bu, o vaxta qədər gördüyüm ən pis işgəncə idi.

Bir həftə keçdi. Edam gecəsi, yenidən səhərə qədər onlarla söhbət etdim və onlara dua oxudum. Sübh vaxtı yenidən onlara dedilər ki, edamları daha bir həftə təxirə salınıb. Beləcə, onların tədrici ölümü yenə davam etdi. Belə ki, onların ikisi infarkt keçirərək öldü!

Onları 1988-ci ilin mart-aprel aylarında gətirmişdilər. İndi isə yay fəslə gəlmişdi və o qrupdan təqribən kimsə

qalmamışdı. Qalanlar da qorxunun şiddətindən yuxuda infarkt keçirmişdilər. Bizim də gün-güzəranımız yaxşı deyildi. Hər gün bütün Məhcərə sürətlə yayılan cənazə qoxusundan başa düşürdük ki, məhbuslardan daha biri dözə bilməyərək ölüb.

Həmin günlərdə, Bağdadın dözülməz istisində bizi hətta hava almağa da aparmır və bizə qətiyyənlə baxmırdılar. O havada hər şey sürətlə çürüyürdü. Cənazələrin iyi, ağcaqanad və həşəratlar amanımızı kəsmişdi. Üfunət iyi hər yeri bürümüşdü. Digər məhbuslarla birgə qapılara o qədər zərbə vurduq ki, axırda səsimizi eşitdilər və gəlib cənazələri apardılar.

Hər gün saniyələri sayırdım və gözləyirdim ki, bu gün mənim yanıma gələcəklər və məni bu qeyri-müəyyən vəziyyətdən xilas edəcəklər. Hər gün edam ediləcəklərin adını oxuyanda, öz adımla da onların arasında eşidəcəyimi gözləyirdim.

Məhcərə gəlişimdən təqribən iki ay keçməsinə baxmayaraq, hələ də heç bir şəxsi əşyam yox idi. Başqa məhbusların vəziyyəti məndən daha yaxşı idi. Çünki ailələri görüşə gəldikdə, onlara ədyal, Quran və şəxsi əşyalar gətirirdilər. Mən isə orada tək-tənha idim və heç bir şəxsi əşyam yox idi. Hətta hansısa bir dəstəni edama apardıqları vaxt, nəzarətçilər onların şəxsi əşyalarına belə rəhm etmir, hər şeyi qarət edir və kimsəyə nəşə vermirdilər.

Həftə sonu 8 nəfərlik bir dəstəni edam etməli idilər. Hamısı zabit idi. Pak qəlbli bu insanların yeganə günahları - bu müharibənin bir səhv olduğunu dərk etmələri və iranlılarla döyüşmək istəməmələri idi. Öz macərəmi onlara danışmışdım və məndən xoşları gəlirdi. Edamlarından bir gecə qabaq, onların biri mənə dedi: “Qədəməli, sabah məni edam edəcəklər. Zərrə qədər də narahat deyiləm. Çünki atdığım addımın düz olmasına əminəm. Amma istəmirəm ki,

ölümümdən sonra bu goreşənlər gəlib mənim şəxsi əşyalarımı nahaqdan mənimsəsinlər. Şəxsi əşyalarımı toplayıb bu küncə qoymuşam. Bunlar sənindir”.

Bu sözə həm sevindim, həm kədərləndim. Ona dedim: “Axı, qəbul edə bilmərəm. Bəlkə getdiniz və bağışlandınız. Özünüz inşaalah, yenidən bura qayıtdınız...”

Dedi: “Yox, oğlum! Artıq su mənim başımdan keçib. Bunlar sənindir. Amma sən gərək onlardan qabaq bu əşyaları götürəsən”.

Dedim: “Axı necə? Onlar sizdən öncə, şəxsi əşyalarınızı aparırlar”.

– Son gecəm olduğuna və özüm də zabit olduğum üçün mənimlə işləri yoxdur. Sərbəst get-gəl edə bilirəm. Ayaqyoluna gedəndə, ədyalı özümlə aparıb oraya qoyaram. Qayıdanda da sənə işarə edəərəm ki, yubanmadan gedib onu götürərsən.

– Oldu. Sizə minnətdaram.

İraqlı zabit nəzarətçini çağırdı və ayaqyoluna getdi. Qayıdanda uca səslə dedi: “Mən ayaqyolundan qayıtdım. İndi sən get”.

Qapını döyməyə başladım. Məhcərin nəzarətçisindən ayaqyoluna getməyim üçün qapını açmasını istədim. Nəzarətçi qapını açdı və özümü ayaqyoluna çatdırdım. Ədyalını ayaqyolunun bir küncünə, vedrənin üstünə qoymuşdu. Demək olar ki, ədyal təzə və salamat idi. Bir tərəfi yaşıl, digər tərəfi isə ağ idi. Ədyalı götürüb paltarımın altında gizlətdim.

Ayaqyoluna getməyin və oradan qayıtmağın da özünəməxsus macərəsi vardı. Ayaqyolu istifadəyə yararsız idi. O isti havada, suyu lehmə kimi idi və ruhu incidən üfunət iyi vardı. Ayaqyolunda unitaz əvəzinə heç daş da yox idi və bir başa sementlə suvanmışdı. Bir küncündə bir vedrə, qab, aftafa və bir su kranı vardı. Krandan zəif təzyiqlə nazik

su axırdı. Kranın ətrafında da zibil və murdar su toplaşmışdı. Üç pillə yuxarı qalxmalı idik. Bu ayaqyolunun yeganə müsbət göstəricisi idi. Yərlə bir deyildi və zibilə qarışmış murdar və üfunətli sudan 20 sm hündürdə idi. Mənim kameram ayaqyoluna yaxın idi. Bəzən murdar su kamerama tərəf axırdı. Əlimlə onun istiqamətini dəyişməyə çalışırdım ki, su kamerama dolub hər yeri murdarlamasın.

Nəhayət, mənim də ədyal və paltarımın olmasına o qədər sevinmişdim ki, uçmağa qanad axtarırdım! Sanki dünyanı mənə vermişdilər! Nəzarətçilər gəlməzdən öncə kameraya özümü necə çatdırdığımı heç bilmədim. Sabah yuxudan oyandıqda, artıq o zabit öz kamerasında yox idi!

İki-üç həftə sonra, üç nəfər iranlı əsiri mənimlə üzbəüz kameraya köçürdülər. Onlardan soruşdum: “Hansı düşərgədə idiniz? Niyə buradasınız?”

Dedilər: “Mosul düşərgəsində idik. Dava etdik, bizi bura gətirdilər. Sən burada nə edirsən?”

– Mən Qədəməli İshaqianam. Ömürlük həbsə məhkum edilmişəm.

– Sən Abbasəli İshaqianın qardaşısan? Düşərgədə sənənin barəndə çox eşitmişik. Çox məşhursan.

– Qardaşım Abbasəli necədir? Vəziyyəti yaxşıdır?

– Bəli. Vəziyyəti yaxşıdır. Həmişə səndən ötrü nigarandır. Həmişə səndən danışır.

Bunu eşidəndən sonra ürəyim sakitləşdi.

İki-üç gün sonra, səhər tezdən onları məhkəməyə apardılar. Axşamüstü onları yenidən həbsxanaya qaytardılar. Onlardan soruşdum: “Nə xəbər? Nə oldu?”

Dedilər: “Heç nə. Üç ay sonra yenidən məhkəmə qarşısına çıxarılmalıyıq. Sabah da düşərgəyə qayıdırıq. Qardaşına bir sözün varmı?”

Dedim: “Qardaşıma deyin, əgər imkanı olsa, mənə bir dəst paltar göndərsin. Burada paltarlarım çürüyüb və ipliyyə dönüb”.

– Necə gətirək?

– Məgər üç ay sonra məhkəməniniz yoxdur? Növbəti məhkəməyə gələndə, iki dəst paltar üst-üstə geyinin. Kimsə sizin nə geyindiyyəni bilməyəcək ki!

Razılaşıb dedilər: “Başqa nə istəyirsən?”

Dedim: “Mənə bir saat da gətirin. Bu elektron saatlardan”.

Dedilər: “Yaxşı. Əgər tapa bilsək, mütləq gətirərik”.

Sabahı gün sübh tezdən iraqılı nəzarətçi bu üç əsirin arxasınca gəldi. Onlarla sağollaşdım. Getdilər.

Haftələr bir-birinin ardınca sovuşurdu. Yenə də, elə günlər olurdu ki, mənə hansısa səbəbə görə yemək vermirdilər. Ya da mən namazda olurdum və yeməyimi yeməyə gəlincə, onu aparırdılar. Bu səbəbdən də, aclığım aradan qaldırmaq və sağ qalmaq üçün, gediş-gəliş yolunda olan zibil çəlləyindən qarnımı doyurmaqdan başqa yolum yox idi. Bu çəllək mənim təminat bölməmə çevrilmişdi. Yeni gələn şəxslər evlərindən yemək və şəxsi əşyalar da gətirdikləri üçün, çox vaxt buranın yeməklərini yemirdilər və qalıqlarını bura tökürdülər. Mən də gedib baxırdım, əgər yeməyə yararlı nə isə görsəydim, götürürdüm. Bir tikə çörək, yaxud meyvə. Meyvələr adətən portağal, naringi və alma olurdu. Əgər çürümüş olsaydı belə, salamat yerini ayırıb yeyirdim. Bəzən də küftə və böyük şami¹ kimi ev yeməkləri tapırdım. Zibillərlə birgə bir yerə atıldıqlarına baxmayaraq, ələcsizliqdan gözlərimi yumur, onları zibildən ayırır, bir neçə dəfə möhkəm üfürür və yeyirdim.

¹ Çəkilmış ət, soğan, yumurta və undan (adətən noxud unundan) hazırlanmış kabab növü.

Bir gün kameramın bir küncündə namaz qılıb, dua etməklə məşğul idim ki, ardıcıl yerə vurulan ayaq səslərini və ardıcıl belə deyildiyini eşitdim:

– Seyyidi... Seyyidi...

Dəmir barmaqlıqların arasından çölə baxdıqda gördüm ki, yüksək rütbəli bir zabiti gətiriblər. Hərbi forması əynində idi və rütbəsi də polkovnik idi. Əlində də böyük bir Quran var idi. Onu mənimlə üzbəüzdəki kameraya yerləşdirdilər. Hətta həbsxananın zabidləri də gəlib onun kamerasının qapısının ağzında ayaqlarını yerə vuraraq, ona hərbi salam verirdilər. Vüqarlı insan idi. Müharibədə Səddam üçün zəhmət çəkdiyi məlum idi. Səddam müharibə meydanlarında ardıcıl məğlub olduqdan sonra, öz qüvvələri ilə hesablaşmağa başlamışdı. Nəzarətçilər ona yemək vermək istədikdə, mənə deyirdilər: “Sən get onun yeməyini ver”.

Dedim: “Yaxşı, bəs siz özünüz niyə vermirsiniz?”

Deirdilər: “Ola bilər Səddam onu prezident əfvi ilə bağışlasın. Əgər azad olsa, burada tanıdığı hər bir şəxsi edam edər. Bu canavar kimidir”.

Yanına gedir və salamlayırdım. Ərəbcə onun halını soruşurdum. O da cavab verirdi. Mənimlə xoş üzlə rəftar edirdi. Heç kəs onunla danışmırdı. Bir neçə gün sonra onun yeməyini apardıqda, 5-6 gün keçmişdi. İraqlı əsgər onun kamerasının qapısını açıdıqda, içəri girdim və ona hərbi salam verdim. Yemək sinisini qarşısına qoydum. Başını qaldırıb mənə baxdı. Üzü yumru və ətli idi. Gur bıqları burnunu kiçik göstərirdi. Təbəssümlə mənə təşəkkür edib soruşdu: “Adın nədir?”

Dedim: “Qədəməli.”

– İrənlisən?

– Bəli. Təqribən 6 ildir ki, sizin ölkənizdə əsirəm.

– Səddam ağılsız iş tutub İrana hücum etdi. Niyə indi burdasan?

– Mənə ömürlük həbs veriblər. Deyirlər ki, “təhəccüm”sən.

– Bəyəm Səddamı təhqir etmişən?

– Yox.

– Sənin sözünü qəbul edirəm. BƏƏS partiyasının məhkəməsində olmayan yeganə şey ədalətdir.

İraqlı əsgər qışqıraraq dedi: “Niyə uzadırsan? Yemək sinisini qoy “Seyyidi”nin qarşısına və çıx çölə”.

Onun adını soruşmadan sağollaşdım və kamerasından çölə çıxdım.

Ömrünün son gecəsində sübhə qədər Quranı uca səslə və İraq ləhcəsilə oxudu. Sübh azanından bir saat əvvəl səsinin kəsildiyini hiss etdim. Dəmir barmaqlıqların arxasından baxdım. Gördüm bir neçə zabit və əsgər onun kamerasının içinə giriblər. Onların arasından Kərimi tanıdım. Onunla çox hörmətlə davranırdılar. İcazə alaraq əllərini və gözlərini bağladılar. Zabitlərə dedi:

– Gedək...

”كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ”¹

Sonra üzünü çevirdi və uca səslə dedi: “Mən İraqa çox xidmət etmişəm. Sizlərdən daha çox. Amma sonda nə oldu? Mənim zəhmətlərimin cavabı bu idi?”

Kameradan bir neçə addım uzaqlaşmışdı ki, birdən dayanaraq dedi: “Quranımı bu əsirə verin”.

Kərim iraqlı zabitin kamerasına girdi. Quranı götürdü və dedi: “Gözüm üstə Seyyidi. Mütləq sabah ona çatdıraram”.

O günün sabahı Kərim kameramın qapısını açdı. Mənə kiçik bir Quran uzadaraq dedi: “Gəl bu Quranı al. İraqlı zabit dünən dedi ki, bunu sənə verim. Yaxşı ki, edam oldu. Artıq rahatlaşdıq”.

¹ Hər bir kəs ölümü dadacaqdır. (“Ənkəbut”, surəsi, 57-ci ayə.)

Sevinərək deyidi: “Əgər azad edilsəydi, bizi məhv edərdi”.

Təəccüblə əlindəki Qurana baxdım və dedim: “Bu o zabitin Qurani deyil ki. Onun Qurani böyük və nəfis idi”.

– Hə. O Qurani özümə götürdüm və sənə bu Qurani gətirdim.

Nəmişkən və qaranlıq kamerada Quranımın olması mənim üçün çox böyük bir nemət idi. İşindən pəşman olmasın deyə, heç nə demədim və Qurani aldım.

Yayın isti günləri və mənim Məhcərdə ən çətin zamanım idi. Bu kamerada mənim yeganə munisim Quran idi. Ali-İmran surəsini oxuyurdum. Bu ayəyə çatdıqda;¹ “إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَدَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي ۗ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ” bir neçə dəqiqəlik fikrə daldım. Öz-özümə dedim: “Mən də bu giriftarçılıqdan xilas olmaq üçün gərək bir nəzir edəm”.

Cəbhəyə sonuncu dəfə ezam olunmazdan öncə bir qonaqlıqda qohumlarımdan birinin yanımda oturduğu günü xatırladım. Qohumum soruşdu: “Qədəmli, niyə fikirə dalmısan? Bir şey olub?”

Dedim: “Yox. Səhərin nə vaxt açılacağını bilmirəm!”

– Necə bəyəm?

– Axı sabah cəbhəyə ezam edilmək istəyirəm.

Təəccüblə dedi: “Niyə cəbhəyə getmək istəyirsən? Sən dərs oxumalısan. Hamı cəbhəyə getməməlidir ki”.

Cəbhədən vaz keçməyim üçün təqribən bir saat mənimlə söhbət etdi. Sözlərinin mənim iradə və qərarıma təsir etmədiyini görəndən sonra daha bir söz demədi.

¹ İmranın zövcəsinin: “Ey Rəbbim, bətnimdəkini Sənə xidmətkar olmaq üçün nəzir edirəm. Məndən qəbul et! Əlbəttə, Sən eşidənsən, bilənsən!” – dediyini xatırla! (“Ali-İmran” surəsi, 35-ci ayə.)

O şəxsin sözlərini xatırladım. Öz-özümə dedim: Əsir olmazdan qabaq, ruhani təhsili almaq istəyirdim. Elə isə, İlahi, nəzir edirəm ki, əgər əsirlikdən azad olsam və İrana qayıtsam, İslam Elmləri Hövzəsinə gedib ruhanilik dərsi alım. Amma, İlahi, Özün bilirsən ki, məhkəmə mənə ömürlük həbs cəzası verib. Özün mənə kömək ol ki, bu zindandan və əsirlikdən azad olum.

Havanın istiliyi bir tərəfdən, həşərat və bitlər də digər tərəfdən amanımı kəsmişdi. Həftədə 1-2 dəfə nə yolla olursa-olsun hamama getməyə çalışırdım. Həmişə dəyişmələrinə baxmayaraq, məmurların necə adam olduqlarını bilirdim. Hamamlarımın çoxunda şallaq, şillə-yumruq dadmaq qaçılmaz idi. Adətən məmurlar qapının arxasında dayanır və suyun səsinə qulaq asırdılar. Suyun səsinin adı qaydadan daha çox gəldiyini hiss etsəydilər, başa düşürdülər ki, çimirəm. Bu vaxt qapıya möhkəm bir təpik vururdular və mənə çirkab və lehməli suyun içinə atırdılar. Bu səbəbdən də, çox vaxt vəziyyəti təhlükəli gördükdə, çimmirdim. Çünki buna dəymirdi. Çirkab suya düşdükdə, paltarlarım daha çox bulaşır və murdarlanırdı. Namazı təharətlə qılmaq mənim üçün mühüm idi.

Əsgərlərin bir neçəsi biz iranlıların murdar olduğumuza inanırdı. Buna görə də, bizə çox da əl vurmurdular. Yaxud, Quranlarına əl vurmağımıza icazə vermirdilər. Amma Kərimin belə bir əqidəsi yox idi. Yayın isti günlərində, öz sərin su qabından su içməyimə icazə verirdi.

Avqustun əvvəlləri idi. Yayın istisi yandırır yaxırdı. Kərim başqa bir iraqılı əsgərlə Məhcərə baş çəkməyə gəldi. Ona dedim: “Kərim, burada hava istidir və mən də susuzam. Sərin suyun var?”

Kərim su qabını verib dedi: “Qədəm, gəl.”

O biri iraqılı əsgər Kərimə etiraz edib dedi: “Niyə buna su qabını verirsən ki, içsin? O murdardır”.

Qabı məndən alıb suyunu yerə tökdü.

Kərim iraqılı əsgərin hərəkətindən narahat olaraq dedi:
“Dayan görüm!”

– Nədir?

– Niyə suyu yerə tökdün?

– Yaxşı, məgər bu əsir bu qabdan su içmədi? Qab murdarlanıb də.

Kərim əsəbi halda ona dedi: “Bu sübh azanı verir. Quran oxuyur. Namaz qılır. Heç bir söz danışmır, ancaq zikr edir. Məcusi nədir?! Bu da bizim kimi müsəlmandır də”.

İraqılı əsgər mat-məəttəl qalmışdı. Dedi: “Səddam deyib ki, bunlar məcusidirlər və müsəlman deyillər”.

Kərimlə o qədər danışdı ki, axırda yanıma gəlib ağlayaraq dedi: “Məni əfv elə. Sənin müsəlman olduğunu bilmirdim”.

Çoxlu üzr istəyib getdi və ondan sonra daha heç vaxt onu görmədim.

Kərim utanaraq dedi: “Qədəməli, onu bağışla. O təbliğatın təsiri altına düşüb. Onda təqsir yoxdur”.

– O əsgərin sözlərindən narahat olmadım. Bilmədən bəzi sözlər danışdı. Yeri gəlmişkən, sən də onun cavabını yaxşı verdin. Sənə təşəkkür edirəm. Məni və başqa iranlı əsirləri yaxşı müdafiə etdin.

Kərimin əlində bir qəzet var idi. Ondan soruşdum:
“İrandan təzə bir xəbər yazmayıb?”

– Xüsusi bir xəbər yoxdur. Yalnız yazıb ki, Mehdi Haşimi¹ edam edilib. Mehdi Haşimini tanıyırsan?

¹ Mehdi Haşimi 1953-cü ildə İsfahanda dünyaya gəlmişdi. İbtidai təhsilini “Cəlali” adına məktəbdə başa vurduqdan sonra, atasının təkidilə “Cəddeyə bozorg” İslam Elmləri Hövzəsində təhsil almağa başlamışdı. İsfahan elmi hövzəsində 6 il təhsil aldıqdan sonra, Qum şəhərində yaşayan qardaşı Hadinin dəvəti ilə sözügedən şəhərə getmiş və “Höccətiyyə” mədrəsəsində təhsilini davam etdirmişdi. Mehdi Haşiminin Qumda olduğu vaxt, ruhanilərin hərəkətinin başlaması və 1963-cü ildə

özünün pik nöqtəsinə çatmasına təsadüf edirdi. O, 1967-ci ildə elanların çoxaldılması və yayılması ittihamı ilə SAVAK tərəfindən həbs edildi və iltizam verərək həbsdən azad edildi. Lakin 1968-ci ilin əvvəllərində yenidən həbs edildi. Hərbi xidmət etmək üçün Cəhrom şəhərinə ezam edildi. Hərbi xidmət vaxtı, SAVAK onu ordunun əks-kəşfiyyat idarəsi vasitəsilə əməkdaşlığa dəvət etdi və ondan iltizam aldı. İltizam aldıqdan sonra, onu Cəhromdan mərkəzə göndərdilər. Orada ona jandarmanın baş məhkəmə katibliyi vəzifəsini verdilər. Bu dövrdə, o and içmə mərasimində əsgərlərin nümayəndəsi kimi çıxış edərkən, şahı və ağ inqilabı ağız dolusu tərifi edirdi.

1976-cı ilin may ayında, bir neçə qətl cinayəti ilə bağlı, Mehdi Haşimi həbs edildi və təcridxanaya göndərildi. Məhkəmənin araşdırmaları nəticəsində o təqsirli sayıldı və üç dəfə edamə məhkum edildi. Amma, bəzi səbəblərə görə bu hökm ölkənin ali məhkəməsində ləğv edildi. O, məhkəmə tərəfindən edamə hökmü alandan sonra və ali məhkəmə tərəfindən hökmün ləğv edilməsindən öncə, özünü məzlum göstərmək məqsədi ilə və haqqında bəraət hökmü çıxarılması üçün məşhur ruhanilərə və beynəlxalq təşkilatlara müxtəlif məktublar yazdı. Bu yazışmalar nəticəsində tələbə və mübariz şəxslərin bir dəstəsi onun azad edilməsinə çalışdı. Amma, İmam Xomeyni (rə) özünün dərin siyasi nəzərinə əsasən, məsələnin həqiqətindən əgah idi. O, Parisin San Meri kilsəsində onun azad edilməsi üçün keçirilən aksiyada iştirak etmək istəyənləri bu işdən çəkindirərək demişdi: “O qatildir. Siyasi məhbus deyil”.

1979-cu ildə İslam İnqilabının qələbə çalması ilə yanaşı, inqilabın ilk illərindəki qarışıqlıqlar vaxtı, Mehdi Haşimi həbsdən azad edildi. O, Ayətullah Müntəzirinin himayəsi ilə İslam İnqilabı Keşikçiləri Korpusunun (Sepah) hərəkətlər bölməsində kadrlar bölməsi rəisi vəzifəsini əldə etdi. O, bu vəzifədə olarkən, İslam Respublikasının siyasətlərinə zidd addımlar atır və özünün məsuliyyətsiz müdaxilələri ilə İranla digər dövlətlər arasındakı əlaqələrdə hərc-mərclik yaradırdı. Mehdi Haşimi sözü gedən vəzifədə olarkən, özünün İslam Respublikasının siyasətlərinə zidd fikir və yanaşmaları sayəsində müxtəlif şəhər və kəndlərin əhalisi arasında İslam İnqilabından məyus şəxsləri toplayaraq “əməliyyat qrupu” adlı bir dəstə yaratmış və Ayətullah Müntəzirinin dəftərxanasının nüfuzundan istifadə edərək, dövlətin məsul şəxsləri ilə qarşıdurmalar yaradırdı. Şayiə yaymaq, ikitərəfliyyət yaratmaq və süni qütbləşmə vasitəsilə elə vəziyyətlər yaradırdı ki, onun təsirləri

Dedim: “Xəbərinə baxım!”

Qəzeti mənə göstərdi. Mehdi Haşiminin edam xəbərini oxuyub sevindim.

İki həftə keçdi. Yenidən o üç iranlı əsiri mənimlə üzbəüz kameraya gətirdilər. Mənə paltar və elektron saat gətirmişdilər. Gecə ayaqyoluna gedərkən, onların gətirdiklərini aldım. Səhər sübh vaxtı iraqılı əsgər gəldi və o üç əsiri məhkəməyə apardı. Günortaya yaxın qayıtdılar. Məhkəmənin rəyini soruşdum. Dedilər:

– İki həftə düşərgədə təkadamlıq kamerada həbs.

Hakimin bu üç nəfər barədə olan rəyinə sevindim. Bu hökm mənim hökmümün yanında heç nə idi. Bir az bir-birimizlə danışdıq. Hər yerdən xəbərsiz olaraq, sevinclə onlara dedim: “Xəbəriniz var, Mehdi Haşimi edam edilib”.

Bu sözü deyən kimi araya sükut çökdü. Mən diqqət etmədim və yarım saat bu məsələ və Mehdi Haşimi barədə izahat verdim. Yarım saat sonra gördüm ki, bunlardan bir səs

Qəhdərican, İsfahan, Qum, başqa şəhərlər və həmçinin müharibə cəbhələrində də adi camaatla rejim məsulları arasında yaranmış ixtilaflarda özünü göstərirdi. Sonda yenidən İmam Xomeyni (rə) öz dərrakəsi və dərin düşüncəsi ilə faciənin genişliyini dərk etdi, bütün təzyiq vasitələrinə və Mehdi Haşimini himayə edən sadələvh şəxslərin söylərinə baxmayaraq, İslam İnqilabını böyük bir təhlükədən xilas etdi. Mehdi Haşiminin həbs edilməsi, onun və bandasının fəaliyyət keçmişinin araşdırılması göstərişini verdi. Təhlükəsizlik və ədliyyə orqanlarına da təxribatların qarşısının alınması tapşırığı verdi. Mehdi Haşiminin həbsindən bir müddət ötdükdən, onun cəmiyyətdə özü üçün yaratdığı süni mövqelərdən uzaqlaşmasından sonra, nəhayət özünə gəldi və İnqilabdan əvvəlki və sonrakı cinayətləri barədə etiraf etməyə başladı. O 1987-ci ilin avqust ayının 13, 15 və 16-da, dövlət əleyhinə fəaliyyətlər, fitnə-fəساد törətmək və xalq arasında qorxu hissi yaratmaq ittihamı ilə mühakimə edildi və edama məhkum edildi. Nəhayət 28 sentyabr 1987-ci il dar ağacından asılmaqla edam edildi. (Müəllif)

çıxmır. Onlardan biri əsəbi halda dedi: “Ağzını bağla. Sabah sənə Mehdi Haşiminin kim olduğunu deyərəm”.

Ondan soruşdum: “Niyə narahat oldun?”

– Sən bilirsən Mehdi Haşimi kim idi?

– Bəli. O quruluşa və ölkəyə xəyanət etmişdi.

Onların biri kameranın içindən qışqıraraq dedi: “Sabah səni sağ qoymayacağam”.

Bu sözü eşitdikdə, Mehdi Haşiminin tərəfdarlarından olmasını ehtimal etdim. Çəkişməmizin daha da davam etməsini istəmədim və bir söz demədim.

Sabah, sübh namazından qabaq iki iraqlı əsgər gəldi və bu üç nəfəri özlərilə apardılar. Gedərkən mənimlə sağollaşmadılar. Onların biri dedi: “Bəxtin gətirdi ki, bu günü burada qalmadım! Əgər qalsaydım, daha İrani görməyəcəkdin!”

Bir neçə gecə ancaq dostlarımı və döyüş yoldaşlarımı yuxuda görürdüm. Onların biri Əhməd Dərdmənd idi. Yuxuda gördüm ki, mənə baş çəkmək üçün kamerama gəlib. Dedim: “Dost, sən hara, bura hara?”

Elə əvvəldən nurlu siması vardı. Öyləşib mənimlə söhbət etdi. Bir-birimizlə münasibətimiz çox yaxın idi. Dedim: “Nə xəbər?”

Dedi: “Məgər xəbərin yoxdur?”

Dedim: “Yox. Nədən?”

– Mən şəhid olmuşam...

– Olsun, qardaş... Bizi uşaq hesab edirsən? Mənimlə zarafat edirsən?!

– Yox, qardaş! Bu nə sözdür? Həqiqətən şəhid olmuşam.

Bunu dedi və gəlib əlimdən tutmaq istəyirdi ki, yuxudan dik atıldım.

Əhmədi yuxuda görmək mənə xüsusi aramlıq verdi.

Əhməd Dərdməndlə həmişə şam və işa namazlarını qılmaq üçün Came məscidinə gedirdik. Namazdan sonra da

velosipedlə Şəhidlər Xiyabanına baş çəkirdik. Velosipedləri Şəhidlər Xiyabanının girişində qoyub, bir-birimizdən ayrılırdıq. Mən qəbirlərin üzərində Fatihə surəsi oxuyurdum və Əhməd də qəbirlərin içinə uzanıb dua oxuyurdu. Hər gecə işimiz bu idi. Həmişə şəhadət arzusunda idi.

Bir gecə də yuxuda gördüm ki, kameramın içi işıqlanıb. Kürdüstanda şəhid olmuş dayım oğlu Məhəmməd İshaqian¹ mənə qonaq gəlib. Səhərə qədər bir-birimizlə danışib-güldük. O gecə o qədər güldük ki, gülməyimin səsinə yuxudan oyandım. Gördüm ki, hamısı yuxu imiş, mən hələ də həmin soyuq kamerada, ədyalın üstündə, kameranın küncündəyəm.

Bir gün günorta namazını qıldıqdan sonra, səcdə halında zikr deyirdim. Bağdadın isti havası kameranın içini kərpic kürəsi kimi qızdırmışdı. O isti havada ürəyim dondurma istədi. Səcdədə öz-özümə dedim: “İlahi! Kaş ki, indi bir dondurma olaydı, mən yeyərdim”.

Bu sözümdən bir neçə dəqiqə keçməmişdi ki, kameramın qapısının nəfəsliyi açıldı və bir nəfər nəyisə ayağımın yanına atdı. Səcdədən başımı qaldırdığım vaxt, kameranın qapısının nəfəsliyi bağlı idi. Ayağımın yanına kiçik bir bağlama düşmüşdü. Onu açdıqda, içində çubuqlu dondurma gördüm. Bu tezliyə Allahın arzumu yerinə yetirəcəyinə inana bilmirdim. Dondurmanı yedim və yenidən səcdəyə getdim. Hələ dondurmanın dadı damağımda idi ki, yenidən öz-özümə dedim: İlahi, Sənə şükür olsun. Bu dondurma bu isti və

¹ 23 aprel 1968-ci ildə dünyaya gəldi. Orta məktəbin 8-ci sinifini bitirənə qədər təhsil aldı. Könüllü olaraq cəbhədə iştirak etdi. 25 dekabr 1986-cı il İraqın Bəlcaniyyə məntəqəsində şəhid oldu. Cəsədi itkin düşdü. (“Fərhəngə ələmə şühədə: Ostanə Esfahan”, Tehran, “Sazmane bonyade şəhid və umure isargəran”, Şahid nəşriyyatı, 2016, c. 3, səh. 131).

nəmişli kamerada mənə çox dadlı gəldi. Kaş ki, birini də göndərəydin.

Hələ sözümlə qurtarmamışdı ki, yenidən kameranın nəfəsliyi açıldı və ikinci dondurmanı da ayağımın yanına atdı. Dərçənin isti yay günlərini xatırladım. Yayın qızmar günlərində atama kömək etmək üçün başa gedirdim. Günorta qayıdarkən, yorğunluqdan heyim qalmırdı. Atam əlimi özünün kişilərə xas əli ilə tuturdu. Prospektəki səyyar satıcıdan buzlu meyvə şirəsi alır və deyirdi: “Oğlum, bu buzlu şirəni iç ki, ciyərin sərinləsin”.

Kameramda sərin bir küləyin əsməyə başladığını hiss etdim. Yenidən səcdəyə getdim və uşaqlıq və ailə dövrümün yaxşı günlərini xatırlayaraq göz yaşları tökməyə başladım.

Günlərim yeknəsəq idi. Artıq günləri və ayları unutmuşdum. Günlərin birində bir neçə yeni məhbus gətirdilər. Bir-birimizlə danışarkən, məndən soruşdular: “Nə qədər vaxtdır burdasan?”

Dedim: “1988-ci ilin mart ayının axırlarında bura gətirilmişəm. İndi 3 ay olar ki, buradayam”.

Təəccüblə mənə baxıb dedilər: “Deyəsən burada günlərin çox yaxşı keçib! İndi dekabr ayıdır”.

İnana bilmirdim! Artıq gecə-gündüzümü itirmişdim. Hətta, uzun müddət həftənin cümə axşamı ilə cümə gününü də bir-birilə qarışdırmışdım.

9 aylıq tənhalıqdan sonra, kamerama 6 nəfəri gətirdilər. Özümü tanıtdırdım və başıma gələnləri onlara danışdım. Hansı düşərgədə olduğumu, məhkəməyə çıxarılaraq edam hökmü aldığımı və sonra cəzamı yüngülləşdirərək ömürlük həbs verildiyini dedim. Onlar da bir-bir özləri barədə məlumat verdilər.

Onların biri Ərak şəhərindən olan Həfizullah Fəzayili idi. 40 yaş var idi və elə müharibənin ilk günlərində əsir düşmüşdü.

Məhəmməd Turuqi ordu zabiti idi və kəşfiyyata çıxdıqları vaxt əsir düşmüşdü. Enli kürəkli və uca boylu idi.

Hüseyn Allahverdi azəri dilli və Tehran şəhərindən idi.

Dördüncü şəxs Hüseyn Nasiri Mücərrəd idi. Məsum və nurlu siması olduğu üçün, onu Hüseyn qardaş deyə çağırırdıq. Bərazecandan idi. Hüseyn də Məhəmməd Turuqi kimi, o da kəşfiyyat vaxtı əsir olmuşdu.

Beşinci əsir Bijən Dalvənd idi. Altıncı şəxsin adını unutmuşam. Artıq tənha deyildim.

Fəzayilədən soruşdum: “Sizi niyə bura gətiriblər?”

Dedi: “Düşərgədə dindar əsirlərlə casuslar arasında dava düşdü. Mən də əsəbiləşib Səddamı söydüm. Casuslar da xəbəri iraqılı əsgərlərə çatdırdılar. Məhkəməyə çıxarıldım və ömürlük həbs aldım. İndi də burdayam”.

Bu əsirlərin hər biri İraq məhkəməsinin rəyilə “təhəccüm” sayılmış və hakim onları ömürlük həbs cəzası ilə cəzalandırmışdı.

Üç ay sonra iraqlılar düşərgənin səsgücləndiricilərindən elan etdilər ki, müharibə sona çatıb və İran 598 sayılı qətnaməni qəbul edib. Qətnamənin qəbul edilmə xəbərini eşitdikdən sonra ürəyim sıxıldı. Qətnamənin qəbul edilməsindən öncə, necə olursa-olsun azad ediləcəyimə və cəbhəyə qayıdıb vətənimin namusunu müdafiə edəcəyimə tamamilə ümid bəsləyirdim. Amma, bu xəbəri eşitdikdən sonra, azad edilməyim üçün bircə dəfə də olsun dua etmədim.

Hər iki aydan bir Məhcərin əsgərləri dəyişdirilirdi. Abbas adlı bir əsgərin paltarları həmişə səliqəsiz və hərbi köynəyinin düymələri açıq olurdu. Heç vaxt çəkmələrinin bağını düyünləməirdi. Bir gün kameramın nəfəsliyini açmışdı ki, kamerama bir az hava girsin. Ona dedim: “Abbas! Sən hərbiçi bir şəxssən, sənin paltarın həmişə səliqəli olmalıdır.

Əgər komandirin səni bu vəziyyətdə görsə, mütləq cəzalandırar”.

Abbas da sərt tonla cavab verdi: “Rədd ol! Sən əsirsən. Hərbçilikdən nə bilirsən axı. Əgər döyüşməyi bacarsaydın, bizim əsirimiz olmazdın. Sən məni öyrətmək istəyirsən? Əgər komandir gələsi olsa, mən cəld xəbərdar olaram və paltarımı səliqəyə salaram”.

Bu əhvalatdan bir neçə gün keçdi. Abbas yenə də həmişə olduğu kimi səliqəsiz paltarlarla həbsxananın dəhlizində gəzişirdi. Birdən gözlənilmədən iraqılı zabitin Məhcərə baş çəkmək üçün gəldiyini gördük. Abbasın paltar geyinmə tərzini gördükdə, əsəbiləşdi. Yanındakı əsgərlərə onu təcridxanaya aparmaları əmrini verdi.

Bir həftə sonra, Abbası yenidən Məhcərin dəhlizində gördüm. Kameranın nəfəsliyinin arxasından ona salam verib halını soruşdum. Utancaq halda yanıma gəldi. Üzürxahlıq edib dedi: “Sənin sözünə qulaq assaydım, cəzalandırılmazdım. Sən hərbi qayda-qanunları bilirsən. Amma mən səni təhqir etdim. Məni bağışla”.

– Sən yaxşı oğlansan. Mən sənə görə dedim.

O gündən sonra, iraqılı əsgər Abbas mənə çox diqqət göstərirdi. Hətta, bəzi vaxtlar evində belə, bir problemlə qarşılaşırdı, mənimlə məsləhətləşərdi; mən də ona çıxış yolunu göstərirdim. Abbas da bunların qarşısında, çimməyə ehtiyacım olduqda, mənə vedrə ilə su gətirirdi. Məhcərə nə vaxt yeni və yaralı əsir gətirsəydilər, Abbasdan onun qayğısına qalmağı istəyirdim. Təzə gələn əsirə ilk 2-3 gün ərzində yemək vermədikləri üçün, öz yeməyimin o əsirə verilməsini istəyirdim. Abbas iki ay Məhcərdə qaldı və sonra onu başqa bir iraqılı əsgərlə əvəzlədilər.

O günlərdə bir tərəfdən məlumatsızlıq, digər tərəfdən isə təzadlı xəbərlərin gəlməsi ruhiyyəmdə sarsıntı yaratmışdı. Artıq yavaş-yavaş müəyyənləşdirmə qabiliyyətimi itirirdim.

Kimə etimad edəcəyimi və hansı xəbərin düzlüyünü ayırd edə bilmirdim.

Vəziyyət o qədər qarışıq idi ki, bəzən bir neçə İraqa sığınmış iranlı, bizim əsirlər və edama məhkum olunan iraqılı ilə bir kamerada olurdum. Bu səbəbdən də onlarla məlumat mübadiləsi apara bilirdim.

Əsirliyimdən təqribən 6 il keçirdi. Sonuncu dəfə QXK-nı gördüyüm, bir il yarım öncə idi. 1990-cı ilin fevral-mart aylarında mənə dedilər: “Əgər istəsən, evinizə bir xəbər göndərə bilərsən”.

Dedim: “Məgər keçən dəfə göndərəndə, ailəmə çatdırıldı?”

Dedilər: “Bu dəfə fərqlidir”.

Razılaşdım. O günün sabahı məni digər 11 nəfərlə birgə hamama göndərdilər. Oradan çıxdıqdan sonra, birbaşa qonaqların qarşılama zalına getdik. Orada bizə bir dəst təzə paltar verdilər. Onda başa düşdüm ki, QXK ilə görüşümüz var.

Bir saat keçməmişdi ki, BMT-nin nümayəndələri gəldilər və onlarla söhbət etdim. Başıma gələnlərin hamısını onlara danışaraq dedim: “Əvvəl məni mühakimə etdilər. Sonra mənə edam hökmü, daha sonra isə ömürlük həbs cəzası verdilər. İndi də buradayam”.

Bir nəfərlik kameranın vəziyyətini onlara danışdım. Soruşdular: “Səni burada saxlayırlar?”

Dedim: “Yox! Bu, mənə bu gün verilmiş ilk paltardır. Sonra məni bu qonaq zalına gətirdilər”.

Əsgərlər QXK nümayəndələrinə nələr danışdığımızı başa düşdülər. Onlar gedən kimi, namərdlik etmədilər, əvvəl təzə paltarları əynimizdən çıxardılar və sonra nəfəsləri çatan qədər, əllərinə keçən hər bir şeylə bizi döydülər.

Təzə gələn bu 6 nəfərlə kamerada danışıqlıq idi. Mən qapının arxasında çömbələn halda oturdum. Hamımız

ayaqlarımızı uzada bilmirdik. Ayaqlarımızı qarnımıza tərəf yığaraq yatırdıq. Yerimiz dar olsa da, tənha olmadığımıza görə sevinirdim.

Kameranın havası isti idi. İstidən huşumuzu itirməyəək deyə, ədyalların birini kameranın ortasında, yerdən 30 sm hündürdə asmışdıq. Bir nəfər ədyalı yelləyirdi ki, hava bir az dəyişsin və qalanları bir az yata bilsinlər. Növbəmiz bir saatdan bir dəyişirdi. Yorgun olmasaydıq, bu işi 2-3 saat görürdük. Uşaqların bəzisi iki saata yaxın ədyal yellədikdən sonra, növbəsi dəyişildikdə yatırdı. Yatan vaxt da, özündən asılı olmayaraq, yuxuda əlini havaya qaldırıb yelləyirdi. Qalan uşaqlar da bu vəziyyəti gördükdə, gülməkdən qəşş edirdilər. O günlərdə bizim yeganə gülüş səbəbimiz bu idi.

Qəlbimdə İmam Xomeyniyə (rə) dərin məhəbbət var idi. İmam, atəşkəs haqqında qətnamənin qəbul edilməsini zəhər dolu kasa hesab edərək başına çəkmişdi. Bizim isə, İmamdan və digər kəslərdən heç bir xəbərimiz yox idi.

Atəşkəsin elan edildiyi ilk vaxtlarda həmişə əsirlərin dəyişdirilməsini gözləyirdim. Lakin, heç nə baş vermədi. Hətta, iraqılı əsgərlərin də rəftarında heç bir dəyişiklik görünmürdü. Onlar hələ də əsirlərlə pis davranırdılar.

Belə bir vəziyyətdə, Məhcərdə güclü şəxsləri görmək qəlbimə qüvvət verirdi. Bu şəxslərdən biri, ordu komandirlərindən olan Paşa idi. O, atəşkəsdən azca sonra əsir düşmüş və bura köçürülmüşdü. Avqustun əvvəllərində, onu bizimlə üzbəüz kameraya gətirdilər. Məhəmməd Turuqiyyə dedim: “Sənin bədənin güclüdür. Əllərini pillə kimi tut, yuxarı qalxım”.

Ayağımı Məhəmmədin əlləri üstə qoyub yuxarı qalxdım. Kameranın qapısının yuxarisından anbaan məlumat verirdim ki, istixbarətçilər nə deyirlər və o nə edir. İraqlı zabit gəlib onu döyməyə başladı. Tez-tez tapançanı komandirə tərəf tutub nişan alırdı. Allah-Allah edirdim ki, bu kişinin

şəhadətinə şahid olmayım. Bu faciəli səhnələri gözümlə görərdük, amma heç bir şey edə bilmirdik.

Fars dilini mükəmməl bilən iraqılı zabit ona deyirdi: “Bu qədər sərt olma! İndi bu vəziyyətdə kim sənə köməyinə gələ bilər?”

O deyirdi:

– İmam Hüseyin (ə.s)... İmam Hüseyin (ə.s) mənim köməyimə gələcək...

Onun nə qədər etiqadlı və möhkəm olmasına qibtə edirdim! Allaha şükür olsun ki, onu şəhid etmədilər.

Artıq, canında bir heyi qalmadıqda, onu sürüyə-sürüyə gətirib bizim altı nəfərlik kameramıza atdılar. Bir qədər keçəndən sonra vəziyyəti bir az yaxşılaşdı. Ondan soruşduq: “Ağa Paşa, səni necə tutdular? Məgər qətnaməni qəbul etməyiblər?”

Dedi: “Niyə? Qəbul ediblər. Amma məni namərdliklə tutublar. Müharibə qurtarmışdı. Dedilər gəlin sərhəd xətlərini düzəldək. Bunun bir hiylə olduğunu bilmirdim. Tabeliyimdə olan şəxsi heyət arxada idi. Mən iraqılılarla qabağa getdim və balaca bir otağa çatdım. Otağa daxil olanda işin içində iş olduğunu anladım. Geriyə qayıtmaq istədikdə, silah çəkib başımı nişan aldılar. Əllərimi və gözlərimi bağladılar. Daha nələrin baş verdiyini bilmədim. Gözlərimi açanda bir çalanın içində olduğumu gördüm”.

Ona dedim: “Sizə fəxr edirik. Sizə verilən işgəncələrə şahid olduq. Bəziləri burada davam gətirə bilmədilər; deyilməsi lazım olmayan sözləri danışdılar. Özüm şahidəm ki, siz adınızdan və hərbi rütbənizdən başqa onlara heç bir məlumat vermədik. Onları da ki, əvvəldən bilirdilər. “Nə qədər silahınız var? İslam Respublikasının məqsədi nədir? Nə iş görmək istəyirsiniz?” kimi sualların cavabında, ancaq “bilmirəm, heç nədən xəbərim yoxdur” - deyirdiz. Həqiqətən

də sizinlə fəxr edirik. Siz sübut etdiniz ki, İmam Xomeyninin (rə) və İslam İnqilabının əsgərisiniz”.

Bunları dedikdən sonra ruhiyyəsi bir az gücləndi. Halı yaxşılaşdı.

Bizim yanımızda iki gündən çox qalmadı; onu zabitlərə aid düşərgəyə apardılar.

Təqribən 20 gün sonra bir neçə iraqılı əsgər gəldi, adlarımızı siyahıdan oxuyaraq dedilər: “Hazırlaşın. Bir saata getməlisiniz”.

Şoka düşmüşdük. Dedik: “Niyə axı? Hara?”

Heç nə deməyib getdilər.

Elə bu bir saat ərzində digər kameralarda olan əsirlərdən xəbər aldım və məlum oldu ki, QXK yenidən gəlməlidir. Yenidən danışmağımıza mane olmaq üçün bizi zabitlərin düşərgəsinə aparmaq istəyirlər.

Bir saat keçməmiş, iraqılılar yenidən gəldilər. Əllərimizi bağladılar və bizi maşına mindirdilər. Biz 7 nəfərdən başqa, üzbəüz kamerada olan başqa 3 iranlı əsiri də maşına mindirdilər. Bu 3 nəfərin də təqsiri, əvvəl dediyim kimi, Əli Rəhmətinin 6-cı düşərgədə qətlə yetirilməsi idi. Həmin üç nəfərin də bizə qoşulması ilə 10 nəfər olduq. Hamımız maşının ortasında idik. İki tərəfimizdə 4 silahlı iraqılı əsgər oturmuşdu.

Maşın yola düşdü. Həbsxananın izdihamlı həyətindən çölə çıxdıq. O qədər uzaqlaşdıq ki, artıq Məhcər görünmürdü. Öz-özümə, başıma nələrin gələcəyini düşünürdüm. Olmaya bizi səhranın ortasında edam etmək istəyirlər? Elə bunları fikirləşirdim ki, maşının həbsxanaya çatdığını gördüm. Bizi əli bağlı vəziyyətdə nəzarətçilərə təhvil verib geri qayıtdılar.

Bura, iraqılıların həbsxanası kimi tanınırdı. Məhbusların əksəriyyəti əmrə tabe olmayan və ya fərarilik etmiş İraq zabitləri idilər. Böyük bir ərazi idi. Ətrafına büsbütün metal

tor çəkilmişdi. Yuxarisına da üç qat tikanlı məftil dolanmışdı. Ərazi 100 kvadrat metr olardı. Küçələrinə gül əkmışdilər. Ətrafda səliqəli şəkildə bir-birindən aralı şümşad ağaclar vardı.

Ərazinin sonunda, hər birində kiçik bir hamam və ayaqyolu olan 3 otaq var idi. Otaqların ikisi təqribən 12 kvadrat metr, o biri isə, daha böyük, təqribən 16 kvadrat metr olardı. Bizi həmin geniş otağa saldılar. Bir qədər qabaqda isə, zabitlər üçün nəzərdə tutulmuş daha səliqəli kameralar var idi.

KÜVEYTLİ ƏSİRLƏR

Səhərlər ər-Rəşid həbsxanasının əsgərlərinin səhər proqramının səsinə yuxudan oyanırdım. Şüar verdiklərini və rəcəz oxuduqlarını başa düşürdüm. Onların düşməyə bu cür ölüm şüarları səsləndirmələri, gündəlik proqramları idi.

Biz 10 nəfərdən başqa, orada başqa 2 əsir də var idi. Biri İsfahan şəhərindən olan ruhani Əli Kazimi, digəri isə, onun dostu və Miyəmə şəhərindən olan Yədullah Heydəri idi. Hər ikisi Mosul düşərgəsinin əsirlərindən idilər. Əli Kazimidən soruşdum: “Nə etmişiz ki, bura sürgün edilmisiz?”

Əli Kazimi dedi: “Bir neçə hədis və mesajı siqaret kağızına yazıb kapsul tabletlərin içində saxlayırdım. Bir gün halım pisləşdi və xəstəxanaya aparılmalı oldum. Yədullah da mənimlə gəldi. Düşərgəyə qayıdarkən, işin üstü açılmasını deyər, tabletləri də dərmanlarımın içinə atdım və düşərgəyə daxil oldum. Girişdəki Nəzarət Buraxılış Məntəqəsi növbətçisi ləvazimatımı axtararkən, içində yazıları olan kapsul tabletlərin rəngindən şübhələndi. Qapağını açdıqda, yazıları tapdı. Ona görə də məni və Yədullahı məhkəməyə apardılar və 7 il həbsə məhkum etdilər”.

Təbəssümlə ona dedim: “Yaxşı. Allaha şükür! Yeddi il bir şey deyil. Mən “təhəccüm” ittihamı ilə edama, sonra isə

yüngülləşdirici hal olaraq, ömürlük həbsə məhkum edilmişəm”.

Əli Kazimi təəccüblə soruşdu: “Təhəccüm? O nə deməkdir?”

– Deyirlər ki, İraq ölkəsinin başçısını təhqir etmişəm.

Əli Kaziminin üzünə baxan zaman Məhəmməd Kazimini xatırlayırdım. Əlinin üzündə həmişə bir təbəssüm vardı. Onun təbəssümü mənə Məhəmməd Kazimini xatırladırdı. O da həmişə gülümsəyirdi. Məhəmməd, hətta şəhid olarkən belə, üzündə təbəssüm vardı.

5-6 gün keçdi. Özümə ürək-dirək verməyə və bura uyğunlaşmağa çalışırdım. Öz-özümə deyirdim: “Ən azı ayaqyoluna getmək üçün, kameramın qapısını nə vaxt açacaqlarını gözləməyə məcbur deyiləm!”

Elə bu fikirlərdə idim ki, Məhəmməd Turuqi qaçaraq mənə tərəf gəlib dedi: “Dür ayağa!”

Onun bu hərəkətindən özümü itirdim. Nə baş verdiyini bilmirdim. Birdən ayaqyolunun kanalizasiyasının çirkabı qapının altından otağa daxil olmağa başladı. Başa düşdüm ki, ayaqyolunun kanalizasiyası tutulub və çirkab sular otağa dolur. Otağın qaranlıq olmasına baxmayaraq, pəncərəyə vurulmuş dəmirin üstündəki balaca deşikdən içəri düşən zəif işıqın sayəsində axan çirkabın istiqamətini müəyyən etdik. Çirkabın otağımızdan keçib həyətə axması bir saat çəkdi.

Buranın şəraiti Məhcərdən fərqlənirdi. Məhbus və əsirlərin sayının az olmasına görə, bir tərəfdən hər yerdən xəbərsiz idim, digər tərəfdən isə, yenə də elə həmişəki sərbətdən orada kimsənin olmaması və xəlvət olduğuna görə, bəzi vaxtlar 2 saat hava almağa çıxırdım və heç kəsin mənimlə bir işi yox idi. Mənə bir az etimad edirdilər. Təqribən azad idim. Mən də su ilə hamam və ayaqyolunun bütün divarlarını yuyurdum. Amma bəzən yenə də kanalizasiya daşırdı və hər yeri murdarlayırdı.

Bu müddətdə nəzarətçiləri tanımağa müvəffəq olmuşdum. Hər birinin xüsusiyyətlərinə bələd idim. Naib¹ Urəyf normal bir nəzarətçi idi. Əhli-sünnə idi. Namazlarını həmişə namaz vaxtının axırında qılırdı. Gün batana yaxın, cəld dəstəmaz alırdı, damda bir kisəni yerə sərir və onun üstündə namazını qılırdı.

Günlərin birində, Naib Ureyf gün batana yaxın namazını qılandan sonra mənim yanıma gəlib dedi: “Bura bax Qədəməli, bir azdan bizim məsul şəxslərdən biri bura gələcək. Çox hörmətli adamdır. Əgər ondan istəsəniz, elə sabah sizi Tehrana göndərə bilər. Bu qədər güclü imkana malikdir”.

Dedim: “O kimdir ki? Nə iş görür?”

– Polkovnik Həsən Kamil. General-leytenant Hüseyn Kamilin² qardaşı. O nazirdir və Səddamın yeznəsidir. Bu gün gəlib bu həbsxanalara baxış keçirmək istəyirlər.

Nə qədər fikirləşsəm də, gördüm ki, Səddamın yeznəsindən yardım istəməyə qəlbim razı deyil. Ona görə də, qalan əsirlərə dedim: “Bura baxın... Bu gələnlər özlərini kim hesab edir? Onlar gələndə heç məhəl də qoymayaq. Hamı öz işilə məşğul olsun. Yalnız imkan olsa, onlardan bir batareyalı saat alarıq”.

¹ Naib ərəbcə hərbi rütbədir. Çavuş.

² Hüseyn Kamil əl-Məcid 1980-ci ildə Səddamın xüsusi cəngüdənlərindən biri idi. 1985-ci ilin əvvəllərində, mayor rütbəsilə Müdafiə Sənayesi Komitəsinin katibi oldu. Bir il sonra, Səddamın böyük qızı Rəğədlə ailə qurdu. Hüseyn Kamil 1995-ci ildə İraqdan İordaniyaya qaçdı. Çünki artıq Səddamın etimad etdiyi şəxs olmadığını və Səddamın iqtidarı öz oğullarının əlində cəmləşdirmək istəyini başa düşmüşdü. Bir müddət sonra, o, məktub yazaraq Səddamdan bağışlanmasını istədi. Səddamın “Əfv fərmanı” başlıqlı məktubun aldıqdan sonra, İraqa qayıtdı. 1996-cı ilin qışında İraq televiziyası Səddamın qızının Hüseyn Kamildən boşanması, iki gün sonra isə onun ölüm xəbərini verdi.

Saatı da, onun batareyasından radio düzəltmək üçün istifadə etməyə görə istəyirdik. Məcburi iş saatlarında bizi ətrafı təmizləməyə apararkən, uşaqlar dərdə dəyə biləcək nə tapsaydılar, yığıb özləri ilə gətirirdilər. Biz bunlarla radio düzəltmək istəyirdik. Məhcərdə olan vaxt mənə azacıq maaş da verirdilər. Mən də məzuniyyətə gedən əsgərlərə pul verirdim ki, mənə batareya gətirsinlər. Amma bura gələndən sonra, o azacıq pulu da vermirdilər. Ona görə də əli boş qalmışdıq. Yeganə çıxış yolu saat almaq idi.

Qalan əsirlər də mənim təklifimi qəbul etdilər.

Bir saat keçməmişdi ki, bir cavanın gəldiyini gördüm. Rütbəsinin aşağı olmasına baxmayaraq, hamı, hətta polkovniklər də ona hərbi salam verdilər. Sonra isə, dəmir torun arxasından diqqəti bizə yönəldi. Biz ona əhəmiyyət vermirdik. Yanındakı polkovniklərin birindən soruşdu: “Bunlar kimdirlər? Təqsirləri nədir?”

Gözaltı polkovnikə göz qoyurdum. Dedi: “Bu 12 nəfər əsir və məhkumdurlar. Təqsirləri də düşərgədə sabitliyi pozmaq və iğtişaş yaratmaqdır”.

Bunu deyən kimi, bizə qarşı həssas olduğunu hiss etdim. Başqa yerlərə baxışdan vaz keçib, birbaşa bizə tərəf gəldi. Mən bir küncdə, arxam uşaqlara oturmuşdum. Polkovnik məni səslədi. Mən də könülsüz yerimdən qalxdım və salam verdim. Soruşdu: “Bura necədir? Əvvəl olduğun yerdən yaxşıdır?”

Bu fasilədə uşaqların da ikisi yanıma gəldilər. Dedim: “Bəli... Yaxşıdır...”

Sonra dedi: “Məndən bir şey istəyirsiniz?”

Həmin Naib Urəyf mənə işarə edib başını yellədi ki, sizi İrana qaytarmasını buna de. Urəyfin mehribanlığından təəccüblənmişdim. Üzümü ona tutub dedim: “Burada bir müddət sonra Ramazan ayı olacaq. Oruc tutmaq istəyirik. Bir saata ehtiyacımız var”.

Soruşdu: “Deməli, sizin saatınız yoxdur?”

Dedim: “Yox”.

Üzünü həbsxana rəisinə tutub dedi: “Onlara saat verin. Saat istəyirlər. Onlara yaxşı və qəşəng bir saat verin”.

Rəis dedi: “Məsləhət deyil, cənab! Çünki saatlarda batareya olur. Batareya da təhlükəlidir”.

Həbsxana rəisinə dedi: “Yox. Onlara verin. Eybi yoxdur. Onlara bir neçə qutu da əlavə batareya verin. Heç bir problemi yoxdur”.

Onun naşılığını çox bəyənmişdik. Cəld dedim: “Bir döşəmə silən də istəyirik”.

Dedi: “Döşəmə siləni neynirsiniz?”

Kanalizasiyanın daşması macərəsini ona danışdım və dedim: “Burada bir kameramız var və hər neçə gündən bir, kanalizasiyası daşır”.

Elə izah elədim ki, burada hər şeyin o qədər də yaxşı olmadığını, yalnız zahirən qaydasında olduğunu onun diqqətinə çatdırıram. Amma ürəyimdə bilirdim ki, bura Məhcərin yanında cənnətdir.

Kanalizasiya məsələsini o qədər bər-bəzəkli danışdım ki, həbsxana rəisi və nəzarətçilər, bundan artıq deməməyimdən ötrü mənə göz ağardırdılar. Axırda əsəbiləşib, sözümlə sona çatdırmağa qoymadılar. Sözümlə kəsərək dedilər: “Onlara döşəmə silən vermişik”.

Onların sözünə məhəl qoymadan, dedi: “Qoyun sözünü ətraflı desin, görüm burda nələr baş verir!”

Mən də hər şeyi təfərrüatı ilə danışaraq dedim:

– Burada, su daşır. Qaranlıqdır. Biz şəxsi əşyalarımızı çiynimizə götürüb kanalizasiya boşalana qədər ayaq üstə dayanırıq. Bəzən qəribə və naməlum möhkəm şeylər ayağımıza dəyir və biz də çox pis iyranirik...

Bacardığımı qədər məsələyə bəzək-düzək vurub sözümlə axıra çatdırdım.

Deyəsən sözlərim ona təsir etmişdi. Zabitə dedi: “Bəs siz burda nə ilə məşğulsuz? Bir kanalizasiya quyusunu belə düzəldə bilmirsiniz?”

Onları bir qədər danladı və mənə dedi: “Başqa nə isə demək istədiyiniz varmı?”

Başımı yellədim və dedim: “Xeyr. Başqa sözümüz yoxdur”.

Uşaqlar mənə işarə edirdilər ki, de, bizi İrana göndərsin. Uşaqlara dedim: “Əgər azad etmək istəsələr, edərlər də. Əgər istəməsələr, istər bundan istəyim, istərsə də başqa bir şəxsdən, heç bir fərqi yoxdur. Əgər ondan azad olunmağımızı istəsək, özünü böyük adam hesab edəcək”.

Həsən Kamil bir neçə başqa göstəriş də verdikdən sonra, məşinına minərək getdi.

Günlərimi Həzrət İmam Xomeynini (rə) görmək ümidilə geridə qoyurdum. Bunu özümə ruhiyyə vermək, davam gətirmək və qayıtmaq üçün bir səbəb hesab edirdim. İmam Xomeynini (rə) və onu görməyi o qədər fikirləşirdim ki, gecələr yuxuda da onu görürdüm. 3 iyun gecəsi yuxuda gördüm ki, biz cənazənin basdırılması mərasiminə getmişik və İmam Xomeyni (rə) dünyasını dəyişib. Lakin, İmam Xomeyninin (rə) cənazəsi insanların əlləri üzərindən keçib gedir. İmam elə idi ki, sanki hamını görür və hamıya diqqət edirdi.

O qədər çox ağladım və təqətsiz oldum ki, yuxudan ayıldım. Bu yuxu mənə o qədər ağır və qüssəli idi ki, onu heç kimə danışmadım. Nigaran halda soraqlaşandan sonra öyrəndim ki, İmam Xomeyninin (rə) vəziyyəti yaxşı deyil. Amma, yenə də halının yaxşılaşacağına ümid bəsləyirdim. Nəhayət, iyun ayının 4-ü hava almaq üçün həyətə çıxmışdıq. Radiodan yayımlanan şeypur səsi diqqətimi cəlb etdi. Nə baş verdiyini öyrənmək üçün, səsgücləndiricilərin birinə

yaxınlaşdım. Diqqətlə dinləyərkən, diktorun belə dediyini eşitdim: “Məvtul-X...¹”

Dünya başıma fırlandı. Daha nə baş verdiyini anlamadım.

Neçə saat huşsuz qaldığımı bilmədim. Gözlərimi açanda, uşaqlar ətrafıma yığışmışdılar və nalə-şivən səsləri gəlirdi. Başa düşdüm ki, düz bilmişəm və İmam Xomeyni (rə) dünyasını dəyişib. Onun vəfat etməsi çox sarsıdıcı və inanılmaz idi. Gecə-gündüz işim ağlamaqla keçirdi. Başımıza, ürək dağlayan bir müsibət gəlmişdi.

Bütün düşərgələr və İraq əsgərləri hazırlıq vəziyyətinə gətirilmişdi. Əsirlərin İmam Xomeyninin (rə) vəfatına göstərəcəkləri reaksiyadan qorxurdular. Əsgərlər mənim bu xəbərdən huşumu itirdiyimi düşərgə rəisi, mayor Mahmudiyə danışmışdılar. Mayor Mahmudi, bir qədər söhbətləşib məni sakitləşdirməkdən ötrü yanıma gəlib dedi: “Bax, oğlum! Ölüm haqdır. Biz hamımız bir gün öləcəyik”.

Hövsələsiz və məcburiyyətdən oturub onun sözlərinə qulaq asırdım. Üzümü çevirib ətrafıma baxdım. Mayor əlini çiynimə qoyub dedi: “Peyğəmbər (s) dünyadan köçdü. İmamlar da dünyadan köçdülər. O da yaxşı kişi idi. Böyük şəxsiyyət idi. Sizin onu nə qədər sevdiyinizi bilirik. Amma, bir hadisədir, olub. Səbirli olmalısın. Ağlayıb nalə etməklə ki, iş düzəlməz”.

Ürəyimə elə bir dağ çəkilməmişdi ki, bu sözlərlə rahatlaşaydı. Qərara aldım ki, hər gün Quran xətmə məclisi keçirək və hamı orda iştirak etsin. Beləcə, həm savab qazanırdıq, həm də əzadarlıq edirdik.

Uşaqlar, dözümsüzlük etməməyimdən ötrü mənim başımı qarışdırmağa çalışırdılar. Ruhani olan Kazimi adlı bir əsir bizə ingilis dili dərsi keçirdi. Lakin bu işlər ürəyimi ovutmurdu və məlumatsızlıqdan başımı itirirdim. Həsən

¹ Ölümü.

Kamilin dediyi saati bizə verməmişdilər. Biz də batareyaya olmadığı üçün, radio düzəldə bilmirdik. Nə yolla olursa olsun, mütləq hərəkətə keçməli və kənardan özümüə bir radio tapmalı idik.

Burada olduğum bir neçə həftə ərzində, Kərbəla şəhərindən olan Təqi adlı bir əsgərlə aramızda səmimiyyət yaranmışdı. Təqi ürəyiyanan və mehriban idi. Bu müddətdə bir neçə farsca söz öyrənmişdi və nə vaxt məni görsəydi, deyirdi: “Çetori? Xubi? Çizi ehtiyac nədari¹?”

Fikirləşirdim ki, ondan mənə bir radio gətirməsini istəyim. Bu fikrimi Kazimi ilə müzakirə etdim. Dedi: “Onu nə qədər tanıyırsan? Əgər bilsələr, boynumuzu vururlar”.

Dedim: “Axı, hər gün deyir ki, nə istəyirsən? Mən də deyirəm ki, dua elə! Yaxşı uşaqdır. İndi ona deyəcəyəm. Təvəkkül Allaha! İnşallah bir şey olmaz!”

Təqi dəmir barmaqlıqların arxasında dayanmışdı. Məni görün kimi, salam verdi və hal-əhval tutdu. Dedi: “Artıq mənim xidmətim başa çatıb, getmək istəyirəm. Nəsə istəyirsən?”

Özümü toparlayıb dedim: “Radio”.

Üzü qızardı. Dedi: “Nə?”

Dedim: “İza`ə².”

Bunu eşidən kimi, sanki, asta qaçan namərddi deyib, sağollaşmadan uzaqlaşdı.

Bir neçə gün keçdi. Uzaqdan görsəydi, mənimlə üzbəüz gəlməsin deyə, yolunu dəyişirdi. Artıq naümid olmuşdum. Öz-özümə dedim: “Əcəb iş gördüm! Bizimlə etdiyi quru salam-kəlamı da yığışdırdı!”

¹ Necəsən? Yaxşısan? Nəsə lazımdır?

² Ərəbcə radio deməkdir.

Bu hadisədən 10 gün keçmişdi. Kameranın küncündə dua oxumaqla məşğul idim ki, uşaqların biri gəlib dedi: “Qalx... Qalx, Qədəməli. Təqi sənə bir qutu peçenyə gətirib”.

Təccübləndim. Getdim görüm nə baş verir. Təqi nəzarətçilərə demişdi: “Bunlar yazıqdırlar. Mən tərxis edilərəm. Bu bir neçə peçenyeni bunlara verin”.

Amma nəzarətçilər şübhələnib dedilər: “Dayanın. Gətirin bura, yoxlamağa”.

Birdən Təqi mənə işarə etdi ki, radio qutunun içindədir. Başa düşən kimi, Fəzailiyə işarə etdim. O da cəld qutunu götürdü və ədyalların altında gizlətmək üçün cəld kameraya apardı. Biz də toplaşib hay-küy saldıq: “İki dənə peçenyəyə görə də bizə rəhm eləmirsiniz?!”

Nəzarətçilər əl çəkmirdilər və ən pisi bu idi ki, şübhələnmişdilər. Fəzaili radionu 3-cü otaqda, ədyalların altında gizlətdi və sonra qutunu gətirdi. Əsgərlərə dedik: “Axı biz 12 nəfərik. Burda işə cəmi 9 peçenyə var. Bunları da bizə rəva görmürsünüz?!”

Şübhələnmələrinə baxmayaraq, bir şey tapa bilmədikləri üçün, əl çəkdilər. Biz də məlumatsızlıq dövrünü başa vurduğumuz üçün, sevincək halda kameraya qayıtdıq.

Radionu işə saldıq: “Bura Tehrandır, danışır İran İslam Respublikası... Bu gün cümə axşamı, səhər saat 8...” Sanki, azad edilmişdik.

Artıq əsgərlərlə necə rəftar edilməsi yollarını öyrənmişdik. Həm bizimlə daha az sərt rəftar etmələri, həm yeni xəbərlər almaq və həm də ehtiyacımız olan şeyləri bizə vermələrindən ötrü əlimizdən gələni edirdik. Kim nəyi bacarırdısa, edirdi. Artıq qalan çörək xəmirilərindən un düzəldir, bir qədər şəkər tozu əlavə edib şirniyyat hazırlayır və əsgərlərə verirdik. Yaxud, daşları yonaraq birka, boyunbağı və ya başqa bir şey düzəldir və əsgərlərə satırdıq. Özüm çarıq toxumuşdum və bir jaket qarşılığında bir əsgərlə

dəyişmişdim. Uşaqlar toxuma mili və paltar ipləri ilə əlcək və papaq toxuyurdular.

Beləcə, o dövrü yaşaya bildik və hamının etimadını qazandıq. Rəzzaq Bəsrənin məşhur və nüfuzlu tacirlərindən birinin övladı idi. O, və digər bir neçə iraqılı tacir ər-Rəşid həbsxanasının kameralarında həbsdə idilər. Rəzzaqda həmişə çoxlu pul olurdu. Amma nigaran idi ki, məbada əsgərlər bilələr və onun pullarını alalar. Həftə sonu məhkəməsi var idi. Yanıma gəlib, neçə yüz dinarını mənə uzadaraq dedi: “Əgər əsgərlər bilsələr, hamısını alacaqlar. Bunları əmanət olaraq saxla”.

Rəzzaqdan soruşdum: “Nə üstündə həbs edilmisən?”

Dedi: “Biz İraq şiələrinə mal satırıq və onlara kömək edirik. Səddam şiələrə yardım etməyi qadağan edib. Bu addım qaçaqmalçılıq sayılır. Kimi tutsalar, həbs edirlər”.

Pulu aldım. Bir neçə ay onun pulu məndə qaldı. O qayıtdığı zaman, pulunu olduğu kimi özünə qaytardım. Yubanmadan pulları sayıb dedi: “Yaxşı, bəs niyə xərcləməmişən?”

Dedim: “Bunlar mənim yanımda əmanət idi. Toxunmaq olmaz, onları qorumalı idim”.

Bu işimdən xoşu gəlmişdi. Ondan sonra mənə bir başqa cür etimad edirdi. Pullarını ancaq mənim yanımda əmanət saxlayırdı.

Artıq əsgərlərlə demək olar dost olmuşdum. Onlar mənə müxtəlif xəbərlər gətirirdilər.

Bir gün həyətdə təmizlik işlərilə məşğul idim ki, Rəzzaq gəlib dedi: “Qədəməli, bir müttəhimi gətiriblər. Sənin onu tanıdığını deyir”.

Soruşdum: “Adı nədir?”

Dedi: “Səttar”.

Səttar; bu mənim əleyhimə yalandan şahidlik etmiş və Məhcərə təhvil verməmişdən öncə mənə ölümünə döymüş

əsgər idi! Onunla yenidən qarşılaşmaq istəmirdim. Bu səbəbdən də Rəzzaqın sözlərinə çox da əhəmiyyət vermədim.

Həyətdə, metal tordan (setkadan) düzəldilmiş bir konstruksiya var idi. Ayaqları da olduğundan, stula oxşayırdı. Həmişə onun üstündə otururdum və bütün ətrafı görə bilirdim. Bir gün yenə də orda oturub Nəhcül-Bəlağə kitabını oxuyurdum. Birdən gördüm ki, Naib Urəyf qışqırbağır salıb bir əsgəri şallaqla döyür. Bir neçə maşın təkərini əsgərin çiyinlərinə qoyub, deyirdi: “Ya Allah... Bunları apar!”

Diqqətlə baxıb gördüm ki, Səttardır. O da məni gördü. Utandığından qızardı. Artıq başını qaldırmadı. Elə oradan, uca səslə dedim:

– Naib Urəyf!

– Bəli?

– Onu niyə döyürsən?

Səttarı söyüb dedi: “Sən bilmirsən nə məsələdir”.

– Məgər nə edib? Yaxşı, de görüm nə olub.

– Bu müftəxor qətiyyənlə işləmir. Həmişə əmrlərdən yayınır və işləmək istəmir.

– Yaxşı, adam balasıdır. Onu daha vurma. O təkərlər ağırdır. Beli zədələlər.

– Qədəməli, ancaq sənin xətrinə, yaxşı adam olduğuna görə, daha bunu tənbeh eləmirəm.

Üzünü Səttara tutub dedi: “Qalx... Cəld ol, bunları apar”.

Səttar getdikdən sonra, onun həbs olunmasının səbəbini Naib Urəyfdən soruşdum. Öyrəndim ki, ixtiyarında olan bir silah itir və Səttarı həbs edirlər. Axırda Səttarın günahsız olması məlum olandan sonra, daha diqqətli olsun deyər, onu tənbeh edirlər.

Bir müddət sonra Naib Ureyf məzuniyyətə getdi. Səttar yenidən bizim cavabdehimiz oldu.

Bir gün Səttar metal torun setkanın arxasına gəlib dedi:
“Qədəməli!”

Ürəyimdə dedim: “Görəsən yenə mənimlə nə işi var?”

Dedi: “Məni bağışlayırsan, ya yox?”

Güldüm və dedim: “Nə deyirsən? Mən nəyi bağışlamalıyam? Siz əsgərsiniz! Rəissiniz! Bağışlamaq nə deməkdir?”

Dedi: “Bura bax... Dolama! Mən düşərgədə sənə çox əziyyət vermişəm. Məhkəmədə yalandan şahidlik etmişəm. Amma, sən bütün bunlara baxmayaraq, qanımın arasına girdin, Naib Ureyfə dedin ki, onu vurma! Məni bağışla. Dünya belə qalmayacaq. Səhv etmişəm. Məni bağışla”.

Yenə güldüm. Dedi: “Bilirəm ki, sən siqaret çəkmirsən. Dostların necə, siqaret çəkirlər?”

Dedim: “Bəli, çəkirlər”.

Əlini metal torun arxasından mənə tərəf uzadaraq dedi:
“Gəl, bunları al”.

Siqaretləri alıb dostlara verdim.

Amma, Səttar əl çəkmirdi. Yenidən məni görəndə, dedi:
“Məni bağışlayırsan? Burada çox qalmayacağam. Dünyanın işini bilmək olmaz. Səhv etmişik. Bizi bağışla”.

Güldüm. Gözlərinin yaşla dolduğunu gördüm. Farsca dedi: “To ro cane maderət, mən ro bebəxş!¹”

Mən də dedim: “Oldu, Səttar! Səni bağışladım!”

Sanki Səttar həqiqətən dəyişilmişdi. Ürəyimi ələ almaq üçün bir neçə dəfə mənə hədiyyə də gətirdi.

Mübarək Ramazan ayı idi. Obaşdanlıq yemək üçün yuxudan oyanmışdıq. Oturub söhbət edirdim. Öncəki gecə çox da yemək yeməmişdim. Ürəyimdə dedim: “İlahi, bizə də bir yeməkdəm, kabab plovdan zaddan qismət olaydı?”

¹ Səni and verirəm ananın canına, məni bağışla!

Sonra da zarafat-zarafat ürəyimdəkiləri ucadan digərlərinə də dedim və gülüşdük.

Birdən qapı açıldı. Səttar gecə yarısı digər iki əsgərlə bizə böyük bir sinidə toyuq gətirmişdi. Uşaqlar mənə baxıb dedilər: “Dostun yenə də gəlib. Bu dəfə sənə yemək gətirib”.

Sevincək halda qapının ağzına gedərək dedim: “Səttar, çox sağ ol, təşəkkür edirəm!”

Dedi: “Sizin oruc tutduğunuzu bilirəm. Düşərgədə sənə obaşdanlıq yeməyi vermədiyimiz halda belə, sən orucunu tuturdun”.

Dedim: “Nə yaxşı, yadımdadır. Mənim yadımdan çıxmışdı”.

Dedi: “Yox. Mənim yadımdan çıxmayıb”.

Yeməyi verdi, qapını bağlayıb getdi.

Demək olar hamımız obaşdanlıqda doyunca yemək yedik. O gündən sonra diqqəti bizim üzərimizdə idi. Nə vaxt yanımızdan keçirdisə və ya növbəsi dəyişilirdisə, gəlib bizə üzrxahlıq edərdi. Yaxud, əsgərlər gəlib bizim üzərimizdə axtarış aparmaq istədikdə, deyirdi: “Bunlarla işiniz olmasın. Qoyun öz işlərində olsunlar”.

Bizə gələ biləcək bəlalərin qalxanına çevrilmişdi. Mən də onu doğurdan bağışlamışdım. Əvvəldə əsgərlər bizimlə pis rəftar edirdilər. Amma, bir-birimizi yaxından tanıdıqdan sonra, bizimlə mehriban olurdular. Baxmayaraq ki, hələ də Səddama vəfadar idilər.

İstər məhbus olsun, istərsə də nəzarətçi, həbsxanada olan şəxslərdən bir şey öyrənməyə çalışırdım. Onların hətta özlərinə də belə rəhm etmədiklərini görəndə, başımı uca tutaraq öz-özümə deyirdim: “Ən azından mən düzgün yolda vuruşmuşam!”

Bu şəxslərdən biri İraqın yüksək rütbəli zabitlərindən olan, fars dili də daxil olmaqla 8 dili mükəmməl bilən helikopter pilotu idi. Bir aydan çox olardı ki, burda idi. Hava

almağa çıxan vaxt, fürsətdən istifadə edib onunla söhbətləşirdim. Bir dəfə ondan soruşdum: “Təqşirin nədir?”

Dedi: “Təqşirim - İran radiosuna qulaq asmaqdır”.

Belə bir adamın, belə bir işə görə edama məhkum edilməsinə inana bilmirdim. Sonra dedi: “Xoş sizin halınıza!”

Dedim: “Niyə?”

Dedi: “Müharibə vaxtı Səddama çox xidmət etdim. Helikopterlə sizin ən mühüm yerlərinizi və obyektlərinizi bombaladım. Amma bunlar o qədər nankordurlar ki, məni sizin yanınıza gətiriblər. Sonra da məni edam edəcəklər. Etiraz etdim. Amma buna baxmayaraq, məni edam edəcəklər. BƏƏS rejiminin işi edam etməkdir. Bizim məsul şəxslərin bir çoxunu öldürüblər. Adnan Xeyrullahı da öldürüblər. Müharibədə bunlara xidmət etmiş hər bir şəxsi öldürürlər. Səddam hamını öldürür. Mən çox peşmanam!”

Öz-özümə dedim: “İşə bir bax! Bunların hamısı Səddam üçün vuruşublar. İndi isə hamısı, elə bu dünyada müharibədə iştirak etdikləri üçün peşmandırlar!”

Elə orada, getdiyim yolla fəxr etdim. Həmişə başımı dik tuturdum ki, dinimin izzəti üçün vuruşmuşam, İmam Xomeyninin (rə) ardıcılı olaraq, öz ölkəmizi və namusumuzu müdafiə etmişəm. Bizimlə müharibəni iraclılar başladılar. Axırda da, Səddam onların sədaqətli xidmətini belə mükafatlandırır.

Orada zabitlərə bəzi nəşrlər də gətirirdilər. Bu nəşriyyələrdə İran barədə də xəbərlər dərc edilirdi. Onlar bu jurnalları oxuduqdan sonra bizə verirdilər. Bu jurnallardan, iranlıların ruhiyyəsinin iraclılara nə qədər təcəbblü gəldiyini hiss etdim. Qəzetlərindən birində yazılmışdı: “İranlıları anlamaq olmur. Hamı bir-birini dəstəkləyir. Xomeyninin vəfatından sonra İran İslam Respublikasının

dağılacağı gözlənilirdi. Amma onlar Ayətullah Xameneini rəhbər olaraq seçiblər”.

1981-ci ilin sentyabr ayında Həzrət Ayətullah Seyid Əli Xameneinin prezident seçkilərində namizəd olduğu günləri xatırladım. Mən, qardaşım Abbasəli və xalam oğlu Rza İshaqian Dorçədə onun prezident seçilməsi üçün təbliğat-təşviqat kompaniyası aparırdıq. Onun təbliğat üçün olan şəkil və plakatlarını İsfahandan Dorçəyə İslam Elmləri Hövzəsinin bəzi inqilabçı tələbələri gətirirdilər. Mən də məhəlləmizin məscidindən alırdım. Plakatlari velosipedimin arxasına qoyaraq, Dorçənin məhəllələrini gəzib, onun şəkillərini şəhərin bütün divarlarına yapışdırırdım. Gecələr də spreylə boyalarla “Mehrab və cəbhə adamı Xameneiyə səs verəcəyik!” şüarını divarlara yazırdım. Yaşım az olduğuna və seçici kimi seçkilərə qatıla bilmədiyimə görə, seçkidə atamla iştirak etdim və o öz rəyini sandığa atdı.

Seçkinin nəticələri və Həzrət Ayətullah Seyid Əli Xameneinin qələbəsi elan edildikdən sonra, camaat Dorçənin prospektlərində bayram şənliyi keçirdilər. Hamı sevinirdi və alqışlayırdı.

Həzrət Ayətullah Seyid Əli Xameneinin yeni rəhbər seçilməsi xəbərini oxumaqla, ürəyimizdə yeni bir ümid qığılcımı baş qaldırdı.

İlin axırında, biz 12 nəfərin yerini dəyişərək, “Mə`mən” həbsxanasına köçürdülər. Şəxsi əşyalarımızı, o cümlədən də radionu bir kisəyə yığaraq, yeni həbsxanaya doğru yola düşdük. Bizim hamımızı maşına mindirib apardılar.

Yeni həbsxananın adı Mə`mən idi. Hündür divarları var idi. Bir sırada düzölmüş kameralardan ibarət idi. Bura Məhcərdən bir qədər təmiz idi. Bütün kameraların qapısı açıq idi. Yalnız düşərgənin əsas qapısını bağlayırdılar. Biz 12 nəfərdən başqa bu düşərgədə heç kəs yox idi. Bütün

düşərgə bizim ixtiyarımızda idi. Bir dəhliz var idi və içində də bir neçə kamera.

Ertəsi gün işə başladım. Artıq təcrübəli olmuşdum. Məni otaqları təmizləməyə aparırdılar. İş düzgün görürdüm. Özüm gəzirdim və harada əlimdən bir iş gələcəyini görsəydim, işə başlayırdım.

Bir gün iraqılı əsgərlərin biri gəlib dedi: “Hansınız samovar düzəldə bilir?”

Dedim: “Nə olub? Samovarınız xarab olub?”

– Bəli. İşləmir.

Özümə inamla iraqılı əsgərə dedim: “Mən bilirəm. Gözlə, birlikdə gedək, düzəldim. Mən hər bir şeyin ustasıyam!”

Samovardan qətiyyənlə başım çıxmadığı halda, onu o qədər qurdaladım ki, axırda düzəldi. Rahat bir nəfəs aldım. Samovar düzəlməsəydi, iraqılı əsgərlər məni yaxşıca əzişdirəcəkdilər. İraqılı əsgərə dedim: “Bu da sizin samovarınız. Təzəliyindən də yaxşı oldu”.

İraqılı əsgər yanan samovara baxaraq dedi: “İndi düşərgənin komandiri gələcək. Çay dəmləyə bilirsən?”

– Mən hər bir işin ustasıyam! Narahat olma! İndicə yaxşı bir çay da dəmləyəyəm.

İraqılıların necə çay dəmlədiyini bilmirdim. Eləcə qaynar suyu quru çayın üstünə tökdüm. Sonra da şəkər tozu əlavə etdim və samovarin üstünə qoydum. Qaynadı. Düşərgə komandiri çayı içərkən dedi: “Necə də ləzzətli çaydır!”

Baş düşdüm ki, iraqılılar çayı belə dəmləyib içirlər.

Bir müddət sonra Mosul düşərgəsinin əsirlərindən 8 nəfər də bizə qoşuldu. Vaxt ötdükcə, 24 nəfər olduq. Bu əsirlərin arasında Əliəşgər Salehabadi və Məhəmmədhəsən Cəmşidi ruhani idilər. Hər ikisini, Mosul-4 düşərgəsində iraqılılar əleyhinə baş vermiş etiraz aksiyalarına rəhbərlik etdiklərinə görə bura köçürmüşdülər. Salehabadi Məşhəddən, Cəmşidi isə Nika şəhərindən idi.

Bir gün mənə Cəmşidi ilə birgə, su quyularını təmizləməyə apardılar. Bizə bir böyük, bir də kiçik vedrə verdilər. Yanımızda bir nəfər də silahlı əsgər vardı. Quyunun ağız dar idi. Mənim bədənə Cəmşididən balaca idi. Cəmşidiyə dedim: “Mən balaca vedrə ilə quyunun içinə girəcəyəm. Böyük vedrəyə də ip bağla, göndər aşağı”.

Cəmşidi yavaş-yavaş vedrəni aşağı salladı. Balaca vedrə ilə 4-5 dəfə böyük vedrəyə su tökdüm, vedrə doldu. Cəmşidiyə dedim: “Çək yuxarı”.

Cəmşidi vedrəni yuxarı çəkdi. Mən də quyudan çıxdım. Birlikdə vedrənin qulpundan tutub boşaltmağa aparırdıq. Əsgər də bizim arxamızca gəlirdi. Vedrəni boşaldacağımız yerə qədər çox yol getməli idik. Cəmşidiyə dedim: “Yolu qısaltmağımızı istəyirsənmi?”

Dedi: “Necə?”

Dedim: “Elə ki, “bir, iki, üç” saydım, birlikdə qaçacağıq və ikimiz də yerə yıxılacağıq. Vedrə də aşıb boşalacaq”.

– Yox. Belə eləmə. Əgər bilsələr...

Sözünü bitirməyə qoymadım. Dedim:

– Qaç...

İstəyirdi desin ki, “belə eləmə”, ikimiz də üzə üstə yerə sərdik. Əsgərin qışqır-bağır başladı. Dedi: “Cəld qalxın”.

O qədər təbii aktyorluq etdik ki, əsgər başa düşmədi. Bizim də yükümüz yüngülləşdiyi üçün, yolumuza davam etdik. Gəlib meydana oxşayan bir yerə çatdıq. Gördüm ki, buranın torpağı əkinçilik üçün əlverişlidir. Əsgərə dedim: “Burda əkinçilik edə bilərik? Həm biz çölə çıxarıq, həm də burada bir şey əkərik”.

Dedi: “Yox. Bura qadağan olunmuş zonadır”.

Dedim: “Necə yəni qadağan olunmuş zonadır? Niyə axı?”

Bir neçə gün sonra, düşərgənin baş komandanı gələndə, ona dedim: “Biz bu suları və qurunt sularını aparıb ora

tökürük. Belə gözəl torpaq var! Bir az toxum gətirin. Nə əksək, sizə də verərik”.

Bir az fikirləşib dedi: “Olar. Amma, mənə kələk gəldiyini bilsəm, vay halına”.

Dedim: “Axı nə kələk?!”

Turp, badımcın, pomidor və göyərti əkdik, amma bitmədi. Lakin kiçik yemiş əkmişdik və məhsul da götürdük.

Su lazım idi. Bu sularla məhsul götürmək çətin idi. Belə olmazdı. Başqa bir şey fikirləşməli idik. Bir gün su tankeri yanımızdan keçərkən, özümü onun qabağına atdım. Dedim: “İndi ki, kimsə yoxdur, bizim bağı suvar”.

Sürücünün də ürəyi yandı və bizim qabları su ilə doldurdu. İraqlı əsgər gəlib dedi: “Nə haqla tankerin suyundan istifadə edirsiniz?”

Dedim: “Zabitdən icazəmiz var. Əgər yenə də etiraz etmək istəsən, zabitə deyəcəyəm!”

O qədər qətiyyətlə və əminliklə dedim ki, biçarə iraqlı əsgər sözümə inandı.

Bir müddət keçdi və turplar da məhsul verdi. QXK nümayəndələri son dəfə yanımıza gələndə, onlara dedim: “Bizə toxum gətirin”.

Məhsullardan bir qədər zabitlərə də verdik ki, işimizə mane olmasınlar. Nəticələrimizi gördükdə, öz əsgərlərinə deyirdilər: “Siz heç nə bilmirsiniz. İranlılar gəlib buranı abadlaşdırdılar. Bu məhsulları becərə bildilər”.

Bütün bunlar da səbəb oldu ki, bizim məhsullarımızı oğurlasınlar. Bəzi günlər, kameradan çıxmağa icazə vermədikləri vaxt, deyirdilər: “Bu gün çölə çıxma bilməzsiniz”. Onlara deyirdim: “Axı bu insafdan deyil! Bu isti havada bizim məhsullarımız tələf olar!”

Deyirdilər: “Yox, biz özümüz baxarıq”.

Amma, sonra gedib görürdük ki, yemişlərimizi aparıblar! Onların xaraba qoyduqları torpağı yenidən əkinə yararlı vəziyyətə gətirməyə məcbur idim.

Artıq bura adət etmişdim. Fars dili bilən zabitlər bura gəldikdə və məndən İran haqqında məlumat almaq istədikdə, onların özündən məlumat almağa çalışırdım. Yavaş-yavaş özüm üçün düşərgənin planını çəkirdim ki, fürsət olsa, buradan qaçım. Bundan ötrü ilk növbədə özümü və bədənimini hazırlamalı idim. Ona görə də, səhərlər idman edir və döyüş hərəkətləri yerinə yetirirdim ki, fiziki hazırlığım olsun.

Günlər bir-birinin ardınca keçirdi. Hələ də bizə yeni paltar verməmişdilər. Mən də paltarlarımı o qədər yumuşdum ki, artıq məhv olurdular. Həftənin şənbə günü Cəmşidi və Salehabadını istintaq üçün yenidən Mosul şəhərinə aparmalı idilər. Məsələni onlara bildirib dedim: “Biz 20 nəfərik. Bilirəm çətindir. Amma, mümkün olsa, bizə bir neçə dəst paltar gətirin”.

Dedilər: “Söz vermirik amma, təvəkkül Allaha!”

Gecə qayıtdıqları vaxt, gördüm ki, Cəmşidi və Salehabadi kökəliblər və üzləri də qaralıb. Dedim: “Yaxşısınız? Niyə döyülmüsünüz?”

Cəmşidi dedi: “Bizə 6 ay həbs verdilər. Qayıdarkən, uşaqlardan o qədər paltar alıb geyindim ki, artıq nə otura və nə də əyilə bilirdim. İraqlı əsgər məndən soruşdu: “Niyə bu qədər paltar geyinmişən?” Dedim: “Belim ağrıyır. Uşaqlar verdilər ki, belimə bağlayım.” Sonra dedi: “Yaxşı, otur daha. Axıra qədər ayaq üstə dayanıb mənim üzümə baxmaq istəyirsən?” Buna görə də məni yerə yıxıb döyməyə başladı. Mən də çoxlu paltar geyindiyim üçün, zərbələrin təsirini hiss etmirdim. Ancaq boşuna çığırırdım ki, şübhələnməsinlər”.

Cəmşidi paltarları soyundu. Məni gülmək tutmuşdu. İki nəfərə təqribən 14 dəst paltar geyinmişdilər.

Bir ay sonra, Cəmşidi düşərgənin aşpazı, mən də aşpaz köməkçisi oldum. Əvvəllər yemək bişirə bilmirdim. Yavaş-yavaş bacarığım yaxşılaşdı və hər gün 24 nəfər üçün yemək hazırlayırdıq.

1990-cı ilin iyul ayının sonları idi. Məhəmmədhəsən Cəmşidi, Əliəsgər Salehabadi və əsirlərin bir neçəsi azad edildilər. Salehabadiyə adres verdim və onlardan mənim sağ olduğumu ailəmə xəbər vermələrini istədim.

Onlar getdikdən sonra sayımız 15 nəfərdən də az oldu. Ümitsizlik hamını əldən salmışdı. Qeyri-müəyyən və çətin dövr idi. Aşpazxana cavabdehi idim. Bəziləri yeməklərini yemirdilər. Sərgərdanlıq və ruhi düşkünlük hamını əldən salmışdı. Mən yeməyi bişirirdim və işlərimi davam etdirirdim. Özümü o qədər yorurdum ki, gecə özümdən gedirdim. Bəzi vaxtlar ata-anamın üzünü gözlərim qarşısında canlandırmağa çalışırdım ki, unutmayım. Qardaşımın azad edilib-edilmədiyini bilmirdim. Bir gün radionun “Bütün iranlı əsirlər azad edildi və əsir mübadiləsi bitdi!” xəbərini eşitdikdə, şoka düşdüm. Öz-özümə dedim: “Bütün əsirlər azad edildi və əsir mübadiləsi bitib?!” Zabitə dedim: “Biz ki, hələ burdayıq. Dəyişikliyin bitdiyini necə deyirsiniz?”

Dedi: “Bəli. Dəyişmə qurtardı”.

Dedim: “Onda mən və burada qalan başqaları nəyik?”

Dedi: “Göstəriş yuxarıdan gəlib. Səddam sizi saxlamaq istəyir”.

Dedim: “Albomu zadı var? Bizdən əsirlər kolleksiyası düzəltmək istəyir?”

Dedi: “Yox. Siz məhkumsunuz. Çünki BƏƏS partiyası əleyhinə fəaliyyət göstərmisiniz. Sona qədər qalmalısınız”.

Qəhər məni boğurdu. Artıq hər şeydən yorulmuşdum. Yavaş-yavaş inanmağa başlayırdım ki, əbədi olaraq qürbətdə qalacağam və burada şəhid olacağam. Ailəm illərlə məni gözləyəcək və heç kim də məndən bir xəbər ala bilməyəcək.

Hətta, bəlkə cənazəmi də tapıb İranda dəfn edə bilməyəcəklər ki, ata-anam qəbrim üstə gələ bilsinlər. Sonda qərrib və kimsəsiz olaraq İraqda dəfn ediləcəyəm!

Şəxsi gigiyenama diqqət ayırmağıma baxmayaraq, dişlərim xarab olmuşdu. Məsələn iraqlı zabitə bildirdim. Məni düşərgənin Tibb Məntəqəsinə apardılar. Əsgər dişimi keyitmədən, çəkib çıxardı. Özümdən getdim.

O dişimin çirkləməsinə görə, başqa dişlərim də xarab olmağa başladı. O qədər etiraz etdim ki, axırda məni üç silahlı əsgərlə birgə, Bağdadın zabitlər üçün nəzərdə tutulmuş hospitalına göndərməyə razılaşdılar.

Bir qədər keçdikdən sonra, əsgərlərin birinə dedim: “Gözlərimi aç, yorulmuşam. Hər yeri görmək istəyirəm”.

Dedi: “Qaçarsan”.

Dedim: “Bağlı əllə hara qaçaçağam? Məgər canımdan bezmişəm?”

Razılaşdı və gözlərimi açdı. Şəhəri və şəhər həyatını unudurdum.

Bir saat keçməmiş, Bağdad hospitalına çatdıq. Cipdən düşdüm. Orada çoxlu hicabsız qadınların olduğunu gördüm. Başımı aşağı saldım və onlara baxmadım. Mənimlə birgə olan əsgər bu hərəkətimi görəndən sonra mənimlə məzələnməyə və məni ələ salmağa başladı. Dayanmadan deyirdi: “Başını yuxarı qaldır və bax”.

Dedim: “Belə rahatam. Bunlar da bizim bacılarımız kimidirlər”.

Dedi: “Bunlar xristiandırlar. Sənin bacın deyillər ki!”

Daha heç nə demədim. Amma, məndən əl çəkən deyildi. Hətta, həkimin əli altında olduğum vaxt da mənə sataşır və danışdı.

Qayıdanda yenə də başımı yuxarı qaldırmadım. İraqlı əsgər birdən çənəmdən tutub dedi: “Bəs sən nə işə

yarayırsan? Düşərgəyə qayıtdıqdan sonra, daha bunlardan görə bilməyəcəksən!”

Artıq, ağızıma gələnı deyirdim. Başımı yuxarı qaldırdım, gözümlü gözünə zilləyib dedim: “Doğrusu, baxmaq istəyirdim. Amma, dedim birdən sizin bacınız ya arvadınız olar. Ona görə baxmadım!”

Əsəbiləşib dedi: “Mənim başqa məqsədım yox idi. Bunların hamısı bizim namusumuzdur. Səni yoxlamaq istəyirdim”.

Bunu dedi və daha düşərgəyə qədər heç nə danışmadı.

Maşının radiosundan xəbərlər yayımlanırdı. İraqın Küveytə hücum etməsi xəbəri verildi. Təəccübləndim! Biz hələ İraqda əsir idik və Səddam yeni bir müharibə başlamışdı! İraqlı əsgərdən Küveytlə müharibə məsələsini soruşdum. Dedi: “Bir neçə gün əvvəl, Küveyti ələ keçirdik. İndi Küveyt İraqın bir vilayəti hesab olunur.

Bir həftə keçdi. Heç bir xəbər yox idi. Əsgərlərə yemək verirdik və bəzən onlardan xəbər alırdıq. Bir gün iraqlı əsgər dedi: “Bilirsən ki, Küveyti almışıq. İndi Küveyt zabitlərinin 625 nəfəri bu düşərgədə əsirdirlər”.

Bir neçə gün sonra, iraqlı əsgər məni və bir neçə nəfəri işləməyə apardı. Küveytli əsirlərin birini təknəfərlik kameraya salmışdılar. Əsgərə dedim: “Bu küveytli əsirlə danışmaq istəyirəm”.

Təəccüblə dedi: “Nə? Bununla danışmaq istəyirsən? Komandir bilsə, məni elə burada edam edər”.

– Bura bax... Mənə daxli yoxdur. Bu əsirlə söhbət etmək istəyirəm. İstəsən də, istəməsən də.

İraqlı əsgər tərəddüdlə dedi: “Yaxşı, onunla necə danışmaq istəyirsən?”

– Sən bir neçə metr qabaqda dayan ki, küveytli əsir səni görməsin. Bir tərəfdən də, diqqətli ol ki, komandir, ya başqa

əsgər gəlməsin. Belə olanda, mənim günahıma şərik olmazsan.

Birnefərlik kameranın qarşısında dayanıb ərəbcə dedim: “Salam. Mən iranlıyam”.

Mənə farsca cavab verdi. Soruşdum: “Sən farsca bilirsən?”

Dedi: “Bəli. Mən iranlıyam və Şiraz şəhərindənəm”.

– Bəs, Küveyt ordusunda nə işin var?

– Küveyt ordusunun üzvüyəm. Məndən başqa da bir neçə iranlı var.

– Çox maraqlıdır! Bilmirdim.

– Bəli. Küveytin ordusu beynəlxalqdır.

– Bəs nə baş verdi?

– Səddam Küveytə hücum etdi və hökuməti devirdi. Bizim hamımızı əsir edib bura gətirdi.

– İraq ordusu ilə döyüştünüz?

– Yox. Döyüşməyə qətiyyəni fürsət olmadı. Sən burada neynirsən?

– Mən təqribən 6 ildir ki, İraqda əsirəm. Məndən başqa bir neçə nəfər də buradadır. Bəziləri 10 ilə yaxındır ki, əsirdirlər.

Bu sözü eşitdikdən sonra, kəkələyə-kəkələyə və narahatlıqla soruşdu: “On il?”

Daha heç nə demədi və bir neçə dəqiqəlik susdu. Nə qədər söz soruşsam da, bir cavab ala bilmədim.

Bir qədər keçdikdən sonra yenidən ondan soruşdum: “Nə işə lazımdır?”

– Yeddi dənə çörəyin varmı, mənə verəsən?

Təəccüblə soruşdum: “Yeddi dənə? Burada bir çörəyin yarısı da qənimətdir. Sən 7 dənə çörək istəyirsən?”

Kameranın qapısının arasından ona göyərtiləri göstərib dedim: “İstəyirsən, sənə göyərti verim?”

Dedi: “Hə. Çörəklə ver mənə”.

Heç nə demədən yeməxanaya qayıtdım. İki dənə çörək tapdım, bir az göyərti ilə küveytli əsirə apardım. Ona dedim: “Sənə kağız və avtoqələm verəcəyəm, iranlıların adlarını yaz, ver bizə. Əgər İrana getsək, Küveyt səfirliyi tərəfindən sizinlə maraqlanaq”.

Qapının arasından ona kağız və avtoqələm verdim. O da iranlı olan küveytli əsirlərdən 17 nəfərin adını yazdı.

İki-üç həftə sonra, küveytlilərin kazarmasından güllə və qarşudurma səsləri eşitdik. Bizim kameramızın yanında olan iraqılı əsgərdən soruşdum: “Nə olub?”

Dedi: “Küveytli əsirlər aclıq aksiyası keçiriblər. Komandir onları ədəbləndirir”.

Bunu eşidən kimi, küveytli əsirlərin kazarmasına tərəf getdim. Bir küncdə dayanıb onların danışqlarına qulaq asdım. Küveytli əsirlərin nümayəndəsi iraqılı zabitə dedi: “Biz insanıq. Biz əsirik. Siz niyə bizimlə pis rəftar edirsiniz? Bizə dua kitabı verin. Biz dua oxumaq istəyirik”.

İraqılı zabit cavab verdi: “Siz öz ölkənizə xəyanət etmisiz. Bundan da pis işgəncələrlə cəzalandırılmalısınız”.

Küveytli əsirlərin nümayəndəsi dedi: “Burda iranlı əsir var. Siz onlara dua kitabı vermisiz. İranlı əsirlərin qayğısına qalırsız, amma ərəb və eyni dilli olduğumuza baxmayaraq, bizim qayğımıza qalmırsız”.

Küveytli əsirlərin nümayəndəsinin bu sözünü eşidəndən sonra, öz-özümə dedim: “İraqılı əsgərlər silahlıdırlar. Bizim kazarmanı axtarmağa gəlsələr və bizimkilərlə qarşudurma yaransa, uşaqlarımızın başına bir iş gələ bilər”.

Sürətlə öz kameramıza tərəf qayıtdım. Məsələn uşaqlara danışaraq dedim: “Küveytli əsirlərin adlarının siyahısı haradadır? Cəld onu cırın! İndi iraqılılar bura töküləcəklər”.

Kağızı cəld cırdıq və hərəmiş onun bir parçasını udduq. İraqılılardan bir xəbər çıxmadı və biz də rahat nəfəs aldıq.

Günlər və həftələr keçdi. Şəhrivər¹ ayının son günləri idi. Birdən əsgərlərdən biri gəlib dedi: “Siz də azad edildiz!”

Onun sözündən təəccüblənərək dedim: “Nə etmək istəyirlər? Bizə dediniz ki, əsirlərin dəyişdirilməsi bitib və bizi ömürlük burada saxlamaq istəyirlər”.

Dedi: “Bilmirəm. Bu, onların dedikləridir. İndi isə gəlin, bu paltarları alın və geyinin. Şəxsi əşyalarınızı toplayın. Bir saatdan sonra sizin aranızca gələcəyəm”.

Bizə bir dəst yeni İraq paltarı verdilər. Rəngi yaşıl idi. Adətən, azad olunan hər bir şəxsə bu paltardan verirdilər. Bilmirdim sevinim, yoxsa narahat olum. Ürəyimin dərinliyində işin bir yerdə ilişəcəyini hiss edirdim. Amma hamının sevindiğini görəndə, bir söz deməyə ürəyim gəlmədi. Hamı bir-birinə xatirə olaraq nə isə verir və bir-birlərini öpürdülər. Mənə də nə etməli olduğumu bildirib dedilər: “Sən Allah heç nə eləmə və əllərinə bir bəhanə vermə. Qoy, sağ-salamat İrana çataq”.

Mən də söz verdim ki, iraqılılarla kəllə-kəlləyə gəlməyim.

Biz 22 nəfəri avtobusa mindirdilər. Avtobus səliqəli və boş idi. Gözlərimizi də bağlamadılar. Əlbəttə, pərdələri çəkmişdilər. Əsgərlər də xəbərdarlıq edirdilər ki, şəhərdən keçirik, pərdələri kənara çəkməyin və heç nə etməyin. Bu kimi başqa sözlər də dedilər. Mən isə, sanki heç nə eşitmirdim. Elə hey işə maneçilik törədiləcəyi barədə düşünürdüm.

Təqribən yarım saat Bağdadda fırlandıq. Qardaşlara vəsf edilməz bir şövq və həyəcan gəlmişdi. Hamı öz arzularından danışır. Uşaqların biri dedi: “Mən 10 ildir soğan yeməmişəm. İrana çatan kimi, doyunca soğan yeyəcəyəm”.

¹ İranda hicri şəmsi təqvimində ay adı. 21 avqustdan 21 sentyabra qədər davam edir.

Bir başqası dedi: “Mən isə, restoranda bişirilən bir pors kababdan ötrü şişirəm”.

Hamı öz istəklərindən, hətta qorxularından danışırdı. Mən isə hələ də bədgüman idim. Doğrusu, İrana çatmayınca, vətənimin torpağının qoxusunu ciyərlərimə çəkməyincə, inanmağım gəlmirdi.

Bu söhbətlər gədirdi ki, birdən avtobus iki yol ayrıcında dayandı. Tablodə iki söz yazılmışdı: Rəmədi, Bəsrə.

Hamımız avtobusun Bəsrəyə tərəf dönəcəyini gözləyirdik. Amma, Rəmədi tərəfə hərəkət etdi. Cəld ayağa qalxdım və əsgərə dedim: “Niyə səhv döndün?”

Dedi: “Yox. Düzdür”.

Dedim: “Bəsrə bu tərəf idi. Əsirlərin dəyişdirilməsi yeri Bəsrədədir”.

Dedi: “Yox. Siz əvvəlcə Rəmədi-1 düşərgəsinə getməlisiz. Orada bir işiniz var. Sonra Bəsrəyə qayıdacaqsız”.

Ürəyimin dərinliyindən bir hiss deyirdi: “Azadlıqdan əlini üz! Azadlıq filan yoxdur. Belə deyir ki, iğtişaş yaratmayaq”.

Amma ürəyimdəkilərin hamısı, elə düşüncə olaraq qalırdı. Düşündüklərimi sübut edəcək bir fakt yox idi ki, uşaqları hərəkətə keçirə bilim. Digər tərəfdən isə, verdikləri paltarlara baxır və bizimlə etdikləri mülayim rəftarı görürdüm. Bunlar azadlıq əlaməti idi. Amma müəmmalı və anlaşılmaz.

Uzun müddət yolda olduqdan sonra, Rəmədi düşərgəsinin tablosu göründü. Əsgərlər dedilər: “Ya Allah... Şəxsi əşyalarınızı götürün. Düşməlisiz”.

İraqlı əsgərə dedim: “Bizim düşərgədə nə işimiz var?”

Dedi: “Digər əsirlərin gələcəyi vaxta qədər burda gözləməlisiz. Sonra bir avtobusla gedəcəyik”.

Hələ də ürəyimdə arxayınlıq yox idi. İraqlılar bizimlə çox mehribanlaşmışdılar və bilirdim ki, yalnız bu rəftarlarına görə ürəkdən sevinə bilmərik. Əlimdən də bir iş gəlmirdi.

Mən əsir idim, onlar isə bizə əmr verən. Özümə və uşaqlara baxdım. Hamımız tər-təmiz paltarlarla, gülürüz, sevincli qəlblər və ümidlə dolmuş gözlərlə; necə də şövqlə öz əşyalarımızı yığışdırırdıq!

Bu sevinc və gülüş çox çəkmədi. Rəmədi düşərgəsinin əsgərlərinin bir dəstəsi avtobusa girdilər. Elə özümüzlə gəlmək istəyirdik ki, bizi döyməyə başladılar. Onların biri mənim qalan paltarlarımı alıb çölə tulladı. Düz başa düşmüşdüm. Məni bu düşərgədən o düşərgəyə o qədər göndərmişdilər ki, bu rəftarların nə olduğunu başa düşürdüm. Giriş qaydalarına əsasən, bunu gözümlərin odunu almaq üçün edirdilər. Uşaqların fəryad səsləri və qanlı üzləri, əsgərlərin şallaq, məftil və kabellərinin vıyılı səsləri içində itib-batmışdı. Bizi təqribən yarım saat döydülər. Üst-başımız qanlı vəziyyətdə bizi bir küncə tulladılar. Dedilər: “Sıraya düzülün. Sizi siyahıya almaq istəyirik”.

Şoka düşmüşdük. Ağrının şiddətindən hərəkət etməyə təqətimiz yox idi. Sıraya düzülə bilmirdik. İraqlı əsgərlər yenidən əsirləri təpiyin altına saldılar. Bu döyülmə də bir neçə saat çəkdi. Nəhayət, sıraya düzüldük. Bizi ikinci hissəyə göndərdilər. Heç kimdən səs çıxmırdı. 22 nəfərin hərəsi bir tərəfə sərilməmişdi. Hamı başları aşağı, narahat və ağlar idi. Nə fikirləşirdik, nə baş verdi!

Sübh vaxtı, hamıdan qabaq yuxudan qalxdım. Pəncərədən çölə bir nəzər saldım. Gördüm ki, düşərgədə tək biz deyilik, başqaları da var. Ən azı, tək olmadığımıza görə sevindim. Artıq, təkliyə dözümlüm yox idi. Əsirlərin bir dəstəsinin bizim pəncərəyə tərəf gəldiklərini gördüm. Salamlaşıb hal-əhval tutdum. Dedilər: “Dünən sizin döyülməyinizə şahid olduq. İndi yaxşı-sız? Kiməsə nə isə olmayıb?”

Köçürülmə prosesimizi danışdım. Dedilər: “Burda daha sərbəst olacaqsız. Bu döyülmələrə fikir verməyin. Doğrusu,

Hacığa Əbuturabi də buradadır. Bu düşərgəyə bərəkət verib!”

Bunu eşidəndə sevindim. O vaxta qədər onu görmədiyimə baxmayaraq, cəbhəyə gəlməmişdən qabaq, hamının ondan danışdığı yadımda idi. Əvvəlcə onun şəhid olduğunu güman etmişdilər. Sonradan cəbhədə bildik ki, əsir düşüb. Onun rəşadətləri barədə olan söhbətlər, bütün məclislərdə danışılırdı.

Buna görə də, elə həmin gün həvəslə Hacı Əbuturabinin yanına gedib özümü tanıtdırdım. O da dedi: “Artıq burda heç nə məlum deyil. Aqibətimizin nə olacağı müəmmalıdır; şəhid ediləcəyik, ya azad edəcəklər? Müəyyənlik olmadığına görə, bir qədər qaydalara riayət edin, görək nə edə bilirik”.

Dedim: “Baş üstə. Fəqət, Hacığa, mən orada yeməxanada idim. Bu gələn uşaqların baş aşpazı mən idim. İndi nə edim? Aşpazınız varmı?”

Dedi: “Varımızdır. Amma, ona tapşırıram ki, sizdən də istifadə etsin”.

Təşəkkür etdim.

Bir neçə gün sonra yeməxana cavabdehlərinin biri yanıma gəlib dedi: “Siz aşpazlıq edirdiz? Gəl bura, əsirlərə yemək hazırlamağımıza kömək elə”.

Dedim: “Oldu, bu dəqiqə gəlirəm”.

Ertəsi gün səhərdən iş başladım. Yeməxanada 8 nəfər idik. Bir-birimizlə söhbət edə-edə işləyirdik. Burada 250 nəfər olduğumuzu öyrəndim. Bu sözləri eşidərkən, azadlığın qoxusunu hiss edirdim. Artıq, tək olmadığıma görə sevinirdim.

Ağa Əbuturabinin mənəvi hüzurundan faydalanmağı çox istəyirdim. Onunla söhbət etmək üçün heç bir fürsəti əldən vermirdim.

Bir gün ondan soruşdum: “Haralısınız?”

Dedi: “Qəzvinli”.

Dedim: “Necə oldu ki, ruhani oldunuz?”

Dedi: “Ağacan, mən riyaziyyat təmayüllü orta məktəbdən attestat almışdım. Dayılarımın və ailəmizin çox hissəsinin ruhani olmasına baxmayaraq, mənim dini təhsil almağımı istəmirdilər. Deyirdilər ki, sən bu istedadla ruhani olmamalısən. Amma mən ruhani olmağı və onların yolunu davam etdirməyi çox istəyirdim. Ruhani təhsili almaq üçün Məşhədə getdim. Mədrəsədə də Ağa Seyid Əli Xamenei ilə bir otaqda qalırdım”.

Soruşdum: “Hacıağa, siz dünyanı necə görürsüz? Yəni, dünya barədə nəzəriniz nədir; bütün insanlıq həyatı barədə?”

Dedi: “Dünya bir bataqlıq kimidir. Elə bir bataqlıqdır ki, hamı içində batır və heç kim qurtula bilmir. Əl barmaqlarının sayı qədər insanlar özlərini bu fəlakətdən qurtara bilirlər”.

Onun bu sözü məni çox düşündürdü. Hansı dəstədən olduğumu və nə edəcəyimi bilmirdim! O gündən sonra hər gün bir saat düşərgənin həyatında onunla gəzişirdim.

Uşaqların yanında oturur və onlarla danışırıdım. Zarafat etməyə, gülməyə və düşərgənin əhval-ruhiyyəsini yüksək saxlamağa çalışırıdım ki, uşaqlar daha az kədərlənsinlər. Düşərgə isə bizim bir proqram icra etməyimizə və hər hansı bir fəaliyyət göstərməyimizə hazır deyildi. Gün batarkən, məğrib namazından sonra kazarmaya girirdik. Gecələr çölə çıxmağa icazəmiz yox idi. Yeməxanada qaçmaq üçün bir yol axtarırdım. Amma iraqılıların dəqiq olduğunu, hərbi baxımdan heç nəyi gözdən qaçırmadıqlarını başa düşdüm. Bizə idman proqramı hazırladılar və ərzağımızın da yarısını kəsdilər. Bunun səbəbi isə, Səddamın Küveytə hücum etməsi üzündən İraqa qarşı iqtisadi sanksiyaların tətbiq edilməsi idi. Sanki, çox yaxşı gündə idik, bu məhdudiyətlər də bu yandan çıxdı..

Bu bir neçə ay bizim İraqda olduğumuz ən çətin dövr idi.

AZADLIQ XƏBƏRİ

Bir ay keçdi. Bir neçə nəfəri azad edəcəklərini başa düşdük. Təqribən, axşamüstü saat 7 idi. Namazı təzə qılmışdım. Birdən gördüm ki, Ağa Əbuturabi bizim kazarmanın pəncərəsinin arxasındadır. Dəmir barmaqlıqların arasından əllə görüşərək hal-əhval tutduq. Mənə dedi: “Allahdan istəmişdim ki, azad ediləcək son əsir olum. Xoş olsun sizin halınıza! Siz qalırsız, mən gedirəm. Mənim istəyim bu deyildi. Həmişə Allahdan istəyirdim ki, İraqdan öz ölkəmə gedən son əsir olum. Deyəsən, Allah mənim son nəfər olmağımı məsləhət bilmədi. Bizi azad edirlər”.

Zarafata dedim:

– Hacıağa, mən bu iraqılılara bədgümanam. Hardan bilirsiniz ki, azad edəcəklər? İndi sizi elə arxadan güllə-baran edəcəklər, biz də burdan “Əllahu əkbər” deməliyik. Bunlar bu asanlıqla sizdən əl çəkməzlər. Bəlkə sizə şəhadət qismət olacaq...

Hələ sözüüm bitməmişdi ki, dedi: “Qardaş, olanlar oldu, keçənlər keçdi”.

Əlim hələ də əllərində idi və möhkəm sıxırdı. Durmadan ağlayırdı. Mənimlə vidalaşib getdi.

Gecələr, iraqılı əsgər Təqinin Mə`mən həbsxanasında mənə verdiyi o radio ilə xəbərlərə qulaq asırıdım. O gecə uşaqların əhval-ruhiyyəsi yaxşı idi. Məni qərribə bir darıxma hissi bürümüşdü. Bəlkə də, dostlarımın getdiyinə və kazarmanın demək olar ki, boşalmasına görə idi. Şam yeməyini yeyən kimi, hərə gedib öz yerində yatdı. Kimsənin kimsə ilə işi yox idi. Heç kim danışmırdı.

O gecənin səhəri, radio vasitəsilə başa düşdük ki, azad edilmişləri İranda çox təmtəraqla qarşılayıblar. Ali məqamlı rəhbər Ayətullah Xamenei bu münasibətlə və Ağa Əbuturabinin İrana qayıtmasına görə bəyanat verib və

əsirlərlə görüşüb. Bu xəbəri eşidəndə sevindik. Hacıağa Əbuturabinin azad ediləcəyini qeyri-mümkün sanırıdıq. Onun azad edilməsi və İrana çatması xəbəri ağızdan-ağıza yayıldı və əsirlərdə yenidən azadlıq ümidi baş qaldırdı.

Düşərgədə hələ 231 nəfər qalmışdı. Onlardan 130 nəfərə yaxını iraclılarla əməkdaşlıq etmiş şəxslər idilər. Bir neçə nəfəri də tövbə etmiş və hələ də şübhədə qalan münafıqlar idilər. Onlar da üçüncü hissədə qalırdılar.

Yeməxana üçüncü hissənin qarşısında idi. Yeməxana əlimizdə idi, amma biz aşpazlığı yaxşı bacarmırıdıq. Ərzaq payımız azalmışdı və gətirilən ət və düyü çatmırdı. Lakin iraclılar bizə deyirdilər ki, 400 nəfər üçün yemək bişirin. Bütün səylərimizə baxmayaraq, yemək dadlı alınmırdı. Həm yeməyə qatılan ərzaq az idi, həm də yeməxananın sobası neftlə işləyən qədim sobalardan olduğu üçün, havanın yaxşı çatmasından ötrü onu yelpikləməli idik. Çox yelpikləsəydik, şöləsi artırdı və yemək yanırıdı. Yelpikləmədikdə isə, yemək bişmirdi. Alovun şöləsinin yaxşı yayılması məqsədilə çəlləklərin ağzını və oturacaqlarını kəsib qazanların altına qoymuşduq. Bu yolla, həm alovun birbaşa qazana dəyməsinin qarşısını alır və həm də istiliyin bütün tərəflərə yayılmasına çalışırıdıq.

Yemək bölgüsündə münafıqlar və casuslarla da, nə vaxt yemək almağa gəlsəydilər, onların İraqa sığınmalarına və ya casus olmalarına baxmayaraq, ədalətlə rəftar edirdik.

Bir gün iraclı zabit aşpazları toplayıb dedi: “Siz daha yığışib gedin. Yeni qrup gətirmək istəyirik”.

Elə bildik iraclı aşpaz gətirmək istəyirlər. Dedi: “Yox. Üçüncü hissənin uşaqları gələcəklər”.

Dedik: “Onlar münafıqdırlar, gəlsələr, iğtişaş yaranacaq”.

– Onlar da iranlıdırlar. Qoyun onlar da yemək hazırlasınlar.

– Əgər onlar gəlsələr, nə olacağı məlum deyil.

İraqlı zabit gedib onlarla danışdı. Amma onlar qane olmamış və yenidən özlərindən bir neçə nəfərin yeməxanada işləməsini istəmişdilər. Dedik: “Xeyir! Bizim onlarla ideoloji ixtilafımız var. Yeməxananın daxilində qarşıdurma yaranar və bir-birimizi öldürərik”.

İraqlı zabit dedi: “Onlar deyirlər ki, siz yemək bişirə bilmirsiniz”.

Təqribən bir həftə bu mübahisə davam etdi. Əslində, onlar haqlı idilər. Bizim çömçəni əlimizdə necə tutduğumuzu da görürdülər. Aşpaz olmadığımız məlum idi. Düyünün suyunu süzərək bişirdik. Təqribən 10 il Mosul düşərgəsində olmuş bu əsirlərin biri yanımıza gəlib dedi: “Siz düyünü daşma bişirməlisiz. Düyü suyu qidalandırıcıdır. Yemək də azdır”.

Biz də daşma plov bişirə bilmirdik deyə, dedik: “Olmaz” .

– Yaxşı, mən gələrəm ora.

– Gəl bişir. Əgər xarab eləməsən..

Yeməxananın içinə girib dedi: “Bura baxın... İki dənə su qabı götürürsünüz. Dördə biri yağla doldurulsun. Filan qədər də düyü doldurulsun”.

Mən də bunların hamısını cəld yadımda saxladım. O, daşma plovu bişirəndən sonra dedik: “Sən daha get kazarmana!”

Onu 3-cü hissəyə göndərdik. Qazanın qapağını açıqda, gördük ki, bizim bişirdiyimiz yeməkdən daha yaxşı alınıb. O düyüdən bir qədər iraqlı zabitə verib dedik: “Seyyidi, özünüz qiymət verin. Görün hansı yaxşıdır?”

O günün ertəsi də özümüz yemək bişirdik. Qazanı odun üstə qoyarkən o qədər Ayətəl-kürsi və dua oxuduq ki, düyü yaxşı bişsin. Özümüzdə məsuliyyət hiss edirdik və həyəcanlı idik. O gün yaxşı bir yemək bişirdik. Bilmirəm duaların təsirindən idi ya yox. Yenidən iraqlı zabitə bir boşqab yemək göndərdik. O da dedi: “Mən bu yeməyi bəyəndim”.

İraqlı zabit bizim yeməxanada qalmağımızla razılaşdı.

Düşərgədə olmağımız adiləşmişdi. Gecələr rövzə və dua mərasimləri keçirirdik. Bir saatdan az çəkməsinə baxmayaraq, uşaqların ruhiyyələri güclənirdi.

Aşpazlıq etdiyimiz üçün, gecə saat 4-də yuxudan oyanırdıq. Bəzi vaxtlar o qədər yorğun olurduq ki, şam namazından sonra, saat 8-9-da yatırıdığımız və mərasimlərə getmirdik. Uşaqların da asudə vaxtları saat 9-10-da idi. Səhər yeməyi saat 8-də hazır olmalı idi. Başım yeməxana işlərinə o qədər qarışmışdı ki, günlərin necə keçdiyindən xəbərim olmurdu.

Bir gün iraclı əsgər yeməxanaya gəlib dedi: “Qədəməli... Qədəməli, sənə şad xəbərim var”.

Dedim: “Nədir? Nə olub?”

–QXK-nin nümayəndələri gəlirlər və bu gün sizi azad etmək istəyirlər.

Uşaqlar bu xəbəri eşidən kimi, əllərindəki çömçələri atıb dedilər: “Biz daha azad olduq. Yemək istəmirik”.

Dedim: “Aldanmayın. Yadıңызdan çıxmayın ki, hazırda Bəsrəyə getmək məcəramızdan cəmi 3 ay ötür. Nə oldu? Azad olduq? Maşın gəlməyincə və maşına minməyincə, inanmayın. Gəlin söz verək ki, son ana qədər işləyəcəyik. Hazırda uşaqlar çox həssasdırlar və həyəcanlanırlar. Biz onları idarə etməliyik”.

Sözlərimlə razılaşıdılar və ağlar gözlərlə iş başına qayıtdılar. Ürəkləri yerindən oynamışdı.

Düşərgədə hamı azadlıq barədə danışdı. O gecə iraclılar dedilər: “İçəri girməyiniz vacib deyil. Hamınız ərazidə olun. Şəxsi əşyalarınızı yığışdırın. İndi BMT-nin nümayəndəsi gələcək. Bu gecə hamınız Bağdada gedəcəksiz”.

Azad ediləcəyimə və ailəmin yanına qayıdacağıma görə sevinirdim. Digər tərəfdən də ürəyimdə böyük bir qəm-qüssə var idi. 9-cu düşərgədə olduğum vaxt, düşərgənin qarşısında bir təpə vardı. Bu 6 il ərzində şəhid olmuş dostlarımızın bir

neçəsini orada dəfn etmişdilər. Şəhrikürdün cümə imamı Ayətullah Nasirinin azançısı Şəhid Əli Şiri və Şəhid Əliqədəm Xürrəməbadi. Əliqədəmlə həyətdə gəzişdiyim vaxtları xatırladım. O, bəzən adlarımızın oxşar, biri Qədəməli, digəri isə Əliqədəm olmasına görə, zarafat edirdi.

Yavaş-yavaş hamımız 2-ci kazarmada toplandıq. Gecədən bir saat keçmişdi. Uşaqlar yüngülvari şam yedilər. Qardaşlardan bəzisi həyətdə gəzişirdi. Uşaqlara dedim: “İndi ki, İrana qayıdırıq, gəlin sonuncu təvəssül duamızı oxuyaq”.

Təklifim müsbət qarşılandı. Mən, Haşimi və Rəhmani üçümüz oturduq və təvəssül duasını başladıq. Heç bir neçə dəqiqə keçməmişdi ki, digər uşaqlar da gəldilər və birlikdə təvəssül duası oxuduq.

Duadan sonra bir neçə nəfər çıxış etdi. Mən də ayağa qalxıb, bir neçə kəlmə söhbət etdim. Dedim: “Son günlərdir. Yaxşılıqları və pislilikləri bağışlayın. Biz yeməxanada işləyirdik, amma aşpaz deyildik. Nə atamız aşpaz idi, nə babamız. Burda yemək bişirməyə məcbur idik. Bağışlayın ki, naşılığımızı sizin üzərinizdə sınaqdan keçirərək, yaxşı aşpaza çevrildik. Halal edin. Dostlarımızın bir neçə nəfərinin cəsədi burda qalıb. Onlar burdadır, biz isə qayıdırıq. Dostlarımızdan və yaxınlarımızdan kimləri itirdiyimizi bilirik. İrana getdikdən sonra bizim işgəncəmiz başlayacaq. Onların ailələri gəlib bizdən: “filankəs, sənin dostun, hanı?”, - deyə soruşduqda, nə cavab verəcəyik?”

Məhərrəm əməliyyatından sonra, İsfahan şəhidlərinin cənazə müşayiətində iştirak etmişdim. Növhə oxuyan “Ey səfərdəən qayıdanlar, bizim şəhidlər hanı? Sizin dostlarınız harda qana batdılar?” şeirini oxuyurdu. Birdən bu şeir zehnimdə səsləndi və onu uşaqlar üçün oxudum. Qardaşlar ağlamağa başladılar. Ağlamaq səsinə iraqılı əsgərlər gəlib dedilər: “Aaa... Niyə ağlayırsız? İrana qayıtmaq üçün azad edirsiniz. Kazarmadan çölə çıxın!”

İraqlı əsgərlər sözlərinin təsirsiz olduğunu və uşaqların hələ də ağladığını görəndən sonra, əlləri ətəklərindən uzun geri qayıtdılar. Uşaqların ağlaması 2 saata yaxın çəkdi. Hərə öz halında idi. Gecə saat 11-i keçmişdi. QXK nümayəndələrindən xəbər yox idi. Mən də iraqlıların sözlərinə inanmırdım. Öz-özümə dedim: “Getməyimiz məlum deyil. Uşaqlara səhər yeməyi hazırlamalıyıq”.

Yeməxanaya getdim və səhərə qədər qaynaması üçün qazanları su ilə doldurdum. Gecə saat 11:30-12:00 radələrində xəbər verdilər ki, QXK nümayəndələri gəlib.

QXK-nin nümayəndəsi siyahısını çıxardı və adları oxudu. Əsirlərin biri Kürdüstandan olan yaşlı bir qoca idi. Onun yanında oturmuş və uşaqlara da tapşırırdım ki, onun hansısa ölkəyə sığınmasına imkan verməməkdən ötrü diqqətli olunsunlar. Bu qoca, Tikrit düşərgəsində olarkən, könüllü döyüşçülərin biri ilə aralarında yaranmış xırda bir ixtilaf üzündən, kustar üsulla hazırlanmış bizi o könüllü cavanın ürəyinə batıraraq şəhid etmişdi¹.

Onunla çox danışdım və razı salmaq üçün dedim: “Gəl İrana gedək. Sizi bağışlayacaqlar və sizinlə bir işləri olmayacaq”.

¹ Bu hadisə Mahmud Əmcədiyanın şəhadətə çatmasına səbəb olmuşdu. Mahmud 1963-cü ildə Kirmanşah şəhərində dünyaya gəlmişdi. Müharibənin başlanması ilə, 1982-ci ildən etibarən cəbhələrə yola düşmüşdü. 10 fevral 1983-cü ildə, “Vəl-Fəcr hazırlıq” əməliyyatında “Şeyb” məntəqəsində iraqlılara əsir düşmüşdü. Əsirlikdən sonra, Mosul-2 düşərgəsinə köçürülmüşdü. Əsirlik illərinin çoxu Mosul-3 və Mosul-4 düşərgələrində keçmişdi. 1988-1989-cu illərdə bir dəstə əsirlə Tikrit şəhərinə və 17-ci düşərgəyə köçürüldü. Bu düşərgədə əsirlərdən birinin hücumuna məruz qalaraq şəhid oldu. Cənazəsi Rəmədiyyə qəbristanlığında torpağa tapşırıldı. Səddam Hüseyn devrildikdən sonra, cənazəsi İrana qaytarıldı. (“Əsirlik məktubları”, Azad edilmiş şəhid Mahmud Əmcədiyan, Tehran, Müqavimət İncəsənəti və Ədəbiyyatı Dəftərxanası, 1991-ci il, səh. 7-8.)

QXK-nin nümayəndələri bizdən soruşurdular: “Hansısa bir ölkəyə sığınmaq fikriniz var, yoxsa İrana qayıtmaq istəyirsiniz?” Qoca kürd mənim sözlərimi qəbul etmədi və son anda bizdən ayrıldı.

Bizi aparmaq üçün 6 avtobus gəldi. Radionu hələ də əldən-ələ gəzdirirdik ki, iraclılar duyuc düşməsin və onu özümüzə İrana gətirə bilək. Uşaqlarla məsləhətləşdik və qərara aldığımız ki, fransızca lüğət kitablarının birinin ortasını kəsək və radionu ora qoyaq. Kitabın cildinə də yazdıq: “Həzrət Əbülfəzlə (ə) əmanət!”

Uşaqların biri dedi: “Yaxşı, bəlkə kitabın içini açdılar?”

Qərara aldığımız ki, 1-ci şəxsi axtarırdıqdan sonra, kitabı cəld növbəti adama versin və bir yolla iraclıların gözündən yayındıraq. Mən, Xürrəmi və Məhərrəm Ahəngəran birgə idik. Kitab Ahəngəranın əlində idi. O, düşərgədəki məsullardan biri idi. Bu səbəbdən də iraclı əsgər onu diqqətlə yoxlamadı. Əsgərin diqqəti yayınan vaxt, kitabı öz çantasına qoydu.

Əsirlik sayım 10080 idi. Adları əsir alınan zaman ardıcılığı ilə yazırdılar. Adımı oxuduqda irəli çıxdım. İraqlı əsgər soruşdu: “Adın nədir?”

Dedim: “Qədəməli”.

- Atanın adı?
- Ramazanəli.
- Babanın adı?
- Rəcəbəli.

Bunu deyən kimi, iraclı əsgər əsəbiləşdi, avtoqələmini masanın üstünə çırpıb dedi:

– Əli... Əli... Əli...

QXK-nin nümayəndələri “İrana gedirsiniz, yoxsa başqa ölkəyə sığınmırsınız?”, - deyə soruşanda, sevincək halda deyirdik: “Əlbəttə İrana gedirik”.

Məndən soruşdular: “Hara gedirsiniz?”

Başımı dik tutdum və uca səslə dedim: “İrana”.

QXK-nin nümayəndələri bizi tikanlı məftillərlə əhatələnmiş dəhlizdən keçirdilər ki, düşərgədən çıxıb avtobuslara minək. Hamının adlarını oxuduqdan sonra avtobuslara mindik və QXK-nin dörd nəfərlik nümayəndə heyəti getdi. Onlar gedən kimi, əsgərlərdən 7-8 nəfəri avtobusa girib, düşərgə qaydalarına əsasən bizi bir yerə topladılar və döyməyə başladılar. Uşaqların fəryad səsləri yenidən ucaldı. Üçüncü sırada idim. Avtobusların yola düşməsi bir saat yubandı. Yorulmuşdum. Başımı avtobusun şüşəsinə söykədim və məni yuxu apardı.

Birdən yanımda oturanın səsinə oyandım: “Qədəməli, qalx... Bağdad aeroportuna çatdıq”.

Gözlərimi açdım. Saat 3:30 idi. Şüşədən çölə baxdım və “Mətar bəynəl-miləli Bəğdad¹” yazıldığını gördüm.

Avtobusdan düşüb aeroporta girdik. Hava hələ qaranlıq idi. Dedilər: “Gedin gözləmə salonunda oturun. İrənin Bağdaddakı konsulu Cənab Şəşəi gəlib sizinlə danışmalıdır”. 1-2 saat orada gözləməli olduq. Ağa Şəşəi gəldi. Yanında 2-3 nəfər də başqa şəxs var idi. O gələn kimi, şüar verərək, dedik:

– Səlli əla Muhəmməd, buye Xomeyni aməd²...

O dedi: “Bir qədər səbirli olun. Allaha həmd olsun ki, siz azad edilmisiz. Bir saat sonra təyyarə gələcək, inşallah İrana gedəcəksiz. Daha narahat olmayın. Öz soyuqqanlığınızı qorumağa çalışın. Birdən görərsiz Səddam bütün sözlərini dəbbələdi və sizi azad olmağa qoymadı. Sizə veriləcək hədiyyələri mütləq alın”.

¹ Bağdad Beynəlxalq Aeroportu.

² Məhəmməd (s) peyğəmbərə salavat göndər, İmam Xomeyninin (rə) qoxusu gəldi.

Ağa Şəşəi 10-15 dəqiqə danışdı və çıxıb getdi. Gözləyirdik ki, salondan çıxmamışdan qabaq, iraclılar yenidən hücum edib bizi döysünlər. Amma gözlədiyimizin əksinə olaraq, qapı açıldı. Bizə Səddam tərəfindən hədiyyə olaraq bir nüsxə Quran və iki ədəd Kərbəla möhürü verdilər.

TEHRANA GİRİŞ

Təqribən səhər saat 10-da Boeing-747 təyyarəsinə mindik. Təyyarənin içində stüardın əvəzinə hərbi forma geyinmiş bir neçə iraqlı məmur var idi.

Təqribən yarım saat keçdi. Ayağa qalxdım və iraqlı zabıtlərin ikisinin yanına getdim. Ərəbcə onlarla hal-əhval tutub soruşdum: “İndi haradayıq?”

Onların biri gülərək dedi: “İndi İran səmalarına çatdıq və İranın hava sərhədindəyik”.

Gülərək və zarafata dedim: “Aha! İndi nə deyirsiniz?”

Onlar da mənim zarafatımdan gülüşdülər. Gedib öz yerimdə oturmaq istəyirdim ki, İsfahandan olan Pəhləvani dedi: “Gəl otur yerində, yoxsa təyyarəni geri qaytararlar. Sən Allah otur. Biz evimizə getmək istəyirik. İmkan ver, gedək. Bir problem yaranar. Başımız çox ağırlar çəkib. Otur”.

Gülümsədim və heç nə demədim. Bir neçə dəqiqə sonra pilot elan etdi: “İndi Tehranın səmasındayıq”.

15 dəqiqə sonra təyyarə Mehrabad aeroportunda yerə endi. Təyyarədən çıxmamışdan qabaq, Vitse-prezident Ağa Həsən Həbib, "15 Xordad" təşkilatının sədri Ağa Şeyx Həsən Sanei “xoş gəldin” demək üçün təyyarənin içinə daxil oldular. Dedilər: “Biz, inqilab rəhbəri, İran xalqı və prezident tərəfindən gəlmişik”.

Onlar gedəndən sonra, bizə dedilər: “Bir-bir aşağı düşün”. Boynumuza gül çələngi saldılar. Korpus qüvvələri ölkəmizə qayıtmağımız barədə videoreportaj hazırlayırdılar. Əlimə baxdım. Qara olduğunu gördüm. Yeməxananın hisləri idi. Uşaqların birindən soruşdum: “Üzüm qaradır?”

– Bəli. Üzün qaradır.

Gördüm ki, belə uyğun deyil.

Təyyarənin pilləkənindən düşdükdə, Korpus üzvlərinin biri görüşüb-öpüşməyə gəldi. Gül çələngini onun boynuna saldı. Başını çiyinə qoyaraq dedi: “Kərbəla möhürü varındı?”

Kərbəla möhürü tapılmırdı. Dedim: “Var, amma bir şərtlə”.

– Nə şərt?

– Mənim yerimə əsirlər sırasında sən get. Təkcə, de görüm əl-üzümü harada yuya bilərəm? Üzüm hislidir. Camaat məni görmək istəyir. Belə yaxşı deyil!

– Sağ tərəfdən gedirsən. Elə orada ayaqyolu var.

Ona dedim: “Bura bax... Mən çox acmışam. Əgər yeməyə nə isə versələr, yeməyə haqqın yoxdur. Payımı alarsan, mən gələne qədər saxlayırsan”.

Dedi: “Acsan?”

Dedim: “Bəli. Dünən gecədən indiyə qədər yemək yeməmişəm. Səhər də bizə heç nə vermədilər. Qisası budur ki, bir şey versələr, mənə saxla. Adım Qədəməli İshaqiandır, çağırırsalar, “mən” de”.

Sıradan çıxdım və ətrafıma baxdım. Salonun tavanından asılmış saat ayın tarixini göstərirdi: 21 noyabr 1990. Ayaqyolu işarəsi olan tərəfə getdim. 6 il sonra əldə etdiyim xatircəmliliklə əl-üzümü yuyub, dəstəmaz aldım. Gəlib gördüm ortalıq sakitləşib. Uşaqlar salonda oturmuşdular. Şəxsi əşyalarım və çantam o şəxsdə qalmışdı. Öz-özümə dedim: “Heç onun adını da soruşmadım. Bilmirəm kimdir, hardadır. Gül çələngim hanı? Quranım hanı?”

Çantamı ona vermişdim. Göz gəzdirdim, amma tapa bilmədim.

Bir nəfər uşaqların qarşısında çıxış edirdi. Bir yer tapıb oturdum. Birdən gördüm ki, həmin qardaş salonun yuxarı başında oturub. Mənə əl yellədi. Onun yanına gedərək dedim: “Yaxşı, əşyalarım hanı?”

Gül çələngini boynuma salıb, çantamı verdi. Mənə bir meyvə şirəsi və bir peçenye də verdi. Dedim: “Yemədin?”

Dedi: “Əmanətə xəyanət etmədim”.

Əlimi çantama saldım, böyük bir möhür çıxarıb dedim: “Buyur, bu sənin möhürün. Sizə çox zəhmət verdim. Bu da mənim sizə hədiyyəm”.

Dedi: “Hara getdin? Məni o qədər öpdülər ki...! Hamı elə bilirdi ki, mən də əsir olmuşam”.

Günortaya yaxın idi. Azad edilmişləri qruplara bölüb siyahı hazırladılar. Avtobusa mindik. Bizi Hişmətiyyə bazasına apardılar. Çarpayı ilə dolu olan böyük bir zalda yerləşdik. Zalda bir televizor var idi. Həftənin hansı günü olduğunu bilmirəm. Televiziyada Ağa Möhsün Qiraətinin “Qurandan dərslər” proqramı yayımlanırdı. Cümə axşamı günü olduğunu təxmin etdim.

1-2 saat sonra uşaqları bir-bir çağırır və onlarla bir neçə dəqiqə danışdılar. Mənimlə yarım saat danışdılar. Qarşıma bir kağız qoyub dedilər: “İraqda səninlə birgə olmuş və vəziyyətlərindən xəbər olmayan şəxslərin adlarını yaz ki, onlar barədə araşdırma aparaq”.

Əsirlikdə qərbliliklə şəhid olmuş dostlarım yadıma düşdü. Məni ağlamaq tutdu. Onların adlarını və dəfn olunduqları yeri dəqiqliklə yazdım. Aldanaraq iraqlılara sığınmış bir neçə nəfərin də adlarını yazdım ki, bəlkə İrana qayıda bildilər.

Müharibənin ilk günlərində əsir olmuş uşaqların biri nigaran halda yanıma gəlib dedi: “Qədəməli, niyə bu gecə iraqlılardan bir xəbər yoxdur? Nə üçün yoxlamağa gəlmirlər?”

Onun sözündən kövrəldim. 10 il bu cür yaşamağa adət etmişdi. Hər gecə saat 10-da iraqlıların söyüş və təhqirlərini eşitdikdən sonra yatmalı idi. Onu qucaqlayıb dedim: “Biz daha azad edilmişik. Daha öz ölkəmizdəyik”.

Sevincdən yuxuya gedə bilmirdim. Gecə yarısına qədər kitab oxudum. Ayağa qalxıb ətrafda gəzişmək istəsəydik, Korpus və İttilaat¹ əməkdaşlarının bizi qoruduqlarını görürdük. Anladıq ki, bura iraclılarla əməkdaşlıq etmiş bəzi əsirlərlə haqq-hesab yeridir. Bir təhər, məni yuxu apardı. Saat 5-6 olardı ki, namaz üçün oyandım. Uşaqların heç biri çölə çıxmamışdı və əsgərlərin gəlib qapını açmalarını gözləyirdilər. Uşaqların biri uca səsle dedi: “Bu iraclılar harda qaldılar? İndi namazımız qəzaya gedəcək!”

Birdən yadıma düşdü ki, azad edilmişik və İrandaydıq. Ətrafıma baxdım. Divarda İmam Xomeyni (rə) və Ali Dini Rəhbərin şəkilli var idi. Təəccüblə uşaqlara dedim: “Məgər biz indi İranda deyilik? Məgər azad edilməmişik? Bəs nəyi gözləyirik? Gedək dəstəmaz alağ!”

22 noyabr 1990-cı ildə sübh namazımızı azadlıqda qıldırıq. Bir neçə nəfər gəlib dedi: “Sizdən tibbi nümunələr götürülməlidir”. Gələnlər bir neçə tibb heyəti idi. Dişlərimizi və gözlərimizi müayinə etdilər. Sonra terapevt həkim bir neçə sual soruşdu və hər şəxsə aid anketə qeydlərini yazdı. Son mərhələ isə, uşaqlardan analiz üçün qan almaq oldu. Cismi baxımdan o qədər arıq və zəif idik ki, analiz vaxtı bəzi uşaqların vəziyyəti pisləşdi, hətta xəstəxanaya aparılanlar da oldu. Öz-özümə dedim: “Bunlar nə qədər zəif adamlardır! İndi özüm irəli gedib, qan verəcəyəm və keçib gedəcəyəm”.

İrəli getdim və yumruğumu möhkəm sıxdım. İynəni damarıma saldı, qanı çəkməyə başlayanda başım gicəlləndi. Daha nə olduğunu başa düşmədim.

Gözümü açanda özümü çarpayının üzərində gördüm. Öz vəziyyətimə gülməyim tutdu. Feldşer soruşdu: “Niyə gülürsən?”

¹ İran İslam Respublikasının xüsusi xidmət nazirliyi.

Dedim: “Elə bildim güclüyəm. Bir damla qan verməklə xəstəxanaya düşdüm!”

Həkim müayinəsindən sonra şəxsi məlumatlar barədə bir neçə anket doldurub bizə şəxsiyyət vəsiqəsi verdilər. Sabah səhərə qədər kazarmada dincəlməli olduğumuzu, daha sonra cümə namazı qılmaq üçün Tehran Universitetinə gedəcəyimizi bildirdilər.

Ertəsi gün, səhər saat 10-da cümə namazına getməyə hazırlaşdıq. Uşaqların təqribən 30-40 nəfəri xəstəxanada yatırılmışdı. Ona görə də, cümə namazına gedərkən bu uşaqlar bizimlə birgə deyildilər.

Elə əsirlik paltarları ilə cümə namazı qılmaq üçün Tehran Universitetinə getdik. İlk sıralarda oturdular. Xütbələrdən əvvəl Ağa Əfşar çıxış etdi. Cümə namazı xətibisi isə, Ayətullah İmami Kaşani idi. Ağa Kaşani xütbələrin arasında bizim orada olduğumuzu vurğulayaraq “xoş gəldin” dedi. Cümə namazından sonra yenidən Hişmətiyyə bazasına qayıtdıq. Adlarımız qəzetlərdə dərc edildi. Televiziyadan da İrana girişimizin videosu yayımlanmışdı. Ailə üzvlərim gəlişimdən xəbərdar olmuşdular.

Cümə namazından sonra Cəmarana getdik. İmam Xomeyninin (rə) oğlu Hacı Əhməd Ağa ilə görüşdük. Uşaqlar Cəmaranın qapısını və divarını öpərək ziyarət edirdilər. İmam Xomeyninin (rə) vəfatından bir ildən çox keçmişdi. Uşaqların biri növhə oxudu. Bir saat ağladıq və İmam Xomeyniyə (rə) əzadarlıq üçün sinə vurduq. Hacı Əhməd Ağa gəldi və bütün uşaqlarla görüşüb öpüşdü. Hamının hal-əhvalını soruşdu. Sonra dedi: “Kaş bu qapıdan mənim əvəzimə İmam Xomeyni (rə) içəri girəydi. Kaş ki, İmam sizin azadlığınızı görəydi. Sizin əsirliyinizi gördüyü kimi...”

Uşaqların ağlamaq səsi ucaldı.

Günorta yeməyini Hacı Əhməd Ağa ilə birgə Cəmaranda yedik. 3-4 saat Cəmaranda qaldıq. Sonda Hacı Əhməd Ağa ilə görüşüb öpüşdük, sağollaşdıq və məğrib azanından qabaq Cəmarandan çıxdıq.

Yolda məsul şəxslərdən biri dedi: “Uşaqların bir neçəsilə birgə Şəhid Pirayəndənin¹ anası ilə görüşmək üçün onların

¹ Hüseyin Pirayəndə 1957-ci ildə dünyaya gəlmişdi. İraqın İran qarşı müharibəyə başlamasından sonra, cəbhəyə yola düşmüşdü. Xürrəmsəhrin azad edilməsi əməliyyatında yaralanmışdı. Sağlamlığı nisbətən bərpa olduqdan sonra, yenidən cəbhəyə yollanmışdı. Kərbəla-5 əməliyyatında İraqın BƏƏS rejimi qüvvələrinin əlinə əsir düşmüşdü.

Əvvəlcə 11-ci düşərgəyə köçürülmüşdü. Elə ilk günlərdə Səddamın şəkilinin qiblə səmtinə vurulduğu və bu səbəbdən də şəri baxımdan namaz qılmağın da iradlı olduğu üçün, Səddamın şəklini çırmışdı. Ona görə də, BƏƏS qüvvələri onu bir neçə dəfə ağır işgəncələrə məruz qoymuşdular. Amma, Hüseyin yenə müqavimət göstərmiş və şəkil bir neçə dəfə vurulsa da, onu çırmışdı. Bunu gören BƏƏS rejimi qüvvələri, Səddamın şəkli olmayan yeganə kazarmanın Hüseyin Pirayəndənin kazarması olmasına razı oldular.

Bir gün BƏƏS rejimi qüvvələrinin biri, könüllü bir cavana işgəncə vermək istəyir. Hüseyin tam şücaət və fədakarlıqla onu zalımın əlindən xilas edir. Buna görə də şiddətli işgəncəyə məruz qalır. İşgəncə əsnasında BƏƏS qüvvələri onu İmam Xomeynini (rə) təhqir etməyə məcbur edirlər. Amma, o çoxlu işgəncələrə məruz qalmasına baxmayaraq, imtina edir. İraqlı zabit söyüş söyməyə başlayır. Buna dözə bilməyən Hüseyin iraqlı zabitlə əlbəyaxa olur. Bir yumruq zərbəsilə, iraqlı zabitin çənəsini sındırır və iraqlı zabit huşunu itirir.

Bu hadisədən sonra, Hüseyin Pirayəndəni siyasi fəallar üçün nəzərdə tutulmuş Bə`qubə-18 düşərgəsinə göndərilir. İşgəncələrə və düşərgənin bərhad vəziyyətinə görə, böyrəkləri funksiyasını itirir. Hüseyinin yaraladığı iraqlı zabit sağaldıqdan sonra, ona qarşı kinli olduğu üçün, İraq İstixbaratı ilə əlaqə yaradaraq və çoxlu səy göstərərək təyinatını Bə`qubə-18 düşərgəsinə alır. Orada tam 2 il müddətində Hüseyinə ağır işgəncələr verir.

17 avqust 1990-cı il, əsirlərin dəyişildiyi ilk gün, həbsdə olan əsirlər BƏƏS qüvvələri ilə əməkdaşlıq edən və əsirlərə işgəncə verən münafıqları tənbeh etmək qərarına gəlirlər. Qarşıdurma əsnasında, ürəyi Hüseyinin

evlərinə getməliyik. Əgər sizlərdən kimsə bizimlə gəlmək istəmirsə, eybi yoxdur. Bizə desin, biz onu yolüstü bazaya çatdıraq”.

Bütün uşaqlar Şəhid Pirayəndənin anası ilə görüşə razı oldular. Məğrib namazını yolda bir məsciddə qıldıq. Uşaqların biri Şəhid Pirayəndənin qanlı köynəyini İraqdan anası üçün yadigar gətirmişdi.

Şəhid Pirayəndənin anasının evində bizimlə olan qardaşlardan biri, haqqımızda məlumat verərək dedi: “Bu uşaqlar cəmi 2 gündür ki, İrana qayıdıblar. Sizin şəhid oğlunuzun dostlarındandırlar. Öz evlərinə getməmişdən qabaq, sizin evinizə gəlirlər. Heç biri hələ öz analarını görməyiblər. Bunlar da sizin oğullarıdır”.

Şəhid Pirayəndənin anası əvvəlcə onun görüşünə getdiyimiz üçün bizə təşəkkür etdi. Sonra dedi: “Bunların hamısı mənə, şəhid oğlum qədər əzizdirlər. Bu uşaqlar mənim üçün Hüseyn kimidirlər”.

Şəhid Pirayəndənin anasının sözləri bitdikdən sonra, uşaqların biri rövzə oxumağa başladı. O, Həzrət Zeynəb (s.ə) və İmam Hüseynin (ə.s) qanlı köynəyi rövzəsini oxudu. Məsul şəxslər də Şəhid Pirayəndənin qanlı köynəyini yadigar olaraq anasına verdilər.

kini ilə dolu olan iraqılı zabit, yaranmış vəziyyətdən istifadə edərək, onu böyründən güllə ilə yaralayır. Hüseyn Pirayəndə bu yara nəticəsində şəhid olur.

12 il sonra, Şəhidlər Cəmiyyəti təşkilatı məlumat verdi ki, İraq dövləti iranlı şəhid və əsirlərin cənazəsini təhvil vermək istəyir. Hüseyn Pirayəndənin də cənazəsi İrana qaytarılacaq. Bu xəbər Hüseynin ailəsinin narazılığına səbəb olur. Çünki onlar heç bir vəchlə Hüseynin qəbrinin yenidən açılmasına razı olmurular. Amma, iraqılılar Şəhid Hüseyn Pirayəndənin ailəsinin nəzərini öyrənməmiş, onun qəbrini açmışdılar. 12 il sonra, Hüseyn Pirayəndənin salamat qalmış cənazəsi İrana qayıtdı. (Müəllif.)

Mərasim qurtardıqdan sonra şam yeməyi üçün Hişmətiyyə bazasına qayıtdıq. Təqribən gecə saat 11 idi. 2035 telefon nömrəsini verib dedilər: “Əvvəl 0327 kodunu daha sonra bu telefon nömrəsini yığ və ailənlə danış”.

Öz işlərimizi təkbaşına görə bilmirdik. Uşaqların biri telefon nömrəsini yığıb dəstəyi mənə verdi. 6 il sonra ailəmin səsini eşidəcəyimə inana bilmirdim. Xüsusi bir həyəcanım vardı. Ürəyim tez-tez döyünməyə başladı. Telefon bir neçə dəfə çağırırdı. İztirab və həyəcanla gözləyirdim. Birdən, telefonun qarşı tərəfindən bir kişi səsi gəldi:

– Alo... Alo... Buyurun...

Atamın səsini tanıdım. Həyəcandan danışa bilmirdim. Qırıq səslə dedim:

– Alo... Salam, ata... Alo... Mənəm; Qədəməli...

– Salam... Qədəməli, sənsən atam? Mənim Qədəməlim, hardasan, bala...

– Bəli, ata! Mənəm, Qədəməli...

Qədəməli olduğumu dedikdə, atam ağladı. Qəhər mənə boğmuşdu. Daha danışa bilmədim. Bir neçə saniyə heç nə demədim. Dəstəyin qarşı tərəfindən yalnız atamın nəfəs səslərini eşidirdim. Özümü ələ aldım. Bilmirəm bu altı ildə duyğularımı itirmişdim, ya qürurum ağlamağıma mane olurdu. Yenidən onu səsləyib dedim: “Ata, mən indi Tehrandayam... Dünən İrana gəlmişik...”

– İsfahana nə vaxt gələcəksən?... Sənin ayrılığın mənə qocaltdı...

Atamla hal-əhval tutdum. Vəziyyətimi soruşdu. Dedim: “Bəlkə bir həftəlik Tehranda karantində qaldıq...”

Bir neçə dəqiqə sonra telefonu anama verdi. Anam, son dərəcə kövrək və məhəbbətli səslə dedi: “Salam, Qədəməli... Gəlmisən, bala! Halın yaxşıdır? İlahi, anan sənə qurban olsun, hardasan?...”

Anam dayanmadan mənə qurban-sədəqə deyirdi. Səsinin tonundan başa düşdüm ki, ağlamağının qarşısını zorla alır. Aram olsun deyə, dedim: “Ana, mən yaxşıyam... Salamatom... İdarə işləri bitməlidir ki, İsfahana gəlim”.

Bu sözlərimlə anam bir qədər sakitləşdi. Bir neçə dəqiqə danışdım. Daha bacı-qardaşlarımla danışmağa vaxt olmadı. Dedim: “Hamıya mənim salamımı çatdırın”.

Dəstəyi yerinə asdım. Öz-özümə düşündüm: “Görəsən, indi qardaşlarımın zahiri görünüşləri necədir? Yəqin hamısı böyüyüblər. Ola bilər ki, simamı da unutsunlar və məni tanımasınlar? Görəsən bacılarım necədir? Olmaya özüm də dəyişilmişəm? Bəlkə onlar məni tanımadılar... Elə bu düşüncələrə qarq olmuşdum ki, nə vaxt yuxuya getdiyimdən xəbərim olmadı.

Sübh namazına oyanandan sonra dedilər: “Cəld səhər yeməyinizi yeyin. Ali Dini Rəhbərlə görüşə getməliyik”.

Səhər saat 8-də İmam Xomeyni (rə) Hüseyiniyyəsinə çatdıq. Yarım saat gözlədik. Ali Dini Rəhbər təşrif buyurdu. Sevinclə ona qarşı hisslərimizi ifadə edirdik. O da bizi çox yüksək məhəbbətlə qarşıladı. Sonra söhbətə başlayıb dedi: “... Siz bu gün Allaha tərəf istiqamətlənmənin nəticəsini gördünüz. Cavanlığın ilk çağlarında, bütün vücudunuzla “Allah səbr edənlərdir!” həqiqətinə praktikada şahid olduz. Siz zorakılıq və onun müxtəlif çalarları qarşısında qəlbinizi uduzmadız. Allah-təalanı unutmadız. İmam Xomeyni (rə), millət, inqilab və ölkənizi yaddan çıxarmadız. Allah da səbir və Ona doğru istiqamətin şirin sonucunu sizlərə daddırdı...” Ağanın buyruqları bizim yorğun bədənimizə və zəif cismimizə yeni bir ruh üfördü.

Mə'mən həbsxanasında Təqinin bizə verdiyi və bizim İrana gətirdiyimiz radionu ona hədiyyə verdik. O buyurdu: “Bir muzey yaradaq və sizin eksponatlarınızı orada sərgiyə

qoyaq. Əlinizdə olan hər bir şeyi saxlayın ki, hamısı mühümdür”.

Ali Dini Rəhbərin söhbətləri qurtardıqdan sonra, təqribən saat 11-də, o vaxtkı prezident Haşimi Rəfsəncani ilə görüşmək üçün Prezident Aparatı binasına getdik. Ağa Haşimi Rəfsəncani də bizim qarşımızda çıxış etdi. Günorta namazını onun imamlığı ilə qıldıq. Nahar yedikdən sonra bazaya qayıtdıq.

Xəbər verdilər ki, məğrib namazını qılmaq üçün, İmam Xomeyninin (rə) məzarına gedəcəyik. Sabah isə öz doğma şəhər və kəndlərimizə yollanacağıq. Birlikdə olduğumuz son gecə idi. Bir-birimizin adres və telefon nömrələrimizi qeyd etdik.

Uşaqlarla qərara aldığımız ki, elə İmam Xomeyninin (rə) hələminin girişindən xüsusi təzimlə İmamın ziyarətinə gedək. Avtobusdan düşən kimi, hələmin giriş qapısından zərihə qədər necə getdiyimizi vəsf edə bilmirəm. Təqribən 1 saat kimsənin bizimlə bir işi olmadı. Uşaqlar ağlayır və nalə edirdilər. Bundan sonra, İmam Xomeyninin (rə) dəftərxanasından bir nəfər bizim qarşımızda çıxış etdi. O gecə hiss etdim ki, İmam Xomeyni (rə) bizim yanımızdadır və bütün sözlərimizi eşidir.

DARIXMAĞIN BAŞLANMASI

25 noyabr, bazar günü, uşaqları avtobuslarla göndəridilər. Bizə dedilər: “İsfahanın yolu uzaqdır və ora uçuş da var. Digər tərəfdən, siz 30 nəfərsiniz. Təyyarə ilə gedin”.

Bizim hər birimizə bir dəst tünd göy rəngli kostyum verdilər. Bu paltarları uşaqların bəziləri geyinmədilər. Artıq axşamüstü idi. Mehrabad aeroportu istiqamətində yola düşdük. Uçuşa gecikmişdik; amma, təyyarə hələ də bizi gözləyirdi. Mən və uşaqların bir neçəsi hələ də əsirlik paltarında idik. Reys bizə görə yubadılmışdı. Stüard mikrofonla elan etdi: “Azad edilmişlərin 30 nəfəri. Bunlar təzə azad ediləblər. Bu gün bu əzizlər bizim təyyarəmizdədirlər”.

Təyyarə Mehrabad aeroportundan qalxdıqdan və Tehran səmasında uçuşa başladıqdan sonra Əli Kazimi ayağa qalxdı. O, bizim nümayəndəmiz olaraq, yaranmış yubanmaya görə sərnəşinlərdən üzr istədi.

Sərnəşinlər orada olduğumuzdan təəccüblənmiş halda, bizimlə hal-əhval tutub “xoş gəldin” deyirdilər. Birdən pilot dedi; “Bir neçə dəqiqə sonra, İsfahan aeroportuna enəcəyik”. Öz-özümə dedim: “Aaa... Nə tez!”

“Vəl-fəcr-4” əməliyyatında yaralandıqdan sonra, gipsli ayaq və qoltuğağacı ilə Tehrandan avtobusla İsfahana getdiyim günü xatırladım. Dostlarımin hər birinin siması gözümün qarşısından gəlib keçdi.

Təyyarə İsfahan aeroportuna endi. Elə bilirdik ki, burada da məsul şəxslər bizi qarşılamağa və “xoş gəldin” deməyə gələcəklər. Amma, Şəhidlər Cəmiyyəti və Korpus üzvlərindən olan bir neçə ruhanidən başqa, heç bir məsul şəxs gəlməmişdi.

Öz əzizini tanıyan hər bir ailə, azad edilmiş şəxsi özü ilə aparırdı. İsfahanın ətraf kəndlərindən olan azad edilmiş bir neçə şəxsi Korpus üzvləri apardılar. Yavaş-yavaş bütün azad edilmişlər getdilər və mən tək qaldım. Haşimi Rəfsəncaninin bizə verdiyi 20.000 tümənlik çekdən başqa heç bir pulum yox idi. Öz-özümə dedim: “Hələ aeroportun prospektinin əvvəlinə qədər gedim. Orada bir maşın tutaram və sürücüyə də deyərəm ki, cəmi bir 20.000 tümənlik çekim var”.

Prospektin kənarı ilə gedirdim ki, birdən Korpusun yaşıl rəngli bir patrul maşını məndən azacıq qabaqda dayandı. Qürub vaxtı idi və hava getdikcə qaralırdı. Sürücü maşından düşdü və qəliz İsfahan ləhcəsilə dedi: “Qoy baxım, bəlkə buralardadır!”

Qardaşım Abbasəlini görməməyim 7 il olmasına baxmayaraq, səsini tanıdım. Yanındakına dedi: “Hər yeri axtardım; heç yerdə yoxdur”.

Qardaşım maşına minib getmək istəyirdi. Əlimlə maşının şüşəsinə vurub dedim:

– Mən burdayam.

Maşından düşüb salam verdi. Dedim:

– Məni tanımadın? Sənin qardaşınam. Qədəməliyəm.

Yanıdakı oturmaqda bibim oğlu oturmuşdu. Abbasəli ona baxdı və qışqıraraq dedi:

– Gəl... Özü gəlib... Burdadır...

Qucaqlayıb hal-əhval tutduq. 7 il sonra yenidən doğma qardaşımı bağrıma basıb ağladım. Qardaşım dedi: “Axşamüstündən burdayıq. Təyyarə yerə enməmiş aeroporta gəldik. Nə qədər axtarsaq da, səni tapmadıq”.

Maşına mindik. Maşında qardaşımla, onun əsirliyi və azadlığı barədə danışdıq. Dörçə-İslamabad Şəhidlər Xiyabanına çatdıq. Qardaşıma dedim: “Maşını saxla, dostlarıma bir Fatihə surəsi oxumaq istəyirəm”.

Dedi: “İndi gecə saat 12-dir. Gedək, sabah gələrik”.

Dedim: “Yox”.

Maşını Şəhidlər Xiyabanının yanında saxladılar. Bibim oğlu və qardaşıma dedim: “Siz burada dayanın. Dostlarımla qəbri üstə tək getmək istəyirəm”.

Şəhidlər Xiyabanında yaxşı işıqlandırma yox idi. Xiyabana daxil oldum. Birdən Şəhid Əhməd Dərdməndin qəbrini gördüm. Əsirlikdə gördüyüm yuxunu xatırladım. Yuxuda özü şəhid olduğunu mənə demişdi. İbtidai təhsilimizi Əhmədlə bir sinifdə “İslami” adına məktəbdə, orta təhsilimizi də “Doktor Əli Şəriəti” adına məktəbdə almışdıq. Əhməd “Xeybər” əməliyyatında yanımda idi. Qəbir daşındakı tarixdən məlum olurdu ki, mənim əsir düşməyimdən 1 il sonra, “Fav” əməliyyatında şəhid olmuşdu. Ona qibtə etdim. Birgə keçirdiyim vaxtlar üçün darıxdım. Onun yerinin nə qədər boş olduğunu hiss etdim.

Növbəti qəbir, “Vəl-Fəcr-4” əməliyyatında şəhid olmuş Şəhid Məhəmməd Sənətkarın idi. Nə vaxt məzuniyyətə gəlirdisə, 2-3 gündən artıq qalmır və deyirdi: “Cəbhəyə qayıtmaq istəyirəm”. Ondan “Niyə bu qədər tez qayıdırsan?”, - deyə soruşduqda, deyirdi: “Gecələr oyanıb gecə namazı qılmaq istəyirəm, mənim üçün çətin olur. Evimizdə iki kiçik otaq var. Namaz qılıb ağlamasam, yata bilmirəm. Bir gecə, gecə namazı qılmaq üçün oyandım. Namazın ortasında qəhərdən boğulurdum. Özümü ələ alıb, namazımı sona çatdırdım. Başımı səccadənin üstünə qoydum. Çiyinlərim titrəyirdi. Özümdən asılı olmayaraq səsim ucaldı. Birdən özümə gəldim. Gördüm, atam deyir: “Sənə nə olub? Qalx, get yat. Evlənmək istəyirsən?” Daha çox ağladım”. Bizə deyirdi: “Uşaqlar, mənim üçün dözülməzdir. Dua edin ki, qayıtmayım. Dua edin ki, bu əməliyyatda şəhid olum”.

Şəhidlər Xiyabanında bir neçə dəqiqə gəzişdim. Şəhid Kərim Həfizinin məzarını gördüm. Qəbir daşının üzərinə

şəhadət tarixi olaraq, 9 yanvar 1987-ci il yazılmışdı. Əməliyyatdan sonra, bütün bölükdən yalnız mən, Kərim Həfizi və başqa 3-4 nəfərin sağ qaldığı günü xatırladım. Kərim ağlayıb deyirdi: “Niyə mən qaldım və bütün dostlarım şəhid oldular?”

Dostlarımın qəbirlərinin yanında 1-2 saat gəzişdim. Onları yarı yolda qoyan bir dost kimi, özümlə barışa bilmirdim. Bu qısa vaxtda cəbhə xatirələrimi təzələdim, bibim oğlu və qardaşımla evimizə doğru yola düşdük.

Evin qapısının ağzına çatdıqda, quruyub qaldım. Abbasəli qayıdıb dedi: “Bəs nə oldu? Niyə dayandın? Yaxşısan? Sənə nə isə olub?”

Özüm də nə olduğunu bilmirdim. Sanki ayaqlarıma daş bağlamışdılar. Tərpənməyə təqətim çatmırdı. 7 il sonra atanamın simasını gözüüm qarşısında canlandırma bilmirdim. Abbasəliyə baxıb dedim:

– Bacarmıram...

İrəli gəldi, əlimi tutaraq dedi: “Səni başa düşürəm. Mənim üçün də çətin idi. Amma bir az anamızı fikirləş. Bilirsən ki, gəldiyini bildikdən sonra, səni necə səbirsizliklə gözləyir? Gəl! Narahat olma! Hamının gözü yoldadır!”

Abbasəlinin yardımını ilə evə girdim. Yenidən ayağımı ata evinə qoya biləcəyimə inana bilmirdim. Özümü elə itirmişdim ki, sanki başqa bir yerə girmişdim. Əvvəl gicəlmış və başını itirmiş kimi idim. Amma yavaş-yavaş unutqanlıq hissi aradan qalxırdı. Evin xırdalıqlarını xatırlayırdım.

Birdən kimsə məni qucaqladı. Bu qoxunu tanıdım. Bu mərdanə qucaqla tanış idim. Atam idi. Amma bir az qocalmışdı. Atamı bağıma basmaqdan doymamışdım ki, anamın doğma səsini duydum. Məni öpüslərə qərq elədi. O qədər sevinirdim ki, hər şeyi unutmuşdum. Anamdan ayrılmaq istəmirdim. Belinə yarı ipli bir çadra bağlamışdı.

Yaylığını bir qədər geriyə çəkdi ki, onu tanıya bilim. Qəm-qüssənin izləri üzündən hiss olunurdu. Saçları ağarmışdı.

Salavat, təkbir səsləri və üzərlik tüstüsü hər yeri bürüdü. Pişvazıma gələn əhali, məni əlləri üstə qaldırdılar. Boynuma bir gül çələngi saldılar. Məni yenə ata-anamdan ayırdılar. Halbuki, baxışlarımla hələ də onlardan nigaran idim.

Hamı qucaqlamaq və üzümdən öpmək istəyirdi. Amma, anam icazə vermirdi. Məni yenidən ağışına alıb öz yanında oturtdu. Bəlkə o da mənim kimi ikinci ayrılıqdan qorxurdu.

Simalar mənim üçün yad görünürdü. Hamı dəyişilmişdi. Otağa başdan-ayağa bir nəzər saldım. Bəzi şəxslərin hicabsız oturduğunu gördüm. Başımı aşağı salaraq anama dedim: “Bunların niyə hicabları yoxdur?”

Dedi: “Niyə hicab bağlamalıdırlar?”

Dedim: “Məgər naməhrəm deyillər?”

Anamın gözləri yaşla dolaraq dedi: “Oğlum, bu qızlar sənin bacılarıdır!”

İnana bilmirdim. Əzizlərimi 7 il idi ki, görmürdüm. Digərlərini də yaxşı yadıma sala bilmirdim. Demək olar ki, heç kimi tanımırdım və bundan əzab çəkirdim. İki tərəfimdə oturmuş ata-anam, astadan qulağıma pıçıldayaraq, hamını tanıtdırdılar. Amma, anamın qırışmış üzündən və atamın əyilmiş belindən başqa, heç bir şeyə diqqət ayıra bilmirdim. Onlardan doya bilmirdim. Ağlamağımı kimsənin görməsini istəmirdim. Başımı yuxarı qaldırmışdım ki, göz yaşlarım aşağı axmasın. Amma, anamın diqqəti məndə idi. Dayanmadan ağlayır və mənə qurban-sədəqə deyirdi.

Sevincdən özümü itirmişdim. Evə qayıtdığıma inana bilmirdim. Daha tək deyildim, məni sevən və mənim dilimdə danışan şəxslərin arasında idim. Bütün bunlar inanılmaz idi.

Təəccübdən özümə gələ bilmirdim. Bacılarımla görmək! Onlar hamısı ailə qurmuşdular; onların övladlarını görmək! Hətta, Fatiməni görmək! Mənə özünü tanıtdırıqda, çaşıb

qalmışdım. Mənə dedi: “Əmican, yadıdadır ki, mənə nə qədər parka aparırdın? Yadıdadır, getmək istədiyən son gün nə qədər ağladım və dedim ki, hara gedirsən? Dedin ki, gedirəm atanı gətirim?!”

O 4 yaşlı, şirin dilli körpənin indi böyük bir qız olduğuna inana bilmirdim. Anam diqqətlə izləyirdi ki, bir şey yeməyim. Deyirdi: “Oğlum, heç nə yemə! Mədən adət etməyib. Sənin üçün sup bişirirəm”.

Bilirdim ki, ana öz aclıqdan çıxmış övladına heç nə yemə dedikdə, nə qədər əziyyət çəkir.

Altı ildən sonra anamın öz əliylə bişirdiyi sup! Onun əl yeməkləri üçün nə qədər darıxmışdım!

Əlim ata-anamın əlindən bir anlıq belə ayrılmırdı ki, bibim oğlu qardaşıma dedi: “Qalx, Abbasəli! Mən sizi, demək olar ki, gizli şəkildə gətirmişəm. Gedək sizi Korpusa təhvil verim. Qadəməli rəsmi formada qarşılmalıdı”.

Anam dedi: “Mən daha icazə vermərəm. Uşağımın canı qalmayıb. Sabah apara bilməzsən?”

Anamın alını öpüb dedim: “Sizə qurban olum, bunlar rəsmi qaydalardır. And olsun Allaha, mənəm də əlimdə deyil. Siz supu hazırlayınca, mən də qayıdacağam”.

Camaat və Korpus qüvvələri Nəcəfabad üçyolundan mənim pişvazıma çıxmalı idilər. Başqalarının mənə görə zəhmətə düşmələrini istəmirdim. Korpus komandiri olan Ağa Musəviyə dedim: “Mən pişvaz istəmirəm. Camaatın içinə getmək istəyirəm. Kiməsə əziyyət vermək istəmirəm”.

Dedi: “Yox. Belə olmaz. Hər şeyin öz qaydası var. Onlar bizə aiddir. Siz ancaq gəlin”.

Patrul maşını ilə şəhərdən kənara getdik. Camaat toplanmışdı. Qapı qıfıllı idi. Maşından düşmək istədim. Korpusun məsul şəxslərindən olan və sürücülük edən Ağa Abidiyə dedim: “Xahiş edirəm, qapını açın, mən camaatın arasına gedim”.

Dedi: “Maşından düşməyə icazəniz yoxdur. Düşməyə də çalışmayın. Əgər maşından düşməyə çalışsanız, sizi qandallamağa göstərişim var”.

Ordan bizim evimizə qədər, təqribən 4 km məsafə vardı. Maşın asta sürətlə hərəkət edir və camaat da arxasınca gəlirdi. Maşının arxasınca gələn bəzi qoca kişi və qadınları gördükdə, narahat olurdum. Onların biri məhəllə məscidimizin imam camaatı, ürəkdən sevdiyim Höccətül-islam Hacı Əhməd Musəvi idi. Onu görəndə narahat oldum. Şüşəni aşağı salıb onun əlini öpmək istədim. Ağa Abidi dedi: “Sizin tərəfə kim gəlir-gəlsin, şüşəni aşağı salmayın. Kimsə ilə qucaqlaşib-öpüşməyin. Yalnız maşının içindən əl yelləyin. Siz fiziki baxımdan zəifləmişiz, zədə ala bilərsiniz”.

Şəhərin əsas meydanı olan Taliqani¹ dairəsinə çatdıq. Ora böyük bir xalça sərmışdilər. Maşını bu dairədə saxladılar. Başqalarının köməyiylə patrul maşınının üstünə çıxdım. Mənə mikrofon veribə dedilər ki, camaat üçün çıxış elə. Danışmağa başladım:

– Bismillahir-rəhmanir-rəhim. İmam Xomeyni (rə) və şəhidlərin yeri görünür. İlahi, Sənə şükür olsun ki, bizi müharibə vaxtı yaratdın! İlahi, Sənə şükür olsun ki, bizi şəhidləri sevənlər olaraq yaratdın! Şükür olsun Allaha ki, biz dünyada yeganə ölkəyik ki, ölkəmizin ən üstün şəxsiyyəti, ən ali məqamı, Həzrət Ayətullah Xamenei, mücahid bir alimdir...

Çıxışım qurtardıqdan sonra daha maşına minmədim. Dayım oğlu İbrahim İshaqian məni evə piyada getməyə qoymadı. Dedi: “Gəl, min boynuma”.

¹ Hazırkı İmam Xomeyni (rə) dairəsi.

Nə qədər imtina etsəm də, qəbul etmədi. Məni zorla öz boynuna mindirib dedi: “Əlimi möhkəm tut. Qorxma, yıxılmazsan!”

Nəhayət, evə çatdıq.

Get-gəllər başladı və neçə gün evimiz dolub bolaşdı.

Hələ də azad olunduğumu tam hiss etmirdim. Əsirlik təsəvvürləri zəhnimi rahat buraxmırdı. Səbh tezdən yuxudan oyananda, cəld qalxır və qazanın altını yandırmaq üçün, mətbəxə gedirdim. Hamının namaz qıldığını görürdüm. Ətrafıma nəzər saldıqda yadıma düşürdü ki, azad edilmişəm və indi öz evimizdəyəm!

8-ci sinfi bitirmiş və 9-cu sinifdə oxuyurdum ki, cəbhəyə getdim və bir daha geri qayıtmadım. Sınıf yoldaşlarım dərslərini davam etdirməyi təklif etdilər. Dedilər: “İndi ki qayıtmısan, evdəsən, sənə dərslərini davam etdirməkdə kömək edərik”.

Onların təklifini bəyənilib dedim: “Dərslük kitabları gətirə bilərsizmi? Təhsilimi davam etdirmək istəyirəm”.

Dostlarım mənə 9-cu sinfin dərslük kitablarını gətirdilər və dərs oxumağa başladım. Bir neçə gün evin içində dərs oxudum. Get-gəllər, səs-küylər diqqətimi toplamağa imkan vermirdi. Ata-anamdan icazə aldım ki, bir həftəlik “Döyüşçülər binası”na gedim və orada qalım. Bir həftə döyüşçülər binasında qaldım və dərs oxudum. İkinci həftə imtahanlar keçirildi. İlk cəhddə qəbul oldum.

İmtahanlardan sonra evə qayıtdım. 2-3 gün evdə oldum. Bir gün ata-anam dedilər: “İndi nə etmək istəyirsən?”

Dedim: “Kamerada əhd etmişdim ki, əsirlikdən azad edildikdən sonra, İslam Elmləri Hövzəsinə gedim və ruhanilik dərsi alım”.

Atam dedi: “Əgər ruhani olmasan, nə etmək istəyirsən?!”

Bu məsələ barədə də fikirləşmişdim. Dedim: “Bəlkə çoban oldum. Tək olmaq istəyirəm. Bir tütəyim olsun, ancaq tütək çalım”.

– Niyə ruhani olmaq istəyirsən?

– Müharibə bitməmişdən qabaq, hər gecə dua edirdim ki, azad edilib və yenidən cəbhəyə qayıdım. Amma atəşkəs elan edildəndən və müharibə bitəndən sonra, nəzir elədim ki, əgər İrana salamat qayıtsam, İslam Elmləri Hövzəsinə gedim və ruhani təhsili alım. Mən ömürlük həbsə məhkum idim. İraqda ömürlük həbs 25 il olur. Öz-özümə düşünürdüm ki, ömürlük həbsim bitdikdən sonra 45 yaşım olacaq. Daha bu yaşla mən elmi hövzəyə buraxmazlar. Deməli, elmi hövzənin xadimi ola və dərslərini yaxşı oxusunlar deyə, gənc ruhanilərə xidmət edə bilərəm. İndi ki, İrana qayıtmışam, ruhanilik təhsili almaq istəyirəm.

Atam əkinçi olsa da, dini mövzuları araşdıran, düşünən və Quran əhli idi. Mənə bir söz demədi. O günün sabahı mənə çağıraraq dedi:

– Çox gözəldir! Get, ruhanilik dərsi oxu. Qurana istixarə etdim. Bu ayə gəldi:

"الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ" ¹

Ürəyimə yağ kimi yayıldı. Ola bilsin ki, İslam Elmləri Hövzəsi, elə “Allahı zikir etmək” olsun. Sən bir yerdə “aram” olmaq istəyirsən”.

Qeydiyyat üçün Qum şəhərinə getməyi qərara aldım. Bir yeri də tanımırdım. Qardaşım Əhmədə dedim: “Bir yeri tanımıram. İtərəm. Mənimlə Quma gələrsən?”

¹ O kəslər ki, Allaha iman gətirmiş və qəlbləri Allahı zikir etməklə aram tapmışdır. Bilin ki, qəblər yalnız Allahı zikir etməklə aram tapar! (“Rəd” surəsi, 28-ci ayə.)

Avtobusa mindik. “Dar əş-şifa” mədrəsəsinə getdik. Dərs ilinin başlamasından 4 ay keçirdi. Qeydiyyat məsulu Seyid Həmid Cəzayiri adlı bir cavan idi. Ona dedim: “Bağışlayın, mən gec gəlmişəm. İraqda əsir idim və təzə azad edilmişəm.”

Mənə bir nəzər salıb dedi: “Siz, azad edilmişlərdənsiz? Sizi heç bir imtahan olmadan qəbul edirəm. İndi 4 ay keçib. Növbəti dərs ilinin əvvəlindən gəlmək istəyirsən?”

– Xeyr.

– İlin birinci yarısı bitir. Tətillər başlayır. Get, başqa bir mədrəsə seç.

– Bir yeri tanımırıq. Bir mədrəsə də tanımırıq. Bu qapıdan çölə çıxsam, qayıtmaq yolunu tapa bilmərəm.

– Özün bilərsən! Mən bilmirəm sən necə mədrəsə istəyirsən?

– Dərs oxumağa gəlmişəm.

– Qumun mədrəsələrini tanıyırsan?

– Xeyr.

– Yaxşı, səni “İtrət” mədrəsəsinə göndərirəm.

– Oldu. Yaxşıdır. Göndərin.

Bir təqdimat məktubu yazıb mənə verdi. Ona dedim: “Bağışlayın... Bu qardaşım, sabah ya birisi gün İsfahana qayıdır. Bu kağızın arxasına təqribi çertyoju çəkin.”

Seyid Cəzayiri təqdimat məktubunun arxasına “İtrət” mədrəsəsinin adresini yazdı, təqribi yol çertojunu çəkib mənə verdi.

“İtrət” mədrəsəsinə getdim və məktubu qeydiyyat üzrə məsul şəxsə verdim. Ağa Nəcəfi baxıb dedi: “Siz sabahdan gedin dərslərdə iştirak edin. Get əşyalarınızı Şeyx Gülməhəmmədinin otağına qoy.”

Sabah sinifə getdikdə, gördüm ki, sərif dərsliyi bitib. Əsirlikdən qabaq oxuduğum dərslərdən qabaqda idilər. Başqa tələbələrdən geridə idim.

Kitabları oxumağa başladım. Dərslərini yaxşı oxuyan tələbələrdən də yardım aldım. 1, 2 və 3-cü illərin dərslik kitablarının hamısını oxudum. Bayram tətillərində cəmi iki günlük İsfahana gedib cəld qayıtdım. O iki gündə də, Şəhidlər Gülzarına getdim. Dərs oxumağa başladığım vaxt, kimsəyə azad edildiyimi demədim. Tələbələrin heç biri bir zaman İraqda əsir olduğumu bilmirdi.

Bir gün Ağa Gülməhəmmədi mənə dedi: “Bura bax, Şeyx Qədəməli, Ağa Nasiri müharibə əlilidir və əsa ilə gəzir. Tətillərdə heç bir yerə getmir. Mədrəsədə qalır.”

– Aaa... İndi haradadır?

– Feyziyyə mədrəsəsindədir.

Ağa Nasirinin yanına getdim. Hal-əhvalını soruşdum. Müharibə əlili olduğunu gördükdən sonra dedim: “Mən bir müddət İraqda əsir olmuşam. Kimsəyə demək istəmirəm. 1-ci ilin dərslərini oxumaq istəyirəm, amma, çox dala qalmışam. Sizdən xahiş edə bilərəm ki, bayram tətillərində sizin də burada olacağımız vaxt, mənə dərs keçəsiniz?”

Gülər üzlə qəbul etdi və elə ilk saatdan dərs keçməyə başladı. Bu müddətdə mənə bütün dərsləri öyrətdi, imtahan alıb mən 20¹ verdi.

Gündəliyimi verəndə dedi: “İnşallah, o gün gəlsin ki, mənə sənin dərs siniflərində iştirak etmək icazəsi verəsən. Siz gələcəkdə mütləq elmi hövzənin müəllimlərindən olacaqsız.”

Onun sözünü zarafat və həvəsləndirmə saydım.

Yay imtahanları gəlib çatdı. 2-ci dərs ilinin imtahanını verdim və yüksək qiymətlərlə qəbul oldum.

Yay tətillərində İsfahana qayıtmadım. O ilin sentyabr ayında 3-cü ilin dərsliklərinin imtahanını verdim. Yeni dərs

¹ İran İslam Respublikası təhsil sistemində “əla” qiymət.

ilində 4-cü ilin dərsləri üçün qeydiyyatda düşməli idim. Artıq, get-gedə çiynimə əba salır və boynuma könüllü şalı salırdım.

Bir gün mədrəsə müdiri məni çağırır dedi: “Ağa İshaqian, sizin iş dəftərinizi görmüşəm. Bütün qiymətləriniz 20 olub. Siz müəllim olmalı və dərs keçməlisiz.”

Dedim: “Hacıağa, mən dərs keçə bilmərəm. Hələ heç nə bilmirəm. Bir savadım yoxdur. Mən ancaq aşpazlıq etməyi bacarıram!”

Yenə öz fikrində qalıb dedi: “Yox, siz dərs keçməlisiz.”

Yeni dərs ilindən 2 həftə keçdi. Bir gün mədrəsə müdiri məni çağırır dedi: “Sabahdan get, “Əqidələr-1” dərsliyini tədris elə.”

O günün sabahı, onun özü ilə bir sinifə getdik. Sinifdə 30 tələbə vardı. O, məni tələbələrə təqdim edib dedi: “Bismillahir-rəhmanir-rəhim. Bu Ağa İshaqiandır və sizin müəlliminiz. Bir salavat zikr edin.”

– Əllahummə səlli `əla Mu`həmməd və ali Mu`həmməd¹...

¹ İlahi, Məhəmməd (s) peyğəmbər və onun ailəsinə salavat, rəhmət göndər.

NƏZİRƏ VƏFA

Elə həmin il, 1992-ci ildə, Ayətullah əl-Üzma Əraki ağa başıma əmmamə qoydu.

5-6 ay keçdikdən sonra, Ayətullah Ənsari Şirazi bizim mədrəsəmizə yaxın bir yerdə, ruhani tələbələrə bir bina verdi. Bəzi tələbələr orada yaşayırdılar. Mən hələ də hövzənin hücrəsində idim. Bir gün hövzə xadimi gəlib dedi: “Ayətullah Ənsari Şirazinin dəftərxanasından gəliblər. Sizinlə işləri var. Görüşə getməlisən.”

Onların qəbuluna getdim. Mənə dedilər: “Siz gecələr gəlib burada qala bilərsiz.”

Sevindim. O, bəzi gecələr gəlir və o binada qalan tələbələrə 2-3 saat dərs keçirdi.

1995-ci ilin əvvəllərində, ata-anam Quma gəldilər. Birlikdə Həzrət Məsumənin (s.ə.) hərəminə getdik. Atam mənə dedi: “Qədəməli, dərs oxumağın üçün dua etdim və Allaha şükür müvəffəq oldun. İndi 27 yaşın var. Evlənmək istəmirsən? Axı ailə qurmalısan.”

Dedim: “Siz düz deyirsiniz. Amma, mən nə deyim axı?!”

– Sənin öz fikrində kimsə varmı?

– Mənim yox. Özünüz nə məsləhət görsəniz.

– İsfahana gəl.

– İsfahana gələ bilmərəm. Mən burada dərs oxuyuram.

– Yaxşı, burada gör dostlarından kiminsə tanıdığı varmı?

Məsələn dostlardan Nikukəlam adlı birinə dedim. O dedi: “Mən birini tanıyıram. Bir dəfə gəl, atası ilə danış.”

– Onda, siz atası ilə razılaşın.

Bir gün Nikukəlam yanıma gəlib dedi: “Höccətül-İslam Ağa Şeyx Cəfəri ilə danışmışam. Sabah, günortadan sonra evlərinə gedəcəyik.”

Sabahısı gün əsr namazından sonra, Nikukələmlə birgə Ağa Şeyx Cəfərinin evinə yola düşdük. Salam-kələmdən sonra, Ağa Şeyx Cəfəri dedi: “Gələn həftə bir rövzə məclisimiz olacaq. Gəl orada rövzə oxu.”

Dedim: “Gəlmirəm.”

Dedi: “Yaxşı, gəl söhbət elə.”

Dedim: “Bura baxın... Mən evlənmək üçün gəlmişəm. Minbər imtahanı verməyə gəlməmişəm!”

Bu sözümdən xoşu gəldi. Açıq cavabım aramızda səmimiyyət yaranmasına da səbəb oldu.

Elə o gün, evdə ağa Cəfərinin qızı ilə 1-2 saat söhbət etdik. Bir-birimizi daha çox tanıyaq deyə, aramızda müvəqqəti əqd oxundu. Kifayət qədər tanışlıqdan sonra, ata-anama zəng etdim ki, elçilik mərasimi üçün Quma gəlsinlər.

Elçilik günü atam Ağa Şeyx Cəfəriyə dedi: “Oğlum üçün elçiliyə gəlmişəm.”

Ağa Şeyx Cəfəri zarafatçıl adam idi. Üzünü atama tutub dedi: “Məgər o evli deyil?”

Atam Şeyx Cəfərinin xasiyyətinə bələd deyildi. Ciddi formada dedi: “Xeyr, evli deyil.”

– Əqdini özüm oxumuşam.

Ata-anam öz-özlərinə dedilər: “Bu nə deməkdir? Nə vaxt evləndi ki, bizim xəbərimiz olmadı?” Atam onun sözlərinə inanmışdı. Təəccüblə məndən soruşdu: “Qədəməli, nə vaxt evləndin?”

Ağa Şeyx Cəfəri atamı təəccüblü gördükdə, məsələni ona danışdı dedi: “Bizim adətimizə görə, əvvəlcə məhrəmlik siğəsi oxuyuruq ki, qız və oğlan bir-birlərini daha yaxşı tanısinlər. Əqd siğələrini özüm oxumuşam.”

Atam güldü.

Elə o gün evlənmək üçün vaxt təyin edildi. Evlilik mərasimimiz sadə oldu. Səfaiyyə prospekti, Bigdeli

küçəsində 300.000 tımən depozit və aylıq 5.000 tımən kirayə ilə ev tutdum. Beləcə, ailə həyatımız başladı.

4 iyul 1995-ci ildə ilk övladım dünyaya gəldi. İmam Cəfər Sadiqə (ə) hörmət əlaməti olaraq, adını Sadiq qoydum.

Xaric dərsləri oxuyurdum. 1999-cu il, “əl-Hadi” elmi mədrəsəsinin müdiri, Hacı Ağa Rəzəviyə təklif etdim ki, tələbələri “Nur yolçuları¹” ekskursiyasına göndərək. Təklifimi qəbul etdi. Bu təklifi bütün elmi mədrəsələrə bildirdim. Ruhani və tələbələrdən ibarət 20 avtobusu döyüş əməliyyatlarının keçirildiyi məntəqələrə ezam etdik. Bu iş növbəti illər də davam etdirildi.

Bir neçə ay sonra, İtkin Düşmüş Şəxslərin Araşdırılması Komitəsinin baş qarargahından İslam Elmləri Hövzəsinə gəldilər və ruhani tələbələri əməkdaşlığa dəvət etdilər.

Elmi hövzə tərəfindən 10-12 nəfər onlara tanıtıldı. Bir neçə ay İranın əməliyyat məntəqələrində araşdırmalar apardıq. Bir müddət sonra, İraq torpağına daxil olduq. Sərhədə yaxın yerdə sübh azanını verirdik və bundan sonra İraqın əməliyyat məntəqələrinə gedirdik. Bu səfərdə ruhani libasını çıxarıb könüllü paltarını geyinirdim. Səddam hələ də İraqın prezidenti idi. İraqda əsir olduğuma görə, qarşı tərəfin mənim ruhani olduğumu bilmələrini istəməirdim. Ola bilərdi ki, bir problem çıxarsınlar və həssas olsunlar.

1995-ci ildən 2014-cü ilə qədər İtkin Düşmüşlərin Araşdırılması Komitəsilə əməkdaşlıq etdim. Komitə işçilərinin cənazələri axtarmaq üçün əməliyyat məntəqələrinə yola düşmə xəbərini eşitdikdə, mütləq özümü onlara çatdırdım. Bir neçə həftə şəhadətə çatmış döyüş yoldaşlarımı axtarırdım. İndiyə qədər, hələ də öz arzuma çatmaq, yəni şəhadətə yetişmək üçün bir yol axtarıram.

¹ İran-İraq müharibəsi baş vermiş cəbhələrə təşkil edilən səfərlər.